

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GEHEIMEKONFERENTSRAAD

CARL GEORG ANDRÆ.

EN BIOGRAFISK FREMSTILLING

MED BIDRAG TIL BELYSNING AF HANS SAMTIDIGE

AF

POUL ANDRÆ.

TREDIE BIND.

KJØBENHAVN.

LEHMANN & STAGES BOGHANDEL.

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1911.

Af Forfatteren er tidligere udkommet:

GEHEIMEKONFERENTSRAAD
CARL GEORG ANDRÆ

EN BIOGRAFISK FREMSTILLING
MED BIDRAG TIL BELYSNING AF HANS SAMTIDIGE

I. BIND (1897): FØRSTE AFSNIT: BARNDOM OG UNGDOMSAAR.
ANDET AFSNIT: ANDRÆ OG DET HEIBERGSKE HUS.

**II. BIND (1909): FØRSTE AFSNIT: PRAKTISK UDDANNELSE SOM
MILITÆR. (1834—35).**
ANDET AFSNIT: FØRSTE STUDIEREISE TIL PARIS. (1835—36).

ANDRÆ—HALL

OVERFOR DEN POLITISKE SITUATION I EFTERAARET 1863.

EN DOKUMENTERET FREMSTILLING
ANDET OPLAG (1902).

ANDRÆ—HALL

OVERFOR DEN POLITISKE SITUATION I EFTERAARET 1863.

ET SVAR TIL HR. FOLKETHINGSMAND N. NEERGAARD M. FL.

ANDRÆ

OG FÆLLESFORFATNINGEN AF 2. OKTOBER 1855.

EN POLITISK MONOGRAFI
MED BIDRAG TIL BELYSNING AF ANDRÆS SAMTIDIGE (1903).

ANDRÆ
OG HANS OPFINDELSE
FORHOLDSTALS-VALGMAADEN

ET MINDESKRIFT

I ANLEDNING AF 50 AARS-DAGEN FOR FORHOLDSTALS-VALGMAADENS
INDFØRELSE

CARL GEORG ANDRÆ

GEHEIMEKONFERENTSRAAD

CARL GEORG ANDRÆ.

EN BIOGRAFISK FREMSTILLING

MED BIDRAG TIL BELYSNING AF HANS SAMTIDIGE

AF

POUL ANDRÆ.

TREDIE BIND.

KJØBENHAVN.

LEHMANN & STAGES BOGHANDEL.

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1911.

FORORD.

Med det foreliggende tredie Bind afslutter jeg min Biografi om Andræ med dertil knyttede «Bidrag til Belysning af hans Samtidige», og næppe heller vil der af mig blive udarbejdet yderligere Monografier om Andræs politiske Gjerning end de fire, som alt ere udgivne¹⁾.

Hvad yderligere kunde friste til monografisk Behandling: til Ex. Andræs Betydning som Lærer i de matematiske Fag ved den militære Høiskole og — paa Politikens Omraade — bl. A. Virksomheden som Folkethingets første treaarige Formand, saavelsom Ministergjerningen i Retning af den indgribende Omordning af Rigets Finantser, Afløsningen af Øresundstolden, m. m. — disse Emner ligger det helt eller delvis udenfor mine Evner at behandle saa

---

¹⁾ «En Brevvexling mellem Andræ og Krieger under Londonerkonferencen 1864, udgivet med orienterende Bemærkninger» (Særtryk af «Historisk Tidsskrift», 6 R. V), 1894.

«Andræ — Hall overfor den politiske Situation i Efteraaret 1863 — En dokumenteret Fremstilling», Andet Oplag, 1902.

«Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855 — En politisk Monografi med Bidrag til Belysning af Andræs Samtidige», 1903.

«Andræ og hans Opfindelse Forholdstalsvalgmaaden — Et Mindeskrift i Anledning af 50 Aars-Dagen for Forholdstals-Valgmaadens Indførelse», 1905 («Anden forøgede Udgave», 1907).

fyldestgjørende, som jeg kunde ønske; endmere gjælder dette selvfølgelig med Hensyn til Andræs Beskjæftigelse med Matematikens Problemer, hvorom der, som omtalt i et foregaaende Bind¹⁾, foreligger talrige Vidnesbyrd i hans mange Notitsbøger.

Ogsaa dennesinde har jeg i videste Omfang ladet Andræ selv føre Ordet, saaledes som han gjør det i en lille Dagbog og — mere fyldigt — i Breve til sin Moder og til sin kjæreste Ven fra Ungdomsaarene, Læssøe. Paa lignende Maade er forholdt for Læssøes Vedkommende, af hvis Breve fra de paagjældende Aar i et enkelt Kapitel endog er hidsat saa Meget, at mere han end Andræ fremtræder som Hovedperson, men, som det forekommer mig, for saa vidt velgrundet, som man ikke kan Andet end faae et saare sympathetisk Indtryk af den berømte Strateg ved at se, hvor stemningsfuldt-oprigtigt han udtaler sig om Glæder og Sorger i disse Aar.

I «Tillæg» til begge Afsnit findes hidsat et Indhold af saare forskjellig Art, bl. A. en udførlig Omtale af Andræs grønlandske Interesse samt endel Uddrag af, hvad jeg har kaldt Andræs «litterære Notitsbøger» i Modsætning til dem, der udelukkende ere optagne af matematiske Problemer; yderligere er hidsat nogle supplerende Bemærkninger vedrørende Andræs Relationer senere i Livet til nogle kjendte Personligheder, som i de omhandlede Ungdomsaar stod ham mere eller mindre nær.

I «Tillæg» til andet Afsnit har derhos Hensynet til det foreliggende Bind som et sidste af min Biografi bragt mig til ogsaa at hidsætte Adskilligt af egne ungdommelige

¹⁾ Vol. II, Tillæg, S. 169 ff., 175 ff., 184 ff.

Optegnelser — endog fra 9-Aars Alderen — for saa vidt der herved gives Bidrag til Charakteristik af Andræ overfor sine Nærmeste eller til Belysning af kjendte Samtidige, særlig Hall, hvis Reise med ham til Paris og Schweiz i 1854 jo udgjør Hovedindholdet af «Andet Afsnit».

Fra forskjellig Side er der ogsaa dennesinde godhedsfuldt ydet mig Bistand, særlig i personal-historisk Retning, for hvilken jeg herved bringer min erkjendtlige Tak.

Endnu bemærkes, at et Register, omfattende saavel de tre Bind af Biografien som de anførte Monogramer, vil blive udarbejdet.

April 1911.

P. A.

INDHOLD.

FØRSTE AFSNIT: ANDEN STUDIEREISE TIL PARIS (1837—1838).

	Side
I. <i>Nedreise — London — Gjensynet af Paris — Bolig</i>	3
II. FORNØIELSESLIV: <i>Theaterglæder — Giulia Grisi — Karnevalet — Juleaften, Fengers Spøg</i>	12
III. OMGANGSVENNER I PARIS: <i>Tscherning — Fenger — Kayser — P. A. Heiberg — Trepka</i>	24
IV. STUDIER I PARIS: <i>Indberetninger til Bülow — Anerkjendelse af denne — Selvstudium</i>	37
V. <i>Økonomiske Vanskeligheder — Kulden i Paris — Sygdom — Hazardsalonen «Frascati»</i>	48
VI. BREVVEKLING MED SLÆGT OG VENNER I KJØBENHAVN: <i>Uddrag af Breve fra Læssøe under dennes Tjenestetid i Jægersborg og i Roeskilde: Filosofiske Studier — Politisk Nyt — Frederik VI og den «Römelingske Affære».</i> <i>Martensen om sine Forelæsninger paa Universitetet i Vinteren 1837—1838</i>	56

VII.	<i>Hjemreise — «Den uforglemmelige Schweizerreise» — Modtagelse ved Hjemkomsten — Breve fra Læssøe — Opmaalingsarbejde paa Lolland — Frederik VI's Død — Bülow.</i>	
	<i>Eftervirkninger af Pariserreiserne: Napoleons-Interesse — Uddrag af Andræs litterære Notitsbøger</i>	88

ANDET AFSNIT: REISE TIL FRANKRIG OG
SCHWEIZ MED HALL (1854).

<i>Nedreisen til Paris, Bryssel — Gjensynet af Paris, Skuffelse — Schweiz — Andræ og Hall som Bjergbestigere — Hjemkomst — Gaver til Andræs Sønner</i>	121
--	-----

TILLÆG TIL FØRSTE AFSNIT	145
------------------------------------	-----

TILLÆG TIL ANDET AFSNIT	201
-----------------------------------	-----

Af Tillægene fremhæves:

Relationer mellem Andræ og de Meza i senere Aar
(S. 147—152).

Bemærkninger om Andræ som «produktiv» (S. 155—163).

Andræs grønlandske Interesse (S. 171—184).

Andræs litterære Notitsbøger (S. 185—199).

Dagbøger af Andræs Sønner og Uddrag af disse, omhandlende bl. A. Andræs Ophold paa Møen i Cholerasonnmeren 1853 og nogle Anekdoter, fortalte

*af Hall om Oplevelser med Frederik VII i Minister-
aarene (S. 203—228).*

*Nogle Breve mellem Andræ og H. E. Schack (S. 232
—257).*

Andræ i økonomisk Retning (S. 257—263).

FØRSTE AFSNIT.

ANDEN STUDIEREISE TIL PARIS
(1837—1838).

I.

Nedreise — London — Gjensynet af Paris — Bolig.

Den 15. September 1837 gik den nye Studiereise for sig, dennesinde i Forening med Trepka, Andræs Samtidige paa Høiskolen og i Generalstaben, og under stor Deltagelse fra militære og civile Venner, der indfandt sig til Afsked paa Toldboden. Overfarten til Kiel forløb under munter Passiar med adskillige Danske, der ligeledes skulde sydpaa, bl. A. en theologisk Kandidat Berg, dengang Lærer i Mathematik paa Landkadetakademiet og nu med offentlig Understøttelse paa Reise til Paris. Tidlig den næste Morgen naaede Vennerne Kiel og tillod sig strax her en lille Extravagance ved at bestille Extrapost til Hamborg, — «det blev dyrere end beregnet og forløb ikke uden adskillige Kjevlerier om Antallet af de Heste, vi skulde have for Vognen, saa at vi først henad Aften naaede Hamborg». Hverken Trepka eller Andræ fandt Behag i denne Handelsby, og kjært var det dem derfor strax paa Hotellet at høre, at et stort engelsk Dampskib, ankommet samme Dag til Hamborg, af ubekjendte Grunde var beordret til i Løbet af Natten at vende tilbage til London. I al Skyndsomhed blev Forberedelser til Afreise

trufne, og begge Venner, til hvilke Berg havde sluttet sig, bestemte sig til at forsøge Lykken med det engelske Skib. — «Høist romantisk Tour til Hamburgerberg, hvor Dampskibet skulde ligge, — Luften mild og yderst behagelig, men alle Ting indhyllede i Bælgmørke. Udenfor Hamborg intet Levende at se — Langt om længe opdrives en Baad, der paatager sig at sætte os ombord — Meget komisk Scene med vor Kudsk og Baadfolkene, da vi havde været saa snilde at skille os af med alle Sølvpenge, idet Enhver af os haabede, at de Andre nok havde saa meget tilbage, som var nødvendigt til at klare den sidste Depense paa tydsk Grund, — alle Lommer maa vendes tre Gange for at opdrive den nødvendige Sum»¹⁾).

Og ikke mindre romantisk efter at de var komne ombord paa Skibet, «hvor Alt overraskede ved sin Pragt, men endnu mere ved sin Mystiskhed — Paa Dampskibet Alt øde og dødt. Da vi tilsidst faae fat paa Folk, bemærke vi, at de ikke kunne et Ord Tydsk, og at vort Engelsk er høist maadeligt, etc. etc. Først efter mange Historier fik vi ud, at vi befandt os paa det rigtige Skib, og at vi om en 2 à 3 Timer skulde lette Anker. Det forekom os rigtignok meget mystisk, at vi vare de eneste Passagerer paa et saa stort Skib, men vor Forbauselse steg endnu overmaade meget ved at træde ind i Kahytterne, hvor der udfoldede sig en Pragt, som vi hidtil ikke havde troet mulig paa noget Skib. Blomster af allerskjønneste Slags og en Mængde forunderlige Fugle i nydelige Bure vare grupperede paa den smagfuldeste Maade; Væggene dannedes af en fortløbende Række af Speile, og overalt saae man forgyldte Lister og Zirater. Uagtet det var midt paa Natten

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 10. Oktbr. 1837.

oplystes det Hele dog af en Mængde brillante Lysekroner, hvis Skin tilbagekastedes i alle Retninger, saa vi absolut maatte tro, at vi vare komne ind paa et Feeslot, især naar vi saae, at vi vare de eneste Mennesker i den hele Herlighed, thi de Folk, vi havde faaet opsnuset paa Dækket, vare strax forsvundne efter at have viist os Veien til Kahytterne. Kort sagt, Alt var saa fabelagtigt, at jeg endnu ved blot at tænke tilbage paa det synes mig at være ifærd med at drømme, hvilket jeg maaske ogsaa gjør, da Klokken er bleven henved 2; derfor Godnat»¹⁾).

Frokosten den følgende Dag svarede ganske til Skibets Elegance og smagte Vennerne fortræffeligt. Men da de kort efter kom ud i Nordsøen og Blæsten tog fat, maatte de bøde for deres Appetit og tilbringe Resten af Dagen og hele det følgende Døgn i deres Køjer. Først Tirsdag Morgen, da Englands Kyst var i Sigte, mødte de paany paa Dækket, «og nu seilede vi i det skjønneste Solskin ind i Themsen, hvor vi rigtignok saae en Masse af Skibe, men dog egentlig ikke saa mange, som vi havde ventet, førend vi kom ganske tæt til London».

«Havde vor Ankomst paa Dampskibet været romantisk», fortsættes i Brevet til Læssøe, «var Bortgangen det i endnu høiere Grad. Efter en umaadelig lang Vrøvl med Toldbetjentene, der kom ombord og vilde prelle os, blev det os endelig tilladt at gaa i en Baad, men nu var Pokker løs, da Baaden pludselig blev sat af fra Skibet, og vi Tre, uden vort Tøi, befandt os ene med en engelsk Matros, der kun svarede os paa Alt «*All's right*» og forresten aflekterede ikke at kunne forstaa et Muk af vor Tale. Da Skibet under vore Geschichter med Toldbetjentskabet havde

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 10. Oktbr. 1837.

vendt sig, uden at vi havde lagt Mærke til det, vare vi fuldkommen desorienterede og troede absolut, at Matrosen roede os i den forkerte Retning, hvilket i Forbindelse med Mørket, der var faldet paa, og det komplette Øde, som fandtes i Nærheden af Tower, gjorde, at vi troede os baade solgte og pantsatte. Endelig kom vi paa Land og fik i Fremmedbureauet fat paa en Engel i menneskelig Skikkelse, eller rettere i Skikkelse af en engelsk Pasofficiant, ved hvis Hjælp Alt blev klaret, saa vi en Time efter befandt os midt i London paa et overmaade godt og uhyre billigt *boarding house*, udhvilende os ved et udmærket Thevandsbord»¹⁾).

Romantiken ved Overreisen afløstes af Skuffelser. Paa Kryds og Tværs, til Fods uden Fører, blev Byen gennemstrefet i de paafølgende Dage til sent ud paa Aftenen, men uden at Noget, hverken Theater eller Samlinger, svarede til Forventning, — «for en gammel Pariser var dens Mærkeligheder overmaade faa». . . «Den gamle Snak om Londons Størrelse opdagede jeg at være, som saa meget Andet, aldeles ugrundet, da vi i største Magelighed gennemstrefede Byen fra det ene Hjørne til det andet». Alt Andendagen efter Ankomsten «vare vi da ogsaa Alle, og især jeg, saa mætte og kjede af den, at vi besluttede os til at bryde op og tidlig næste Morgen gaa med Dampskib til Boulogne sur mer». Paa sin ligefremme, in casu lidt kaade, Maade kunde Læssøe ikke Andet end spotte over slig Turistfærd, — «Pralhans! Jeg gratulerer Dig og Compagnons til at være blevne Hurtigløbere. Tænker snart at høre desangaaende fra Paris gennem *Journal des Débats*.

¹⁾ Brev fra Andræ af 10. Oktbr. 1837.

Værdige Sidestykker til Nordmanden Ernst. *Vive les Scandinaves!* De kunne løbe, gjennemløbe London fra Ende til anden paa et Par Timer; saa lille, saa let for en øvet Reisende»¹⁾).

Efter en lille Gjenvordighed i Boulogne, hvor de først en følgende Dag kunde faae Plads i Diligencen, naaede Vennerne 9de Dagen efter Afreisen det uforlignelige Paris. Og med hvilken Glæde gjensaae ikke Andræ denne By, fra hvilken han Aaret forud skiltes med saa tungt Hjerte! Dennesinde er der ingen mørke, trange Stræder, der aldrig synes at ville tage Ende, ingen Klage over Svineriet eller Stimmel af Mennesker, Vogne, Heste og Køer, saa at Diligencen ikke kan bane sig Vei; Gjensynets Glæde lod alle tidligere Skavanker svinde bort, — «Den Henrykkelse, jeg følte ved atter at komme til Paris, var ubeskrivelig. Det forekom mig, som om det var mit andet Hjem, og jeg kun havde været borte et Par Dage»²⁾). Og Glæden blev ikke mindre ved at tage ind i det gamle Hotel i Rue Vivienne, «hvor Alt kom i Oprør ved at se mig», og der som kjær Gæst blev anvist Andræ og Trepka, ikke et Værelse høit oppe under Taget, «med 110 Trappetrin for at komme op eller ned», men «en af Hotellets brillianteste Leiligheder, hver med sit Soveværelse og en fælles Salon».

I al Skyndsomhed blev Reisedragten bragt i Orden, Middagen indtaget, og som kyndig Ledsager førte Andræ sine Reisefæller ud at se Livet paa de store Boulevarder og i de kjendte Passager, — «Mine Staldbrødre vare i Henrykkelse ved at se den uendelige Herlighed, jeg diskede op for dem, og jeg selv vidste ikke, hvad Ben jeg skulde

---

¹⁾ Brev fra Læssøe af 1. Novbr. 1837.

²⁾ Brev fra Andræ af 10. Oktbr. 1837.

staa paa». «I det Hele taget», slutter Andræ en Optegnelse for denne Glædesdag (24. September), «forekommer Paris mig som et andet Hjem, til hvilket jeg nærmede mig med den samme Længsel og Forventning, som jeg havde følt ved forrige Efteraar at komme tilbage igjen til Kjøbenhavn — Aftenen sluttes med de brillanteste Udmalinger af det herlige Liv, der skal føres i 6 à 7 Maaneder. Give Gud, at det ikke falder anderledes ud!» Overfor Lykken stillede Andræ sig noget vantro, med mere Lid saae han op til den Overmodet straffende Nemesis.

Leiligheden i Hotellet var fortræffelig, men mere end faa Dage tillod Reisepengene dem ikke at beholde den, og som den i Paris kjendte maatte Andræ da begive sig paa Vandring for at finde Værelser for sig og Trepka. Og mærkelig fulgte Heldet ham i hans Søgen, thi netop paa det Sted, nær Tuilerierne og Louvre, og i et Hus, som han under sit tidligere Ophold havde seet op til med Ønsket om at kunne komme til at bo dér, — netop dér, paa *Place du Carrousel* fandt han en 2-Værelses Leilighed ganske efter sin Smag. «Vi have leiet os den yndigste Bopæl. Midt paa Place du Carrousel, lige for Tuilerierne, ligger nemlig et fuldkomment isoleret Hus, som dets Eier ikke har villet sælge og som Regjeringen først har faaet Bemyndigelse til at rive ned næste Sommer. I samme har vi paa 2den Sal leiet to overmaade smukke Værelser, hvoraf det ene, vor Salon, er et Hjørneværelse, for den med Hensyn til Beliggenheden og Værelsernes Godhed umaadelig billige Pris: 105 Frcs. om Maaneden, Opvartning inkl.»¹⁾. Og mere detailleret fortæller Andræ sin

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 10. Oktbr. 1837.

Moder: «Idag have vi akkurat beboet den en Maaned og ere i alle Henseender saa fornøiede, at vi ikke vidste et eneste Sted, hvor vi hellere vilde boe — For at give Dig en Forestilling om den, vil jeg fortælle Dig, at vort Huus ligger ganske ene, midt ude paa den store Carrousel-Plads og altsaa midt imellem de kongelige Slotte Tuilerierne og Louvre. Enhver, der har seet Paris, kjender det allerede paa denne Beskrivelse. Vi boe paa 2den Sal, hvor vi have to Værelser, et Sovekammer paa 2 Fag med Skabe i Væggen, Garderobe og andre Bekvemmeligheder, og en allerkjæreste lille Salon, som er et Hjørneværelse paa 4 Fag, smukt tapetseret, alle Meubler af fuldt Mahogni, dobbelte Gulvtæpper og, hvad vi først igaar have faaet, en lille Porcellains Kakkellovn. Vore Vinduer vende mod Sydvest og Sydost, saa vi have Solen, hver Gang den kommer frem — Hver Morgen musiceres der et Par Timer udenfor, medens Vagterne blive afløste paa Tuilerierne, og hele Dagen igjennem strømmer Alt frem og tilbage over Pladsen, saa man har en meget god Adspredelse ved blot at sidde med sin Tobakspibe i Vinduet»¹⁾).

Til Adspredelserne fra Vinduet hørte ogsaa den, at kunne overvære Revuer, som afholdtes nede paa Pladsen. «I dette Øieblik er der stor Tummel udenfor vore Vinduer. Pladsen er bleven afspærret for Publikum, og henved 6000 Mand, saavel Infanteri som Cavalleri, staa opmarcherede paa den. Lige umiddelbart til vort Hus støtter sig den høire Fløi af et meget smukt Husarregiment, lidt længere fremme holder et Landsener- og et Dragonregiment, og endnu længere borte staae 8 Batailloner Infanteri. Hans

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 28. Oktbr. 1837.

Majestæt, ledsaget af Hertugen af Orléans, Marechal Gérard og, saa vidt jeg kan see, General Pajol, rider op og ned gennem Infanteriet, der af og til raaber, skjøndt kun svagt, *Vive le Roi!*» Og Andræ, som ikke var nogen Ven af Jagen efter Popularitet, forarges over Kongens Kajoleren af det Folkelige: «Vil Du nu blot se, — Er det ikke ækelt? Han rider hen til Nationalgarde-Vagten, hilser een — to — tre — ja fire Gange og beder dem ikke at lade sig genere, men gaa ind i deres Vagtstue, medens derimod alle de øvrige Vagter blive under Gevær, som det sig hør og bør, — Nu rider han tilbage og hen imod os gennem Triumfbuen, — Rigtigt, Liniesoldaten tilhøre faaer intet Blik, derimod tager han atter sin trekantede Hat heelt af for Nationalgardisten tilvenstre — — Der er han lige ved os, tre, fire Alen fra vore Vinduer. Flere Stabsofficerer glo uafadeligen paa os for i en Fart at kunne avertere, hvis de skulde opdage noget Fieschi-agtigt hos os. Naa, nu er det atter forbi. Han rider tilbage til Pavillon de l'Horloge, og Tropperne begynde at defilere forbi, — det kan vare længe, vi ville derfor ikke længere se paa det»¹⁾).

Vedvarende glædede Andræ sig over denne Bolig, — «Af alle de Danske, jeg har besøgt her i Paris, Dannemand ikke undtagen, er der Ingen, der boer saa godt som Trepka og jeg»²⁾). Og vistnok bidrog den gode Bolig væsentlig til, at Andræ, skulle vi se, dennesinde holdt sig saa meget i Hjemmet for sig selv uden det stadige Samvær med danske Venner, saaledes som under det tidligere Ophold, — ja saa meget blev Hjemmemenneske, at han i Kredsen af

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 15. Novbr. 1837.

²⁾ Brev fra Samme af 2. Decbr. 1837.

Landsmænd begyndte at gjælde for Særling og Eneboer, — «Man siger», skriver Heiberg til ham, «at De i Paris lever stille og indgetogen og omgaaes meget lidet med Danske, som ere fornærmede derover, men hvori De, som mig synes, gjør meget vel»¹⁾).

«Jage nach Zufriedenheit
Im Lebenssturme nimmer,
Wenn Du still zu Hause bleibst,
Sucht sie Dich im Zimmer!»

Sandheden af det lille Vers erkjendte Andræ alt i de unge Aar.

---

¹⁾ Brev fra I. L. Heiberg af 22. Marts 1838.

II.

*Fornøielsestiv: Theaterglæder — Giulia Grisi —
Karnevalet — Fuleaften, Fengers Spøg.*

Ogsaa denne Vinter var Theaterbesøgene en af Andræs Hovedfornøielser i Paris. Men Lysten synes dog ligesom noget mindsket, — «Ubehagelig Queue, forgæves Forsøg paa Billetter» . . . «Om Formiddagen besees Queuen, der findes for stor, ingen Mulighed for Billetter», saaledes varieres oftere, og netop ved Forestillinger, som tidligere havde behaget i høi Grad, og som det havde været ham kjær i Vennernes Selskab at nyde paany.

Hvad der blev budt af Nyt i dramatisk Kunst, tiltalte ofte kun lidet, — «Flaut og Ubetydeligt» paa Gymnase Dramatique, «noget grueligt Vrøvl» paa Théâtre des Variétés, selv paa Théâtre-Français, hvor der vel spilledes fortrinligt og «Ensemblet i Spillet uovertræffeligt», men hvad der opførtes ofte «mat og forskruet», — Scribe's bekendte «*La camaraderie* vel vittigt, men ubetydeligt», og end værre Victor Hugo's berømte Dramaer, blandt hvilke «*Marion Delorme*» karakteriseres med blot et enkelt Udbrud: «Fürchterlicht!»

Med uforandret Glæde gensaa Andræ derimod de kjendte Stykker af Molière og Marivaux med «det fuldendte Spil af Komikerne Samson og Regnier»; ogsaa de tidligere omtalte Dramaer af Casimir Delavigne, «*Marino Faliero*» og «*Don Juan d'Autriche*», tiltalte i høi Grad, saavel som Vaudevillekomedien «*Le gamin de Paris*, der som sædvanlig gaer aldeles fortræffelig».

Ogsaa dennesinde blegtede dog alle Glæder af dramatisk Kunst overfor Sungen paa Opéra Italien. Med Længsel imødesaae Andræ Dagen for Sæsonens Aabning, den 3. Oktober, og opnaaede, om end «med stort Besvær og god Betaling, at faae en ypperlig Plads i Parterret», — «Spændt Forventning. Uagtet al Forberedelse, bliver jeg dog som himmelfalden ved atter at høre Italienerne og fremfor Alle Grisi, hvis Stemme om muligt har vundet i Skjønhed, Blødhed og Kraft. Ubeskrivelig Henrykkelse. Grisi kaldes to Gange frem». Uforandret holdt sig denne Henrykkelse, og Andræ hører ikke Grisi, i «Puritanerne» uden i sin Dagbog at give sin Begeistring Luft i et «komplet Henrykkelse!», efterfulgt af en Række Udraabstegn.

Den Sorg mødte iøvrigt Andræ denne Vinter, at Opéra Italien i Midten af Januar gik op i Flamme. Sent paa Natten kom Trepka hjem fra et Selskab og vækkede ham med dette Budskab, og faa Timer efter var Andræ paa Brandstedet for at tage Ulykken i Øiesyn, — «En umaadelig Menneskemasse trængte sig frem og tilbage og dannede flere Malstrømme, af hvilke det næsten ikke var muligt at komme ud, naar man først var kommet ind i dem. — Just som jeg vilde forføie mig bort, kom en Forstærkning Infanteri marcherende — Jeg blev revet ind i et Kjølvand, der strax dannede sig, og maatte nu *bon gré, mal gré*

lade mig slæbe med gennem nogle Gader og over en Stump af en Boulevard — Rundtom laa adspredt paa Fortougene de Sager, man havde reddet, Meget i en ynkelig Tilstand, revet itu og halvt opbrændt: Musikalier, Instrumenter, Klædningsstykker, Alt pêle-mêle. — Endnu et sørgeligere Syn havde jeg et Par Dage efter, da jeg trængte mig igjennem til Bygningen selv, gennem hvis Vinduer man endnu bestandig kastede de Ting ud, der ikke vare ganske forbrændte — Pludseligt saae jeg en gammel-dags, rigtforgyldt Lænestol med høi Ryg at komme hovedkulds ud af et Vindue i første Etage — Jeg kjendte kun Stolen altfor godt, da den for nogle Aftner siden havde havt den Ære at bære Grisi i Rossini's «Othello» og saaledes været en Gjenstand for min Misundelse. — Lidt efter kom en anden Bekjendt ad samme Vei, — den Harpe, som laa i hendes Favn, — Jeg forføiede mig bort», slutter Andræ sin Meddelelse til Læssøe, «i en høist alvorlig og speculativ Stemning, anstillende de dybeste Betragtninger over Udsagnet *Sic transit gloria mundi!*»¹⁾.

Takket være «den parisiske Hurtighed» blev Savnet dog kun af ringe Varighed. Allerede Ugen efter Branden aabnede Italienerne i en ny Theatersal, Salle Vantadour, og den «himmelske Nydelse» blev her ikke mindre end i det gamle Lokale, dennesinde ogsaa i en anden Opera af Bellini, «Norma», hvor «Grisi sang bedaarende og assisteredes fortrinligt af den berømte Tenor Rubini, og fremdeles i Rossini's «Othello», «en Forestilling i det Hele mellem de fuldkomneste, jeg har seet». Iøvrigt var det ingenlunde alle Italienernes Operaopførelser, end ikke af Rossini, der saaledes henrev Andræ. Dennes «Semiramide» fore-

¹⁾ Brev fra Andræ af 24. Januar 1838.

kom ham «noget kjedsommeligt Tøi», og over hans berømte «Barberen i Sevilla» morede han sig langfra efter Forventning, skjøndt Grisi var fortræffelig som Rosina». Langt mere skuffedes han dog af Donizetti, — «Musiken i «Anna Bolena» rædsom, beslutter mig til aldrig mere at høre Donizetti», og lidet bedre forekom hans «Parisina», der uagtet Grisi's og Rubini's overmenneskelige Anstregelser mishager mig næsten ligesaa meget som «Anna Bolena». Først ved at høre «Lucia» paa den store Opera blev Andræ forsonet med Donizetti.

Næppe behøver det at siges, at Andræ ikke forsømte den sidste Opførelse af «Puritanerne» den 29de Marts, — «Igaar Aftes saae jeg sandsynligvis for sidste Gang «Puritanerne». Jeg forsikrer dig paa, at det forekom mig, som om jeg tog Afsked med mit halve Liv. Timer, som de, jeg har tilbragt i Opéra Italien, vil Fremtiden vanskeligen kunne skjænke mig; selv om jeg oftere skulde komme til Paris, ville dog disse Sangere være borte»¹⁾.

En følgende Aften maatte Andræ nøies med tvende Akter af en Opera, der faldt mindre i hans Smag, men havde til Gjengæld den Glæde, at den berømte «Rubini, *le roi des ténors*, overraskede Tilhørerne ved i en Mellemakt at synge nogle af sine brillanteste Arier, — Han var mageløs. Paa enkelte Steder sitrede og bævede hele Huset». Og hjemkommen tilføier Andræ i et Postscriptum til sit Brev: «Jeg er komplet salig — Endnu een Aften som denne, og saa for evigt Levvel! — Grisi var henrivende; hun spillede kun i de første to Akter og tog dernæst — hvilken Lykke — Plads i en Loge fire Skridt fra mig. Til Afsked skulde jeg dog endnu engang se hende

¹⁾ Brev fra Andræ af 30. Marts 1838.

Ansigt til Ansigt. Jeg maa tilstaae min Svaghed. Efter Stykket skjulte jeg mig mellem en Flok unge Franskmænd, der ventede ved Logedøren, — Eet Kvarteer varede en Evighed, dernæst eet Sekund, der sikkert vil vare ligesaa længe»¹⁾). En følgende Aften kom Afskedsforestillingen. To Timer maatte Andræ tilbringe i Queuen og opnaaede kun med yderste Nød at faae Plads i Parterrets Udkant, men Anstrengelsen blev rigeligt lønnet, thi til hans Glæde bestemte Italienerne sig til at opføre «Puritanerne» paany. «Allerede fra Begyndelsen af Operaen kunde man mærke, at det var Afskedsdagen. Blomster, Buketter og Billetter regnede ned paa Scenen, og Huset rystede af Bravoraab og Klappen. Rubini læser en halv Snes Billetter op og lover for sit og for Grisi's Vedkommende at synge i Mellemakten. Før 2den Akt gjentager han sit Nummer af «Niobe» og synger derpaa med Grisi Duetten af «Moïse» og af «Barberen i Sevilla». Mageløst Bifald, — tre Gange efter hverandre kaldes Rubini og Grisi frem — Forestillingen først forbi efter Midnat».

Og hjemkommen falder Andræ i triste Betragtninger over Afskedens Bitterhed, — «Hvor tung Afskeden vil blive for mig, kan Du let begribe» . . . ja saa tung, at «turde nok hænde sig» — betroer han sin Moder — «at jeg, uagtet al min Afsky for England, gik hjem over London, naturligvis for endnu engang at faae Grisi at høre»²⁾).

Efter Italienernes Bortreise maatte Opéra Français og Opéra Comique byde Erstatning, og begge Steder havde Andræ langt større Glæde af Sangen end tidligere. Særlig en ny Sanger, Duprez, var fortræffelig — «langt over For-

¹⁾ Brev fra Andræ af 30. Marts 1838.

²⁾ Breve til Andræ's Moder af 30. Marts og 2. Mai 1838.

ventning i «Wilhelm Tell» og i «Den Stumme», ja «udfoldede i «Lucia» en mageløs Kraft og flere Gange en Klangfuldhed og Blødhed i Overgangene, som jeg hidtil kun havde troet muligt for Rubini». Langt mindre Glæde bød Balletten paa den store Opera, til Ex. «*La chatte métamorphosée*», som jeg uagtet den store Pragt, hvormed den var udstyret, fandt kjedsommelig i høieste Grad og i det Hele taget under al Kritik». Fuldt ud nød Andræ derimod paany Fanny Elszlers Dands i sin Yndlingsballet «*Le diable boiteux*», — «Fanny Elszler som sædvanlig fortryllende»; hendes Optræden i denne Ballet den 30. Mai blev den sidste Forestilling, han overværede i Paris.

Folkelige Forlystelser, Beriderforestillinger, Udstyrsstykker og desl. fristede ikke dennesinde Andræ. Heller ikke Karnevalet med dets Løier og Optog paa Boulevarden, end ikke den sidste Dag, *Mardi gras*, «da Veiret var saa smukt og Lystigheden paa sit høieste, og han fra sit Vindue kunde se *le gras bœuf avec son cortège* rykke frem for Tuilerierne, hvor Kongen og den hele Kongefamilie lader sig til Syne paa Balkonen» — — «Først Kl. 4 kom jeg ud, da jeg havde noget at bestille, men maa rigtignok tilstaa, at det fortrød mig lidt at have siddet hjemme hele Formiddagen, da jeg først var kommen op paa Boulevarderne».

Næppe fortrød det ham derimod, at han ikke denne Vinter lod sig lokke til Operaballer og desl. Vennerne skjændte vel over hans Særhed, særlig d. 28. Januar, Kongens Fødselsdag, da de efter en animeret Middagsfest hos Gesandten, Koss, i samlet Skare begav sig til Maskebal, men Andræ glædede sig ved at tilbringe Aftenen i sit

hyggelige Hjem, — «*nos plus belles aventures sont nos pensées*».

Heller ikke den officielle Selskabelighed lagde Beslag paa Andræs Tid. Kun ved en enkelt Leilighed fulgte han med Meza og Trepka til en Soirée hos Krigsministeren, «*hvor vi*», bemærkes i hans Dagbog, «*blev meget maladroitement præsenterede af Koss*», og tilføies, ligesom selvspottende: «*For at ende Aftenen værdigt, foretages en frygtelig Visit hos Delong [Generalkonsulen], hvis Soirée dog mod Forventning levende, — traske hjem Kl. 12 tilfods*».

Ogsaa i denne Saison indløb adskillige Indbydelser til Soirées i Tuilerierne, uheldigvis dog ikke til Koncerter, hvor Andræ kunde have ventet Fornøielsen at høre Grisi, men til Dands, af hvilken han ikke var nogen Ynder¹⁾.

---

¹⁾ Til Andræs Efterladenskab fra Pariserreiserne hører ogsaa Indbydelser som denne, kalligraferet paa rosenrødt Papir:

«Palais des Tuileries, le 15 Février 1838

L'Aide-de-Camp de service près du ROI, & Mme la M^{ise} de Dolomieu, Dame d'honneur de la REINE, ont l'honneur de prévenir Monsieur

d'Andrae

qu'il est invité au Bal qui aura lieu au Palais des Tuileries, le Mercredi 21 Février 1838, à 8 heures.

Les Hommes seront en uniforme ou en habit habillé.

Ce billet devra être remis à l'huissier de service».

Kun ved en enkelt Leilighed indfandt han sig og omtaler Aftenen kortelig for sin Moder «med stor Pragt, men ogsaa med forfærdelig Trængsel af 4—5000 Gjæster, da man skulde gaa til Bords, saa at han en heel Time blev indeklemt mellem sin gamle Ven, Admiral Sidney Smith¹⁾, og nogle Officerer fra *Ecole polytechnique*, inden han kunde naae ind til Souperen, der «iøvrigt var i høj Grad brillant og varede flere Timer, — Forresten gaar jeg ingen Steder, da jeg stedse befinder mig bedst i mit Hjem»²⁾).

Endnu maa jeg berøre en hjemlig Fest, som vistnok har skaffet Andræ nogle bevægede Øieblikke, — Juleaften, som han med danske og norske Venner tilbragte hos sin Reisefælle Berg, paa det Hotel, hvor denne boede. «Uagtet megen Drikken og temmelige Anstrengelser, kun lidet muntert», hedder det kortelig i hans Dagbog. Men — for at deltage i Spøgen — tør der ret fæstes Lid til denne lidt forstemte Optegnelse, naar man seer, hvilken Gave Andræ har bevaret til sin Død som Minde om hin Aften? Ja, med Hensyn til den første, alvorlige Del af Festen med dens Skaaltaler, kaade og sentimentale Viser, har Optegnelsen næppe Uret; de ere ikke faldne i Andræs Smag, særlig ikke den Sang, i hvilken der til Melodien «Der var engang en tapper Mand» sam-

---

¹⁾ Omtalt i II. Bind af Biografien om Andræ, S. 56.

²⁾ Brev til Andræs Moder af 23. Febr. 1838.

tidig med Længsel efter «det kjære lille lune Hjem og Ovnens varme Stemme» gjøres bitre Udfald mod Frederik VI's landsfaderlige Styrelse:

«Midt i Parises Suus og Duus
Vi ei vort Hjem maae glemme,
Det kjære lille lune Hjem,
Og Ovnens varme Stemme.
Vel gyse maae vi al den Stund,
Naar vi alvorligt tænker,
Paa at derhjemme Haand og Mund
Er lagt i tunge Lænker:

Paa at det gamle Tag er skjørt
Og Haab om Bedring fjernet,
At ikke Folkets Raad bli'er hørt
Men dens, hvis Bryst er stjernet;
See kun, man nylig loved' Guld
Og store grønne Skove;
Men Løftet snart blev stødt i Smuld
Af Tjenerne ved Hove;

At ud man sender tapper Mand,
Mens hjemme han kan bruges,
At Ukrudt trives over Land
Og aldrig det opluges;
At naar i Kassen Mangel er,
Man søger Hoben daare,
Og laaner glatvæk meer og meer,
Pas paa, det skeer ad Aare.

Men dog vort Hjerte aldrig kan
 Vort Fødeland forglemme,
 Det saae os Barn, det see os Mand,
 Naar vi igjen er hjemmel
 Da stræbe bør vi hver for sig
 At tænde Lys i Lampen,
 Og ei at skræmmes sygelig
 For selv at dø i Kampen»¹⁾).

Afseet imidlertid fra denne og lignende Sange, maatte Andræ ikke føle sig hjertegreben, da han traadte hen til Julebordet og blandt Gaver til sig saae et forseglet lille Brev, omvundet af Vintergjæk og Forglemmigei, med Udskrift:

«*Monsieur*

Mr. le lieutenant André

le 24 Decbr. 1837».

Andræ kjendte ikke denne Haandskrift, der saae ud som fra en fransk Dame. Nysgjerrig, vel ogsaa lidt undselig, brød han Seglet, og see: En silkeomvunden lille Haarlok faldt ud af Brevet. Og hvo skildrer hans Betagelse, da hans Øine ilte til Underskriften: — «*La tua Giulia Grisi*». I sit skjønne Sprog tilstaaer Grisi ham sin Kjærlighed, — bebrejder ham hans Troløshed ved at have glemt hende i et helt langt Aar:

«Dyrebare Ven! Hvor har jeg ikke lidt i den lange Tid, Du alt har været borte, og nu, hvorfor er Du i fulde

---

¹⁾ «Julesang i Paris 1837».

otte Dage ikke kommet til mig? Har Du alt glemte din Giulia? — Utaknemmelige, Troløse! Medens mit Hjerter fortæres af smertefuld Længsel, leer Du maaske ad min Smerte i ukysk Favntag af en anden Kvinde. Fri mig fra denne gruelige Mistanke, skynd Dig og il i din Giulia's Arme.

Hermed en Lok af mit Haar, at den maa minde Dig om vore lykkelige Timer og dit høitidelige Løfte. Du kan træffe mig iaften Kl. 9».

Dog, slig Elskovserklæring maa kjendes paa Grisi's eget glødende Sprog, — at det maaske ikke er nøie akademisk Italiensk, har næppe gjort det mindre skjønt for Andræ.

«Parigi, il 24 Dicembre 1837.

Carissimo mio amico!

Quanto ho sofferto per lungo questo tempo, che sono già separata da te! Leggiero! Tu sei già dimenticato della tua Giulia? Perché sono scorsi otto giorni intieri che non sei venuto da me? Ingrato, perfido! Mentre io sono crucciata di miei tormenti crudeli, mentre i miei desiderii dolorosi m'abbruciano l'anima e mi stringono il cuore, tu forse ridi di miei affanni nei abbracciamenti impudici d'un' altera donna. O libera me di questo sospetto terribile, t'affretta, e vola nella braccia della tua

Giulia Grisi.

Inchiuso t'invio un anello di miei capegli che la sua vista ti rammenti delle ore beate e le tue promesse solenne. Mi troverai oggi alle nove della sera».

Dog Spøg til Side, har Andræ jo nok skjønnet, at en af hans gode Venner, vistnok Fenger, den kjendte Læge, der dengang var ikke lidet af en Spasmager, har villet have ham til Bedste, men næppe har det været ganske efter hans Smag saaledes at drive Gjæk med hans inderligste Følelser, — «*une mauvaise plaisanterie*». Saaledes tør jeg forstaa den lidt afvisende Bemærkning i hans Dagbog om hin Juleaften: «Uagtet» . . . «temmelige Anstrengelser, kun lidet muntert».

III.

Omgangsvener i Paris.

*Tscherning — Fenger — Kayser —
P. A. Heiberg — Trepka.*

Ogsaa denne Vinter traf Andræ Landsmænd i Paris, som det var ham kjært at omgaaes, men dog langt fra med samme Ønske om saaledes daglig at færdes med dem som under det tidligere Ophold. Særlig efter Nytaar synes han, optaget af Studier, at have trukket sig meget tilbage, — «Hvis Du nøiagtig vil vide, hvorledes jeg lever til dagligdags», skriver han til sin Moder, «da kan jeg fortælle Dig det med to Ord. Om Morgenen Kl. 9 staaer jeg op. Kl. 10 præcis gaaer jeg til Palais-Royal, hvor jeg spiser Frokost og læser Aviser paa Café d'Orléans, et af de brillianteste Kaffehuse. Kl. lidt over 11 er jeg atter hjemme, hvor jeg nu arbejder til Kl. 5. Fra 5 til lidt over 6 spiser jeg, ligeledes i Palais-Royal, og Aftenen gaaer som oftest ligesom Formiddagen hen med Læsning hjemme. Dette ensformige, yderst behagelige Liv, afbrydes kun ved et Besøg, som jeg nu og da aflægger eller modtager, og ved Theaterture, hvortil sædvanlig gaaer to

Aftener om Ugen»¹). Og paa lignende Maade til Læssøe, der da ogsaa beklager, at Andræ «ikke dennesinde har fundet nogen Martensen og Bornemann i Paris; din eensomme Levemaade maa lade Dig savne dem betydeligt»²). Ja, i et Brev til Heiberg skildrer Andræ dette, alt af Seneca priste «*secum morari*»³) og Behaget herved, som om han havde trukket sig tilbage fra al Omgang, — «Uagtet jeg Vinteren igjennem har levet temmelig isoleret og i de sidste 2—3 Maaneder næsten uden al Omgang, vil jeg dog sikkert stedse komme til at tælle dette Halvaar mellem de lykkeligste af mit Liv. Da jeg først havde bragt det til den faste Beslutning saa godt som ganske at løsrive mig fra al Forbindelse, fandt jeg tusinde Behageligheder ved denne Maade at leve paa, som jeg hidtil ikke havde anet. Det er endogsaa gaaet saa vidt, at det nu næsten generer mig at besøge Theatret, eller selv blot at spise i Selskab med Landsmænd, da det er blevet mig langt ubehageligere at blive afbrudt i mine Enebetragtninger, naar jeg ikke ønsker det, end ikke at kunne udvikle dem for Andre, naar jeg føler Trang dertil. Imidlertid», tilføier Andræ, «indseer jeg fuldt vel, at denne abnorme Tilstand i Længden maatte blive uudholdelig»⁴).

Ganske efter Bogstaven tør disse Udtalelser dog ikke tages, ialtfald ikke for de første Maaneder af Opholdet. Blandt kjendte Pariserfarere gjensaae Andræ strax ved sin Ankomst ikke blot Fr. Dannemand og Hartmanns Reise-fælle, Dr. Rørbye, men ogsaa Tscherning, og særlig

¹) Brev til Andræs Moder af 23. Februar 1838.

²) Brev fra Læssøe af 18. Marts 1838.

³) P. Andræ, «Seneca paa sin Villa ved den Appiske Vei», S. 34.

⁴) Brev fra Andræ af 28. Mai 1838.

med den Sidste kom han paany jævnlig sammen, baade paa lange Spadsereture — «følger Tscherning helt til Udkanten af Paris» — og i Hjemmet paa Place du Carrousel. Glæden ved Samværet var dog næppe den samme som tidligere; Samtaler, ikke netop paa Tomandshaand med Tscherning alene, men i en lille Kreds af Landsmænd, synes langtfra altid at have havt den fredsommelige Charakter, næppe heller den Stringens, som Andræ satte Pris paa, men kunde udarte til en Art Disputeren og Ret-haveri, — «Tscherning hjem med Trepka og mig, disputerer» — Understregningen skyldes Andræ — «med ham til Kl. 12»; «lang og forvirret Diskussion om Seddelvæsenet», — «heftig Diskussion om den gamle Frihedsstrid», hedder det eksempelvis. Ja, ved en sidste Sammenkomst, Dagen for Tschernings Afreise fra Paris (d. 13. November), endog: «Ved Middagsbordet ubehageligt Skjænderi med Tscherning, som ikke destomindre gaaer hjem en Times Tid med Trepka og mig». Dér, uden æggende Tilhørere, er den lille Strid formentlig bleven fjernet, — «skiltes tilsidst dog ret venskabeligt», bemærker Andræ til Læssøe, uden iøvrigt at berøre, hvorom de den sidste Dag kom op at skændes.

Mere fredeligt forløb Samværet med tvende Venner, der hidtil vare Andræ fremmede, de senere saa ansete Læger Fenger og Kayser, begge jævnaldrende med Andræ (fødte henholdsvis 1814 og 1811), videnskabeligt interesserede og paa Studiereise til Paris for at gjøre sig bekendt med den «Medicinens nye exakte Æra», omfattende bl. A. «Statistikens Anvendelse for Lægevidenskaben», som var Særkjende for den Tids franske Medicin¹). Ved

---

¹) Dansk biogr. Lexikon, IX, 112 jfr. V, 103.

Siden af den videnskabelige Alvor synes begge Venner at have været noget spøgefuldt anlagte. Vi har seet et Udslag heraf i den lille *Billet-doux*, som Andræ Juleaften modtog fra Giulia Grisi. Større Glæde beredte deres spøgefulde Opfindsomhed faa Uger senere, da Kulden i Paris — indtil 16 Gr. Reaumur — var bleven saa stærk, som den i Aarhundredet ikke hidtil havde været.

«I otte Dage», skriver Andræ til Læssøe, «har jeg været mere død end levende»... «Endeligen var det ikke mere til at holde ud — To Landsmænd, et Par flinke Medicinere, Kayser og Fenger, havde lykkeligvis paa deres Reise i Italien ladet dem instruere i Veirbesværgelser af en gammel Hex og inviterede mig til at være Trediemand i en saadan, der skulde foretages Natten mellem Lørdag og Søndag, — naar det først rigtig kniber, bliver man stedse tilbøielig til at gribe Midler, som man ellers foragter. Vi tre oplyste og i Naturvidenskaberne meget bevandrede Personer gik da med en gennem Fortvivelse vundet Tillid ind paa Trolddomsgebetet — Rigtignok trøstede det os meget, at i hvert Tilfælde Besværgelsesakten selv ikke var at foragte. — Henvend 12 (om Natten naturligvis) blev nemlig en stor Vandskaal sat paa Kakkelovnen og udi samme gydt 1¹/₂ Flaske *eau de vie de Cognac*. Dernæst nedstyrtedes i samme Skaal eet eller halvandet Pund hvidt Sukker, og Compositionen antændtes forsigtigt med en Fidibus, — den brændte med et høist mystisk, blaaligt Skin. — Efter 2 å 3 Minutter blev, under bestandig Omrøren, tre Flasker Champagne heldt til det Øvrige, og nu var Hexedrikken færdig. Det gjaldt derefter kun om at drikke den med de behørige Ceremonier og fremsige de magiske Ord med tilstrækkelig Contenance. — Alt udførtes fortræffeligt, og lidt over 3 om Natten var Historien

forbi, og jeg paa Hjemveien til mit Hotel. — Saa vidunderligt havde Besværgelsen virket, at jeg slet ikke følte nogen Kulde mere. — Imidlertid sætter jeg ikke saa stor Pris paa dette Factum alene, da den Exaltation, hvori Besværgelsen med alle sine unheimliche Enkeltheder havde sat mig, maaske bragte mit Blod til at løbe med en usædvanlig Fart. — Men nu kommer det Mærkelige: Næste Morgen var det komplet Tøveir, — Om Middagen spadserte jeg ved 4 Graders Varme i det herligste Solskin op og ned ad Tuileriehavens lange Alleer, der vare propfulde af Mennesker, som Alle vare i den største Forbauselse over den pludselige og vidunderlige Forandring i Temperaturen. — Jeg, der var vidende om Aarsagen til den, kunde ikke Andet end smile over de mangfoldige Udraab og Hypoteser, der fra alle Sider naaede mine Øren. — Det er snurrigt dog engang at være mellem de Udvalgte, som ere rigtigt au fait med Affairerne og kjende denne *ultima ratio rerum*, hvis Virkninger den store Hob seer og føler, uden at forstaae¹⁾).

Saaledes hjalp da begge Venners Veirbesværgelse Andræ ud af en Situation, der til Tider voldte ham store Lidelser.

Ogsaa paa anden Viis viste Fenger og Kayser deres Humor. Uvist af hvilken Grund, men formentlig under «et af de periodiske Flidsanfald, som lod Andræ sidde i Studier op over Ørene», ønskede han at indtage sin Middag paa en anden Restaurant end den, hvor de Danske samledes, og gav som Paaskud et Ildebefindende, som han havde paadraget sig af den mindre gode Mad. Kyndige Læger som Fenger og Kayser vilde dog ikke tage slig Undskyldning for god, men bebreidede Andræ hans

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 24. Jan. 1838.

Svigten i et spøgefuldt lille Brev, som jeg i Betragtning af begges ansete Navne — for Fengers Vedkommende jo ogsaa paa Politikens Omraade — tør hidsætte saalydende:

«Onsdagen den 6te December 1837 om Eftermiddagen Kl. 4, 30 Min., 12 Sek. begav Undertegnede, Carl Kayser og Emil Fenger, praktiserende Læger i Danmark og Hertugdømmerne, sig efter Opfordring af Hr. P. C. Berg, Professor i Mathematik, hen i rue du Roule Nr. 28 hos Hr. Restaurateur Viot for at optage Synsforretning over et dér afdødt Væsen og constatere Dødsmaaden. Vi kom først ind i en pragtfuldt oplyst Salon i Stueetagen, hvor vi modtoges med en venlig Hilsen af et Par smukke sorte Øine, passerede derpaa mellem to Rækker smaa Borde, besatte med de kosteligste Retter, serverede paa Sølv, kom forbi Kjøkkendøren, hvorfra den sødste Ambrosiaduft strømmede os imøde, og steg derpaa op ad en med sjelden Kunst konstrueret Vindeltrappe. Det Værelse, hvori man førte os ind paa 1ste Sal, var 21 Fod langt, 9,34 Fod bredt og 10,0001 Fod høit, ligesom det underliggende meubleret med smaa Borde og oplyst med Lampetter. Vi satte os til et af Bordene og lod Opvarteren ved Navn Charles servere os en *riz au lait* og en *filet de boeuf, rôti aux pommes*, som befandtes at være i forsvarlig Tilstand. Derpaa indbragtes *corpus delicti*; det laa paa en Tallerken af Porcellain fra Sèvres-Fabrik og bestod i en Masse af brunlig Farve, sammensat af flydende og faste Dele. Først undersøgte vi de flydende Dele, som af Charles kaldtes Saucen; den havde en mørk Farve, en Consistens som gule Ærter, Vægtfylde 1,1254, en stærk aromatisk Smag, en meget behageligt Lugt og efterlod ved Afdampning et betydeligt Residuum, bestaaende af Fibrestof og Osmozom¹). De faste Dele bestod af Muskler og Been; Musklerne bort-

---

¹) «Det af det rene Muskelkjød ved chemiske Midler vundne nærende Stof» (Meyer «Fremmedord-Bog», S. 406).

toges lagvis og fortæredes af os, som fandt dem af en særdeles behagelig og piquant Smag; Benene præpareredes rene, og det viste sig, at det var de nederste Ryghvirvler og den øverste Deel af Laarbenet af et firfødet Dyr; ved Undersøgelse af den næstnederste Ryghvirvel fandt vi, at Afstanden imellem *processus spinosus* og *processus obliquus* var 1,467 Tomme, imellem *processus transversus* og *processus obliquus superior* 1,378 Tomme, samt at Laarbenet gik ud fra Bækkenet under en Vinkel af $47^{\circ} 3' 4,78''$, dreiede sig derpaa ud ad og bagtil i en Bue. Dyret var altsaa upaatvivleligt *lepus agrestis*. Ved at aabne Hofteleddet fandt vi i dette et lille rundt Legeme af sort Farve, hvoraf vi affilede en ubetydelig Deel til chemisk Analyse og forseglede det Øvrige, som vi herved tilsende Dem, betegnet med «Nr. o».

Den Masse, som underkastedes den chemiske Analyse, afgav for Lodrøret en metallisk Perle, som afkjølet lod sig banke flad. Ved tilsat Suurstof dannede den Mønje og bundfældtes af sin Opløsning ved Hahnemanns Vinprøve. Havde vi mere Vidnesbyrd Behov? Men dog ansaae vi det for vor Pligt at fremstille det i regulinsk¹⁾ Form, og see: — det var Bly!

Af ovenstaaende Facta tillade vi os til Hr. Officerens behagelige Underretning at uddrage følgende Slutninger:

1) At kun personlige Fordomme og smaalige Passioner, som krænket Forfængelighed, Ærgjerrighed, psychisk Kjærlighed kunne forlede noget selvstændigt og tænkende Væsen til at foretrække nogen anden Restauration for den, der har været Scenen for denne Dags Undersøgelser,

2) At kun Bagtalesessyge kan undskylde det Rygte, De har søgt at gjøre gjældende, at man paa den Restauration, der blandt os sædvanlig kaldes «Rullen», skulde opvartes med Kaniner, og ikke med Harer,

---

¹⁾ D. e.: «Renset i reen metallisk Tilstand, uden Tilsætning» (Meyer l. c., S. 504).

3) At man dér opvartes med Harer, som ikke alene ere meget gode, men endog ere skudte paa fri Mark af en duelig Skytte med et eget Slags Projectil og en eiendommelig Massesammensætning, bestaaende af Bly og en uendelig lille Mængde, uendelig smaa Vægtdele Ilt, som echapperede,

4) At Restaurant Colbert er den sletteste Restauration i Verden, som det ikke sømmer sig for en Mand af Geniet, af *gout exquis* og grundige gastronomiske Kundskaber at besøge,

5) At De for Fremtiden vil lægge Baand paa Deres Tunge, og ikke af Letsindighed og Disputeresyge udbrede Rygter, som kunne skade en Borger i Udøvelsen af sit lovlige Kald og staa en Mand i Lyset, hvis Næringsvei just udfordrer en stærk Belysning, hvilket maa antages at have saameget skadeligere Følger just paa en Tid som denne, da man overalt raaber paa Oplysning, og Lysene daglig stige i Prisen.

Hvilket overensstemmende med Sandhed attesteres under vor Haand og Segl.

Emil Fenger
(L. S.)

Carl Kayser
(L. S.)

Privilegerede Menneskelæger.

Næppe behøver at siges, at det mærkelige, lille runde Legeme, der uden paa Konvoluten betegnes som «Gift», hører til det Meget, der er bevaret af Andræ.

Iøvrigt omtales begge Venner og særlig Fenger, som en «yderst vakker Fyr», og til denne Paaskjønnelse havde Andræ, skulle vi see, ogsaa al Grund ved den Omhu, der vistnes ham af Fenger under et Ildebefindende, der tvang ham til i Uger at holde sig inden Døre.

Af kjendte Personligheder denne Vinter i Paris kunde endnu nævnes Spønneck, med hvem Andræ oftere traf sammen paa Nationalbiblioteket; næppe faldt det da Nogen af dem i Tanke, at de en halv Menneskealder senere skulde

afløse hverandre som Monarchiets Finantsministre. Fremdeles De Meza, som «mod Forventning» strax ved sin Ankomst opsøgte Andræ og Trepka, — «mod Forventning», for saa vidt som Meza ikke var ubekjendt med, at begge Venner høilig fordømte hans Angreb paa Høiskolen og dennes Undervisningsdirektør, Oberst Abrahamson. Gjentagende indfandt Meza sig, men hans Besøg gjaldt dog ikke nærmest Andræ, men at bede Trepka, der «havde lanceret sig i den fornemme Verden og andet dertil Hørende», at følge med til en eller anden Soirée.

Ogsaa med Martin Hammerich, Skolemanden og Forfatteren, og daværende Artillerilieutenant Tillisch, den senere Artillerigeneral, kom Andræ jævnlig sammen, og efter Udtalelser i Smaabreve synes de begge at have savnet ham adskilligt efter hans Bortreise, — «Det store Paris er nedsunket i Længsel efter Dem, Palais-Royal længes, i Café Foy staaer hver Middag flere Stole ledige og venter paa Dem. Endnu mere længes det Taarn paa Place du Carrousel, hvor De havde bygget deres Rede; jeg kan ikke gaa dér forbi, uden at det støder op i mig med et Suk»¹⁾. Og paa lignende Maade Tillisch, der forsikrer, at «det vil ikke forundre Andræ, naar han fortæller, hvor meget han har savnet ham efter hans Bortreise, men derefter fører et temmelig kjedsommeligt Liv, saa at han næppe troer at ville blive melankolsk, naar han skal forlade Paris»²⁾.

Blandt kjendte Danske i Paris maa endnu nævnes den gamle Heiberg. Alt under sit første Ophold havde Andræ aflagt ham jævnlige Besøg og forsømt heller ikke

---

¹⁾ Brev fra Martin Hammerich af 23. Aug. 1838.

²⁾ Brev fra W. Tillisch af 23. Aug. 1838.

dennesinde hver 14de Dag at se op til ham. Om hvad der bragtes paa Tale ved disse jævnlige Besøg, er Andræ imidlertid fuldkommen taus baade i sin Dagbog og i Breve til Hjemmet. Og netop denne Vinter kunde det have været interessant at kjende lidt til deres Underholdning, — om Talleyrand bl. A., som Heiberg i sin Egenskab af Bureauchef i det franske Udenrigsministerium oftere havde ledsaget paa dennes Tjenestereiser, og hvis Død i Paris indtraf dette Foraar. Eller i æsthetisk Retning: Om Æventyrkomedien «Fata Morgana» til Ex., som efter hvad Johan Ludvig nys havde tilskrevet Andræ «ikke med synderligt Held var gaaet over Scenen» i Kjøbenhavn. Netop samme Dag som Andræ havde læst Stykket, besøgte han den gamle Heiberg og kunde til Sønnens Omtale have føiet, at Grunden til den ringe Lykke «skyldtes især de langvarige, spekulative Monologer og Samtaler; — man beskyldte det for at være Forsøg paa at indsmugle Hegelsk Filosofi gennem Scenen, og det maatte da rigtignok», udbryder Læssøe, «allarmere det gode kjøbenhavnske Publikum i høi Grad»¹⁾. Ja, om Andræ havde villet berette alt det Ilde, der var meddelt ham om «Geburtsdagsstykket», kunde han fortælle, at man endog havde «pebet det ud», og at en Kritikus i «Kjøbenhavnsposten» havde udtalt sig om det «som kjedeligt at se» . . . «de poetiske Steder gaa tabt i det udramatiske Stykke, der er tungt og elendigt udstyret»²⁾.

Alt, hvad Andræ betroer Papiret om sine Formiddage hos P. A. Heiberg, indskrænker sig imidlertid til en Bemærkning om hans Helbred, der strax ved et første

¹⁾ Brev fra Læssøe af 17. Febr. 1838.

²⁾ Ibid.

Besøg, d. 2. Oktober, befindes at være «i bedste Velgaaende»; og at dette Velgaaende i Løbet af Vinteren har holdt sig nogenledes uforandret, tør fremgaa af en lille Hilsen, som Andræ bringer Familien i Kjøbenhavn, — «Deres Hr. Fader, som jeg for et Par Dage siden fortalte, at jeg havde isinde at skrive til Dem, har paalagt mig at bringe dem Alle sine venligste Hilsener. Han befinder sig i det Hele taget vel, og de Upasseligheder, der meget sjældent besøge ham, ere kun øieblikkelige»¹).

Hvorledes den gamle Heiberg har dømt om sin mere end femti Aar yngre Ven, er mig ganske ubekjendt; fristet kunde han være til at have stillet sig noget kritisk, hensét til de Lovord, hvormed Sønnen havde prist ham, — «*de tous les jeunes gens que je connais ou que j'ai connus, c'est le plus distingué sous tous les rapports*»²).

Endnu maa jeg kortelig omtale Andræs Samvær i Paris med Trepka, næst Læssøe den af hans militære Ungdomsvenner, der var ham kjærest. Som alt berørt, havde de i Forening leiet sig en Bolig, der ved sin centrale Beliggenhed paa Place du Carrousel og rigelige Sol i høi Grad tiltalte Andræ. Leiligheden var jo imidlertid saare beskeden, bestaaende af kun to Værelser; og det nære

---

¹) Brev fra Andræ af 23. Mai 1838. — Nogle ret mærkelige Smaating, som Andræ modtog til Erindring om P. A. Heiberg, bl. A. en Ruslæders Portefølje, paatrykt «Peder Andreas Heiberg 1783», med indheftet «Skriv- og Reyse-Calender for det Aar efter Christi 1800», i hvilken Heiberg havde gjort Optegnelser under Forvisningsreisen fra Kongens Riger og Lande, ere andetsteds omtalte (Biografien om Andræ 1. Bd., S. 238—39 og S. 198—99).

²) Breve fra og til Johan Ludvig Heiberg, S. 156—57.

Samliv med fælles Dagligstue og fælles Soveværelse, i Forbindelse med deres forskjellige Maade at nyde Pariseropholdet, førte da let til smaa Divergenser, saaledes navnlig, at medens den Selskabelighed, som i Løbet af Saisonen udfoldede sig i den fornemme Verden, dennesinde ikke bød mindste Tilløkkelse for Andræ, fandt Trepka netop heri en Glæde, — og en Glæde saa omfattende, at den ei lod fornøden Tid og Interesse for de alvorlige Opgaver, som det var paalagt ham at sætte sig ind i, — «Trepka lader sig tilsyne et Øieblik Kl. 12», [sc. om Natten], men begiver sig atter paa Farten for at besøge et Bal»¹⁾. I gjensidig Følelse af den Gêne, de voldte hverandre ved deres afvigende Levevis, besluttede de da at hæve Fællesskabet af Værelser og bo hver for sig, — «Trepka og jeg», skriver Andræ til Læssøe, «ere blevne enige om at flytte, og da vi ikke kunde faae en Leilighed, der var passende for os begge, besluttede vi at skille os ad. Det generede os nemlig for meget at have Dagligstue sammen. Trepka kjendte flere Fransk-mænd, hvis Selskab var mig ubehageligt. Omvendt generede det tidt ham, naar jeg havde Landsmænd hos mig»²⁾. Mere uforbeholdent udtaler Andræ sig i sin Dagbog, — «Ret glad over Ophøret af vor Samværen, da vi den sidste Tid kun havde generet hinanden gjensidigt og ved enhver Leilighed havt modsatte Anskuelser og Interesser»³⁾. Og provoceret af Læssøe lægges heller ikke overfor denne Skjul paa den indtraadte Disharmoni — «Men er der ikke nogen Skyld eller dog Uforsigtighed fra Trepkas Side?»

¹⁾ Optegnelse af 14. Januar 1838.

²⁾ Brev fra Andræ af 28. Februar 1838.

³⁾ Optegnelse af 13. Februar 1838.

spørger Læssøe i Anledning af de hvasse Tilkjendegivelser, der indløb paa Trepkas Indberetninger; «anvender han maaske ikke lidt for megen Tid til Selskaber og lidt for lidt til Studering? Det er kun en løs Supposition af mig, men den er grundet paa min hele Idee om Trepka»¹⁾. Og foranlediget af Spørgsmaalet svarer Andræ tilbage: «Til Syvende og Sidst er din Formodning om Trepka destoværre sand. Iøvrigt vil Du af mit tidligere Brev have seet, at der slet ikke er Tale om noget Uvenskab mellem os. Vi indsaae begge, at vor Maade at leve paa og selve vore Anskuelser om Livet vare forskjellige, og besluttede, fuldkommen *à l'amiable*, at bo hver for sig. Naar man først kjender hinanden saa nøie som Trepka og jeg, kan der nok opstaa Misforstaaelser, lidt Kulde etc., men sjelden Fjernelser af Varighed»²⁾.

I god Forstaaelse fandt saaledes denne Adskillelse Sted, og saa at sige daglig vedblev begge Venner at komme sammen. Andræs Dagsbogsoptegnelser viser det noksom³⁾, ligesom ogsaa, at de i Forening foretog Hjemreisen med en 10 Dages Udflugt til Schweiz, — en Udflugt, der hørte til Andræs kjæreste Reiseminder.

¹⁾ Brev fra Læssøe af 18. Marts 1838.

²⁾ Brev fra Andræ af 29. Marts 1838.

³⁾ For at detaillere med blot en enkelt Optegnelse sees det, at efterat Andræ for den 31. Januar har optegnet: «Om Morgenens flytter Trepka og kommer til at bo i Hotel Périgord tæt ved mig», hidsættes for den paafølgende Dag: «Om Midt-dagen kommer Trepka til mig; vi gaee samlede til Palais Royal. Om Aftenen er Berg, Kücker og Trepka hos mig».

IV.

Studier i Paris.

*Indberetninger til Bülow — Anerkjendelse af denne —
Selvstudium.*

Ogsaa dennesinde overværede Andræ selvfølgelig Forelæsninger over de matematiske Discipliner paa Paris' Lærestalter, *Collège de France* og *Sorbonne*. Hverken i Retning af Indhold eller de paagjældende Docenters Foredragsmaade synes de imidlertid at have tilfredsstillet ham, — «Med de frygteligste og mest aandløse Definitioner kastede Poisson sig hovedkulds ind i Mekaniken», og ikke bedre behagede Forelæsninger, ligeledes paa Sorbonne, over den høiere Algebra af Francœur, — «Saare ubetydelige, baade med Hensyn til Indhold og Form», — ja, som Andræ skriver til Bülow: «Francœurs Kursus i den Grad middelmaadigt, eller rettere slet, at jeg ikke har troet oftere at burde besøge det»¹⁾. Mod Forventning befandtes ogsaa en af Tidens ansete Matematikere, Poncelet, kjendt bl. A. for Opfindelser paa Mekanikens Omraade, at være «kun en

---

¹⁾ Indberetning til Bülow af 9. Marts 1838.

middelmaadig Docent», eller, som det mere ligefrem hedder i Andræs Dagbog, at «docere temmelig slet, om end give ret interessante Oplysninger om Kuglens Hastighed i Løbet samt Methoden til at bestemme Bombens Bevægelseslov». Langt større Udbytte i Retning af godt Foredrag bød Forelæsninger, der faldt udenfor de egentlig matematiske Fag, til Ex. af Biot over Astronomien, «udmærkende sig paa fordelagtig Maade ved deres Form». Og end større Glæde beredte et Kursus af den berømte Kemiker Dumas, hvis Foredrag «var ganske fortrinligt og ved sin Aandfuldhed virkede oplivende paa Andræ efter umiddelbart forinden at have hørt Poisson».

Fremfor af Forelæsninger var dog ogsaa denne Vinter Andræs Tid langt overveiende optaget af Selvstudium. Nogen Instrux om, hvilke Dele af den matematiske Videnskab han særlig burde skjænke sin Opmærksomhed, blev ikke dennesinde medgivet ham, men mundtlig udtalte Bülow dog Ønsket om ligesom paa den foregaaende Reise hver anden Maaned at modtage en Rapport over Hovedgjenstandene for hans Studier. I Modsætning til tidligere ere disse Rapporter unægtelig saare kortfattede, en Kortfattethed, der dog mulig for saa vidt skyldes Bülow selv, som han nu, da Abrahamson ikke længer virkede ved Høiskolen og saaledes ikke interesseret kunde studere dem, har ladet Andræ forstaa, at hans Indberetninger kun ønskedes ganske skematisk udarbejdede, nærmest som en Art Formalitet. Forgjæves søger man da ogsaa en Redegjørelse af blot et eneste læst Værk; kun i vag Almindelighed bemærkes i en første Indberetning, at «jeg i det forløbne Tidsrum hovedsagelig har været beskæftiget med Studiet af endel saavel ældre som nyere matematiske

Værker, især af saadanne, der enten behandle Mathematikens Filosofi eller have Vigtighed for Undersøgelsen af de matematiske Discipliners historiske Udvikling, saaledes som de fortrinligere Skrifter af Descartes, Pascal, Newton, Huygens, Leibnitz, Euler og Fl.»¹⁾). Lige kortfattet fremtræder en følgende Rapport, omfattende Selvstudiet fra Januar til Marts, — «Saa kort som muligt», bemærker Andræ, «skal jeg nu angive Hovedgjenstandene for mine Studier i det forløbne Tidsrum», og forklarer, at «han har stræbt nærmere at gjøre sig fortrolig med en af de interessanteste Perioder i Matematikens Historie, — den nemlig, der begynder med Videnskabernes Gjenfødelse i Europa og fortsætter sig til det 17de Aarhundredes Slutning, og som betegnes ved Opdagelsen af Differentialregningen». Og efter at have nævnt de mærkeligste Arbejder i denne Periode, blandt hvilke et af den engelske Mathematiker Wallis, «*Arithmetica infinitorum*», særlig havde interesseret ham, fortsættes: «Differential- og Integralregningens naturlige Forbindelse med det Endeliges Analysis, eller m. a. Ord: den høiere Analyses videnskabelige Begrundelse, har som bekjendt store Vanskeligheder, der i henved halvandet Aarhundrede have tildraget sig næsten alle udmærkede Mathematikers Opmærksomhed, uden at de dog endnu ere blevne tilstrækkeligt overvundne. Jeg er atter vendt tilbage til de herhen hørende Undersøgelser af Leibnitz, Euler, d'Alembert, Landen, Lagrange, for at gjøre mig mere fortrolig med denne særdeles vigtige Materie, som imidlertid endnu vil vedblive at beskjæftige mig i nogen Tid, da jeg ogsaa ønsker at gjennemgaa de nyere Skrifter

---

¹⁾ Indberetning til Bülow af 22. Novbr. 1837.

over denne Gjenstand af Carnot» — — Yderligere bemærker Andræ, at «ogsaa Studiet af den saakaldte «kombinatoriske Analytik» har udfyldt en betydelig Del af min Tid, uagtet denne Gren af den nyere Analysis ikke forhen var mig ganske fremmed. Jeg kunde imidlertid ikke fælde nogen uafhængig Dom om dens Vigtighed og Nytte, men maatte holde mig til den her i Frankrig temmelig gængse, maaske ubillige Anskuelse, at den kun frembød ret sindrige, men ufuldkomne Methoder for Polynomial-Funktionernes Rækkeudvikling. Da jeg ved andre Undersøgelser blev ledet til at benytte de Kramp'ske Arbeider, følte jeg Nødvendigheden af et nærmere Bekjendtskab med en Fremgangsmaade, ved hvis Hjælp denne Forfatter havde opnaaet en saa stor Lethed og Simpelhed i Behandlingen af en Mængde vanskelige Problemer»¹⁾).

Dog jeg skal ikke yderligere dvæle ved Andræs Omtale af sit Selvstudium, men blot bemærke, at ogsaa denneinde viser hans Forarbeider, at der ofte ligger et omfattende Arbeide til Grund for de paa Overfladen holdte Recensioner. Paa tvende tætskrevne Ark ekstraheres saaledes Afsnit af et bekjendt Skrift af en Mathematiker fra det 18de Aarhundrede, Euler: «*Introductio in analysin infinitorum*», og kommenteres særlig den af Euler «brugte Fremgangsmaade for at udvikle Logarithmer i en uendelig Række». Lige indgaaende behandles et ligeledes paa Latin affattet Skrift af en tydsk Filosof og Mathematiker, Tschirnhausen: «*Medicina mentis*»²⁾, «indeholdende høist

¹⁾ Indberetning til Bülow af 9. Marts 1838.

²⁾ Mere fuldstændig lyder Bogens Titel: «*Medicina mentis, sive tentamen genuinæ Logicæ, in quâ dissertitur de methodo detegendi incognitas veritates*» (Amstelædami 1687).

interessante Undersøgelser, især med Hensyn til den matematiske Erkjendelses Forhold til den menneskelige Erkjendelse i Almindelighed», idet Andræ nærmere omtaler denne Forfatters Forsøg paa «at udvikle et almindeligt Princip for Curvernes Classification ved blot at tage Hensyn til deres forskjellige Generationsmaader». Ogsaa et Skrift af en dalevende tydsk Mathematiker, Schweins («*Analysis*», Heidelberg 1820), sees stærkt at have optaget Andræs Tid, «uden at han dog kan dele den Roes, som det har faaet af den saakaldte combinatoriske Analytiks Tilhængere, idet «Forfatteren» — indvender Andræ — «sikkert ikke er i Besiddelse af de Egenskaber, som fordres for at kunne slaa ind paa nye Veie og udkaste Hovedtrækkene af et omfattende og konsekvent System, hvorimod han har stræbt at frembringe det Nye ved Indførelsen af nye Benævnelser og Betegnelser, der meget ofte ere i høi Grad uheldige; i hvert Tilfælde er Gjennemlæsningen af hans Værk derved bleven gjort baade vanskelig og kjedsommelig». Større Fornøjelse synes Andræ at have haft af nogle nuomstunder vistnok lidet kjendte Arbejder af Mathematikerne Hindenburg og Burmann, idet den Første («Ueber combinatorische Analysis und Derivationscalcul») «giver en, som det synes, meget rigtig Bedømmelse af Derivationsregningen», og Burmann («*Essai de caractéristique combinatoires*») bl. A. «en ret smuk Fremstilling af Fortrin ved den combinatoriske Analytiks Methode til at behandle visse Problemer». Fortrinsvis Glæde beredtes dog Andræ af den før nævnte Mathematiker John Wallis, om hvem det i hans Dagbog bemærkes: «Hele Dagen hjemme, læsende i Wallis [*Arithmetica infinitorum*]», som interesserer mig overordentligt».

Om det saaledes berørte Selvstudium foreligger Intet i

de magre Indberetninger til Bülow, men som om denne var kendt hermed lyder uforandret den fulde Anerkjendelse af Andræs Flid.

«I Anledning af deres Skrivelse af 9. Marts med tilhørende Rapport», svarer Bülow tilbage, «kan jeg ikke noksom bevidne Dem min Tilfredshed med den overordentlige Flid, som De anvender til at udvide deres Kundskaber i de matematiske Discipliner ved at frekventere endel af de interessanteste Forelæsninger samt ved Selvstudium at gjøre Dem fortrolig med de navnkundigste Forfatteres Arbeider, hvorved De tilfulde opfylder Hensigten og Øiemedet af deres Reise»¹⁾. Kun i en enkelt Retning synes Bülow, eller vel rettere de mere Kyndige, med hvem han har drøftet Emnet, ikke ganske at bifalde Andræs Studieplan, for saa vidt det nemlig i en af dennes Rapporter udtales: «Jeg maa sluttelig tilføie, at jeg har seet mig nødsaget til at anvende en ikke ubetydelig Del af min Tid paa rent filosofiske Materier, da jeg mere og mere føler mig overbevist om Umuligheden af et sandt videnskabeligt Studium, der ikke grunder sig paa et nogenlunde nøie Kjendskab til Tidens Filosofi, en Umulighed, som gjør sig gjældende med end større Magt, naar Talen er om Studiet af den nuværende Matematik, der just ved sin Løsrivelse fra Filosofien har udviklet sig i en Labyrinth af slette og aandløse Theorier, hvoraf den ikke saa snart vil finde en Udvei»²⁾. «Denne Deres Formening», svarer Bülow tilbage, «vil endel af de herværende Matematikere ikke indrømme. Tiden vil lære, hvem der har Ret»³⁾.

---

¹⁾ Brev fra Bülow af 3. April 1838.

²⁾ Indberetning fra Andræ af 9. Marts 1838.

³⁾ Brev fra Bülow af 3. April 1838.

Saa meget mere maatte Andræ paaskjønne den Anerkjendelse, der blev hans Studier tildelt, som de Svar, der indløb paa hans Kollega Trepkas Rapporter, ingenlunde var af samme Art, ja stundom saa «hvasse», at de forekom Andræ «høist ubillige», — «Brevet, han har faaet», skriver Andræ til Læssøe, «er mageløst grovt og aabenbart skrevet af O[lsen]¹⁾ og St[einmann]²⁾. Tilmed er det virkelig høist ubilligt. En Rapport, han har indsendt om *Dépôt de la Guerre*, nedrives komplet, fordi man kjen-der, hvad han fortæller, idetmindste det Meste. Den Omstændighed, at han ikke har givet Indberetning om Planen for sine Studier — maaske en Feil af ham, der dog ikke fik nogen Instruksion, — lægges ham meget til Last, etc. etc. Han var naturligvis høist forbauset, og især forbitret paa St[einmann] og O[lsen]. Den Sidste finder jeg rigtignok at have viist sig fra en høist slet Side. Han vil skrive med første Post. Jeg troer vel, at han kan gjøre saa temmelig Rede for sig, men Sagen bliver ikke mindre fatal»³⁾.

Ogsaa paa mere materiel Viis viste Bülow sin Paa-skjønnelse. Ved Afreisen fra Kjøbenhavn var der, foruden Understøttelsen af Fondet ad *usus publicos* paa

---

¹⁾ Den kjendte Kartograf, dengang Divisionskvartermester i Generalstaben og Lærer i Topografi og Geodæsi ved den militære Høiskole (Dansk biogr. Lexikon, XII, 418).

²⁾ Dengang Oberst og Generalkvartermester-Lieutenant (ibid. XVI, 376), iøvrigt karakteriseret ved Bemærkninger om ham af Trepka og Læssøe (Biografien om Andræ II, S. 121 og 123).

³⁾ Brev fra Andræ af 1. Marts 1838.

600 Rdl., forlods udbetalt Andræ Gage og Emolumenter fra Ingeniørkorpset og Generalkvartermesterstaben for Trimestret September—November, tilsammen c. 800 Rdl., og dermed havde han haabet at kunne dække Omkostningerne ved Opholdet indtil de første Uger af Marts. Men allerede i Slutningen af Januar maatte han meddele Bülow, at han umulig kunde bestride Udgifterne i Paris længere end ind i Februar, og henstille til dennes Velvillie, om ikke ogsaa dennesinde kunde udvirkes, at Lønning og Emolumenter for det kommende Halvaar, 1. Decbr. —31. Mai, blev ham forskudsvis udbetalt. Ved Modtagelsen af denne Anmodning var Bülow uheldigvis syg, stærkt lidende af Gigt, saa at han ei selv var i Stand til at besvare Andræs Brev, men han undlod ikke strax at drage Omsorg for, at der blev givet rette Vedkommende Ordre til at sende ham en Vexel paa det ønskede Beløb, — «Deres behagelige Skrivelse af 28. Januar», skriver han til Andræ efter overstaet Upasselighed, «har jeg havt den Fornøielse rigtigheden at modtage, og hvad De deri forlanger i Henseende til Forskudsgage og Forskudstillæg, da er saadant under 11. Februar af Kongen bevilget og derom tilskrevet Vedkommende det Fornødne. Endvidere har Kongen under s. D. anviist Dem et Gratiale af 50 Specier af Finantskassen. — Jeg har i den senere Tid været saare lidende af Gigtsmerter, som en Følge af det saare urolige Veir og den sjeldne strenge Vinter, og dette er Aarsag i, at jeg nu først besvarer Dem».

Som vanlig føies i Brevet nogle Nyheder vedrørende Hoffet i Kjøbenhavn, og efter en Omtale af Revuer, som Kongen agter at afholde og dennes Befindende, som «vedvarende er i høieste Velgaaende», slutter Bülow

paa stedse venlig Maade «med de bedste Ønsker for Andræs bestandige Velgaaende»¹⁾).

Indtil videre var saaledes en Vanskelighed, der tvang Andræ til «de mest energiske Besparelser», overstaaet, — ja, for saa vidt mere end «indtil videre» som Kongens Naade i det nævnte Reskript strakte sig saa vidt, at om Andræ havde villet det, kunde han paany den 1. Juni i Paris have hævet Gage og Emolumenter for det kommende Halvaar, — — «Tænk Dig min Glæde», skriver han til Læssøe, «da jeg ved Hjemkomsten iaften modtager en Skrivelse fra Bureauet for de udenlandske Betalinger, ved hvilken jeg tilstilles en Vexel paa 100 Rdl. Sølv som en mig — mirabile — fra Finantserne efter Hans Majestæts allernaadigste Reskript af 11. Februar tilstaaet Understøttelse og Beløbet af 6 Maaneders Gage, tilligemed et kongeligt Reskript, hvoraf jeg ikke kan undlade at citere følgende høist mærkelige Sætning: «Vi bevilge, at N. N. etc. maa, saalænge han studerer i Paris, forskudsviis udbetales Gage, Emolumenter, etc. etc. for hvert Halvaar, saaledes at bemeldte Forskud strax anvises ham til Udbetaling for Halvaaret 1. Decbr. 37 til 31. Mai 1838». Hvad siger Du hertil? Det lader ikke til, man husker, at min Permission alt er forbi, stricte taget. Iøvrigt kan jeg virkelig ikke Andet end i høieste Grad beundre Bülow og vor gode gamle Rex's Fremgangsmaade mod mig»²⁾. «Javel» — giver Læssøe Ret — «var det mirabile med de 100 Rdl. Jeg kan ikke faae Andet ud af det, end at Bülow og Kongen ville Dig vel, og at de to Andre [Steinmann

¹⁾ Brev fra Bülow af 27. Marts 1838.

²⁾ Brev fra Andræ af 1. Marts 1838.

og Olsen] enten frygte Dig eller have en eller anden snild Plan, der vel tilsidst kan vende sig imod dem selv. Yderst behageligt er under alle Omstændigheder, hvad der er skeet. Stol imidlertid ikke for meget paa, at man ganske skulde glemme din Permissions Længde»¹⁾.

Paany viste Bülow sin Velvillie, da Andræ faa Maaneder senere henvendte sig til ham om en Forlængelse paa nogle Maaneder af sin Permission og dertil føiede Ønske om, at «Bülow vilde anbefale ham for det K. G. C. C. [d. e. «Kongelig General-Commissariats-Collegium»] til et Laan af 180 Rdl., som han da i Løbet af de to følgende Aar vilde kunne afvikle ved et maanedligt Afdrag i sin Gage». Bülows hjælpsomme Udvei overfor denne Anmodning fremgaaer af et sidste Brev, der foreligger fra ham under Andræs Pariserophold, og hidsættes derfor in extenso saalydende:

«Kjøbenhavn, den 30. April 1838.

Hrr. Premierlieutenant!

Til Gjensvar paa Deres behagelige Skrivelse af 14. April d. A. undlader jeg ikke at meddele:

- 1) at den forlangte Prolongation i Deres Reisetilladelse bevilges Dem indtil Udgangen af Juni Maaned d. A.,
- 2) I Henseende til Deres Ønske, om at erholde et Forskud til Reiseudgifters Bestridelse, da har jeg troet, at De var bedre tjent med at faae en Gratification, og desaaarsag har jeg indstillet og anbefalet Dem til Hans Majestæt Kongen til en Gratification af 200 Rdlr. S. M., som Allerhøiustsamme har under Gaars Datum ved Rescript til Finantsministeren bevilget Dem, med Befaling at disse To Hundrede Rdlr. skulle anvises Dem i Paris.

---

¹⁾ Brev fra Læssøe af 18. Marts 1838.

Det glæder mig at erfare, at De igjen er frisk og vel.

Naar De seer og taler med vor Minister Koss og Konsul Delong, da beder jeg disse venligen hilset.

I Anledning af den russiske Thronfølger, Storfyrst Alexanders Ankomst hertil den 26. Juni, bliver her i Omegnen en Tropesamling af ca. 9000 Mand.

Prindsesse Wilhelmines Formæling med Hertug Carl til S. H. S. Glücksborg skeer den 19de næste Maaned, og den 29. s. Md. afreise de unge Ægtefolk til Berlin for at gjøre Kongen af Preussen, Keiser Nicolai og Gemalinde deres Opvartning, hvorefter de gaae til Bernburg, og i Udgangen af September derfra til Kiels Slot, — deres fremtidige Opholdssted.

At De stedse maa leve lykkelig og tilfreds ønsker Ingen mere oprigtigt, end

Deres

hengivne Ven

Bülow».

Ja, i Sandhed General Bülow ikke blot en Andræ oprigtig hengiven Ven, men en forstandig Ven, «der» — som det hedder i nogle Linier til mig fra hans Datters Søn — «med et klart Syn paa sin unge Adjoints sjeldne Evner, støttede ham og brugte sin Indflydelse til at udvikle disse; han var aldrig bedre og ofte mindre lykkeligt inspireret»¹⁾).

---

¹⁾ Brev af 12. Juni 1909 fra Geheimeraad F. Bille i London.

V.

*Økonomiske Vanskeligheder — Kulden i Paris —
Sygdom — Hazardsalonen «Frascati».*

«**T**o Ting», klager Andræ uforandret, «svinder uendelig hurtigt her i Paris: Tid og Penge. Knap er Dagen begyndt, før den til Ens store Forundring ogsaa er forbi, og hvert Øieblik seer man ligeledes til sin Forskrækkelse, at Lommerne ere tomme for Penge». Med Svind af Tiden fik det endda at gaa, idet Andræ dennesinde havde et Reservefond at ty til ved uden Vanskelighed at kunne erholde sin Permission forlænget, — Ja, Intet saa galt, at det jo ikke er godt for Noget, fristes man for saa vidt in casu at sande, som Andræ til sin Klage over, at «den Parisiske Almanak paa een Dag løber en heel Uge frem», føier til: «For Folk af min Natur, der bestandig glædes over at blive ældre, er det en herlig Indretning»¹⁾. Anderledes med Hensyn til Pengene; de faa Hundrede Rdl., som han havde sparet sammen fra sine Høiskoledage, vare længst opbrugte, og at føle Lommerne tømmes, bød intet «Her-

---

¹⁾ Brev til Andræs Moder af 2. Decbr. 1837.

ligt», tvertimod: Alt i December klager han sin Nød i denne Retning, — «Mine Penge ere komplet opbrugte, saa at jeg end ikke har Raad til at købe de nødvendige Bøger». Og værre blev det i den paafølgende Maaned: «I næsten tre Uger har jeg ikke eiet een Skilling, end sige een Sous, og dog havt de frygteligste Udgifter, da, som jeg saa tidt har fortalt Dig, Alt er meget dyrt her i Paris»¹⁾. Ogsaa Læssøe maatte høre om denne Penge­nød, — «En yderst sjofel, for et dannet Menneske aldeles uværdig og derfor ogsaa af mig i lang Tid upaaagtet Bekymring, er taget saaledes til i de 2—3 sidste Dage, at jeg virkelig ikke mere nyder min Lykke rigtigt. Det er hverken mere eller mindre end en total Pengeforlegenhed, der plager mig»²⁾.

I denne Forlegenhed kunde Andræ ikke siges selv at være uden Skyld. Fortræffeligt kunde han raade sine Sønner: «Om I end har aldrig saa lidet, sørg altid for at give lidt mindre ud», men ung og i Paris formaaede han ikke at følge sin egen Leveregel. Ikke nærmest at Boligen bar Skylden, om end i al sin Beskedenhed saa velindrettet, at af alle Danske, han havde besøgt, Ingen boede saa godt som Trepka og han; ogsaa i unge Aar hørte nemlig en god Bolig til de første af Andræs Fornødenheder, — «det er i sit Hjem, man skal søge sine Glæder». Visselig ekstravageredes derimod med Hensyn til Fornøielser, særlig Theaterbesøgene, som i Breve til Hjemmet vel begrændses til «to Aftener om Ugen», men sammentalte i hans nøiagtigt førte Udgiftsbøger bebød sig til adskilligt flere. Og dennesinde tog Andræ

---

¹⁾ Brev til Andræs Moder af 23. Febr. 1838.

²⁾ Brev fra Andræ af 28. Febr. 1838.

ikke til Takke med en «Plads høit oppe under Loftet, i 7—8 Etage», yndede heller ikke at staa længe i Queue, men foretrak mod god Betaling at skaffe sig den ønskede Plads. Og gjaldt det en sidste Opførelse af en Yndlingsopera, var det ikke blot Grisi's Sang i «Puritanerne», men ogsaa Dupréz' i «Lucia», der bragte ham til at spendere 20 Francs paa en Billet, — «Hører til min Forskrækkelse, at Parterret imorgen ved Dupréz' Beneficeforestilling paa Opéra Français bliver forvandlet til stalle d'orchestre. Da jeg absolut vil dér, gaaer jeg strax til Bureauet og kjøber mig en Billet til 20 Francs»¹⁾).

Til Fornøielsesudgifterne kom endnu, at der ved Maaltider sammen med Landsmænd blev drukket ikke lidet. Der var baade Østers- og Champagnegilder, «Gravøl», naar en Landsmand drog bort, og Velkomsthilsen i forskjellige Vine, naar en Nyankommen gav Møde i den fælles Restaurant, — «Ved Bordet drikkes atter betydeligt Champagne» . . . «Gjøre os tilgode med en fortræffelig Pomard», hedder det jævnlig om Samværet med Landsmænd i Maanederne før Jul, — kort: Andræ kan ikke gives Ret, naar han forsikrer sin Moder: «Som Du veed, er jeg et Mønster paa Økonomi og Sparsommelighed».

Tvende Uheld, som ikke vare forudsete, bidrog yderligere til at fordyre Opholdet denne Vinter. Først og fremmest Kulden, hvis Lidelser Andræ skildrer med stærke Farver. «Af Aviserne vil Du vel allerede have seet, at Kulden her har naaet 16 Grader Reaumur. Naar Du betænker, hvad dette vil sige i en By som Paris, hvor man kun er indrettet paa at udholde Sommervarmen, kan Du maaske forestille Dig de Lidelser, vi

¹⁾ Dagsbogsoptegnelse af 18. April 1838.

have maattet udstaae. Kun en eneste Gang i det sidste Aarhundrede, nemlig i Januar 1795, har det været lige-saa koldt her. Særlig fra d. 10de til d. 20de Januar var det ikke til at holde ud, — Uagtet vi fyrede i vor lille Porcellænsovn fra den tidlige Morgen, uagtet jeg trak paa mig Alt, hvad jeg eiede og havde, og sad hjemme op ad Kakkellovnen med uldent Tørklæde om Ørene og min gamle Kawai udenover min Vinterfrakke, var jeg dog stivfrossen overalt¹⁾. Alt i December maatte Andræ da ogsaa bruge en «umaadelig Mængde Brænde», og værre blev det i hin Frostperiode, da han ikke een, men mange Dage maatte «brænde for 9 Mark — siger og skriver ni Mark — Brænde paa een Dag»; først i Slutningen af Marts «faldt Udgifterne ned til nogle Skillingen om Dagen».

Og ikke saasart var «den bestandige Kamp mod Kulden» overstaaet, før et nyt Uheld traadte til, idet Andræ blev syg: Smerter i Underlivet og gusten Ansigtifarve, — «Mon det ikke er Leversyge?», spurgte han sin gode Ven, Dr. Fenger, og til en Begyndelse tog denne det spøgende: «Jo, det kunde nok være». «Hvad skal jeg da gjøre?» «Ja, jeg troer, De gjør bedst i at fordrive den ved at spise Lever; hos «*Trois Frères*» faaes en ypperlig *foie de veau, sauté au vin de Champagne*». Den homøopathiske Kur forslog dog ikke ved denne Leilighed, — «Den 29. Januar», skriver Andræ til Læssøe, «blev jeg syg, det vil sige i høi Grad upasselig, uden at det egentlig deciderede sig til en bestemt Sygdom. I en 10 à 12 Dage spiste jeg ikke en Bid og var i den rædsomste Stemning, hvilket vistnok for en Deel hidrørte fra, at den

¹⁾ Brev fra Andræ af 24. Jan. 1838.

hele Ulykke havde sit Sæde i Maven, hvor Lever og Galde, eller hvad det Tøi hedder, var blevet angrebet. Det vil imidlertid ikke være mig muligt at give Dig en klar Forestilling om min hele Ynkelihood, thi dertil udfordredes, at Du maatte kunne forestille Dig, hvad det vil sige at blive pleiet og opvartet i et fransk Hotel» . . . «Kun min gode Læge, min Landsmand ved Navn Fenger, en yderst vakker Fyr, saae dagligt til mig. Endeligen, efter at jeg næsten havde beredt mig til Døden, begyndte jeg atter at lives op, — hvilken Glæde, da jeg begyndte at kunne spise og drikke som et andet Menneske, ikke at tale om andre Dele, som jeg ikke i lang Tid havde kunnet besørges»¹⁾. Mangelen paa Penge hindrede dog Andræ fra tilfulde at nyde Reconvalescensens Glæde, — «Min Sygdom, der tvang mig til at blive boende i Trepkas og min forrige Leilighed, som var dyr nok for To, endsige for Een, og som desuden i tusinde Henseender skaffede mig uventede Udgifter, fortærede de faa Penge, der resterede for mig i et Par Uger». Der maatte gribes til «de meest energiske Besparelser: Morgenturene til Palais-Royal, Avislæsning, Kaffe efter Bordet, Cigarrygning etc. afskaffedes, — Middagsmaden nedsattes til 20 Sous ved at søge den paa en høist simpel Restauration ude i den anden Ende af Byen, etc. etc.»²⁾.

Om Andræ under denne Pengeforlegenhed havde søgt at friste Lykken ved det grønne Bord, havde man næppe kunnet fortænke ham heri. Ogsaa denne Vinter var der en elegant Hazardsalon i Palais-Royal, «Frascati», hvortil Adgangen stod aaben for Enhver, som vilde vove 5 Francs

¹⁾ Brev fra Andræ af 28. Febr. 1838.

²⁾ Sammededs og Brev af 1. Marts 1838.

paa Bordet, og om en eller anden Spillemaade har formaaet at bringe Indsatsen mangedobbelt tilbage, har den næppe været ham ukjendt.

Erfaringer, han alt havde gjort, talte dog ikke for, at Nøden lod sig afhjælpe ad denne Vej, — «Hvorledes tilbragte Du din Myndighedsfest?» spørger hans Moder (d. 14. Oktbr. 1837 fyldte Andræ sit 25. Aar), og Andræ svarer tilbage: «Da ikke et Menneske her vidste, hvilken Fest jeg feirede, kunde jeg altsaa være forvisset om at blive forsømt med Hensyn til Foræringer. Hændelsesvis var Talen kommen paa Hazardspil, og dette bragte mig til at tænke, at denne Maade vilde være den eneste, hvorpaa jeg kunde erholde en klækkelig Gave. Lysten til at probere min Lykke paa en saa mærkelig Aften fik Overhaand, saa jeg efter Komeden sneg mig bort fra de Andre og skyndte mig hen til et Spillehuus i Palais-Royal; men min sædvanlige Mangel paa Held i flere Foretagender undlod ikke at følge mig. — Da jeg i nogen Tid havde prøbet paa alle Maader at friste Skæbnen og virkelig et Par Gange vundet, men altfor ubetydeligt til, at det var Umagen værdt at bevare, opgav jeg det Hele uden at have opnaaet mere end et Tab paa en 15 til 20 Franker, hvilket da heller ikke skulde kunne ruinere mig. See dér har Du Udsigten over den hele Høitidelighed»¹⁾.

Ikke bedre var Udfaldet faa Dage senere, endda Mathematikeren Berg «havde raadspurgt Stjernerne og fundet dem yderst gunstige», og Andræ derfor lod sig lokke til med ham og andre Venner at begive sig til Palais-Royal, hvor imidlertid Astrologien viste sig upaalidelig. Og fremdeles svigtede Lykken, da Bergs Feiltyden af Stjer-

¹⁾ Brev fra Andræ af 28. Oktbr. 1837.

nerne bragte Andræ til at tage Hævn over ham og hans Medskyldige, — «Gjøre os [Andræ og «Licentiaten Ludvig Møller»¹⁾] tilgode med en Flaske fortræffelig Pomard, blive lystige og beslutte at spille de Andre et Puds, — købe Champagne og trave hver med en Flaske under Armen ud til Fenger og Kayser, hvor vi ogsaa træffe Berg. Fortælle dem, at vi have vundet uhyre Summer og finde endelig Tiltro. Beskrive vor Spillemaade, som Berg og Kayser strax gaae ind paa at probere, men retirere med Tab — Almindelig Lystighed»²⁾).

Med disse Erfaringer er det næppe rimeligt, at Andræ er tyet til det grønne Bord for at raade Bod paa sine Finantser. Derimod viser hans Breve — næsten undseer hans Sønner sig ved at røbe det, betænkende hans kategoriske Formaning til dem: «Man skal aldrig laane!» — at han som ung i Paris glemte sin egen Leveregel og midlertidig hjalp sig ud af Forlegenheden ved netop at laane, — «Trepka har været i en bestandig Knibe og har selv maattet laane. Lykkeligvis var Berg i Besiddelse af et Par Hundrede Franker, som han med megen Beredvillighed tilbød mig, og som jeg nu, paa 10 à 12 Francs nær, har ganske opbrugt»³⁾). — Først i Begyndelsen af Marts kom den ventede Hjælp fra Kjøbenhavn: Anvisningen paa Gage og Emolumenter for det kommende Halvaar tilligemed Gratialet fra Kongen.

For en Tid var Forlegenheden saaledes afhjulpet, men ogsaa kun for en Tid, — «Vil Du endelig have den ledige

¹⁾ Saaledes benævnt af Andræ, og er formentlig den som Forfatter og Kritiker kjendte Peder Ludvig Møller (Dansk biogr. Lexikon XII, S. 85).

²⁾ Dagbogsoptegnelse af 20. Novbr. 1837.

³⁾ Brev fra Andræ af 28. Febr. 1838.

Plads fuldmalet, kan jeg fortælle Dig», skriver Andræ faa Uger senere til sin Moder, «at min Pengeforlegenhed slet ikke er forbi. For Øieblikket har jeg rigtignok tilstrækkeligt» . . . «men paa en eller anden Maade maa jeg gjøre Udvei for henved 200 Rdl., da jeg dels skylder noget, dels skal leve her i nogen Tid, og endelig til Syvende og Sidst skal skaffe mig hjem igjen, — Dog, som sagt, kommer Tid, kommer Raad. Slige Sorger kunne, Gud skee Lov, endnu ikke faae Bugt med mig»¹⁾. Og i et Postscriptum tilføier Andræ: «Skulde Du have 200 Rdl. tilovers, vilde jeg fortræffeligt kunne bruge dem. Se dog efter i Dine hemmelige Gjemmer!»

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 30. Marts 1838.

VI.

Brevvexling med Slægt og Venner i Kjøbenhavn.

*Uddrag af Breve fra Læssøe under dennes Tjenestetid i
Færgersborg og i Roeskilde: Filosofiske Studier — Politisk
Nyt — Frederik VI og den «Rømelingske Affære».
Martensen om sine Forelæsninger paa Universitetet i Vinteren
1837—38.*

Ligesom under det forrige Ophold førte Andræ og-saa dennesinde en lille Dagbog vedrørende Omgangskreds og Fornøielsesliv, men rigtignok en saare kortfattet, at betragte som en Art Tidstavle, omfattende for 250 Dage kun 30 Oktavsider, mod Sædvane tilmed skrevne med store Bogstaver og med brudte Linier for de enkelte Dage. Ved Siden af denne Tidstavle til eget Brug stod han imidlertid fremdeles i stadig Korrespondance med Slægt og Venner i Kjøbenhavn.

Hvad Andræ fortæller sin Moder om Oplevelser i Paris, er just ikke Meget. «Om mit Ophold her i Paris veed jeg Intet at fortælle Dig, — Alt gaer sin gode, jævne Gang», saaledes varieres gjentagende; alt tidligere havde han jo

ogsaa fortalt sin Moder om Paris' Herligheder og Distractioner. Kun en enkelt af disse berøres paany: Nationalfesten den 1. Mai i Anledning af Louis Philippe's Navnedag, som han sammen med Dahlerup, den senere Overmedikus ved Frederiks Hospital, overværede i Champs-Elysées.

«Igaar var her stor Fest i Anledning af Kongens Navnedag. Dahlerup kom op til mig henved Kl. 3 for efter Aftale at følge med mig ud til Champs-Elysées, der var bleven forvandlet til en Dyrehave i stor Stil. Det havde imidlertid regnet hele Morgenen igjennem, og vi fik ogsaa ligesom vi vare komne dér en dygtig Skylregn, som tvang os til at gaa ind i et Honningkagetelt, hvor vi for at faae Lov til at staa i Ly maatte til at angribe Kagerne, der vare slemme nok at faae ned. Til Lykke for os trængte Regnen snart igjennem, saa vi indsaae, at det ikke kunde nytte os længere at fremtvinge vor Appetit, da vi dog ikke kunde undgaa at blive vaade. Vi fortrak derfor hurtigst muligt. Derimod var det hele Aftenen igjennem detalleryndigste Veir. Vi vandrede om i Tuileriehaven og paa Kaierne i en Menneskemasse, der vistnok var ligesaa talrig som hele Danmarks tilsammen. Kl. 9 blev der afbrændt et stort Fyrværkeri, der som sædvanlig var yderst pragtfuldt og i høi Grad forbausede min gode Kjøbenhavn. Senere gik vi endnu lidt i Tuileriehaven, der virkelig saae ganske feeagtig ud ved sin brillante Oplysning, som kastedes tilbage fra de friske grønne Træer og fra de store Vandflader rundt om Springvandene. Naar dertil kommer, at man allevegne mellem Træerne kunde skimte de hvide Statuer og rundt om i Bassinerne de forundrede Svaner, der ikke kunde begribe, hvad der var paa Færde, saa kan Du nok forestille Dig, at det kunde faae

et trylleagtigt Præg, som ikke lidet forhøiedes ved den forbausende og i høieste Grad elskværdige Rolighed, hvormed Franskændene tee sig ved slige Leiligheder, — der er hverken Støden, Puffen eller Skrigen, kort sagt: der er slet ingen Pøbel, hvorimod man hjemme hos os, naar der er lidt Stads, skulde tro, at vi ikke havde andet end lutter Pøbel. — Tilsidst drog vi hjem til mig, hvor vi sluttede Aftenen med en dansk Passiar og en dansk The¹⁾).

Iøvrigt meddeles kun Et og Andet om Kulden, der allerede i November var saa følelig, at Andræ, «selv hjemme i sit hyggelige Værelse havde ondt nok med at faae det varmt», og som i Januar bringer ham til næsten at fortvivle, — «Du kan ikke forestille Dig, hvor koldt vi have havt det her, — «Natten igjennem kunde jeg kun sove et Kvarteer ad Gangen, uagtet jeg dækkede min Seng til med Frakker og Kapper» . . . «De gode Kjøbenhavnere maa ikke beklage sig, — de have kun havt 8—10 Graders Kulde og ere indrettede paa at modstaae. Vi derimod med vore jammerlige Indretninger have havt 15—16 Grader»²⁾). Dertil føies Beklagelse over de Udgifter, Kulden forvoldte, den «totale Pengemangel», som Andræ vel overfor sin Moder søger at tage en bagatelle, forsikrende «at være Dansk nok til ikke at bryde sig stort om, — Pengesorger er jo i det Hele taget af en saa underordnet Natur, at man ikke godt kan være bekjendt at lade sig afficere af dem», — men samtidig dog trøstende sig med, at «i værste Fald kan jeg jo dog stedse stole paa min gode Moder, der vist gjerne udtager nogle Stykker Obligationer af din lille Skuffe for at

¹⁾ Brev til Andræs Moder af 2. Mai 1838.

²⁾ Brev til Samme af 23. Febr. 1838.

fri mig ud af Kniben» . . . «Jeg troer næsten, at Du burde være glad, hvis jeg forlangte et Par Hundrede Daler, thi jeg har en meget stærk Anelse om, at de kongelige Obligationer inden føie Tid ville gaae dybt ned i deres Kurs»¹⁾).

Af langt større Interesse er Brevvexlingen med Læssøe, og særlig for dennes eget Vedkommende. Dennesinde kan Andræ ikke klage over «brede Marginer og udspilede Linier», saa lidt som over Forsømmelse med at besvare hans Breve; tvertimod: Læssøe næsten undseer sig over sin «Skrivesalighed» og over de mange Postpenge, Andræ maa betale for «alt det Meget, Løst og Fast, han ryster ud af sin Nyhedspose», — «Allerede igjen Brev? Ja, Du faaer at finde Dig i det og rykke ud med dine Postpenge»²⁾).

Hvad der fortællles i disse Ungdomsbreve fra Læssøe, dreier sig væsentlig om «das liebe Ich», og mere udførligt end andetsteds berørt fortjener det her at kjendes. «Bered Dig paa, hvad Du har i Vente», havde Andræ varet sin Ven ved at skildre ham sin Kvide paa Kavalleriskolen i Næstved³⁾, men end værre end skildret blev Læssøe's egen Lod i denne Militærtjeneste, da han i Efteraaret (1837) gjennemgik Exercerskolen ved Husarregimentet

¹⁾ Brev til Andræs Moder af 2. Decbr. 1837.

²⁾ Brev fra Læssøe af 14. Jan. 1838; paany i Brev af 27. Febr.: «Forresten troer jeg ikke, jeg skriver mere, førend jeg faaer din Tilladelse til at forøge dine Udgifter med de Postpenge, Du maa betale for mit Smøteri; men jeg veed ikke, om jeg holder det».

³⁾ Biografien om Andræ, vol. II, S. 4.

i Jægersborg, — «Aldrig i mit Liv har jeg havt det saa slet som nu».

«Jægersborg, den 1. Novbr. 1837.

Kjære Andræ!

Da jeg idag Kl. 12^{1/2} hinkede hjem fra Stalden, træt og udmattet af Dagens Besværligheder, kom Caroc løbende efter mig med et Papir i Haanden og raabte: Her er Brev fra Paris! Jeg fik hurtigt gjort omkring — saa hurtigt Omstændighederne vilde tillade — og overbeviste mig om, at han sagde sandt. Nu gik det hjem endel lettere end før. Morsboeren Claus, min Serviteur, blev kaldt til, Ild kom i Kakkelloven, Piben blev stoppet, jeg selv placeret i en Lænestol, og — Brevet brækket. Det var en Sviir, den første af Værdi i lang Tid, — Under mine usle Omstændigheder er det min eneste Trøst at se Andre have det godt. Det var mig derfor overordentlig gottende at læse, at Du ikke gjensaae Paris med en vis Ligeegyldighed, men at Du, som det hør og bør sig, var glædedrukken. Glæden med Brevet varede ¹/₂ Time, saa maatte der spises, og saa til — Pakning, Vagttjeneste, Karabinexercits, Felttjeneste, — Aah, Gud hjælpe mig! Nei, nu er det aldeles uudholdeligt; jeg har aldrig i mit Liv havt det saa slet som nu. Lad Trepka vogte sig for at lee ad os, lad ham betænke, at der er en straffende Nemesis! Hvilke Offre maa man ikke yde Staten! Stjæle Aar ud af sit Liv, smide dem bort, ad Helvede til, — ja undskyld mine hæftige Ord, men jeg kunde blive rasende. Jeg begriber næsten ikke, at jeg ikke smider Sabel, Gevær og hele Stadsen i Jordan og løber min Vei. Uden al mulig Storagtighed har man dog en Slags Ret til at ansee det under sin Værdighed at anvende Timer, ja, efter simpel Addition, Uger paa at gjøre Bomspring, Volte til Høire og Venstre, og Gud veed, hvad det Alt hedder — —

Jeg gjorde hellere et halvt Aars Exerceertid, end een Maanedes Skolegang paa Jægersborg. Den gode Skolemester er utaalelig; Skolen er utaalelig; Jægersborg er utaaleligt; Alting er utaaleligt, — og jeg selv kan blive utaalelig, naar jeg endnu engang begynder paa mine Lamentationer.

Nyheder skal jeg have ondt ved at skaffe Dig. Du erindrer nok, at Du i Næstved var i Vinden for kjøbenhavnske Nyheder, og Jægersborg ligger meget længere fra Kjøbenhavn end Næstved. Her kommer ingen Post, ingen Aviser, — kun Mælkekudske og Ordonnantser.

Hils Trepka, bed ham endnu engang at erindre den hævnende Nemesis. Skriv snart til din for Tiden aldeles ude af det værende og yderst uheldige, men stedse hengivne Ven

F. Læssøe.

Lidet bedre lyder det faa Uger senere, da Kavalleriskolen vel var overstaaet, men Læssøe maatte forblive i Jægersborg for at lære Skyttetjeneste.

«Jægersborg, d. 27. Decbr. 1837.

«Guds Fred og God Dag!»

som Jyden siger. «Hvorledes har Du det? Jeg er sund og frisk og haaber at høre det Samme fra Dig». Saaledes begynder Bønderne deres Breve, om de end ligge for Døden. Jeg er snart en heel Bonde. Endnu bestandigt paa Jægersborg. — Skolen er, der Herr sei gelobt, allerede forbi siden 5te hujus, og jeg har min Attest for at være en duelig og velinstrueret Cavallerist. Men det begav sig, at Excel. Frieboe spurgte vor høieste jordiske Herre, om vi ikke skulde lære Skyttetjeneste. «Lære!» Jo,» sagde Hs. Maj. — «Om vi maatte lære den ved Eskadronen, eller om vi skulde blive ved Skolen?», spurgte Excellencen. «Skolen! Ja ved Skolen», sagde Hs. Maj. — Lære og Skole, det er magiske Ord her-

tillands. Gud veed, hvornaar jeg skal hoppe ud af deres Tryllekreds. Nu har jeg lært og gaaet i Skole i 20 Aar. *Cela m'ennuie*»¹⁾. — —

«*Legendo et scribendo vitam procudito*», — «Ved at læse og skrive maa man hærde Livet» lyder et gammelt Raad²⁾, og af egen Erfaring³⁾ kan tilføies et godt Raad. Læssøe tog det til Følge, og med en Ihærdighed, som om han vilde gjøre Filosofien til Livsstudium, kastede han sig i hin Prøvelsestid over Hovedværker af tydsk Filosofi. Hvorvidt hans Dom om endel af disse Værker kan staa Prøve for en fagkyndig Domstol, skal lades usagt, men hensét til den Berømmelse, der knytter sig til Navnet⁴⁾, forekommer det mig værdt at kjende ham fra denne Side af hans Selvstudium.

— — «Ueber Gegensatz, Wendepunkt und Ziel heutiger Philosophie» fik jeg da kjøbt. Første Deel er interessant, men for endel ufordøielig for mig. Anden

¹⁾ Brev fra Læssøe af 27. Decbr. 1837.

²⁾ P. Andræ, «Cæcilernes Villa ved den Appiske Vei», S. 53.

³⁾ Biografien om Andræ, vol. I, S. 31.

⁴⁾ Man erindre Plougs smukke Verslinier:

«Ham var det, som med Sværdet, halvt udtrukket
Ved Bau bortvifted Oprørshærens Mod;
Ham, der hin Paaskedag tilende stod
Og holdt mod trefold Fjende Ledet lukket;
Ham, der uventet op af Havet dukked
Og krævede for Jyllands Trængsel Bod;
Ham, der ved Dybbøl Seiersbaunen tændte,
Da Wrangel Panden imod Bjerget rendte».

(Samlede Digte af Carl Ploug, S. 273).

Deels første Part gjorde mig ganske kry paa det. Det er rigtignok noget Andet for et stakkels Fæhoved, end den gode Hegel; Fichte kan man dog forstaae lidt af. Det første af anden Deel slutte jeg med Begjærlighed og for-døiede, men gid Fichte skee Skam, saa tørt han har be-handlet «Urtheil» og «Schluss»; det er ikke som det mere var samme Mand. Imidlertid har jeg arbeidet mig igjen-nem dem og har igjen fundet Lettelse ved at begynde paa Kategorierne. Jeg lover mig megen Nydelse af det Øv-rige, en Nydelse, der er dobbelt for mig i min Smule Fritid, da den staaer i den størst mulige Kontrast med mine øvrige Beskjæftigelser.

Fichtes Begyndelse forekommer mig i alle Henseen-der langt mere tilfredsstillende end den Hegelske. Al utidig filosofisk Fornemhed og Pedanteri er hos ham smidt bort. Imidlertid indtages man maaske for meget for ham derved, at man faaer en Slags Fyldestgjørelse for de Nederlag, man tidligere har lidt ved Forsøg paa at forstaae den ufordøielige Hegel. Han river Hegels ufor-staaelige Sprog ned; det kildrer Forfængeligheden, naar man selv har fundet det uforstaaeligt. — Hegels Be-gyndelse har for mig, og vel for flere Andre, ikke været nogen Begyndelse; jeg er pludselig bleven revet hen paa et Standpunkt, der var mig aldeles fremmed og nyt, og skulde dog ansee det for det Første, det Oprindelige for min Tænken; det modsatte jeg mig ganske uvilkaarligt; en indre Uvillie mod den hele Fremgangsmaade var derfor uundgaaelig. Fichte derimod lokker En lidt efter lidt til at besinde sig paa, hvad man allerede har; der er intet Spring, intet Forlangende om pludseligen at begynde sin Tænken paa en ny Maade; hans hele Udviklen og Klar-gjøren af Selvbevidstheden gennemgaaer man virkeligen i

sit Indre med ham. Det har i høi Grad tiltalt mig og forsonet mig med det filosofiske Væsen, som jeg før altid havde en vis Lyst til at opponere imod af den simple Grund, at jeg ikke forstod, hvad der udgav sig for at være det Nødvendigste at forstaae for den, der virkelig vil være Menneske. — Glück auf! wollen wir fortfahren. Frisch begonnen ist halb gewonnen! Med lidt Mod og Stadighed fører det nok til et Resultat, der maaske bliver bedre, end man selv fra Begyndelsen har tænkt sig det. —

See nu, min kjære Andræ! har jeg snakket med Dig om en hel Del af det, der for Tiden mest plager og mest interesserer mig»¹⁾).

I Begyndelsen af Januar var Trængselsdagene i Jægersborg overstaaede, og Læssøe blev beordret til Tjeneste ved Eskadronen i Roeskilde. Med en Humor, der ofte kommer til Orde i hans Breve til Andræ, skildrer han Ankomsten til det nye Opholdssted, hvor «han Ingen kjen- der uden den gamle Domkirke, — det er maaske ogsaa den bedste Ven i hele Byen».

«Roeskilde d. 5te Januar 1838.

Glædeligt Nytaar! — *Me-voici!* Ankomsten var den 3die om Aftenen. I et meget traurigt Humeur tog jeg ind i «Prindsen» efter en langvarig, kjedsommelig Kjørsel i et umaadeligt koldt Januarveir. Den 4de meldte jeg mig, talte med de to beskjæggede Husarofficerer, her findes, men fik hverken Raad eller Trøst. Værelser kunde jeg ikke faae, Karl heller ei, Staldrum auch nicht. Jeg var aldeles fortvivlet, da jeg til Lykke erindrede at have hørt Tale om et Sødskendebarn til

---

¹⁾ Brev fra Læssøe af 1. Novbr. 1837.

min Moder, en Justitsraadinde Herholdt, der skulde boe i Roeskilde. Jeg har kun seet hende een eller to Gange for mange Aar siden, og kjendte hende altsaa ikke. Men det lykkedes at opspørge hende. En lille tyk, rødmusset, vever Kone lukkede mig op; jeg gjorde min Compliment og spurgte, om det var Fru H. «Jo». «Ja jeg er en Læssøe». «Ih! nei! Det var da morsomt, Værs'go' at komme ind. Sæt Dem ned. Hvorledes lever Deres Moer? — Men hør, bliv ikke vred: Maa jeg ikke sige Du; jeg kan ikke komme ud af det med De». «Jo, med største Fornøielse». «Naa, nu skal Du have noget at spise og drikke», etc. etc. etc. — Saaledes gik det længe. Snaksom er Konen, men ingenlunde pjatsom. Hun er særdeles munter og elskværdig til dagligt Brug og i høieste Grad tjenstvillig. Hun fik snart udspurgt mig om alle mine Affairer. I Formiddags rendte hun om og saae paa Værelser til mig, og iaften er jeg rykket ind i mit nye Logis. Dette er i en lille afsides Gade, der hedder Bondethinget eller Blaamandsstræde, hos en Præsteenke, Madame Fleischer. Dér har jeg to hyggelige, smaa Værelser. Væggene ere behængte med gode engelske Kobberstik, og imellem dem hænger et Miniaturportræt af en særdeles smuk, ung Dame i største Puds. Et Klaver med endel nye og gamle Noder staaer ved den ene Væg; en uhyre Kakkellovn ved den anden. Mad. Fleischer er en gammel, godmodig, mild Kone, der seer ganske klog ud. Hun har en lille Handel med Skosværte og Chokolade. Oplaget befindes i en Commode. Som Skilt stod der før nogle Sværtedaaser og Chokoladekager i mit Værelse, men nu ere de tagne ind i den anden Stue, uagtet jeg bad meget for dem, at de maatte blive paa deres gamle Plads. Om Dagen gaaer Kjøberne gennem Porten, men om Aftenen rigtignok gennem mit Værelse. Da der imidlertid i det Hele kun indfinder sig 1 à 2 Kjøbere om Ugen, og altsaa vel kun 1 à 2 om Aaret behøve at gaa gennem mit Værelse, — (man kjøber nemlig mest om Dagen, Dumrian!), saa er Uleiligheden ikke stor. Mad. Fleischer har en gl. Svigerinde og en ung Datter i Huset. Den Sidste er for Tiden ikke hjemme,

men ventes. Hun er 17 Aar. Jeg kan ikke nægte, at jeg er lidt nysgjerrig. Ligner hun Portrætet paa Væggen, saa er hun meget smuk, og — saa Fortepianoet i min Stue. Den hele Historie kan blive meget romantisk. Du kan nok vide, at jeg nu er i betydeligt bedre Humeur, end ved Ankomsten, takket være det gode Mo'rsødskendebarns Arrangements» . . .

«Hils Mr. Trepka og vær selv mange Gange hilset fra
Din stedse hengivne Ven og Vaabenbroder

F. Læssøe».

Alt inden en Uges Forløb var dette «bedre Humør» steget til et sandt Velbefindende.

«Roeskilde, den 14. Januar 1838.

Kjære Ven!

Allerede igjen Brev? Ja, — Du faaer at finde Dig i det, og rykke ud med Dine Postpenge. Jeg vilde jo rigtignok gjerne berolige min Samvittighed og erhverve mig Ret til at vrøvle nach Belieben ved at frankere lige til Paris; men jeg har allerede eengang gjort den sørgelige Erfaring, at man derved risikerer at komme til at præke for døve Øren, og jeg ønsker ikke at gjøre det tiere — altsaa — Betall —

Her i Roeskilde befinder jeg mig — mirabile dictu — vell! En ganske egen, yderst behagelig Følelse af Velvære har uvilkaarligt greben mig. Jeg skjønner paa og frygter for at tabe den; ved det Sidste haaber jeg at forsone den gode Fru Nemesis, saa hun lader mig beholde den. Jeg søger nu at gjøre mig Grunden til den klar og saaledes efter philosophi philosophorum Opinion at nyde den fuldkommen ved at blive den rigtig bevidst. Det Eneste, der skulde kunne forstyrre min herværende rolige, men ret virksomme Imigselvlevnen (det er et extra godt Ord, der slaaer Sparto til alle Fichtesk-Hegelske), er min Tjeneste udi den herværende respektable Squadron; men for det Første optager den ikke

mere end to til tre Timer daglig, og for det Andet anseer jeg den som en Skat, der ydes for Delagtigheden i det sociale Samlivs Goder. Den skal nu engang ydes, og jeg yder den ogsaa uden Modbydelighed; den har Billighed for sig. Den Tid, dertil gaaer, er udenfor mit egentlige Liv; mit Døgn er kun 20 à 21 Timer. See, saa — nu ere vi da, Gud skee Lov, igjen uenige. Men — faaer ikke hjælpe. Jeg har vundet en complet Ro og Tilfredshed ved min Anskuelse, og altsaa skal den pro tempore gjælde for mig». —

Dog, hvor godt end Læssøe befandt sig i Roeskilde, maatte Opholdet dog ogsaa her, uden Omgang med aandigt interesserede Mennesker, staa for ham som en Art «Forviisning», — «der foregaaer aldeles Intet uden om mig uden det tommeste, usleste Hverdagsliv, — jeg kan da umulig underholde Dig med Andet end, hvad der foregaaer i mig».

Og fremdeles fortæller da Læssøe om sit Studium af tydsk Filosofi. «Fichtes tredie Deel — Ontologien — har jeg gjennemløbet. Jeg er nu ifærd med for Alvor at gaae den igjennem anden Gang. Den lader til at kunne give stor Satisfaction; men jeg kan ikke bare mig for tidt at korse mig over den uendelige Afstand fra min Hverdagstankegang til et saadant sammensluttet Heelt af Tanker, der med Nødvendighed gribe i hinanden og uimodstaaeligt føre til Sandhed. Det er ikke Fichtes, men den hele Menneskeheds Værk; Resultatet af alle foregaaende Slægters Tanker dækkes op for os, og vi kunne da rigtignok ikke Andet end beundre Anretningen og føle os uendeligt hævede ved Nydelsen, naar vi kun nogenlunde kunne fordøie. — Jeg veed ikke, om Du har lagt Mærke til et Tidsskrift, hvoraf to Hefter ere udkomne, nemlig «Zeitschrift für Philosophie und speculative

Theologie», udgivet af Fichte i Forening med endel Ikke-Hegelske Philosopher. Det optræder vel for endel som polemisk Modstander af Berlinsk-Hegelske Tidsskrifter, og indeholder et Par — som mig synes — temmeligt maadelige Afhandlinger, f. Ex. «Ueber die religiösen Interessen der Zeit» af en Herr Staudenmaier og «Andeutungen über das chemische Moment im christlichen Begriff der Heiligung» af Herr Ackermann, men ved Siden deraf ogsaa et Par meget læseværdige Afhandlinger af Fichte og Weisze. Det lover desuden meer og meer at udelukke den polemiske Retning. Kan Du overkomme det i Paris, vil Du ikke fortryde det. — Tilligemed Fichtes Tidsskrift sendte Reitzel mig et «Zeitschrift für speculative Theologie» af Bauer i Berlin, der er aldeles Hegelsk, og ogsaa ganske opdækker de nuværende Hegelianers Marvenighed¹⁾, der ikke gaaer videre, end Mesteren gik før dem, og der ikke formaaer at fremvirke nogen selvstændig Tanke, som Mesteren ikke har tænkt før dem. Du seer, jeg snakker rask væk om Hegelianismen uden nogensinde at have læst Hegel; men pro pr. er der en stor Forskjel paa Hegelianerne og Hegel, og pro sec. faaer man vel en ganske god Idee om den sande Hegel, naar man læser Fichte, thi i denne er dog nok for største Delen det Gode af Hegel optaget²⁾.

Saa at sige i hvert af disse Ungdomsbreve dvæler Læssøe ved den Glæde, der beredes ham af de filosofiske Studier i Modsætning til den militære Tjeneste, — «*otio prodimur*» — vore ledige Timer forraade os, fristes

---

¹⁾ Formentlig at forstaa som: Enighed i det Inderste, — ind til Marv og Been som det muligt nutildags kunde udtrykkes.

²⁾ Brev fra Læssøe af 14. Jan. 1838.

man for saa vidt at sande ogsaa om ham. — «Fichtes Ontologie er mit stadige, opbyggelige Studium. Der skal Tid til at fordøie den, og jeg tør rose mig selv af en, hos mig ellers sjelden, Stadighed i Studiet. Jeg vilde bare ønske, at den fjerde Deel maatte komme, naar jeg er færdig med Ontologien. Det er ikke godt at afbryde eller at gaae over til en anden Forfatter, saalænge man ikke kan staae paa egne Been. Forresten», beklager Læssøe, «generer det mig betydeligt og hæmmer Fremgangen meget, at jeg slet ikke kan komme til at tale med Nogen, om hvad jeg læser. Det skal være yderst behageligt, naar vi begge kunne komme til Kjøbenhavn til Sommeren. Jeg vil ønske, at din Reises Maal maatte blive Mai eller Juni, til den Tid kommer jeg da vel ogsaa hjem fra min Forviisning»¹⁾).

Som en Frugt af denne Læsning, der «Dag for Dag vinder mere Betydning for mig», fremhæver Læssøe, «at være kommen saa vidt ved den blotte Studeren af Ontologien, at jeg holder mig for overbeviist baade om vor Udødelighed og om vor individuelle Evigværen. Det synes maaske noget dristigt allerede at faae det Resultat af Ontologien, men for Øieblikket kan jeg ikke see rettere, end at jeg har Lov dertil»²⁾. Ja, endog at gjøre ham til en troende Christen synes at kunne tilskrives Studierne, — «At den tyske Filosofi lærer os levende og klart at troe Christendommen, der før var fortrængt af den [. . .]»³⁾ Pantheisme og Rationalisme, og at Filo-

¹⁾ Brev fra Læssøe af 13. Febr. 1838.

²⁾ Brev fra Samme af 18. Marts 1838 (Udhæv. af mig).

³⁾ . . . skyldes en Rift i Brevet.

sofien nu med stærke Skridt fører til dette Resultat, derpaa tvivler jeg i Grunden ikke mere»¹⁾.

«Iøvrigt lever jeg», resumerer Læssøe i et sidste af sine Breve fra Roeskilde, «som jeg før har fortalt, roligt og veltilfreds, noget kjedsommeligt, men gruer dog egentligt for den Tid, da jeg skal rives ud af min Ro og have med Blancogaden at gjøre²⁾. Det er just ikke heltemæssigt; Roeskilde er et Slags Capua for mig. Men jeg mander mig vel nok op igjen, og saa maa man probere at sætte Haardt imod Haardt og Kamp imod Kamp, thi Hofmand bliver jeg aldrig i mine Dage»³⁾.

Ogsaa af politisk Nyt har Læssøe Et og Andet at meddele. «Vore Liberale (sic!) ere meget vrede over, at Stænderne ikke endnu ere sammenkaldte. De skrive Stykker i «Kjøbenhavnsposten», blive sat under Tiltale, og der er stor Rimelighed for, at Hr. Gjødvad [Redaktøren af «Kjøbenhavnsposten»] kommer paa Christiansø. Velkomme!»⁴⁾.

En anden Nyhed viser Læssøe sympathiserende med en praktisk Skandinavisme, — «En Gjenstand, der for Øieblikket lægger Beslag paa Publikums Opmærksomhed, er en Kommission, der er nedsat for at reglere Forholdene ved Handelen mellem Sverrig og Danmark.

---

¹⁾ Brev fra Læssøe af 17. Febr. 1838 (Udhæv. af mig).

²⁾ d. e. med Generalkvarttermester-Staben, der havde sit Bureau i «Blancogade» Nr. 179, Lit. C, nuværende Hus-Nr. 13 og 15 i Fredericiagade.

³⁾ Brev fra Læssøe af 18. Marts 1838.

⁴⁾ Brev fra Samme af 1. Novbr. 1837.

Langt fra imidlertid at stræbe at gjøre denne saa fri som muligt og at tilveiebringe en virkelig Nærmelse, skal et af Forslagene fra svensk Side gaa ud paa Forhindringsmidler mod Smugleri, der i høi Grad ville blive Handelen hæmmende. Den kjøbenhavnske Handelsstand er da ogsaa indgaaet med en Petition til Kongen derimod. Her er altsaa rimeligvis intet Godt at vente. Skal en større Nærmelse mellem os Nordboer finde Sted, maa det nok skee gennem Folkene og fornemmelig gennem Litteraturen. Og en saadan Nærmelse er da rigtignok paa Tide, medens man paa den ene Side i Frankrig har drevet Fordærvelsen saa vidt, at Ministre offentlig i Kamrene tør paastaae, hvad der er Hvermand vitterligt at være Løgn, og medens man paa den anden Side i Rusland tør drive det ægyptiske Barbari saa vidt, at man bestemmer Kundskabernes Mængde efter Stand og Rigdom. Dannede Tydskland og Norden ingen, idetmindste aandelig, Modvægt mod denne Fordærvelse og dette Barbari, kunde vi vel opnaa en ny romersk Undergang»¹⁾).

Overhovedet var Læssøe jo ikke saaledes udelukkende gaaet op i Filosofien, at den havde betaget ham al Interesse for Politik, — «Apropos om Politik, maa jeg erklære, at jeg bestandig i høi Grad har Interesse for den hele Menneskeslægts Udvikling, at derfor dens nærværende Standpunkt og Stræben ingenlunde er mig ligegyldig, og at altsaa Politiken er mig interessant, forsaavidt den har Indflydelse paa Menneskeslægtens materielle eller intellektuelle Velvære. Ligeledes kan jeg ikke se rettere, end at det er min Pligt at indtage en Plads i det borgerlige Samfund og at besørge de mig tilfaldende Borgerpligter med al Nid-

---

¹⁾ Brev fra Læssøe af 13. Febr. 1838.

kjærhed. Gjorde jeg ikke det, saa troer jeg, at jeg svigtede min Bestemmelse for endel i den store Vexelvirkning»¹⁾).

Til anførte Nyt fra Politikens Verden føies yderligere nogle Bemærkninger om Frederik VI. Som andetsteds berørt holdt Læssøe nok af at stikle lidt paa Kongens landsfaderlige Styrelse og raillerer saaledes for eget Vedkommende over den Behandling, der blev ham tildel af «vor høieste jordiske Herre» under Tjenesten i Roeskilde, — «Hans Majestæt har været saa naadig at befale, at Caroc og jeg ingen Hest eller Oppasser skulle have af Husarregimentet, saa længe vi gjøre Tjeneste dér. Vi have nu den Ære, næst Gardens Officerer, at være de Eneste, der gjøre Tjeneste i Hans Majestæts Kavalleri paa egne Heste, hvorved endnu maa bemærkes, at Gardens Officerer alle have Fourage til i det Mindste to Heste, vi derimod kun til een. Sehr gnädig!»²⁾). Heller ikke behager ham Kongens Naade overfor «en Lieutenant, der skal være Dannebrogsmænd, fordi han befalede sin Tambour at holde op at slaa udenfor Dannemands, hvor Fru Zachariae [Frederik VI.s Datter med Frederikke Dannemand] laa syg, etc. etc». Derimod udtaler han sin Sympathi i Anledning af Kongens Opræden under den saakaldte «Rømelingske Geschichte», — et lille Intermezzo, som dengang vakte Moro og Opsigt i Kjøbenhavn.

— — «Jeg skal fortælle Dig en god Historie, som jeg i dette Øieblik modtager fra en af mine kjøbenhavnske Korrespondenter. Kammerherre Rømeling, Chefen for

¹⁾ Brev fra Læssøe af 18. Marts 1838.

²⁾ Brev fra Samme af 5. Jan. 1838.

første Livregiment¹⁾, fandt for godt at slaa en Karl paa Snuden og chikanere ham temmelig drøit, fordi Karlen forlangte Forhør og Krigsret i Stedet for arbitrær Straf. Karlen havde rigtignok tidligere ført sig urigtigt op, men imidlertid var hans Forlangende dog overensstemmende med Loven, og paa Snuden kan man da ikke give ham. Den «Frisindede» og «Kjøbenhavnsposten» fortalte Sagen uden Overdrivelse, men viste rigtignok, at de i enkelte Punkter ikke havde Idee om militær Subordination. Rasende forbitret over Bladene kommer Kammerherren paa Paraden og insulterer sit Officerskorps. Chr. Mathiesen spiller Helte-roller i et dramatisk Selskab, og har derved faaet et Helteydre og Niensensk-Einartambeskjælvsk Blik, der er bleven naturligt for ham²⁾. Han seer paa Rømeling, denne farer i ham og dikterer ham 3 Dages Arrest paa Hovedvagtten. Mathiesen melder, at han vil klage til Kongen. — R. & M. for Rex. Med sin Helteanstand plaiderer M. sin Sag, og han fæster sit af vor Kjæmpeold begeistrede, stolte Øie paa vor Tids Monark. Kongen udbryder: «Jamen, De seer ogsaa impertinent ud!» (til R.): «See! hvor han seer paa mig!» (til M.): «De gaaer øieblikkelig paa Hovedvagtten. Der kan De sidde i 4 Dage, fordi De kommer herop og er impertinent». Svarer Mathiesen rolig og kold: «Deres Majestæt! Jeg beder allerunderdanigst om Forhør og Krigsret». Kongen: «Hvad! Hvad for Noget! De vil ikke gaae paa Hovedvagtten? Forhør og Krigsret! Ja! ja, det forstaaer sig. Naar De forlanger det». Forhør bliver sat, — et kgl. Reskript befaler kort efter, at Sagen skal falde bort.

¹⁾ Carl v. Rømeling (Hof- og Statskalender 1838, S. 277).

²⁾ Af Kammeraterne derfor ogsaa kaldet «Blik-Mathiesen».

Saavidt min Korrespondent. Er det dog ikke en ganske mærkelig Historie? Uagtet Rex i Begyndelsen tog noget stærkt Zulauf, kan jeg dog ikke nægte, at hans Opførsel og Sagens Udfald har gjort et behageligt Indtryk paa mig. Der hører megen Retfærdighedsfølelse og Selvbeherskelse til at lade Kongen glemme, at han i det Øieblik ikke er Konge, men Armeens Øverstkommanderende, og at lade Secondlieutenantens Rolighed vinde Seier. Min Respekt for Chr. Mathiesen er steget betydeligt. Jeg havde ikke gjort det saa godt. Jeg havde sidet «fire» Dage paa Hovedvagten, om end ikke tre Dage»¹⁾).

I hvad Læssøe kalder «Efterveerne af den Rømelingske Geschichte» kunde han derimod ikke give Kongen Medhold, — «Det Mærkeligste i vor indenlandske Politik for Øieblikket er en Slags Fortsættelse eller Eftervee af den Rømelingske Geschichte. Flere Blade ere nemlig lagte under Beslag uden Angivelse af nogensomhelst Grund, da Grunden selv, et kgl. Reskript, ikke maa offentliggøres. — Med dette hemmelige Reskript hænger det nu rimeligvis saaledes sammen: Kongen er bleven vred over det meget Skriveri i Bladene om Rømeling og hans Sag, og har derfor sendt et Reskript til Kancelliet, hvori befales, at hverken Rømeling eller hans Sag maa omtales videre i noget Blad; Kancelliet har sendt Reskriptet til Censor. Denne, der samme Dag fik en «Kjøbenhavnspost» til Eftersyn, finder deri noget om Rømeling; han kalder da Udgiveren, Liunge, til sig istedetfor Red. Gjødvad. Liunge er troskyldig nok til at lade sig forevise Reskriptet, men maa ikke

---

¹⁾ Brev fra Læssøe af 14. Jan. 1838.

faae nogen Afskrift. Han gaaer til Gjødvad, der naturligvis ikke bryder sig om, hvad der er viist Liunge, og vedbliver at skrive om Rømeling i andre Numre, der ogsaa lægges under Beslag. Flere andre Blade efterligne Exemplet og have samme Skæbne. De beraabe sig naturligvis alle paa, at ingen lovlig forkyndt Lov forbyder dem at skrive, hvad de skrev; og deri have de da ogsaa Ret. Trykkefrihedsselskabets Skriftkommittee har gjort det kraftigste Skridt, den nogensinde har kunnet overtale sig til, ved i en Artikel i «Folkebladet» at gjøre opmærksom paa det [. . .]¹⁾ og Fornuftstridige i hemmelige Love, hvis Existens først erfares, naar man har forseeet sig. — Hvad Enden skal blive paa al den Hurlumhei, maa vor Herre vide. Her er naturligvis en forskrækkelig Skrigen og Allarm»²⁾).

Blandt Løst og Fast, som Læssøe «ryster ud af sin Nyhedspose — Alt vel meget hulter til bulter», beder han undskylde, «Jomfru Grahn og Fourage, Fru Heiberg og Hø og Hakkelse» — forekommer ogsaa Nyt fra Theater og Litteratur. Om den nævnte Lucile Grahn til Ex., «der gjør Folk tossede i Hovederne med sin Dands» . . . «*Elle est charmante*, hun skal ypperligen træde i Fanny Elszlers Fodspor. Den knarvorne politiske «Kjøbenhavns-post» er endog bleven indtaget af hende og skriver Vers med mere til hende». Fremdeles om Heibergs, «der leve godt, saavidt jeg kan se og høre. Der vanker endnu bestandig dygtigt Champagne. Fruen er guddommelig; jeg har seet hende et Par Gange paa Komedi»³⁾).

Af æsthetisk Nyt berøres bl. A. Fru Gyllembourgs

¹⁾ . . . skyldes en Rift i Brevet.

²⁾ Brev fra Læssøe af 18. Marts 1838.

³⁾ Brev fra Samme af 27. Febr. 1838 og 1. Novbr. 1837.

«Den yngre Montanus», — «den er ganske fortræffelig. Det er en af de gamle Holberg'ske evige Charakterer, gjengiven saaledes som den maa vise sig i den nyere Tid. Hele Maleriet har en Sandhed og Runding, som henriver. Glæd Dig til at faae den at læse». Mindre fortræffelig forekom den samtidigt udgivne lille Novelle «Nisida», — «den er høist ubetydelig, rimeligvis et Hvilearbeide efter den første». Heller ikke Carl Bernhard's nye Novelle, «Lykkens Yndling», tiltalte ham ret, — «den er vel interessant, men mangler det «jeg veed ei hvad», som umiddelbart viser Mesterstykket. Handlingen foregaaer i de københavnske, diplomatiske Kredse. En Mængde Anekdoter ere direkte hentede ud af disse. Næsten hver Person i Novellen skal svare til en virkelig her Spadserende. Jeg er altfor ikke-fornem og borgerlig til at vide Besked derom. Monsieur Trepka vil maaske kunne sige Besked, naar han engang faaer læst den»¹⁾).

«Er Du ikke rørt over min Skrivesalighed? Fire Breve i to Maaneder! Du burde idetmindste være rørt og vise din Rørelse i Gjerninger». Langt fra noksom viste Andræ denne Rørelse, — «Dette er det femte Brev», bebrejder Læssøe, «jeg sender Dig iaar, medens jeg i samme Tid kun har faaet to fra Dig. Skam skee Din Langsomhed!» . . . «Husk paa, at jeg er uproduktiv i høi Grad og kun receptiv, Du derimod produktiv»²⁾. Og gjentagende

---

¹⁾ Brev fra Læssøe af 27. Decbr. 1837.

²⁾ Brev fra Samme af 17. og 27. Febr. 1838. Udhævelsen af «produktiv» af mig, idet i «Tillæg» er knyttet nogle Bemærkninger til denne rigtige Udtalelse.

forsikrer Læssøe om den overvættets Glæde, der beredes ham af Andræs Breve, og hvorledes han indretter sin Tidsregning efter dem, — «naar jeg skal begynde paa noget Nyt, opsætter jeg det, indtil jeg faaer Brev fra Dig. Saaledes begyndte min tredie Gjennemgaaen af Ontologien, da jeg fik dit forrige Brev, og har nu netop endt den til min store Satisfaktion»¹⁾). Dertil kom jo — som yderligere pointeret af Læssøe — at medens han selv henslæbte Tilværelsen uden al Omgang i Jægersborg, «hvortil der ingen Post kommer, ingen Aviser, kun Mælkedrenge og Ordonnantser», og lidet bedre i Roeskilde, «hvorfra der ikke er Noget at skrive om», tilbragte Andræ Aaret i det «mageløse, enestaaende Paris, hvor saa uendeligt Meget var at se og høre».

Forgjæves søgte Læssøe at overvinde Andræs Ulyst til at skrive Breve, — «Jeg veed ikke, hvad jeg skal fortælle Dig. Jeg har baade altfor Meget og altfor Lidet at kunne skrive om. Jeg vil derfor opsætte det, til vi atter sees»²⁾). Bortset fra alt Berørte om Theater og Omgangskreds, om Pengemanglen, foranlediget ved Kulden og Sygdom, byder Andræs Breve da ogsaa kun saare Lidet. I Læssøes Klage over Skoletjenesten i Jægersborg kan han ikke føle med, tvertimod: «Det har næsten glædet mig at høre, hvor misfornøiet Du er med Kavalleriskolen, thi dels er Du jo nu bleven tvunget til at give mig Ret i een Paastand til, og dels er jo ogsaa det hele Væsen forbi, saa Du, naar Du modtager dette Brev, saa meget mere vil føle Glæde over at være sluppen fri»³⁾).

¹⁾ Brev fra Læssøe af 18. Marts 1838.

²⁾ Brev fra Andræ af 30. Marts 1838.

³⁾ Brev fra Samme af 21. Novbr. 1837.

Fuldt ud deler Andræ derimod den Glæde, som beredes hans Ven af de filosofiske Studier, — «Jeg gratulerer Dig af Hjertet til den Fornøjelse, Du har fundet ved Bekjendtskabet med Fichte, da jeg af egen Erfaring kan forsikre, at den, i det Mindste for en lang Tid, bestandig vil voxé og skjænke Dig næsten salige Momenter, thi Intet kan vistnok sammenlignes med den Glæde, man føler, naar Sandheden pludselig trænger igjennem og ligesom sætter nyt Liv i Alt, hvad man hidtil har vidst. Saalænge man endnu ikke rigtig har faaet sin Reflexion gjenarbejdet, hænder det sig rigtignok af og til, at der opkommer nye Tvivl, som for en Tid gjøre En vild i Hovedet, men denne Tilstand er kun overgaaende, og lidt efter lidt konsoliderer sig en fast, urokkelig Basis, hvilket jo allerede er en uendelig Gevinst»¹⁾. Iøvrigt gaaer Andræ ikke nærmere ind paa Emnet, men bemærker blot for eget Vedkommende, at «om end hans Interesse for de filosofiske Fag er ligesaa stor som forhen, saa er det dog her i Paris Mathematiken, der saa at sige udelukkende har optaget hans Tid» ... «Var jeg gaaet videre i den rene Filosofi, vilde jeg have tabt Alt af Sigte og geraadet ind i en Skyggeverden»²⁾, — m. a. Ord: Filosofien vilde have bragt ham til at forsømme Studierne, thi som alt Seneca skriver til en Ven: «Filosofien er en streng Herskerinde; den nøies ikke med den Tid, som Du anviser den, men tilmaaler Dig din Fritid»³⁾.

Mere fyldigt kunde man have ventet Andræ udtale sig om politisk Nyt i Paris. Det hører jo til Legenderne

¹⁾ Brev fra Andræ af 21. Novbr. 1837.

²⁾ Brev fra Samme af 30. Marts 1838.

³⁾ P. Andræ, «Seneca paa sin Villa ved den Appiske Vej», S. 25.

om ham, at «han i Frankrig med levende Interesse havde fulgt Datidens bevægede parlamentariske Kampe»¹⁾. Saa lidet var dette dog Tilfældet, at vi for det første Opholds Vedkommende har hans egen Udtalelse om den langt større Glæde, der beredtes ham af «Bjørnen Martins skønne Kunster» frem for de Deputeredes oratoriske Præstationer²⁾. Og hvad Opholdet dennesinde angaaer, er Biografens Formening om hin «levende Interesse» saa lidet hjemlet, at Andræ end ikke en eneste Gang overværede en Forhandling i de franske Kamre; — turde hænde sig, at en af Tidens fremragende Politikere har skræmmet ham, — Guizot, der i «Geografisk Selskab holdt en Tale over de geografiske Videnskabers Vigtighed, som var under al Kritik; faaer mere end nok af denne Prøve og forføier mig strax hjem igjen»³⁾. I Stedet for Nyt fra de franske Kamre maa Læssøe da nøies med nogle Vittigheder fra Pariser-Bladene, — «Vil Du have et Par Charivari-Vitser — Bladet ligger just for mig — de ere forresten langt fra ikke af de udmærkede, men kunne dog tjene som Exempler, — 1) «*C'est donc vrai, que le roi fait quelque chose pour réaliser les principes de la révolution, — Faute de traiter les Français comme égaux, il les fait tous pairs*» (i Anledning af den sidste Pairscreation). 2) «*On a vu sortir de l'hôtel de la rue Jérusalem (den russiske Ministers Bopæl) à l'adresse de l'empereur Nicolas plusieurs caisses sur lesquelles était écrit: «Principes élémentaires d'instruction à l'usage de la jeunesse». C'était une collection de triques et de gourdins*» (Se de

¹⁾ C. St. A. Bille i Dansk biogr. Lexikon I, S. 259.

²⁾ Biografen om Andræ vol. II, S. 117—118.

³⁾ Optegnelse af 1. Decbr. 1837.

sidste russiske Forordninger om Skolevæsenet»¹⁾. — Unægtelig: «Vitzerne» kunde have været mere vittige.

Lad mig forøvrigt kommentere hine Pariserbreve med, at Andræ ingenlunde er saa ukritisk, at han skulde dele Læssøes Formening om det «Interessante» ved sine Breve²⁾; tvertimod: «Tidt har jeg besluttet at tale med Dig om interessantere Gjenstande end de, der ere blevne berørte af mig, men, inden jeg har lagt Mærke til det, have stedse alle fire Sider været fuldtmalede med Futiliteter, — Lige-dan gaaer det mig idag»³⁾.

Først hjemkommen, naar de med Tobakspiberne sidde sammen om det runde Bord i Boldhusgade, bebuder Andræ at ville fortælle politisk Nyt fra Paris, — «Turde nok hænde sig, at Europas Frelse endnu engang kunde komme fra den Kant [Frankrig]. Det er idetmindste vist, at hele Nationen ligger paa et meget skarpt Vendepunkt — Dog herom skulle vi, som om saa Meget, tale rigtigt sammen til Sommer»⁴⁾.

Til Andræs Korresponderende denne Vinter hørte endnu Juristen Fr. Bornemann og Martensen, den senere Sjællands Biskop. I et Brev fra den Sidste omtaler Martensen bl. A. de Forelæsninger paa Universitetet, som han under saa stor Tilslutning fra Tilhørerne netop denne Vinter paabegyndte over «den nyere Filosofis Historie og

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 15. Novbr. 1837.

²⁾ «Dine Breve ere mig altid yderst interessante og saa velkomne, at jeg indretter min Tidsregning efter dem» — (Brev fra Læssøe af 18. Marts 1838).

³⁾ Brev fra Andræ af 28. Febr. 1838.

⁴⁾ Ibid.

dens Forhold til Theologien fra Kant til Hegel¹⁾); ogsaa iøvrigt er Brevet af almen Interesse, og tør derfor i et Arbeide, der som det foreliggende ønsker ogsaa at give «Bidrag til Belysning af Andræs Samtidige», hidsættes in extenso:

«Kjøbenhavn, d. 11te Decbr. 1837.

I dette Øieblik har jeg læst Deres Brev, kjære Andræ, og vil derfor, medens jeg endnu er i den første Varme, besvare det, for ikke at komme ind i det slette Opsættelses-System. Med sand Fornøielse seer jeg af Deres Brev, at De befinder Dem vel i Paris, men dog undertiden bevæges af en Længsel efter det gode Kjøbenhavn og navnlig de Christianshavnske Læse- og Champagneballer. Jeg vil begynde mine Efterretninger med denne, at der siden Deres Tid intet «Læsebal»²⁾ har været, derimod flere Champagne- necnon Rhinskviinsballer efter gammel Stil. Da vi savne Dem, udgjøre vi nu ved slige Leiligheder kun en Quartet. Iøvrigt mindes De ved slige Leiligheder med Savn og Længsel, Deres Skaal er gjentagne Gange blevet drukken og vil sikkert gjentagne Gange blive det. — Nyheder har jeg fra denne vor kjæreste Kreds ingen at meddele Dem. Tænk Dem Alt saaledes som det var forrige Vinter, og De har det som det er. Fruens Novelle i Breve³⁾, som De omtaler, har jeg naturligviis ikke faaet at see. — Heiberg er i denne Tid bleven anmodet om at skrive Noget til Kongens Geburtsdag. Dette vil naturligviis occupere ham meget, og der er for det Første ingen Udsigter

¹⁾ Dansk biogr. Lexikon XI, S. 165.

²⁾ De Heibergske «Læseballer» omtalte i vol. I af Biografien om Andræ, S 192—194.

³⁾ Herved kan ikke sigtes til «Familien Polonius», der fremkom alt 1827, men mulig til «En Brevvexling, meddelt af Forfatteren til «En Hverdags-Historie», udgivet af Johan Ludvig Heiberg», skjøndt denne Novelle rigtignok først udkom 5 Aar senere (1843).

til Fortsættelsen af «Perseus». Skadel! — Det længe forventede Sibbernske Bidrag til Mdskt. i denne Anledning er endnu ikke kommet¹⁾. Iøvrigt er han idelig productiv i Bladlitteraturen. For nylig har han skrevet et Forsvar for Adresseavisens Monopol, for længere siden en Opsats imod Kbhvns-posten om Revuernes Vigtighed og Nytte, etc. etc.

En sørgelig Efterretning maa jeg meddele Dem om P. Møller, dersom De ikke allerede veed det. Han er stærkt angreben af Vattersot i Brystet, og desværre! Lægerne have, som man siger, opgivet Haabet om hans Redning. Dette Tab vil i flere end een Henseende være yderst sørgeligt²⁾. Dog tør man maaske trøste sig ved, at Lægernes Udsagn ikke ere infaillible!

Vor Ven Bornemann har i den senere Tid besøgt mig et Par Gange, og tænker nu atter stærkt paa Udarbeidelsen af sin Disputats. Han haaber at fuldende den i Løbet af denne Vinter.

Hvad mig angaaer, saa er jeg stærkt beskjæftiget med mine Forelæsninger, om hvis Existents jeg seer, at De allerede er underrettet. Jeg blev anmodet om at holde et Cursus om den nyere Philos. Historie fra Kant til vor Tid for et blandet Publicum af omtrent 40 Personer. Den gode Bjerring³⁾ har naturligviis i denne Sag været yderst ivrig og virksom, og det er vist især ved hans Bestræbelser, at dette er kommet

¹⁾ Der sigtes formentlig til nogle Afhandlinger af Sibbern i «Maanedsskrift for Litteratur», XIX (1838), i Indholdsfortegnelsen overskrevne: «I. L. Heiberg, Perseus, Journal for den speculative Idee, Nr. 1».

²⁾ I saa Henseende bemærkes i et Brev fra Læssøe (18. Marts 1838): «Poul Møller er destoværre død. Det er et stort Tab for os. Vi kan ikke taale at miste de Faa, der kunne filosofere hertilands».

³⁾ Vilhelm Bjerring, Martensens Reisetælle i Paris i Sommeren 1836, omtalt i Biografien om Andræ vol. II, S. 63 ff.

istand. Jeg læser 2de Gange ugentligt, og mit Honorar for dette Semester er 200 Rbdr. Kort efter fik jeg en Opfordring fra theol. Studenter og nogle Candidater om at holde et Indledningsforedrag til den speculative Dogmatik, hvilket jeg ligeledes har paataget mig. Jeg har omtrent 50 Tilhørere, hvilke have betalt mig det almindelige Honorar. Saaledes seer De altsaa, at jeg idetmindste i denne Vinter er bedre aflagt, end jeg vilde være, hvis jeg læste under Directionens Auspicier. Den sidste Indbydelse fra Studenterne var mig naturligviis den meest velkomne, da jeg vil haabe, at Directionen dog vil tage sig dette ad notam. — Disse Forelæsninger tage mig iøvrigt mere Tid, end jeg havde ventet, og jeg indseer med end større Klarhed end før, at de Vilkaar, der af Univers. bydes en ung Docent, ere høist lurvede¹⁾. Selv i det Tilfælde, at Directionen vil ansætte mig, maa jeg gjøre nogle Forbetingelser, iblandt andre den, at det ikke paalægges mig at læse andre Discipliner end dem, der høre til mit egentlige Fag.

Iøvrigt tilstaaer jeg, at ikke Meget i den Grad har interesseret mig, som at holde disse Forelæsninger, navnlig de theologiske²⁾. Jeg optager deri det Substantielle af min Disputats og gaaer saameget som muligt destructivt tilværks for idetmindste at inficere mine Tilhørere med en grundig Skepsis

---

¹⁾ Man bemærke herved Martensens Udtalelser i Brev af 3. Juni 1844 til den tyske Theolog, Professor I. A. Dorner (Briefwechsel zwischen H. L. Martensen und I. A. Dorner 1839—81» vol. I, S. 147) om de ringe Udsigter til Avancement, som Stillingen ved Universitetet i Kbhavn bød ham, — «meine äuszere Stellung ist ja nicht so, dasz ich zufrieden sein kann und ich habe durchaus keine Aussichten zum Avancement in der Facultät» — og hvorledes det derfor maatte blive Gjenstand for hans nøie Overveielse, om han, saafremt Rygtet viste sig sandt, at der vilde blive givet ham Kaldelse til et preussisk Universitet, skulde modtage saadan Kaldelse (jfr. ogsaa Brev til Dorner af 18. Oktbr. 1844, l. c. I, S. 151).

²⁾ Jfr. Martensens Omtale af ovenberørte Forelæsninger i «Af mit Levnet», II, S. 3 ff.

om de curserende theologiske Anskuelser. Efter fuldendt Critik af de forskjellige Systemer vil jeg forsøge en speculativ Udvikling af Begrebet Aabenbaring og Religion. Dog kommer jeg vel næppe saavidt i dette Semester. Med Hensyn paa denne Udvikling er jeg ogsaa oftere kommen til at tænke paa Creationssspørgsmaalet, som De omtaler. At en Creations-theorie er nødvendig, derom er jeg ogsaa fuldkommen overbevist. Jeg troer, at der maa kunne vises, at ligesom den msklige Selvbevidsthed ikke grundigt kan fuldbyrde Tanken om Sig Selv uden eo ipso at fuldbyrde Tanken om Gud, saaledes kan heller ikke Gud fuldbyrde Tanken om Sig Selv, uden at tænke sin Negation, det som ikke er Gud, d. e. Creaturet. Hvad der her ligger uden for vor Horizont, troer jeg er ikke Creationslærens alm[indelige] Principer, men at frembringe den Synthese af det Universelle og Individuelle, af Ideen og Empirien, der maa tænkes at finde Sted for den gudd[ommelige] Forstand. Med andre Ord: Det er vel muligt for os speculativt at tænke Skabelsen, men ikke at skue den. Dette er umuligt for os, fordi vi ere i den timelige Udvikling, der er uadskillelig fra Creaturlighedens Begreb. Da nemlig Creationen maa tænkes som en sig fortsættende, mod et uendeligt Maal stræbende Vorden, saa kunne vi, der selv ere indviklede i denne Vorden og saa at sige kastede ned i Tidens Strøm, ikke hæve os til Anskuelsen af Totaliteten, der kun successivt udfoldes og bliver fuldkommet igjennem Tiden, skjøndt vi vel ifølge vor intelligente Natur kunne hæve os til en Erkjendelse af de evige Principer. Fra dette sidste Standpunkt kan vor Viden kaldes absolut, fra det første derimod maa vi sige med Bibelen, at al vor Viden er Stykværk. Hiint tilkommer os som Aander, dette viser, at vi kun ere skabte Aander. Kunde vi tilintetgjøre dette Dualistiske i vor Erkjendelse, da vilde vor Horizont være Guddommens egen. Gud er den absolute Monas, Creaturet er en Dyas, der først gjennem en lang Udviklingsproces kan optages i den uendelige Monas og participere i dennes Horizont eller Himmel.

Dog, jeg begynder vist allerede at trætte Dem med Betragtninger, for hvilke der, som De rigtigt bemærker, ikke er Sted i et Brev, men kun i en Bog eller en mundtlig Samtale.

Første Juledag. Saavidt kom jeg sidst, men blev afbrudt og tager nu atter fat for at ende. Jeg var igaar Aftes (Juleaften) hos Heibergs. Vi vare alene og talte meget om Dem. De hilses paa bedste Maade fra dem Alle. Heiberg bad mig sige Dem, at han snart agter at skrive Dem til. Dog vil dette næppe kunne skee førend i Februar. Han er meget beskjæftiget med Geburtsdagsstykket, der skal være i den speculativ-fantastiske Genre. Fruerne hilse begge paa det Venligste. Iforgaars Aftes var jeg hos Deres Cousine, Fru Nielsen¹⁾, hvor jeg traf Deres Fru Moder, der bad mig sige Dem, at man ønskede De skulde indsende Kvitteringer for Fouragen. Det nærmere maa De selv vide. Naturligviis hilses De fra Alle.

Min Ven, Digteren Lenau har i denne Tid udgivet et større Digt «Savonarola», som han har havt den Artighed at dedicere til mig. Det er en Cyclus af Romancer, der fremstiller Savonarolas Liv og Tidsalder. Det er skrevet i en ægte christelig og poetisk Begeistring og hører aabenbart til det Bedste, den poetiske Litteratur i Tydskland i den senere Tid har leveret. Der er Punkter i dette Digt, der føre os ind i Poesiens høieste Regioner, men paa den anden Side synes han ikke overalt at have kunnet beherske det historiske Stof, hvorved nogle Romancer antage et for krønikeagtigt Præg²⁾.

I vor danske Litteratur er udkommen en Novelle af Carl Bernhard «Lykkens Yndling», der har gjort stor Op-

---

¹⁾ Fru Andræs ældre Søster, gift med daværende Catechet, senere Sognepræst til Trinitatis Kirke, Wilhelm Nielsen.

²⁾ Jfr. Martensen, «Af mit Levnet» I, S. 187 ff.

sigt, især ved en fortreffelig Skildring af det diplomatiske Liv og de diplomatiske Circler; en Nytaarsgave af Holst og Chr. Winther; ikke betydelig, den indeholder en smuk Oversættelse af et Par Calderonske Scener af Heiberg. — En ny lyrisk Poet er opstaaet, E. Aarestrup. Jeg har ikke læst hans Digte; Heiberg siger, at en vis Liderlighed er den eneste Gehalt i disse Poesier.

Saaledes, min kjære Andræ, har jeg for dennesinde meddeelt Dem, hvad jeg har af Kjøbenhvske Nyheder. Jeg vilde kun ønske, at vi snart havde Dem her igjen, for at vi om Eftermiddagen ved en Cigar kunde fortsætte vore philosophiske Discussioner. A propos — H. C. Ørsted er blevet Ridder af Æreslegionen, hans Datter Sophie forlovet med ung 22-aarig juridisk Candidat Dahlstrøm. — Hvad mig angaaer i dette Capitel, min kjære Andræ, saa er jeg endnu ikke kommen paa nogen grøn Green. Igaaraftes fik jeg atter de gamle Formaninger af de Heibergske Damer imod Forlovelser, der ikke strax kunne gaae over i Giftermaal. Vi maae snart mande os op, min gode General!

Lev vel og skriv snart til

Deres inderligt hengivne

H. Martensen.

Jeg havde nær glemt at ønske Dem et glædeligt og lykkeligt Nytaar! Maaskee der i det nye Aar kan opgaae nogle lyse Stjerner for os! »¹⁾).

Til Martensens Forlovelsesklage kunde føies, at alt inden to Maaneder var forløbne kunde Fr. Bornemann

---

¹⁾ Martensens Retskrivning er nøie bibeholdt; derimod er til større Overskuelighed Udhævelsen, særlig af nogle Personnavne, foretagen af mig, — dog ikke med Hensyn til den omstaaende S. 84 hidsatte filosofiske Udvikling, hvor alle Udhævelser ere af Martensen selv.

fortælle om hans Forlovelse, — — «Hvad siger De om Martensens Forlovelse, Bjerring har ret Glæde paa sin gamle Alder. Nu er kun De tilbage; men, det er sandt, De er jo endnu saa ung, saa det har Tid endnu» . . . «De kan tro, det glæder mig, jeg er overbevist om, at han er meget lykkelig» ¹⁾).

---

¹⁾ Brev fra Fr. Bornemann af 6. Marts 1838.

VII.

Hjemreise — «Den uforglemmelige Schweizerreise» — Modtagelse ved Hjemkomsten — Breve fra Læssøe — Opmaalingsarbeide paa Lolland — Frederik VI's Død — Bülow.

Eftervirkninger af Pariserreiserne: Napoleons-Interesse — Uddrag af Andræs Notitsbøger.

Efter fulde 9 Maaneders Ophold i Paris gik Hjemreisen med Trepka for sig i Begyndelsen af Juni. Tid og Penge tillod dem begge at foretage den paa den behageligste Maade med en 10 Dages Udflugt til Schweiz med Bjergture omkring Chamonix og Genfersøen. «Den uforglemmelige Schweizerreise» kalder Andræ den i sine Optegnelser, dog ikke saa meget i Betagelse af Alpenaturens Skjønhed, skjøndt den «overgik de dristigste Forventninger», som fordi han blev stærkt forelsket i en ung fransk Dame, der ledsaget af sin Fader gjorde Ture i samme Egne af Schweiz. Ikke blot ved sin Skjønhed og Ynde, men «ved sin for en fransk Dame næsten ubegribelige Dannelse, parret med saa stor Smag, saa stor Fordringsløshed og en saa uskyl dig og henrivende Naivitet og Barnlighed», fortryllede hun ganske Andræ, og da dertil kom, at hun med «den yn-

digste og klangfuldste Stemme sang Alt, hvad han ønskede af italiensk Operamusik, voxede», som hans Optegnelse lyder, «min Henrykkelse paa en høist betænkelig Maade».

«*Mélanie Debenesse di Strassburgo ed il padre suo, il Martedì 12 Giugno 1838*», afskrev Andræ den Skjønnes Navn efter Fremmedlisten paa Montanvert, — «det harmoniske, aldrig før hørte Mélanie, og det skrevet med hendes egen skjønne Haand» — og ledsager i sin Tegnebog Afskriften med et lille Vers:

*«Oui, c'est toi, toi qu'avant d'avoir vu ton visage,
Dans mes rêves d'enfant, j'embrassai en image!»*

I Lausanne traf Andræ — ved egen Behænde — paany sin Inklination og havde den Glæde i Vogn sammen med hende og hendes Fader at gjøre Reisen videre til Fribourg. Dér maatte han imidlertid skilles fra den Beundrede, idet Mélanie skulde vesterpaa til en Eiendom i Frankrig, medens Andræ maatte ile nordpaa for til aftalte Tid at mødes med Trepka i Frankfurt, der fra Lausanne var reist forud for dér at tilbringe nogle Dage hos sin Familie.

Saa langt naaede Andræ dog ikke uden at der mødte et lille Uheld. I Baden-Baden følte han sig nemlig ilde og, lidt ængstelig som han stedse var overfor smaa Upasseligheder, befrygtede han strax en Tilbagevenden af sit Maveonde fra den forløbne Vinter og synes derom at have tilskrevet Fenger, der fremdeles opholdt sig i Paris. Frygten viste sig dog ugrundet, og Fenger, som paa en eller anden Maade var underrettet herom, kunde dennesinde med Rette tage det spøgefuldt og svare tilbage:

«Den rædsomme Sygdom, som kastede Dem paa Smerdens Leie i Baden-Baden, er vel nu lykkelig og vel overstaet; men jeg veed ikke, om De har Grund til at være glad

over, at De saa snart kunde forlade Baden. Thi nu skal De høre! Den Efterretning, at Forløberne til Sygdommen havde indfundet sig, gjorde mig naturligvis meget urolig paa Deres Vegne. Hvad havde jeg at gjøre? Samme Dag, som jeg modtog Deres Brev, satte jeg mig ned og skrev et Brev til en ung, smuk, tydsk Dame af mit Bekjendtskab, som dengang opholdt sig i Baden, og bad hende erkyndige sig om Deres Befindende, og i Tilfælde af, at det var en Galdebetændelse, De leed af, at ordinere Dem en *foi de veau sauté*. Jeg erholdt til Svar: «Hr. André ist da gewesen, er ist aber leider schon wieder fort; es hätte mich sehr interessiert seine Bekanntschaft zu machen» etc. etc.»¹⁾.

Den tydske Dame omtales ikke i Andræs Optegnelser, — dertil var hans Tanker i Baden-Baden for meget optagne af Erindringen om de uforglemmelige Dage med Mélanie i Lausanne og Fribourg.

Efter nogle Dages Ophold i Frankfurt, hvor Trepkas Fader beklædte Stillingen som Militærbefuldmægtiget for Holsten og Lauenborg ved det tydske Forbund²⁾, kom begge Venner i Begyndelsen af Juli tilbage til Kjøbenhavn. Andræs Moder havde skrantet endel under hans Fraværelse, — «Din sædvanlige Nøiagtighed med først at lægge i Kakkelovnen den 1. November», bebreider han — men til sin Glæde traf han hende ved Hjemkomsten i bedste Velgaaende og fremdeles i den samme Bolig i Boldhusgade (gl. Nr. 224, 3. Sal), som han fandt saa velindrettet.

Anderledes derimod for saa vidt med Læssøe, som denne kjære Ven efter endt Tjenestetid i Roeskilde mod Forventning ikke var kaldet tilbage til Tjeneste ved General-

---

¹⁾ Brev fra Fenger af 23. Aug. 1838.

²⁾ Dansk biogr. Lexikon XVII, S. 495.

staben i Kjøbenhavn, men beordret til Opmaaling paa Lolland. Der blev da foreløbig «ingen Tobaksséancer ved det runde Bord» i Andræs Værelse, men skriftlig maatte han besvare Læssøe's Spørgsmaal om Modtagelsen efter endt Reise hos de tjenstlig Overordnede. «Lad mig vide, hvorledes Modtagelsen har været i Kjøbenhavn, og hvad Din Sommerbeskjæftigelse bliver?» begjærer Læssøe, og Andræ svarer tilbage:

«Da Du ønsker at høre noget om Modtagelsen her og om Stillingen for Øieblikket, vil jeg med et Par Ord kunne sætte Dig au fait med Sagerne. Strax samme Morgen, jeg kom til Byen, klædte jeg mig i fuld Stads og travede til Amalienborg, hvor jeg øieblikkelig kom ind til Excellencen [Bülow], der var i høi Grad naadig, fortalte mange snurrige Anekdoter, men ikke med et eneste Ord berørte min Reise. Kammerherre St[einmann] derimod lukkede sin Dør i Laas, da jeg indfandt mig i Bureauet og han hørte min Stemme. En Audiens hos ham var det ikke muligt at erholde, ligesaa lidt som hos Hans Majestæt. Først Dagen efter kom jeg ind til Kongen, der ogsaa var naadig nok, spurgte om en hel Del Partikulariteter, og ikke med fjerneste Hentydning berørte min tilsyneladende Mangel paa Iver for den praktiske Tjeneste. Fra ham marscherede jeg til St[einmann], der nu havde summet sig og var visibel. Han var meget høflig, fortalte mig, at han ikke rigtig vidste, hvad han skulde gjøre med de tvende reisende Herrer, men at det dog nok blev det bedste, vi begge blev sendte respektive til Jylland og Lolland for at gjøre Tjeneste som Maalere. Jeg svarede naturligvis, at jeg ikke havde nogen Bemærkning at gjøre imod denne Plan, men at jeg iøvrigt nok her i Kjøbenhavn for egen Regning skulde skaffe mig noget at

bestille, dersom Staben skulde være i Forlegenhed med Hensyn til Benyttelsen af min Tid. — Nogle Dage efter arriverede Befalingen til samtlige Adjoints Afreise, med Undtagelse af Bülow og mig, da den Første ønskede Permission til en Reise i Udlandet, og det for den Sidste var vel sildigt at blive sendt paa Opmaaling iaar. For dog paa en vis Maade at employere mig i Stabens Tjeneste, har man paalagt mig en Art kontinuerlig Inspektion, der dog just ikke er meget byrdefuld, eftersom Hertel¹⁾ udsteder alle Vognpasse, Marschbestemmelser etc. etc., og jeg kun har nødvendig af og til at høre herop. Kun i disse Dage, da hele Staben, begge Hertel'er inklusive, er reist paa Landet, maa jeg være her den sædvanlige Bureautid. — Da jeg har megen Grund til at være fornøjet med den Maade, man har ansat mig, og jeg dog mærker, at St[einmann] er i stor Forlegenhed m. H. til den Betydning, han skal give mine Spadsreture herud, kom jeg ham imøde paa Halvveien og gjorde ham den Proposition, at jeg hver Gang, jeg kom herud, vilde skrive et Par Sider af, for saaledes langt om længe at kunne komme i Besiddelse af en Kopi af de forskjellige Udarbejdelser, som mine gode Kammerater have forfærdiget i min Fraværelse. Det er nemlig bleven anseet som høist gavnligt for os at være i Besiddelse af disse Sager, som jo ogsaa ved mange Leiligheder, ifald vi pludselig skulde komme i en selvstændig Virksomhed, kunne være os til Nytte.

Du seer altsaa, at jeg for Øieblikket har det godt nok, det vil sige: Jeg har næsten hele Tiden til egen

---

¹⁾ Formentlig daværende Fuldmægtig i Generalkvartermesterstabens Bureau, Krigsraad L. W. Hertel (Hof- og Statskalender 1838, S. 263).

Raadighed. — Om mine Reiser er der iøvrigt ingen Tale mere, saa jeg, hvis jeg ikke selv paa en eller anden Maade bringer mig i Erindring, har største Aarsag til at formode, at man om en fjorten Dages Tid ganske vil have glemt, at jeg nogensinde har været udenfor Kjøbenhavn»¹⁾).

Om hvad Andræ iøvrigt kunde ønske sig beskjæftiget med udover det ringe Afskrivningsarbeide tilføier han: «Jeg kunde have stor Lyst til at forsøge paa nogle Forelæsninger, naturligvis nærmest for Høiskolens Elever, der skulde behandle et betydeligere Afsnit af Matematikens Historie, et Emne, der i den senere Tid har interesseret mig meget, og som, saavidt jeg veed, ikke er kjendt af Nogen. Imidlertid har jeg dels ikke endnu bragt Sagen paa det Rene med mig selv, dels vil den vel ogsaa fra Høiskolens Side finde store Vanskeligheder for Udførelsen».

Forsaauidt fik Læssøe altsaa begge sine Spørgsmaal besvarede, men: «Hvad angaaer min Reise», afslutter Andræ, «fortæller jeg Dig Intet, — dette Stof skal først behandles ved vore Tobaks-Séancer»²⁾).

Med sin egen Tilværelse paa de «Laalandske Marker» er Læssøe kun lidet tilfreds, — «Dyret jeg lever meget godt, men Mennesket jeg suger rigtignok frygteligt paa Labben. *Mais, n'en parlons pas.* Jeg gaaer i Søvn, det er ikke værd at blive vækket. Det skal nu være saa»³⁾ —

Mere udførligt skildrer Læssøe Tjenesten paa Lolland faa Dage senere.

1) Brev fra Andræ af 26. Juli 1838.

2) Ibid.

3) Brev fra Læssøe af 12. Juli 1838.

— «Ja vel er Opmaalingsvæsenet en halv Død, grueligt kjedeligt. De faa Kombinationer kunne udføres af ethvert Umælende, og langsomt gaaer det, jeg er ude baade Formiddag og Eftermiddag. Mit Qvarteer er, hvad Mad og Drikke og Husly angaaer, upaaklageligt; Folkene meget skikkelige og venlige, men — simple, meget simple, og det gjælder om den hele Omegn. Det er ikke muligt at faae sig en nogenlunde taalelig Passiar, og det er i Grunden min største Passion. Paa en Nabogaard er der et Par halvmaneerligt dannede Folk med en kjøn Datter; men da min Iver for «Kjønnenet» just ikke er saa overordentlig, hjælper det ikke ret meget, og hver Aften kan man heller ikke gaae derhen. — —

Paa en anden Gaard har jeg truffet en traurig-romantisk Forfatning, der vilde sætte Dig aldeles ud af Concepterne, naar Du var i mit Sted. En Kjøbmand fra Nakskov eier Gaarden og kommer der et Par Gange om Ugen. Han er gammel, svagelig, men meget bestemt og egensindig, rimeligvis tillige et slet Menneske. Hans Søn, der bestyrer Gaarden, er 26—28 Aar og ganske et Sidestykke til de bekjendte engelske Landjunkere, kun at han ved Drukkenskab er bleven endel sløv, og at han er aldeles under Faderens Herredømme. Endeligen — og nu kommer Humlen — er der en Husjomfru, — en stakkels Husjomfru, høist 20 Aar gammel, der er et af de nydeligste Pigebørn, man kan see, med et lille Hoved ansat paa en Svanehals à la Hebe, som maa leve alene med den afskyelige, væmmelige, fordrukne Landjunker. Foruden de to er der ikke Andre end Tjenestefolk paa Gaarden. Hvad siger Du til det? — Jeg ynkedes umaadeligt over hende, da jeg var nede en Aften at besøge den gamle Kjøbmand. Det stakkels Pigebarn maatte rette an ved

Aftensbordet, hvor der var 10—12 Mandfolk, alle af Forpagter- og Landjunktlerslægten. Hun maatte høre den ene plumpe Vits efter den anden og saae grumme forknyt ud. Jeg sad ved Siden af hende og forsøgte at indlede en Conversation, men det gik ikke. Det var noget aldeles uhørt, at der blev talt til Husjomfruen. Jeg kunde ikke presse Andet ud af hende end et frygtsomt «Ja» eller «Nei». — Jeg haaber, Din Medlidenhed er vakt. Naar Du til næste Aar kommer herover til Opmaaling (Hæ!), da kan Du maaske træffe hende»¹⁾.

Kun lidet lysere skildres Opholdet i et følgende Brev.

— — «Jeg vandrer omkring fra Mark til Mark og kiger mellem Pilene efter Kirketaarnene den hele lange Dag; hvert Minut indeholder en anden, og dog altid den samme Begivenhed; hvert Sted af de uendelig mange, jeg maa gennemtrave, har ganske samme Udseende, som alle andre: En lille grøn Mark med 4 høie Pilehegn. Alle Mennesker tale laalandsk og landmandsk; kun Veiret er ustadigt i denne velsignede laalandske, grønne Vaffel. Hvor kan det nu være Andet, end at Tanken maa sove hen, den nye kvæles i Fødselen, og den gamle fortæres!» —

Mere muntert vender Læssøe sig mod nogle Bemærkninger, hvormed Andræ havde besvaret hans Medfølelse med den «laalandske Husjomfru». «Den Opmærksomhed», hed det i Andræs Brev, «som Dit sidste Brev viser mig, at Du har skjænket flere yndige lollandske Møer, glæder mig meget, da den giver Haab om en forestaaende Udvikling af din Følelse, et Parti, som hidtil ikke har

¹⁾ Brev fra Læssøe af 17. Juli 1838.

været i Ligevægt med din øvrige Status. Kun haaber jeg ikke, at Du gaaer til Yderligheder og paatager Dig at spille det lønnende Forsyns Rolle ved at gjøre den blufærdige unge Husjomfru til Gjenstand for din personlige Tilbedelse. Uagtet det vilde i en vis Henseende glæde mig, om Du strax blev forlovet, ønsker jeg dog ikke, at dette høitidelige Skridt ene skal være Frugten af en lidenskabelig Ubetæksomhed. Desuden kan det nok baade for Dig og for mig være raadeligt at vente et Par Aar endnu, for at Fremtiden kan faae Tid til rigtig at klare sig»¹⁾).

«Du er mig en snurrig Kauz», tager Læssøe til Gjenmæle, — «Man skriver et Par Ord om nogle laalandske Pigebørn, der upaatvivlelig er det Interessanteste herovre, og strax taler Herren om en forestaaende Udvikling af Følelsen og Gud veed hvad, ja gaaer endogsaa til saadan Yderlighed i sine dristige Slutninger, at han advarer mod overilet at foretage det høitidelige Skridt at vælge en Mage. Men hvo i al Verden har da talt et Ord om, at jeg var forliebt eller nærrede mindste anden Interesse for en laalandsk Mø, end den et ungt Mandfolk altid har for en ung Pige? — Og da Du taler om «en forestaaende Udvikling af Følelsen», maatte det da ikke falde Dig ind, at denne umuligt hos en gammel Stivstikker som jeg paa een Gang kan fortrænge al Reflexion og bringe mig til et saa fortvivlet Skridt som en Forlovelse efter 14 Dages Bekjendtskab!

Vær Du kun ganske rolig! Vel ere Landsbypigebørnene af en ganske anden Kaliber end Kjøbstaddamerne, og vel frembringe Forholdene paa Landet en Nærmelse og Lei-

¹⁾ Brev fra Andræ af 26. Juli 1838.

lighed til Bekjendtskab, som man ikke har Idee om i Byen, men hverken Skjønhed eller Forhold skal betage mig min rolige Reflexion. Uden at være vis paa at finde Forstand, Dannelighed og Reenhed skal jeg ikke indgaa nogen uopløselig Forbindelse, og til en Prøveforlovelse har jeg for megen Samvittighed; og hverken i 3 Uger eller i 3 Maaneder lærer man at kjende saadanne Egenskaber.

Det kan nu vel være nok; ja maaske endel mere end nok, thi netop af mit ivrige og lange Gjenmæle vil Du vel tage nyt Stof til Dine djærve Formodninger. Nu, det faaer saa være. Jeg siger med Wessel:

«Allenfals

Herr Medicus, det er Løgn i Jer Hals»¹⁾.

Efter den spøgefulde Irettesættelse opfordres Andræ til at holde de paatænkte Forelæsninger over Matematikens Historie, — «Forelæsningerne bør Du holde til Vinteren; Du har jo nu Forberedelsestid. Bestem Dig rask til dem, og tal om dem til Folk, saa Du ikke kan træde tilbage, saa bliver Du nødt til at gjøre Noget ud af det. Det er min Radikalkur, naar jeg har besluttet Noget men er vankelmodig ved Udførelsen»²⁾.

Næppe har Omstændighederne tilladt Andræ at gjøre Alvor af et Ønske, hvortil iøvrigt af hans Efterladenskab sees, at han havde samlet et fyldigt Materiale, omhandlende Matematikens Historie fra de ældste Tider hos Indere og Grækere.

Endnu et Brev, et sidste, modtog Andræ om sin Vens Ophold paa de «laalandske Marker». Og skjøndt

---

¹⁾ Brev fra Læssøe af 28. Juli 1838.

²⁾ Ibid.

Læssøe i overvættes Beskedenhed beder undskylde det interesseløse Indhold af sine Breve, — «Skriv mig Intet om, at mine Breve ere under al Kritik, de kunne ikke blive anderledes», — forekommer dette mig værd at kjende i sin Helhed; man kan ikke Andet end yderligere holde af Læssøe ved at se ham saa stemningsfuldt og saa oprigtigt tale ud af sit Inderste.

«Harpelunde [Sandby Sogn, pr. Nakskov], d. 6te Sept. 1838.

Kjære Ven!

Midt i September havde jeg troet at komme hjem; men da den høistærede Stab til Dato ikke har ladet høre et Ord fra sig, kommer jeg vel til at blive her til først i October. Altsaa — skriv.

Hvorledes lever Du, Du gamle Knægt! Hvorfor hører jeg ikke et Ord fra Dig? Naa, lad os nu være fri for det kjedsommelige Brevregnskab.

Nu skal Du høre lidt om mig selv; det er det, jeg holder meest af paa Laaland, og det Eneste, jeg har Noget at fortælle om, eller rettere det Eneste, jeg kan fortælle Intet om (Forstaaer Du det?!).

Du har nok prøvet, naar Du har spillet for længe Kort, at Kortene beskjæftige Dig i Drømme om Natten og selv spille Dig for Øinene og falde Dig i Tankerne den næste Dag, hvormeget Du saa søger at forjage dem. Saaledes gaaer det mig med mine Vinkler og mine Linier; de opfylde mod min Villie mit Sind og gjøre sig til paa-trængende Ledsagere og Plageaander baade Dag og Nat. Man kan umuligt vælge en bedre Vei til at

gjøre et fornuftigt Menneske gal, end at sende ham paa Opmaaling 10 Timer om Dagen i 3 Maaneder.

Og uagtet al sin Eensformighed kræver den usalige Maalen dog saa megen Opmærksomhed, at man ikke stadigt kan have sine Tanker andetsteds. Desuden skal der en stor Tænker til at tænke i 10 Timer dagligen uden nogetsomhelst ydre Hjælpemiddel. Jeg har fundet paa en Udvei, som nok er ganske snild og i den senere Tid har hjulpet mig betydeligt. Jeg har lært en heel Deel Digte af Schiller og Byron udenad; dem declamerer jeg i høien Sky, medens jeg staaer ved mit Bord og sigter eller traver langs Gjærder og Hækker, og de føre mig da Tankerne frem for Sindet nok saa galant, uden at afdrage Opmærksomheden fra, hvad den desværre skal være henvendt paa. Det virker omtrent som Musik, der godt tillader en anden Beskjæftigelse tillige. Sommetider synger jeg da ogsaa, men det er ikke saa tidt; det skulde da være, naar jeg er ude at kigge Stænger og Kirketaarne paa den tiende Time, eller naar jeg trasker i Dynd til op over Anklerne, og Regnen styrter mig ned om Ørerne; saa synger jeg helst: «*Ah, quel plaisir d'être soldat*», og saa kommer jeg da altid til at lee af mig selv. Det er denne Latter, der igrunder trøster mig meest; thi skjøndt jeg sommetider siger: Du gode Jeremias, hvad havde Du at klage over imod mig, saa kan jeg dog egenligen ikke have det saa ganske slet, da jeg, Gud skee Lov, endnu bestandigt kan lee og gjøre dygtigt Nar af mig selv. — Punctum finale, hvad Meer?

Det er et deiligt Brev, Du her faaer! Ja, det er et herligt Brev, et fortræffeligt Brev; det skulde jo være om mig selv, om det Eneste, der interesserer mig i dette velsignede Land, og det er ogsaa ikke alene om mig, nei det er mig, — mig selv, det troeste Billede paa min Sjæls sørgelige

Tilstand herovre, paa den til Vanvid grændsende [. . .]¹⁾ hed, hvori den velsignede Stabens [. . .]²⁾ kan bringe En.

Nu — Farvel! Lad mig høre lidt fra Dig. Du gjør Godt derved. Længer end en Maaned varer det vel ikke, inden jeg kommer hjem, men en Maaned er lang, lang.

Til Slutning — Du skulde vel ikke have Lyst til at hæve mit Tillæg for August og September og deraf, naar Du har Leilighed, lidt snart sende mig 20 Rbd. Sedler med Posten. Det var grumme rart, hvis Du vilde (Hvad synes Dig om det Point).

Lev vell! Hils alle gode Venner. Skriv snart til

Din hengivne Ven
F. Læssøe».

«d. 8de September 1838.

Da Generalpostdirectionen har været saa honnet at til-lade Postscripter gratis, saa her Eet:

Det er Løverdagaften Kl. 9. Jeg sidder i en stor, uhyggelig Bonde-Storstue med eet hjemmestøbt Tællelys, der næppe kan give Belysning nok til Forfærdigelsen af de Kragetæer, Du her seer. Jeg er træt paa Legeme og Aand efterat have maalt den hele Dag, og imorgen forestaaer mig den store Søndagsglæde at tegne. Jeg har intet andet Selskab end en lang Bondelømmel, der er et meget skikkeligt Meneske, men som har den ulykkelige Idee, at det er hans Pligt som min Vært at holde mig med Selskab, og derfor plager mig fast al den Tid, jeg er hjemme, med — Snak? Nei, det veed vor Herre, — han tier sædvanligt bomstille og sidder paa en Stol lige overfor mig og sukker. Tænk Dig,

¹⁾ . . . Skyldes en Rift i Brevet.

²⁾ . . . Ligeledes.

hvilken Plageaand! og dog er han altfor skikkelig, til at jeg nænner at skræmme ham bort ved Uhøflighed.

Hvorledes har Du det denne Løverdagaften, Du Lykkens Pamphilius? Sidder Du i Din egen bekvemme, tilvante Stue og damper Din Pibe og drikker Din gode Thee og læser i Ro og Mag med den behagelige Bevidsthed, at Du ingen «Tjeneste» forsømmer derved, og at der ovenpaa Lørdagaften ingen Tegnesøndag kommer? Lægger Du Bogen fra Dig engang imellem og spadserer op og ned ad Gulvet og lader Tankerne løbe til Paris, til Grisi og Rubini; eller er Du maaske oppe i Din Yndlingsplads i Litra F. eller G., hvad den hedder? Eller sidder Du i en livlig, interessant Samtale hos Heibergs? Hvor Du endogsaa er, Du har det titusind Gange bedre end jeg. Og det skal Dig være vel undt.

«Es reden und träumen die Menschen viel
von besseren, künftigen Tagen» —

Ja, «wir reden und träumen», og hvad bliver det til? Til Cavalleriexerceerskoler og Roeskildeophold og Laalandsmaalinger. Og under alt det bliver man gammel; det er det Værste. Ja, jeg bliver virkelig gammel¹). Schillers Digt «die Ideale» har jeg altid holdt af, men det har aldrig grebet mig som nu. Der er en Elasticitet i Gemyttet, en let Munterhed, som jeg har havt, men som jeg desværre tydeligen seer at aftage; og naar saa til samme Tid aandssløvende Forretninger optage Tiden, saa staaer man nok omtrent paa det critiske Standpunkt, hvor man fra en nogenlunde maneerlig Yngling kan blive et Bestie af en Mand, saadan en rigtig

---

¹) Man betænke: Læssøe født d. 23. Septbr. 1811 og altsaa dengang ikke fyldt 27 Aar.

seig, eensidig Tværdriver, som saa tidt har plaget os som Unge. Buhl Det er fælt at tænke paa, naar disse 20 og 21 Aars Knægte med Rette skulle kunne gjøre Nar af os.

Naa, man maa ikke strax tabe Modet. *Nous verrons*, som Du siger. —

Lad Dig ikke afskrække fra Dine Forelæsninger til Vinter, fordi Du «langfra ikke selv vil føle Dig satisficeret ved Dine Præstationer». Troer Du da, man nogensinde føler sig satisficeret ved videnskabelige Præstationer, naar man ikke er en Pedant, men omfatter Videnskaben i sin Omfang og seer den i sin Forbindelse med det Hele? Har Du ikke altid seet netop de ypperste videnskabelige Værker fremtræde som Forsøg, som Udkast, som det, der senere skulde omarbejdes og fuldføres. Et enkelt Brudstykke eller en vis Række af Bemærkninger kan maaske satisficere En selv, men intet Menneske kommer nogensinde til at omfatte en heel Videnskab, saaledes at han virkelig føler sig tilfreds, thi saa maatte han nok omtrent omfatte dem alle. Altsaa — *courage* — gaa paa!

Jeg hører, at Fibiger¹⁾ paa en Maade er forviist til Rendsborg. Det gjør mig ondt. Det var et Menneske, der var værdt at omgaaes, og som man kunde komme ud af det med, uden at dele hans politiske Ultrasværmerier, og det vil sige Meget hos en af vore saakaldte Liberale. Ogsaa derpaa mærker jeg, at Aarene løbe. De gamle Bekjendtere ere snart spredte, og nye Bekjendtskaber kunne ikke erstatte dem. Forholdet med Den, man lærer at kjende i en ældre Alder,

---

¹⁾ Adolph Fibiger, dengang Premierlieutenant i Ingeniørkorpset, død af Brystsyge samme Dag, 27. August 1841, som han fyldte sit 28. Aar («Museum, Tidsskrift for Historie og Geografi», 1894, I, S. 129 ff.)

beholder altid en vis Fornemhed og Tilbageholdenhed. Idetmindste gaar det saaledes efter min Erfaring. —

Nu kan det snart være nok med disse opbyggelige Nachtgedanken. Det er bedst, Du læser dem om Aftenen, saa tager man bedre tiltakke end om Morgenen. Overhovedet burde et Brev altid læses omtrent paa samme Tid, som det er skrevet. Men denne Bemærkning burde rigtignok staae i Spidsen og ikke i Enden af mit Brev, naar Du skulde følge den. —

Skriv mig til og lev vel!» —¹⁾.

«Hvor Du endogsaa er», udbryder Læssøe, «Du har det titusind Gange bedre end jeg», og Andræ kunde jo ikke Andet end give ham Ret, — «I det Hele taget befinder jeg mig naturligvis uendeligt mange Gange bedre end Du, skjøndt det dog ikke mangler paa det nødvendige Krydderi af Ubehageligheder, der kunde forhindre mig fra al Polykratisk Svimmelhed. Udsigterne, de forbandede Perspektiver af Landmaaler- og Dagdriver-Fremtiden, true mig rigtignok af og til med Anfald af Fortvivlelse, men jeg faaar dog nogenlunde Bugt med dem ved at anstille grundige Betragtninger over det Dumme i at ængste sig ved Forestillinger, hvis Realisation dog ikke absolut er givet»²⁾. Dertil føier Andræ nogle Bemærkninger om sin Fritidsbeskjæftigelse og de berørte Forelæsninger, som han fremdeles «ikke troer ret ville satisficere ham», og slutter med en Opfordring til Læssøe om «at skynde sig med at

---

¹⁾ Udhæv. i Brevet af mig.

²⁾ Brev fra Andræ af 24. Septbr. 1838.

komme hjem, — Alle de 40 Tommer kan Du dog ikke faae maalt. I hvert Fald maa Du huske, at der ikke er en Kat, der bryder sig om Dine Anstrengelser, og at det derfor er klogest at moderere dem, da de dog nok ikke kunne bringe Dig selv et interessant Udbytte¹⁾).

Maaske dette Raad: «*Pas trop de zèle*», er taget tilfølgelse af Læssøe; i Slutningen af Efteraaret var han ialtfald tilbage i Kjøbenhavn, beordret til Tjeneste ved Generalstaben.

Vinteren igjennem nød da Andræ den længe imøde-seete Glæde at kunne «tale ud fra Leveren med en Ven, som han havde savnet i mere end et Aar». Til Tobaks-séancerne ved det runde Bord i Boldhusgade kom ogsaa denne Vinter Theaterbesøgene og Aftenerne i den Heibergske Kreds paa Christianshavn. Hvor uforandret Andræ her var en kjær Gjæst, fremgaaer noksom af en lille Billet, hvori Heiberg beklager, at Andræ ved et første Besøg, Dagen efter sin Hjemkomst, var gaaet forgjæves:

«Glæden og Sorgen følges ad», siger en gammel Vise. Glæden fik vi igaar Aftes ved at erfare Deres Ankomst, Sorgen paa samme Tid, idet vi maatte beklage at have været fraværende ved Deres første Besøg her i Huset. Tør vi haabe, at De vil give os Erstatning ved at komme her idag til Middag Kl. 4, og spise med os *en famille et à la fortune du pot?* — Svar kun Overbringeren med et mundtligt Ja.

7. Juli 1838.

Deres hengivne
J. L. Heiberg».

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 24. Septbr. 1838.

Den behagelige Tilværelse, optaget af Selvstudium og Selskabelighed, skulde dog ikke vedvare. I den paafølgende Sommer maatte nemlig ogsaa Andræ prøve, hvad saa ofte havde staaet for ham som en Gru, idet han blev beordret til Opmaaling paa de lollandske Marker. Men — «*Méfiez vous de l'imagination!*» maatte han unægtelig sande ved dette Ophold, betænkende, hvorledes «en Gysen var løbet ham ned ad Ryggen ved den blotte Tanke at komme paa Opmaaling», men hvor lidet plagagtig Virkeligheden stillede sig. Dels fandt han nemlig paa Herregaarden «Fredsholm» ved Nakskov et langt behageligere Ophold end han havde tænkt sig muligt paa en dansk Landeiendom, og hvad selve Arbeidet angik: den geometriske Triangulation af 96 Decimaltommer af Hovedsektionen «Vestenskov» i Sønder-Herred, gik dette saa let og hurtigt fra Haanden, at han kunde have faaet det færdigt i Halvdelen af den Tid, der var beregnet dertil. Og det, skjøndt den Del af Sektionen, der var tildelt ham, ved sin «fuldkommen plane Overflade uden en eneste Bakke, men gjennemskaaret af en Mængde levende Hegn, der tog Udsigten bort, bød et vanskeligere Terrain, end hvad der hidtil var opmaalt paa Lolland»¹⁾. Kun den lille Klage kommer til Orde i Breve til Læssøe, at Generalstaben trak det i Langdrag med at kalde ham tilbage til Kjøbenhavn, «skjøndt jeg dog for længe siden har underrettet min høie Velynder, Hr. de Steenmand, om de Længsler, jeg nærer efter at gjensee ham»²⁾.

---

¹⁾ Rapport fra Andræ af 20. Juli 1839.

²⁾ Brev fra Andræ af 3. Septbr. 1839.

Henad Efteraaret var Prøvelsestiden forbi, og Andræ tilbage i Kjøbenhavn. Næppe tør imidlertid dennesinde siges: Til de vante Glæder. Aaret forløb nemlig ikke uden at bringe ham en virkelig Sorg, Frederik VI's pludselige Død d. 3. December.

Andræ var netop paa Vei op til Kongen, da han paa Slottet modtog det uventede Budskab. «Strax da han kom», hedder det i Optegnelser af hans Hustru¹⁾, «var Ingen i Forgemakket; men Lakaier løb uroligt omkring. Andræ gik efter et Øiebliks Venten op til Bülow; han var ikke hjemme, men hans gamle Tjener kom ham ganske forskrækket imøde og sagde: «Ja, De har vel hørt, at Kongen er død?» I det Samme kom Bülow til og sagde, idet han saae Andræ: «Ja, hvad siger De? — Hvilken Ulykke!» . . . «Skynd Dig, Hans, giv mig min Uniform, jeg skal til Kongen (Chr. d. 8de)». Disse Ord stødte Andræ meget. Imidlertid havde Bülow sagt: «Bliv, til jeg kommer igjen», og snart fyldtes Forgemakket med forskjellige Notabiliteter. Derfra skulde nemlig Christian VIII træde ud paa Altanen og lade sig hylde af Folket. Da han traadte ind ad Døren, fulgt af Adler²⁾ og nogle Andre, ilede Mynster ham imøde og fremførte en meget pompøs og sentimental Smiger, afbrudt af Taarer og Hulken.

---

¹⁾ Optegnelsen indledet saaledes: «Vi kom iaften [April 1855] til at tale om Frederik VI's Død og det Indtryk, det havde gjort paa Andræ at komme op paa Amalienborg om Morgenen og dér ganske uventet høre det».

²⁾ Johan Gunder Adler, Kongens Privatsekretær som Prinds, senere Kabinetssekretær og Chef for Statssekretariatet for Naadessager (Dansk biogr. Lexikon I, S. 105).

Andræ var indigneret ved at se den Maske, som Mange strax paatoge, og Kongen selv fandt det upassende og tyssede lidt paa Mynster. — Nu blev det ham meldt, at Folket vilde hylde ham; men i Stedet for strax at gaae ud paa Altanen, rendte han ind i Værelset ved Siden af og rettede paa sit Haar og sine Flipper»¹⁾). Dobbelt maatte Andræ føle Ubehag ved Kongens kunstlede Væsen i dets Modsætning til Frederik VI's saa jævne og ligefremme Optræden.

Andetsteds har jeg berørt den oprigtige Hengivenhed, som Andræ nærede for Frederik VI.

«Hvo har vel seet Dig i Øiet,
Hvo har din Tale vel hørt,
Uden at hæves, naar, bøiet,

Han blev af din Mildhed berørt?», — maaske intet Digt af Heibergs Muse er forekommet ham i den Grad følt og skjønt som denne Universitets-Kantate, hvori Heiberg tolker Landets Sorg over den afdøde Konge.

Andetsteds er ogsaa hidsat Vidnesbyrd om, i hvor høi Grad Andræ havde Grund til at føle denne Hengivenhed ved den Velvillie og det Frisind, som ved forskjellige Leiligheder visttes ham af Kongen²⁾). Lad mig tilføie, at kun ved en enkelt Leilighed mindedes Andræ, at Kon-

---

¹⁾ Fortsættelsen af Optegnelsen med Udtalelser ved samme Leilighed af Andræ om Bülow og Christian VIII er hidsat i «Tillæg».

²⁾ Biografien om Andræ vol. II, S. 26—27 og S. 33—35.

gen havde beredt ham en lille Skuffelse, — i Pageaarene paa Frederiksberg Slot. Der var Taffel paa Slottet, og under Maaltidet brød et Uveir løs med stærkt Regnskyl, som holdt ved til ud paa Aftenen. Kongen vendte sig om til Andræ, der som Page stod bag hans Stol, og spurgte: «Skal De nu tilbage til Eremitagen i det Veir?» «Ja, Deres Majestæt!» «Heelt ud, — og gaae den lange Veir?» «Ja!» Og Kongen lod Svaret gaa videre til Dronningen: «Hører Du, Marie, hører Du, de unge Mennesker, de skal gaae helt ud til Eremitagen i det Veir. Det maa være slemt!» Ogsaa Dronningen ynkede de unge Mennesker, men Pagerne glædede sig, thi nu kunde det da umuligt være anderledes, end at Kongen vilde beordre dem kjørt tilbage til Eremitagen. Til langt ud paa Aftenen ventede de imidlertid forgjæves; der kom ingen Vogn, og de unge Mennesker maatte som sædvanlig efter Taflerne paa Frederiksberg marschere den lange Nattetur ud til deres Sommerleir paa Eremitagen.

Den lille Skuffelse, om ikke glemt, dog hurtig tilgivet, — Frederik VI holdt jo paa Ungdommens Hærdning.

Som en Art Eftervirkninger af sine Pariserophold hjembragte Andræ nogle smaa Vaner og nogle varige Interesser.

I sin daglige Levemaade var Andræ saare maadeholden, — «*plenus venter non studet libenter*», mindes jeg ham citere af min *Via Appia*¹⁾, Men til smaa Fornøden-

---

¹⁾ P. Andræ, *Via Appia* I. Bind, S. 201.

heder, saa langt hans Sønner erindre tilbage, hørte baade lidt Dessert og umiddelbart forinden denne Oliven. Ingen af disse Fornødenheder voldte dog synderlig Uleilighed, idet Kagerne, der med Andræs Fastholden af Smaavaner aarevis var af samme Art, hentedes hos en Konditor, og Forbruget af kun faa Stykker Oliven daglig lod et Glas strække til i Uger. Om Andræs Torsdagsgjæster levede, vilde de mindes, hvorledes denne Ret undtagelsesvis blev serveret af Andræ selv, og hvorledes han, der dog overfor sin Hustru stærkt holdt paa «man skal aldrig nøde», morede sig ved netop at paanøde Hall sin Delikatesse, skjønt denne ufravigelig vendte sig fra dem med en vis Uvillie og slet ikke kunde dele Andræs Formening om, at de dannede en saa fortræffelig Overgang til Desserten ved at lade Smagen af den foregaaende Kjøddret svinde bort.

Til Fornødenheder, som Andræ havde tillagt sig i Paris, kom ogsaa daglig at drikke Rødvin til sin Middag — Øl var ham en ganske ukjendt Drik — rigtignok i saare beskedent Maal, kun det Halve af en Halvflaske, og saaledes, at Andræ ingensinde gav efter for en øieblikkelig Lyst til at lade en ny Halvflaske trække op, men foretrak at presse den sidste Draabe ud af Flasken og i Glæden over sin Selvovertindelse udbrød i Paludan-Müllers Strofer af «Dandserinden»:

«Een Draabe er det kun — dog Priis for Draaben!

Som Naaden gjemte til vor sidste Stund:

Den kvæger, styrker — den en Perle dølger,

Som fik sin Glands af Evighedens Bølger».

Ja, saa vidt gik Maadeholdet i Vindrikken, at Andræs Sønner mindes, hvorledes i senere Aar, da Halls Sygdom

forhindrede ham i at være vanlig Torsdagsgjæst, Krieger og Andræ i Forening lod sig nøie med blot det Halve af en Halvflaske.

Af mere aandigt Værd var nogle Interesser, som Andræ bragte hjem fra Paris. «Man skal i unge Aar skaffe sig Kjæpheste paa Stald for i sin Alderdom at have nogle at kunne ride paa», lød en af hans Leve-regler, og af Kjæpheste til det Brug havde Andræ adskillige, ikke blot paa et finantsielt-politisk og statistisk Omraade, men paa derfra saa forskjellige som arktiske Undersøgelser, særlig for saa vidt disse vedrørte Grønland¹⁾, og Alpebestigninger. Fra Paris hjembragte han sin levende Interesse for fransk Historie og særlig for Alt, hvad der vedrørte Napoleon den Store og hans Tid, — en Interesse, der bragte ham til at følge med i det Meget af Litteraturen, der udkom om hans Helt, beundret af ham ikke blot som Hærfører, men ogsaa som Lovgiver og Organisor.

Hist og her i Andræs Notitsbøger — bortsét fra de matematiske desværre kun to i Tal, og den sidste endda kun med 12 beskrevne Blade — findes Vidnesbyrd om denne Interesse, bl. A. Udtalelser af Napoleon, som forekom Andræ betegnende for hans Helt, men kun lidet kjendte. Til Ex. med Hensyn til Napoleons *bon sens*, hans Upaavirkethed af nedarvet Skik og Brug:

«Beausset, Tôme IV, pag. 142, giver et mærkeligt

---

¹⁾ Man erindre hans instruktive, med Hensyn til Undersøgelsen af Grønland banebrydende Tale i Landstinget 1879 (Forhandl. paa Landsth. 1878—79, Sp. 1085 ff., jfr. 1879—80, Sp. 861 ff.).

Beviis for, at Napoleon ikke delte Samtidens urimelige Forgudelse af classiske, især romerske Reminiscenser. Det er et Svar fra Keiseren paa et fra Institutet oversendt Forslag til Inscriptionen paa *l'Arc de triomphe du Carrousel*, og er dateret fra Schönbrunn 10de October 1809. Keiseren vil ikke føre Tilnavnet *Augustus*, ikke engang *Cæsar*, men kun hedde «*empereur des Français*» og kun have offentlige Indskrifter affattede paa Fransk, — «*Un des plus grands soins de l'Institut et des hommes de lettres doit être de s'attacher à mettre une grande différence entre eux (les emp. romains) et les fastes de notre histoire*».

Betegnende for den Beundring, Andræ nærrede for sin Heros, forekommer det mig ogsaa af disse Optegnelser at se, hvorledes en enkelt Udtalelse af en, være sig som Forfatter eller Politiker betydende Personlighed, kan bringe ham til at stemple den Paagjældende som en paa Historiens Omraade aandig Undermaaler.

Med Hensyn til den berømte Tolstoi til Ex:

«*La guerre et la paix*», Tôme III, pag. 256.

(Exempel paa Forf.s vanvittige historiske Betragtninger):

«*Mais dire que Napoléon la perdit (nemlig den franske Armee paa Retraiten fra Rusland) volontairement ou par incapacité est aussi faux que d'assurer qu'il avait amené ses troupes à Moscou par la force de sa volonté ou par les combinaisons de son génie. Dans l'un et l'autre cas, son action personnelle n'avait pas plus d'influence que l'action personnelle du dernier soldat, et elle se bornait à se conformer à des lois, dont le fait était le résultat*».

Paa lignende Maade med Hensyn til en fransk Militærhistoriker, General Jung, om hvem Andræ optegner:

«For at characterisere den famøse Jung og hans Værk: «*Bonaparte et son temps*», turde følgende Citat være tilstrækkeligt: «*Malheur aux nations qui se désintéressent de la préparation de ces (sic!) futurs citoyens! Elles réussissent à ne former que des Loyola ou des Damiens, des Bazaine ou des Césars*» (Vol. I, pag. 86, Paris 80)».

Saa meget mere maatte Andræ forarges over denne Sammenstilling af en Kongemorder og en militær Uduelig-
hed med Romertidens Julius Cæsar, som han — selvfølgelig
tør siges — var en Beundrer ogsaa af denne, om hvem
han i sine Optegnelser afskriver en aandfuld Udtalelse
af Mommsen («*Römische Geschichte*», 3ter Band, 1856,
pag. 274):

«Dass von Hellas und Italiens vergangener Herrlichkeit zu dem stolzeren Bau der neueren Weltgeschichte eine Brücke hinüberfuhr, dass Westeuropa romanisch, das germanische Europa klassisch ist, dass die Namen Themistocles und Scipio für uns einen andern Klang haben als Asoka und Salmanassar, dass Homer und Sophokles nicht wie die Veden und Kalidasa nur den litterarischen Botaniker anziehen, sondern in dem eigenen Garten uns blühen, das ist Cäsars Werk; und wenn die Schöpfung seines grossen Vorgängers im Osten von den Sturmfluthen des Mittelalters fast ganz zertrümmert worden ist, so hat Cäsars Bau die Jahrtausende überdauert, die dem Menschengeschlecht Religion und Staat verwandelt, den Schwerpunkt der Civilisation selbst ihm verschoben haben, und für das, was wir Ewigkeit nennen, steht er aufrecht» (Udhæv. af mig).

End mere absurd turde dog være forekommet Andræ en Udtalelse af den svenske Finne, Gustav III's Ven, Armfelt:

«Som Bidrag til Armfelts Characteristik kan tjene følgende Citat af et Brev til Datteren, Grevinde Piper, skrevet i Mai 1814 (Gustav Mauritz Armfelt, *Studier ur Armfelts efterlemnade papper* af Elof Tegné, 3die Bind):

«Hvilken tillfredsställelse för min sjelfkänsla är det icke, att aldrig ett enda ögonblick hafva tillerkänt denne äfventyrare (Napoléon) en enda god egen-skap eller någon utmärkt talang»¹⁾.

Overfor den Art Udtalelser maatte Andræ sande det lille Vers:

«Der Reden braucht es und der Thaten
Um zu beweisen dass man klug,
Um seine Dummheit zu verrathen,
Ist oft ein einzig' Wort genug».

Ogsaa om Napoleons berømte Samtidige bringer de anførte Notitsbøger stundom Oplysning, i Retning bl. A. af den Paalidelighed, som tør tillægges de Paagjældendes Livserindringer. Saaledes med Hensyn til Metternich, af hvis Memoirer Andræ citerer nedenstaaende paafaldende Udtalelse:

«Ret characteristisk for Forf. turde følgende Ord være (Metternich *«Mémoires &c»*, Tôme III, pag. 452):

«Je suis inaccessible à la peur; je ne connais pas d'autre crainte que celle de m'être trompé au sujet de ce

---

¹⁾ Udhæv. af mig.

qui est juste et bon. Un jour un voleur, peut-être même un assassin, escalada ma fenêtre, entra dans ma chambre et s'avança vers mon lit. Il croyait que je dormais, mais je m'étais aperçu de sa présence. Sans faire le moindre mouvement, je le laissai s'approcher davantage, mais j'avais arrangé à la hâte mes draps de lit de façon qu'ils ne pussent m'embarrasser. Je ne fis qu'un bond et je me trouvai devant lui; je le saisis, le jetai par la fenêtre et me recouchai. Lui ou moi, disais-je. Voilà qui est logique, dans les affaires comme sur le terrain. Cette aventure m'est arrivée en 1811».

«Sammenlign ogsaa Fortællingen om den 7aarige Metternich, der er nær ved at slaae et Spøgelse ihjel (pag. 459)».

Med denne levende Interesse for den store Napoleon kunde man vente, at Andræ forenede det ogsaa at være Samler af ydre Erindringer om sin Helt. Det var dog ikke Tilfældet; nogle Bronze- og Sølvmedailler med fint udførte Billeder af Napoleon som Førstekonsul og Keiser og den smukke St. Helena Medaille — *A SES COMPAGNONS DE GLOIRE SA DERNIERE PENSÉE* — foræret ham af Dotézac, er hvad han i saa Henseende ene har efterladt. Heller ikke nærrede Andræ Ønske om at blive personlig bekendt med Keiserens Slægtninge. Kun med en Enkelt af dem, Kong Jerômes Søn, den saakaldte «røde Prinds», traf han sammen i et Selskab under dennes Besøg i Kjøbenhavn 1856. Hvad Indtryk Andræ har faaet af denne for sine radikale Anskuelse ved Keiserhoffet ildeseete Prinds «Plon-Plon», er mig ikke bekendt, men ganske naturligt er Samtalen mellem dem ført hen paa Farbroderen, og af hvad Prindsen

kort efter (Mai 1857) udtalte til vor daværende Gesandt i Berlin, Baron Brockdorff, om sit Besøg i Kjøbenhavn, seer jeg, at han overfor denne «fremhævede blandt Ministrene især Finantsminister Andræ som en interessant Personlighed, der havde stort Kjendskab til Napoleon den Første og hans Tid»¹⁾. Om Andræ havde kjendt denne Udtalelse, vilde han maaske ikke saa afgjort have holdt sig tilbage fra at forny Bekjendtskabet, da han nogle Aar senere paa en Bjergtur med sine Sønner i Schweiz uformodet kom Prindsen paa nært Hold²⁾.

Andetsteds har jeg berørt, hvorledes denne Interesse for Napoleon den Store og hans Tid holdt sig til Andræs sidste Levedage³⁾, og hvorledes han blandt dem, for hvis

---

1) Min Viden stammer fra et Udclip, overskrevet «Prinds Napoleon og Baron Brockdorff», som jeg har taget af «Dagbladet», men uden at jeg kan oplyse Dagen for det paa-gjældende Nummer af Bladet med andet end «Onsdag den 8 J» . . .

2) «Fra Chamouny» af O. E. i Maanedsskriftet «Fra alle Lande», 1869, S. 230—31.

3) Jeg benytter Leiligheden til at rette en tilsyneladende Unoagtighed i en lille Notits, S. 2 i mit Skrift «Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855», forsaavidt det nemlig dér siges, at «den sidste Bog, der blev bestilt til Andræ under hans Sygdom, var Memoirer af Marechal Davoust». Davout (saaledes bør Navnet rettelig skrives) har nemlig ikke selv efterladt Memoirer, men den Bog, der omhandlende ham ønskedes anskaffet til Andræ, burde være «bestilt» som: «M^{ise} de Blocqueville, *Le Maréchal Davout, Prince d'Eckmühl, raconté par les Siens et par Lui Même*».

Læsning han interesserede sig, søgte at vinde Proselyter for sin Helt, — «I staaer Jer selv i Lyset», gjentog han til sine Sønner, indtil de omsider fulgte hans Opfordring og med stor Fornøjelse læste nogle af hans Yndlingsforfattere om Keiseren: Thiers og Vaulabelle.

Spøgende bød Andræ kort før sin Død at vælge mellem sine «Kjæpheste», og jeg mindes, at hans mangeaarige Læge, Professor Plum, valgte Grønland. Hvem han har tiltænkt sin Napoleons-Interesse, er mig ikke bekjendt, men for mit eget Vedkommende manglede det ikke paa smaa Vink. Ved en sidste Middag, paa Besøg fra Skanderborg i Kjøbenhavn, fortalte jeg Andræ om den Interesse, hvormed jeg havde læst en Skildring af Brødrene Goncourt om Beleiringen af Paris 1870. Men som om Andræ ikke forstod min Glæde over Bogen, rystede han paa Hovedet og afbrød: «Ja, de er nu ikke af mine Mænd», og anbefalede mig i Stedet en Bog, som han nys havde modtaget, *Mémoires du Général Marbot*, fortællende paa vanlig fængslende Viis om dennes Deltagelse i Felttogene 1809 og 1812, — synlig oplivet af sit Emne, saa at man ganske glemte, hvor stærkt han alt var mærket af den Sygdom, som faa Uger senere blev hans Død. Og efter endt Maaltid; da Andræ kun gaaende med Besvær, var kommen op til sit Værelse, bød han mig mod Sædvane følge med ind, gik hen til en Reol, tog en Bog frem, «*Histoire de la captivité de Sainte-Hélène*» af General Montholon, og pegede med et: «Se dér!» paa den smukke, laurbærkronede Dødsmaske af Keiseren foran i Bogen. Dette «Se dér!» med en Betoning, som om Andræ vilde sige: «Se dér har Du en Interesse, som det er værd at

pleie, og som kan vare Livet ud», — dette lille Udraab er de sidste Ord, jeg har hørt ham udtale.

At det skulde blive hans eget rige Liv med dets Bidrag til Belysning af kjendte Samtidige, som jeg vilde foretrække at fordybe mig i, — det anede Andræ sikkerlig ikke¹⁾.

---

¹⁾ Biografien om Andræ vol. I, «Forord».

ANDET AFSNIT.

REISE TIL FRANKRIG OG SCHWEIZ
MED HALL (1854).

Nedreisen til Paris, Bryssel — Gjensynet af Paris, Skuffelse — Schweiz — Andræ og Hall som Bjergbestigere — Hjemkomst — Gaver til Andræs Sønner.

Hened 16 Aar forløb, inden Andræ gjensaae Paris. Slag i Slag bragte Aarene, hvad der stod for ham som kjæreste Livsmaal: Ansættelse som Lærer i de mathematiske Fag ved den militære Høiskole, først ved Kaptain Olsens Fratræden (Novbr. 1842) i Topografi og Geodæsi, samtidig for nogle Aar (1842—44) ved Professor Dyssels pludselige Afgang i teknisk Mekanik og Aaret efter ved Kaptain Bendz' Død den omfattende Gjerning som Docent i Skolens Hovedfag, matematisk Analyse og rationel Mekanik. Saa stærkt optaget var Andræs Tid i hine Aar, at — som han skriver til Læssøe — «for Øieblikket styrte Forretningerne saaledes ind over mig, at jeg næsten ikke kan faae Tid til at spise og drikke, en Travlhed, der, som Du nok begriber, just ikke passer meget fortrinligt med den almindelige og naturlige Levemaade i Hvedebrødsdagene»¹⁾. Og faa Maaneder senere: «Tre

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 12. Decbr. 1842; i Novbr. 1842 var Andræ bleven gift med Hansine Pauline Schack, Datter af Provst, Dr. phil. Schack.

Forelæsningsrækker paa Høiskolen og Stabens Beregninger, Commissioner, Paroler og andre lignende Historier!!! — Det er næsten til at blive gal over»¹⁾).

Ja, mere end travlt beskjæftiget, overanstrengt var Andræ i hine Aar og følte sig stundom ængstet herved, — «Endnu maa jeg dog tale ogsaa lidt om mig selv. Jeg har det baade godt og slet. Hvad min Stilling i det Hele angaaer, kan Du nok begribe, at jeg baade har og indseer at have største Grund til at være meget tilfreds. Men for Øieblikket kan jeg ikke komme til rigtigt at føle det. Det anstrengende Arbeide, jeg en stor Del af Vinteren og Foraaet har været underkastet, og fremfor Alt den ruinerende Omstændighed uafadeligt at skulle springe fra det Ene til det Andet, fra Forelæsninger til Selvstudium, fra Beregninger til Conferencer og Møder, har efterladt sig nu, da Arbeidet virkelig tager betydeligt af, en vis aandig Svækkelse og Slaphed og Mangel paa at kunne bevæge Tankerne frit, som i enkelte Øieblikke endogsaa i høi Grad ængster mig»²⁾).

Til denne, om end i de følgende Aar væsentlig mindskede Gjerning, kom fra 1848 en Deltagelse i det politiske Liv, bl. A. som Folkethingets første treaarige Formand (1849—52) og fra Juni 1853 som Medlem af Landsthinget³⁾).

Med denne omfattende Gjerning har der næppe været Stunder til at tænke paa Fornøielsesreiser — saa lidet, at

¹⁾ Brev fra Andræ af 20. Marts 1843.

²⁾ Brev fra Samme af 19. Juli 1843.

³⁾ De nærmere Bevæggrunde for Andræs Modtagelse af dette Valg ere omtalte i «Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855», S. 3—4.

bortsét fra et 14 Dages Ophold paa Møen i Kolerasommeren, Andræ ikke fandt Mulighed til at forunde sig og Familie det korteste Landophold.

I Foraaret 1854 indtraadte imidlertid et Vendepunkt i Andræs kjæreste Livsgjerning. Som Medlem af Landstinget stemte han til Gunst for hin Adresse af Marts 1854, der udtalte Rigsdagens Bekymring over Ministeriets Optræden i Forfatningssagen, og da dertil kom, at han kort efter vægrede sig ved at afgive en af Krigsminister Hansen forlangt Erklæring om «at træde ud af Rigsdagen og aldrig mere træde derind», medførte denne Vægning i Forbindelse med den anførte Afstemning, at han i April 1854 erholdt sin Afsked af Krigstjenesten, baade som Oberstlieutenant i Generalstaben og som Lærer ved den militære Høiskole¹).

---

¹) Andetsteds har jeg berørt de nærmere Omstændigheder ved denne opsigtvækkende Afskedigelse («Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855», Tillæg, S. 381 ff.), og som Vidnesbyrd om den Indignation, den vakte, ogsaa paa Steder, der politisk sét stod Andræ fjernere, henvises her til en Artikel i «Dagbladet», i hvilken det med Hensyn til General Hansens Færd overfor Andræ bl. A. udtales: — — «Da den berømte Arago vægrede sig ved at underskrive den Ed, som Keiser Napoleon efter sit Statskup affordrede Embedsmændene, bøiede Despotismen sig og opgav sin Fordring af Hensyn til Videnskabens Krav paa hans videre Tjeneste; Krigsminister Hansen er en større Despot end Keiser Napoleon, og efter sit Statskup afskediger han Høiskolens første Lærer, uagtet han derved fremkalder en tom Plads, som Ingen kan udfylde, og for anden Gang gjør Høiskolen til et Offer for sit personlige Had. Vi sagde «uagtet»; vi burde maaske have sagt, fordi han derved bibringer den militære Høiskole Dødsstødet; thi det

Vistnok er denne Afskedigelse fra en Institution, som Andræ i mere end et Tiaar havde viet sine bedste Kræfter, følt som et tungt Offer. Næppe har nogen Gjerning i Livet beredt ham Glæde som den at virke i Høiskolens Tjeneste og til dens Fremme i én Videnskab, som fremfor nogen var ham kjær. Næppe heller er han i nogen Gjerning bleven i den Grad paaskjønnet og beundret som netop i denne ved Høiskolen¹).

Dog, hvor tungt end dette Offer maatte føles, kunde Andræ med sin Selvhævdelse ikke Andet end bringe det, — «*Fais ce que dois, advienne que pourra*», førte han med Rette som Valgsprog; at bringe ham til at vige fra, hvad han ansaae for Ret og Pligt, formaade intet Gode paa Jorden.

Som bekjendt delte Hall, hvis Deltagelse i hin Adresseforhandling havde været ganske anderledes indgribende, for saa vidt Skæbne med Andræ, som ogsaa han maatte undgjælde for Ministeriets Vrede, og af Krigsminister Hansen blev afskediget fra den Stilling, han beklædte som «konstitueret Generalauditeur ved Landetaten»²). Alt

---

hører med til Krigsminister Hansens Politik at tilintetgjøre et Institut, som bringer Kundskaber, Dannelse og Intelligens ind i en Armee, der kun skal være et Redskab for Vold og Tvang, en Samling af raa, villieløs Kraft» (C. St. A. Bille, «Tyve Aars Journalistik» I, S. 298).

¹) Høiskolens Jubilæumsprogram (1855), S. 68, jfr. «Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855», Tillæg, S. 388—89.

²) Armeebefaling, d. 24. April 1854: «Hs. Maj. Kongen har, ifølge Krigsministeriets allerund. Indstilling, under 15de

dengang stod Hall og Andræ hinanden nær, for saa vidt ogsaa i ydre Forhold som jævnaldrende (fødte resp. i Februar og Oktober 1812) og økonomisk ligestillede, og vistnok er da Begge hurtigt blevne enige om ikke at unde de øieblikkelige Magthavere den Tilfredsstillelse at se dem med nedslagne Miner over det Misbrug af Magten, som de havde været Offer for, men at benytte deres Otium til i Forening at foretage en Reise til Frankrig og Schweiz, — «*tristitiam, si potes, non admiseris, si minus, non ostenderis*», lyder et gammelt Ord¹⁾).

Fortræffelig supplerede begge Venner hinanden paa en saadan Fornøielsesreise. Lidet laa det for Hall med sin Uvillie mod Detailler, der voldte Hovedbrud, at lægge Reiseplan, studere Togtider og desl., og end mindre med sin Sky for Tal og Beregning at være Kassemeister, afholde og føre Bog over de fælles Udgifter for dernæst at fordele dem efter Enhvers Skyld, omberegne Værdien af de fremmede Penge i dansk Mønt. Netop den Art Smaabryderier paa en fælles Reise: Granskning af Kort og Kjøreplaner, Regnskabs Førelse og Aflæggelse til Hvid og Skilling laa imidlertid for Andræ og bestredes af ham med minutøs Nøiagtighed, — «Mit Tilgodehavende hos Hall er saaledes 410 Rdl. $\div \frac{59}{125} x$, hvor $x =$ det Beløb, der af Hall vil blive at betale for Credi-

---

d. M. allerh. approberet, at Professor, *Licent. juris* C. C. Hall, R. af D., fratræder sin Function som constitueret General-auditeur ved Landetaten» (Berl. Tid. 25. April 1854).

¹⁾ P. Andræ, «Seneca paa sin Villa ved den Appiske Vei», S. 84.

tivet»¹⁾). Men omvendt, naar de silde paa Aftenen kom til et afsides liggende Hotel i Schweiz, og Personalet stillede sig lidt tvært ved saa seent at skulle skaffe Værelser eller Maaltid efter Ønske, — hvorledes kunde Hall da ikke ved sin vindende Optræden beseire alle Vanskeligheder og faae Huset til at præstere det Bedste, det formaaede. «Gaa De nu en lille Tur, Andræ, saa skal jeg nok faae Alt i Orden til De kommer tilbage»; og hjemkommen maatte Andræ beundre, hvorledes Hall havde formaaet at gjøre lidet tiltalende Værelser hyggelige, skaffe Ild i Kaminen og i den fælles Salon et Maaltid efter Ønske, inklusive den The, der

1) Andetsteds viser Andræs lille Regnskabsbog (indhæftet i en Brevtaske til at bære i en Brystlomme), hvor indgaaende der jævnlig blev foretaget Opgjørelser med Hall:

«I Paris d. 7/7 om Morgenen havdes:

Af de anf. 425 rd. resterede hos Hall 410 rd., altsaa udgivet	15 rd. » $\frac{1}{2}$ » β
- de danske Penge - - - - 3 $\frac{1}{2}$ 4 β — —	6 - 3 - 4 -
- de preuss. Penge . . . 1 $\frac{4}{5}$ Thl.; alts. udg. 17 $\frac{1}{5}$ Thl., ell. i d. P.	22 - 5 - 10 -
- franske Penge 150 frs. 50 cts.; altsaa udgivet {	129 frs. 50 cts.
eller i d. Penge	45 rd. 4 $\frac{1}{2}$ 10 β
Hvortil endnu kommer som modt. af Hall hans Bidrag til den af mig anskaffede Reichard	2 - » - » -
	<u>Summa i d. Penge = 92 rd. 1 $\frac{1}{2}$ 8 β</u>

Hvilken Udgift i det Hele taget er fremkommet paa følg. Maade:

a) Udg. til Pas (foruden bør mærkes min Andeel af Reichard)	5 rd. » $\frac{1}{2}$ » β
b) Befordringen fra Kbhvn. til Paris, circa	51 - 5 - » -
c) Andre Udgifter under Reisen indtil Ankomsten i Paris	26 - 1 - » -
d) Udgifter fra d. $\frac{3-6 \text{ incl.}}{7}$ i Paris	9 - 1 - 8 -
	<u>92 rd. 1 $\frac{1}{2}$ 8 β</u>

var en Fornødenhed for dem begge, men dengang, for henved 60 Aar siden, ofte kun kjendt af Navn.

Lidt senere end paatænkt, d. 29. Juni, gik Reisen for sig med Dampskib til Kiel. Selskabet ombord efter Andræs Skjøn «høist maadeligt, Søen ikke altfor god, Veiret ikke heller», men dog klart nok til, at han henad Eftermiddagen kunde see Solen forgyalde Klinterne paa sin Fødeø, Dronningestolen og Sommerspiret.

Tidlig den næste Morgen «efter en god Nat, idet Captainen havde viist dem den Tjeneste at indrømme dem en separat, og efter Omstændighederne rummelig Kahyt», gik de iland i Kiel, men maatte her vanke om i fulde to Timer inden Toget til Hamborg gik afsted, — en Ventesid, som dog forkortedes ved at de paa Banegaarden traf sammen med Seirherren fra Isted, General Krogh, der ligesom de skulde sydpaa. I Pinneberg «saluteredes de af Drosten, Excellencen Scheele», der af Krogh var gjort opmærksom paa de celebre Reisende¹⁾, og efter et kort Ophold i Altona gik Reisen videre til Hannover, hvor de fandt Ophold i et «brillant Hotel», der ved sin frie Udsigt over Byen, gode Værelser med god Forpleining, i høi Grad tiltalte dem, — «Alt fortræffeligt, uden at være opskruet». Den næste Morgen forlod de Hannover, — «Og nu gik det Pif Paf-Puf! indtil Cölln, hvor vi ankom Kl. 4 om Middagen, — ret hurtigt! Uheldigt Valg af Hotel — Opskruede Priser og Alt afskyeligt i høieste Grad — Maadelig og meget dyr Diner, slet Natteleie, etc. etc. Eftermiddagen anvendtes paa at gennemkrydse Byen i alle Retninger, spyttede i den gule og stygge Rhin, gabe

---

¹⁾ Nærmere herom i «Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855», S. 8 ff.

paa Cöllner-Dom, som var langt under Forventning, og endelig med at studere Rhinreisen og diskutere Planen for en saadan. Temmelig tidlig krøb vi i Sengen og gav Ordre til at vække os Kl. 4^{1/2} for at gaae med Dampskibet Kl. 6 til Coblenz, St. Goar etc. etc., hvis Veiret bliver godt. Da vi næste Morgen blev vækkede, var Veiret graat, og vi meget søvnige, saa vi med megen Resignation dreiede os om paa den anden Side og fortsatte vor Søvn. — Senere op som et Lyn, i Klæderne og afsted Kl. 9^{1/2} til Brüssel, hvor vi ankom til god Middagstid, Kl. henved 5 (Søndag Middag)».

Denne Tur, særlig fra Aachen til Lüttich, tiltalte Begge særdeles, — «i høieste Grad interessant og henrivende skjøn. Det gik i Eet væk — gennem et Bjerg, altsaa sort Nat, hvorfor vi ogsaa bestandigt havde tændte Lamper i Vognen, — ud over en yndig Bjergdal, vips over en Flod, nok engang over Floden, og saa atter ind i et nyt Bjerg, hvornæst det samme Spil gjentoges i det Uendelige». Til god Middagstid ankom de til Brüssel, «og da vi», hedder det videre i Andræs Brev¹⁾, «havde havt det saa slet i Cölln, besluttede vi at holde os skadesløse i Brüssel, — Ophold i Hôtel des Princes, hvor vi tog et prindseligt Appartement — *grand salon et deux chambres à coucher* i Besiddelse — Lækker Diner i vor Salon — Fiin Vin — Charmant Kaffe, etc. etc.» Ja, unægtelig holdt begge Venner sig skadesløse, næsten for at extravagere kunde de beskyldes, hensét til, at de vare Familiefædre og Pensionister med stærkt mindskede Indtægter. Regningen røber dem. Opholdet for en enkelt Nat — «*Appartement Ière classe*», som det hedder paa Regningen —

¹⁾ Brev til Andræs Hustru af 5. Juli 1854.

kostede 21 frcs. 40 cent., og den «lækre Diner» i deres Salon med «*I Bout. vin fin*» og den «charmante Kaffe» 23 frcs. Dertil kom, foruden nogle Smaaudgifter, «*thés complets*» Aften og Morgen, saa at den ene Nats Ophold med den Tids Priser, langt lavere end nuomstunder, beløb sig til 60 Frcs. 40 C. Længe nød imidlertid Begge i Erintringen godt af den gode Modtagelse og Traktementet i det prindselige Hotel, — en Pomard saa liflig, som den Hotellet havde budt dem, nød de ikke senere i Livet.

Næste Morgen — «efter at have betalt en stor Regning (omtrent 20 Rdl., lidt mere, men jeg skammer mig ved at sige det), som imidlertid ikke egentlig var for stor» — tog begge Venner afsted til Paris, og i Modsætning til, hvad hidtil mødt, havde de dennesinde «udmærket Held med Selskabet. I vor Vogn (8 Pladser), foruden Hall og mig, en gammel Pariser-Spidsborger, *un vrai bonhomme*, en høist elskværdig *Abbé*, en *Monsieur avec Madame et deux jeunes filles*, — Konen overordentlig snaksom, spruttende af esprit, Manden taus og godmodig; Døttrene, den Ældste 17 Aar, ikke regelmæssig smuk, men barnlig og — *parole d'honneur! la grâce en personne*, den Yngste, min anden Nabo, endnu kun et Barn, men henrivende naiv og smuk. Hun turde næppe løfte Øinene, fra vi forlod Brüssel og indtil vi naaede Paris, men forfærdigede med en mageløs Flid 10 Alen af de skønneste Filet-Kniplinger, — Du indseer nok, at jeg var i den syvende Himmel. Min Værdighed som Olding¹⁾ gjorde mig til en ganske uskadelig Person, og jeg havde derfor Lov til at konversere efter Behag. Destoværrer var

¹⁾ Andræ dengang kun 41 Aar; jfr. iøvrigt Biografien vol. I, S. 267—68 om, hvor lidet Andræ som 80-aarig følte sig som «Olding».

Munden endnu saa stiv og Ørene saa sløve, at mere end Halvdelen af Bemærkningerne, Spørgsmaalene, Svar og Finterne gik tabt for mig. — Det er bogstaveligt sandt, at jeg ikke fik Tid til en eneste Gang at see ud paa Egne, vi kjørte igjennem, og at det var med ligesaa megen Forbauselse som Ærgrelse, at jeg pludseligt, Kl. 5 om Middagen, hørte Døren slaaes op og Raabet «*A Paris*» skingre langs ad Vognrækken. Jeg bør imidlertid dog tilføie, at denne elskværdige franske Familie, som ganske rigtigt boede i Paris og som i det Øieblik, vi vare ankomne, atter vare fuldkomment fremmede og fornemme Parisere, ikke var Franskmænd, men — — Russere!!! Selv vor Abbed var ganske konsterneret over en saadan Feiltagelse og over alt det lidet Behagelige, der i Begyndelsen var sagt om Nicolas, etc. etc., hvilket naturligvis foranledigede Opdagelsen, da man vilde spare os for altfor stor Forlegenhed»¹⁾).

Saaledes var da Andræ paany i Paris. «Det var et ubeskriveligt Øieblik, da jeg, efter at vi vare omklædte, Kl. 6 satte mig med Hall i Bevægelse for at søge ned paa en Restaurant. Jeg vidste ikke, selv om jeg kneb mig i Armen og gned Øinene, om jeg var vaagen, eller om jeg drømte. Alt havde jeg troet himmelvidt forandret, og nu, da jeg traadte ud af Hotellets Port, laae min gamle Gade lige for mig med alle sine Huse, Mennesker, Dyr og Vogne, ganske som for 16—18 Aar siden. — Jeg skraaede over Gaden og svippede ind i «*passage Vivienne*», hvor jeg tidligere gik daglig igjennem 4 à 5 Gange, — ganske rigtigt, hver Ting paa sin Plads. Dér ligger endnu den Stabel Sæbestykker, hvoraf jeg igaar (d. e. for 16 Aar

¹⁾ Brev til Andræs Hustru af 5. Juli 1854.

siden) tog det øverste Stykke ned for 15 Sous, — Manden kan jeg rigtignok ikke bestemt bande paa er ganske den samme, for der er et besynderligt Vilderede med Hensyn til Erindringer om Ansigter, men hvert Stykke Pomade, Børster og Kammene, etc. etc. ere aldeles uberørte — Noget længere henne staaer den lange Reol med Bøger, hvor jeg saa tidt pleiede at blade. Jeg foer atter hen i dem, som om jeg skulde see noget Nyt. Men nei! det er — saa synes det mig — akkurat — ikke blot de samme Bøger, men ogsaa de samme Exemplarer. Illusionen var saa komplet, at jeg hvert Øieblik vendte mig til Siden og undrede mig uhyre, naar jeg dér saae Hall istedetfor Trepka, Bjerring eller en anden af mine gamle Pariser-venner. — I Palais-Royal var det dog noget uhyggeligt — Alle Ting vare vel de samme, men da jeg kom paa Restaurationen, stod Bordene og Stolene saa underligt — Garçon'en, som pleiede strax at springe hen til mig og spørge, om jeg vilde have de samme Retter som igaar, gloede ganske fremmed, og jeg vidste slet ikke rigtig, om det var ham, der ikke længere var ham, eller mig, der ikke længere var mig. — Efter Bordet drak vi vor Kaffe nede i Haven, men dér havde man ogsaa idag flyttet Stolene, jeg troer hened 50 Alen fra mit gamle Sted. — Saaledes gik det hele Tiden. At der var Noget, som jeg tog feil af, følte jeg nok, men om jeg nu drømte, eller om jeg igaar drømte, det kunde jeg ikke afgjøre»¹⁾.

Frasét imidlertid dette første Indtryk, hvor lidet talte ikke dette Paris i Modsætning til det, Andræ havde forladt for 16 Aar siden. Allerede Dagen efter Ankomsten ønsker han sig borte derfra, — «Jeg har nu seet Alt, og

¹⁾ Brev til Andræs Hustru af 5. Juli 1854.

Intet mere interesserer mig. Jeg har kun to Ting tilbage — *Galerie du Louvre* og *Jardin des Plantes*. Enten har jeg fundet hver Ting, som jeg forlod den, eller ogsaa totalt forsvundet, ruineret og vederstyggelig — Det sidste var i vidunderlig Grad Tilfældet med *Théâtre Français*, hvor vi endte Gaarsdagen. Salen var næsten uforandret, men Publikum var blevet til raa Pøbel, de brillante Skuespillere til Fjælebods Dilettanter, og Stykkerne pyramidal Gallimathias — Overhovedet raaber jeg nu kun «*Dieu donne que nous étions en Suisse aussi!*»¹⁾ Og Andræ slutter sit Brev, Andendagen efter Ankomsten: «Gud! hvor jeg er kjed af Paris og, lykkeligvis, Hall ligesaa meget — Han har idag paa egen Haand været i *Café Danemark*, det gav ham Naadestødet».

Ja, saadan gaer det stundom med Gjensynets Glæde! Man glemmer, at det Seete afhænger af Øinene, der se, og om end Andræs Øine vare unge og friske overfor Videnskab og Literatur, vare de blevne trætte og ligegyldige i Retning af at finde Behag ved Pariserlivets Distraktioner, end sige ved Folkeliv paa Kafeer og Boulevarder, — «Alt er seet, gjenseet og atter gjenseet, saa at jeg kjeder mig over al Maade», lyder Omkvædet, saa forskjelligt fra Begejstringen over «det mageløse, enestaaende Paris», som Andræ for 16 Aar siden «vilde være fortvivlet ved at

---

¹⁾ «*étions*», — saaledes skriver Andræ (sc. i et hurtigt Reisebrev til sin Hustru) istedetfor sprogrigtigt at bruge Verbets Maade i Subjonctif: *soyons*, og man seer da, hvorledes Dotézac har Ret, naar han i en andetsteds hidsat lille Anekdote (vol. II, S. 21) foreholder Andræ det Synderlige i, «at han, der talte saa fortræffelig Fransk, i sin Brug af Verberne fandt saa liden Anvendelse for deres Subjonctif».

forlade, dersom han ei havde sikret sig snart at kunne vende tilbage dertil»¹⁾).

Større Glæde bød den følgende Schweizerreise. Ikke netop Nedreisen, der i «den mest flyvende Fart» gik over Dijon og Châlons — «lad Børnene eftersee Veien paa Kortet» — til Macon, hvor der overnattedes, men bortsét fra «Udsigten fra vore Vinduer i Hotellet, der virkelig var fortryllende, Alt iøvrigt» — med Andræs stærke Udtryksmaade — befandtes «rædsomt», inkl. det priste franske Kjøkken, — «Jeg troer, at vi forsøgte mindst 20 forskjellige Spiser, men alle havde de en eller anden Tilsætning, der gjorde det umuligt at tage mere end een Mundfuld»²⁾. Og end værre blev Turen den følgende Dag, da deres Morgenduelighed med at staa op Kl. 5 ilde lønnes ved, at Diligencen lod dem vente i 1½ Time, inden de kunde komme afsted, og «vi nu for første Gang prøvede Lidelserne ved i en ganske frygtelig Varme at sidde indpakkede i en snæver, lav og kvalm Diligence». Det blev da ogsaa første og sidste Gang, de saaledes økonomiserede, fremfor at tage egen Vogn.

Først henad Eftermiddagen, da den sidste Rygning af Jurabjergene var passeret, og hele Alpekjæden laa for dem med Mont Blancs Snetop ragende frem mellem dem alle, steg Humøret, «og nu fulgte ved Solnedgang nogle Timer af disse sparsomme, der forsone med mange Reiskvaler, — Varmen var nu taalelig, Luften balsamisk, og Solnedgangen paa Bjergene, som vi uophørligt beholdt lige for os, ganske overordentlig smuk; det var mig næsten nu troligt, at vi med Glæde kunde tilbringe et Par Uger i Schweiz. Og

¹⁾ Biografien om Andræ vol. II, S. 40.

²⁾ Brev til Andræs Hustru af 25. Juli 1854.

fuldkommen oprømt blev jeg, da vi Kl. 8, ved vor Ankomst til Genf, endelig atter saae os i et fortrinligt Hotel med brillante Værelser, gode Senge, ypperlig Opvartning, etc. etc., og dertil Genfer-Søen lige udenfor Vinduerne, hvor vi ovenikjøbet havde en smuk Altan med store aabne Glasdøre».

Saa høilig tiltalte Opholdet i Genf, at Hall kun vanskelig var at formaae til at forlade Altanen med Udsigten til Bjergene og rykke dem ind paa Livet i Chamonix. Dog Mont Blanc vinkede saa indbydende i det skjønneste Solskin, at Andræ fik ham overtalt til at bryde op, og «naturligvis i vor egen Vogn, liggende i de mægtigste Stillinger og rygende de deiligste Cigarer», gik Turen for sig fra Genf, først til Sallanches, «hvor vi maatte tage tiltakke med et maadeligt Værtshus (Værtshusene spiller, som I nok veed, en stor Rolle for mig)», og derfra den følgende Dag til Chamonix, — «en pragtfuld Dag, som ikke lader sig beskrive».

Ogsaa her i Chamonix var Lysten stor hos Hall til blot «at nyde Bjergene fra sin Sofa gennem de aabne Vinduer», men Andræ kunde ei finde sig i sligt *far niente*. Tidlig en Morgen Kl. 5 tog de da afsted paa deres Mulæsler, først op paa Montanvert, hvor Æslerne, der ikke kunde gaa videre, maatte efterlades — og «nu gik det under Veiledning af to Førere afsted over den store Gletscher *Mer de glace*. Derfra begyndte vi at klattre op ad *le Couvercle*, og Kl. 11 vare vi (det vil da egentlig sige jeg, thi Hall kom en halv Times Tid efter med den anden Fører) oppe i *le Jardin*, i en Høide af 8500 til henved 9000 Fod over Havet. Min Haardførhed havde brillant staaet sin Prøve, thi jeg havde ikke Spor af Træthed, men kunde gjerne strax have gjort det Hele om igjen, — Hall

lidt nedbøiet og marode». I denne Høide, omgivet af lutter Iis og Sne, men Varmen dog saa stærk, at Begge gik i Skjortæærmer og maatte afkjøle sig ved idelig at drikke Isvand, indtoges Dagens Hovedmaaltid, — «simpelt nok, men Motionen gjorde det fuldt saa velsmagende som noget andet, jeg har nydt. Vi havde slæbt med os: en uhyre Hvedekage, et stort uformeligt Stykke Kalvekjød, en lille Flaske Rom og en stor Flaske Seltservand, et Kræmmerhuus Sukker, et do. Salt, samt et Glas. Alt, naturligvis med Undtagelse af Glasset, fortæredes til sidste Stump og Gran».

Først henad Aften, efter en Nedstigen end mere besværlig end Opstigningen, idet Mulerne kun kunde benyttes en sidste Times Tid af Veien, naaede de dygtig trætte tilbage til Hotellet i Chamonix. «Jeg», tilføier Andræ, «er imidlertid meget fornøiet med Turen og meget glad over atter at have faaet Tillid til mine legemlige Kræfter, men Hall er mere end mættet af alle tænkelige Bjergture»¹⁾).

Som god Reisefælle fandt Andræ sig i, at yderligere Bjergbestigning blev opgivet, og efter at være tilstrækkelig afsvaledede i Chamonix bestemte de sig til at titte ind i Italien. Ridende paa Muldyr gik Turen over Col de Balme til Martigny, derfra i egen Vogn langs med Rhône til Brieg, og videre den næste Morgen, «atter i egen Vogn» over Simplon til Domo d'Ossola ned til Lago Maggiore, hvor Pallanza var udseet til Ophold i nogle Dage. Det første Indtryk her af «det rigtige Italien» tiltalte i høi Grad: «Udsigterne, Luftens Reenhed, Vegetationen, Søens Speilglands, etc. etc. overgik virkelig min Forventning, og fuldkommen tilfreds synes man jo at burde have været, da

---

¹⁾ Brev til Andræs Hustru af 25. Juli 1854.

vi i Pallanza opnaaede at erholde den pragtfuldeste og meest henrivende Leilighed, man vel kan tænke sig, 7 Alen høie Værelser, herlige Divaner og Senge, Fløidøre fra vor Salon ud paa en skøn Balkon lige over Søen, god Spise, taalelige Drikke etc. etc.» Men ak! Glæden blev kun kort, — «En Omstændighed nemlig bragte os alt efter en Time nær til Fortvivelse, — Varmen, der her i disse Dage var saa stærk, at selv Italienerne klagede sig. At vi fuldkommen stegte ankom til vort Logis, forstaaer sig af sig selv, men vi havde haabet, at en komplet Omlædning, Vadsk, ingen Klæder og fuldkommen Ro skulde have hjulpet. Men pyt!! Det blev stedse værre og værre. Hall især var aldeles kaput, og det skyldes kun min noget bedre Udholdenhed, at vi holdt ud Resten af Dagen, hele den paafølgende Dag og endeel af Mandagen, det sidste dog kun fordi vi ikke før kunde slippe bort, men taalmodigt maatte vente paa Dampskibet. Hele denne Tid tilbragte vi i vor Salon i det letteste Costume, sædvanligt henslængte paa vore Divaner og kun af og til slæbende os ud paa Balkonen for dog at see lidt paa de yndige Omgivelser. Det Kuriøseste var, at Nætterne næsten vare værre end Dagene»¹⁾).

Efter saaledes «med god Samvittighed at kunne sige at have nydt Italiens Glæder», bestemte begge Reisende sig til at ile tilbage nordpaa, — og atter gik det «i en prægtig Wiernervogn og ved stadigt hver anden Time at tage friske Heste rask fra Bellinzona, syd for Alperne, over Bodio, Faïdo til Airolo», og derfra ufortøvet videre over St. Gotthard ned til Andermatt, som blev udseet til Nattekarter, — «Snurrig Overgang. Da vi efter at have

---

¹⁾ Brev til Andræs Hustru af 4. August 1854.

drukket vor Thee og tændt vore Cigarer vilde gaae en lille Aftenpromenade hen ad Djævlebroen til, maatte vi tage Overfrakker paa, og kom endda temmelig kuldfrosne og i hurtig Gang tilbage efter knap $\frac{1}{4}$ Time. Iøvrigt tilblæste Nordenvinden os her ved vort Theebord (Aftenen den 1ste August) en smuk Efterretning fra Hjemmet, nemlig en kort Telegraf-Depeche om Fællesforfatningens Udstedelse. Da den slet ingen Details indeholdt, gav den os Stof nok til Samtale om Aftenen».

En følgende Dag gik Turen over Vierwaldstätter-Søen fra Flüelen til Brunnen. Og har Hall maaske nok maattet høre lidt Spot af Andræ for sin Mangel paa Evne som Bjergbestiger, nød han til Gjengjæld her paa Søen den Opreisning at kunne glæde sig over sin Vens Elende, — «Med en Baad afsted til Brunnen. Denne Fart, der varede lidt over 2 Timer, var noget nær det Værste paa hele Reisen. Baaden var lille, og strax som vi stødte fra Land, begyndte det at blæse op, saa at Bølgernes Skvulp hvert Øieblik sprøitede ind over Baaden. For at gjøre Ulykken større begyndte det at regne, saa at jeg for ikke ganske at blive vaad maatte, til Halls store Fornøielse, trække mig sammen i en ganske lille bitte Knude og krybe helt ind under Paraplyen. Med det Løfte ikke saa snart, naar Veiret ikke var fuldstændig klart, at vove mig ud i en aaben Baad, betraadte jeg atter det faste Land i Brunnen, hvorfra vi kort efter jøge afsted til Richtersweil ved Züricher-Søen. I et ganske excellent Værtshuus og ved en ypperlig Forpleining kom Humøret sig atter».

«Vi have nu begge», slutter Andræ et sidste Brev til sin Hustru, «i Grunden mere end nok, baade af Frankrig, Italien og Schweiz. Skulde vi ubetinget følge vor Lyst,

gik vi øieblikkeligt hjem og ankom da samtidigt med dette Brev. Imidlertid ønske vi ikke, at vor Reise skulde have Udseende af at være mislykket, endnu mindre, at vor Hjemkomst skulde kunne sættes i Forbindelse med Forfatnings-sagens nyeste Fremskridt, og for mit Vedkommende maa jeg endnu særlig tilføie, at jeg nødigt i altfor høi Grad vilde føle, hvor lidet behagelig min Ankomst maaske kunde være for Høistæredes Sommerglæder¹⁾. Vi agte derfor endnu at forsøge en lille Svingom i Berner-Oberland, hvor vi da sandsynligviis ville træffe vor længe efter os ventende Reisefælle, Justitsraad Kampmann²⁾, der for Øieblikket tumler om nede ved Luzern og synes hjerteligt at længes efter os. Om otte Dage ere vi i hvert Tilfælde atter her tilbage, og gaae da med gravitetiske Jernbaneskridt mod Norden»³⁾.

Til den bebudede Tid, efter 2 Maaneders Fraværelse, var Andræ og Hall den 22de August tilbage i Kjøbenhavn.

Næppe har Reisen været billig. Exempelvis sees af Andræs lille Regnskabsbog, at Guider og Muldyr paa Turen til *le Jardin* kostede 46 Frchs., og den samme Befordringsmaade over Col de Balme til Martigny 37 Frchs., dertil kom endda «Alpesko: 28 Frchs.» Endmere kostede dog Behageligheden at kjøre i egen Vogn fremfor i Diligence, til Ex. de faa Mil fra Genf til Sallanches 34 Frchs., og fra Bellinzona til Flüelen 110 Frchs.

---

¹⁾ Fru Andræ med sine Sønner tilbragte Sommerferien i Aalsgaarde ved Helsingør.

²⁾ Politikeren Hack Kampmann, dengang Herredsfoged i Rougsø o. fl. Herreder ved Randers (Dansk biogr. Lexikon IX, S. 96).

³⁾ Brev til Andræs Hustru af 4. Aug. 1854.

Fortræffelig viste Regnskabet sig at staa Prøve. Beholdningen pr. Kasse afveg kun fra det, der rettelig skulde være tilbage i Kontanter, med «1 Rdl. 1 M. og 10 Sk., hvilket jeg», forklarer Andræ, «paa det Nærmeste antager kunde være medgaaet til forskjellige Mønter, som gaves Børnene».

Ja, det var jo det store Spørgsmaal, der stod tilbage for Andræs Sønner, med hvilke Gaver deres Fader vel vilde betænke sine «kjære, søde Dreng, Pollerolle og Kriskilling», hvis 9 og 10 aarige Fødselsdag netop indtraf umiddelbart efter Hjemkomsten. I sine Breve havde Andræ ikke undladt at spænde deres Forventning, — «Kys Børnene fra mig», beder han fra Paris og tilføjer: «Jeg har faaet 2 meget smukke Sous, som jeg bevarer til dem, og jeg haaber snart at kunne faae Resten af Commissionerne besørgede»¹⁾. Og fra Alpeturene omkring Chamonix: «Adieu

---

¹⁾ Hvilke disse vare, fremgaaer for mit Vedkommende af nedenstaaende lille Brev, som betænksomt blev sendt Andræ allerede 8 Dage efter Afreisen. Med Bevarelse ogsaa af den ungdommelige Retskrivning lyder det saaledes:

«Kjære Fader.

Da jeg rimeligviis ikke vil see dig forinden Slutningen af August eller Begyndelsen af September, saa beder jeg dig at erindre 3 Ønsker. For det første at bringe Smaating hjem til os. Noget for de 2 $\frac{1}{2}$ jeg giver, noget fordi du kommer hjem, noget fordi vores Fødselsdag er indtruffen et par dage før du kommer hjem. Jeg vil helst for de 2 $\frac{1}{2}$ have $\frac{1}{4}$ Franck (9 β), $\frac{1}{2}$ Franck (17 β), en Centime (1 β), en Sous (3 β), en hamborgsk (3 β) vis du kan, og nogle andre tydske Smaamynter. Naar du skriver til os, faaer du ogsaa Svar fra os, men skriver du derimod allene til Moder, saa skriver

mine søde Børn! Jeg har taget et stort Stykke Bjergkrystal paa min Bjergvandring igaar, hvoraf I hver skulle have et Stykke, naar I ere gode Drengene». Men som Topmaalet af tiltænkte Gaver bebudes i et lille Brev til Andræs yngste Søn:

«Søde Victor, Tak for dit lille rare Brev! Du glemte at fortælle mig, hvorledes det var gaaet ved Examen, men jeg vil da alligevel haabe, at det er gaaet godt. Jeg længes saa meget efter Eder Alle og ikke mindst efter begge mine artige Drengene, at jeg ganske vist skal komme hjem, med Guds Hjælp, for at feire Eders Fødselsdag med Jer. Hver evige Dag vender og dreier jeg de hundrede Skillinger for at see, om der er nogen, som det var værdt at tage hjem med til Børnene. Destoværre ere de fleste saa fælt slidte og fedtede, saa det ikke er værdt at slæbe dem saa langt. Dog har jeg faaet nogle enkelte, som jeg venter, I vil synes om. Ogsaa har jeg et Par Rariteter, — Vil Du tænke Dig, at jeg i Italien har seet flere store Korkege, som heelt var bebasket med Korkpropper. Af et saadant Træ fik jeg skaaet et lille Stykke paa en deilig Ø, som hedder

---

vi ikke til dig. Det der staaer i Parangtes ved de Mynter, som jeg vil have for de 2 $\frac{1}{2}$, betyder hvor meget jeg antager den er værd.

Erindrer godt disse Ting og smid ikke Papiret bort.

Din P. Andræ.

Kjøbenhavn den 28. Juni 1854, Kl. 7 $\frac{1}{4}$.

Som man seer, skortede det ikke Andræs Søn paa en vis økonomisk Sands, ei heller paa Værdsættelse af det gode Ord: «*Patti chiari, amicitia lunga*».

Isola madre. Det skal Du og Polle dele. Ligeledes har jeg ogsaa nogle Stene fra St. Gotthard, som ere høist mærkværdige»¹⁾).

Om nu de kjære Børn paa deres resp. Fødselsdage, d. 23de og 26de August, ogsaa ere blevne henrykte over de sjældne Sager i samme Grad, som deres Fader formodede, ere de, med Skam at tale om, ikke i Stand til at mindes. Men — for ikke at lade Andræs Freigebigkeit henstaa i uret Lys — bør ikke lades uberørt, at Andræ overhovedet ikke indlod sig paa at købe Gaver til sine Nærstaaende, men foretrak at give rede Penge, saa at de selv kunde anskaffe sig, hvad de ønskede. Og fra tidligste Aar forstod hans Sønner at paaskjønne denne praktiske Maade at affinde sig med dem paa de aarlige Høitidsdage.

«Wenn jemand eine Reise thut,
so kann er was erzählen»,

lyder Verset, og baade paa Andræ og Hall fandt det Anvendelse. Særlig i hine Aar, da Forberedelsen til November-Forfatningen bragte saamegen politisk Uoverensstemmelse, og begge i selskabeligt Samvær havde al deres sjeldne Takt fornøden for at undgaa, hvad der kunde vække Misstemning eller blot bryde en Stemning — *«glissez, n'appuyez pas»* — dannede Erindringer fra deres Reise et fredeligt Emne, som det morede dem begge at dvæle ved. Og spørgende kunde Andræ minde sin Ven om hans Hjælpeløshed som Bjergbestiger, hvorledes han paa Nedstigningen fra *Mer de Glace ad les mauvais pas* maatte støttes af en

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 4. August 1854 (Udhæv. af mig.)

Fører for og en Fører bag for ikke at styrte i Afgrunden, medens Andræ, naar ogsaa han stundom ønskede en Haandsrækning, blev afviist med et: «*Ah bah, vous allez bien, passez*»! Omvendt Hall fortælle om Andræs Elende paa Schweizersøerne, hvorledes han i Angst for vaade Klæder sad sammenkrøben under sin af Stormen vendte Paraply, klamrende sig til den som et Nødanker, medens Hall som Friluftsmenneske lod Regn og Blæst suse sig ind i Ansigtet, ubekymret, om han selv eller Bagagen blev vaad. Fælles var Glæden over den balsamiske Luft paa de Borromeiske Øer, den yppige Vegetation og Søens Farvespil, ogsaa Erindringen om mangt et Maaltid, nydt under munter Samtale i deres Salon, — Theen rigtignok stundom af en saa eiendommelig Aroma, at den ikke lod sig drikke, idet de dog, for ei at saare Værtindens Følelser, fremfor at lade den staa urørt, foretrak stiltfærdig fra Vinduet at gyde den ned i en forbiilende Elv.

Dog, hvor oplivende end hine Erindringer for de Paa-gjældende selv, bød de for saa vidt kun liden Interesse for Andræs Hustru og Sønner, som de — hvad Tilfældet jo ogsaa med Læseren — kjendte dem fra Andræs Breve. Ganske naturligt søgte de da at faae Hall til at fortælle lidt om sine Besøg hos Kongen og Grevinden, om Smaareiser til Jægerspris og Glücksborg, og desl. Og netop ved slige Leiligheder, naar Hall, efterat Krieger var gaaet bort til The hos Fru Heiberg, sad ene med Andræs og saaledes ikke kunde afbrydes med Kriegers stundom lidt stødende Udbrud: «Er det nu ikke noget, De laver, Hall», eller lignende, — særlig ved slige Leiligheder kunde Hall bringes paa Gled, og hvor lunefuldt kunde han da ikke fortælle om sine smaa Sammenstød med Kongen og Grev-

inden, om Reiser og Ovationer i Holsten som Minister ad interim for Hertugdømmet, om Kongens Lunefuldhed og Grevindens Intriger, de aparte Omgivelser etc., — Ja, hvor Meget kunde ikke herom fortælles af Andræs Sønner paa Grundlag af deres Dagbøger; Faa eller vel Ingen har som de i Decennier hørt saa Meget uforbeholdent fortalt af Tidens ledende Personligheder¹).

---

¹) I Forbindelse med en Omtale og nogle Uddrag af de ovennævnte Dagbøger har jeg i «Tillæg» hidsat en enkelt Episode af Halls smaa Sammenstød med Kongen og Grevinden, ganske saaledes som den, umiddelbart efter at være fortalt af Hall, foreligger i hine Dagbøger.

TILLÆG
TIL
FØRSTE AFSNIT.

Af hvad omstaaende er meddelt fremgaaer, at de Meza ikke, saaledes som stundom sees anført, kan henregnes til Andræs Omgangskreds i Paris, og næppe heller har de herhjemme i en lang Aarrække havt nærmere Berøring med hinanden. Meza's Udnævnelse i Decbr. 1863 til Øverstkommanderende over den aktive Armé synes imidlertid at have bragt dem nærmere sammen, og jeg seer saaledes, at Andræ imødekom en Indbydelse om at gjæste Meza netop samme Dag, d. 25de Decbr., som han med Krigen i Udsigt modtog hin Udnævnelse.

Begge sympathiserede for saa vidt politisk, som de vare udprægede Helstatsmænd, i November-Forfatningen saae en Krænkelser af Tilsagn overfor de tydske Magter og ikke ventede sig noget lykkeligt Udfald af den truende Krig, som de tvertimod ved Indrømmelser fra vor Side af al Magt ønskede afværget. Men særlig kan Andræ, der lidet yndede, mindst en første Juledag, at deltage i Selskabelighed udenfor Hjemmet, have følt sig opfordret til at modtage Indbydelsen, som han har anseet det for sin Pligt overfor Meza at udtale den dybe Mistillid, han i Modsætning til den herskende Anskuelse nærrede til Dannevirke-Stillingen, og dette saa meget mere, som han hos en Autoritet paa Befæstningsvæsenets Omraade og nærtstaaende Kollega af Meza, daværende Artilleriøverst Reich, fandt en Opfattelse ganske modsat sin egen, — «Reich her iaften», lyder en Optegnelse af Andræs Hustru (29. Jan. 1864);

«han delte ganske Andræs Mening om det Uheldige i at gjøre Arméen saa meget større, end man fornuftigviis kunde, derimod vare de, som sædvanlig, uenige i deres Mening om Dannevirkestillingen. Reich mente, det var en Lykke for os at have den, Andræ har derimod altid sagt, at det var en Ulykke for os, at vi vilde sætte mange flere Kræfter paa at holde den, end vi kunde og burde, at vor Maade at føre Krig paa skulde være langsom, seig, saa at vi kunde holde ud i flere Aar. Han endte med at sige: «I de senere Aftener gaaer jeg aldrig iseng uden at tænke paa, hvorledes det skal gaa med de Stakler ved Dannevirke; efter en lang, haard Kamp ville de være nødt til at vige, og saa vil Ulykken være den: saadanne uorganiserede Tropper gaa i Ilden saa godt som Nogen; men ud af den, retirere med Orden, det kunne de ikke, det bliver en Deroute».

Dertil kom, at ved en timelang Samtale Dagen forinden med General Hegermann-Lindenchrone om den militære og politiske Situation kunde Andræ vel af denne have faaet Indtryk af, at Meza stillede sig overvættets sangvinsk med Hensyn til Muligheden af et heldigt Forsvar af Stillingen¹⁾.

---

¹⁾ «Juleaften Kl. 7 kom General Hegermann-Lindenchrone og blev her til Kl. 9¹/₂ for at tale med Andræ om Situationen, han var afsendt fra Kongen» (Optegnelse af Andræs Hustru af 24. Decbr. 1863), jfr. «Om Krigsaaret 1864» af Hegermann-Lindenchrone, der under Omtale af Dannevirkestillingen bemærker: «Da Commandoen blev overgivet Generalen, var der Ingen, der tvivlede paa, at, hvor Leilighed gaves, vilde den dristigste Kamp blive ført under hans Anførsel; det Eneste, man betvivlede, var, at han vilde bekvemme sig til at opgive en saadan dér, hvor dette dog vilde være til Skade» (l. c. S. 33); yderligere anføres af Hegermann-Lindenchrone «som et Bidrag til at bedømme Graden af den Overvindelse, som det har været for General Meza at bestemme Stillingens Opgivelse», at Meza i Anledning af

Hvorvidt Andræ ved hin Sammenkomst første Juledag har udtalt sin Mistillid til Dannevirke-Stillingen med lignende stærke Udtryk som overfor Reich og derved indvirket paa Meza's Formening om dens Holdbarhed, skal lades usagt, men som bekjendt tøvede Meza jo ikke med, efter at han personlig havde inspiceret Stillingen (4de Februar), at tage Beslutning om uopholdelig at tiltræde Tilbagetoget fra den uden den af Folkestemningen saa bestemt forventede Hovedkamp ved denne gamle Grændsevold. Til dem, der under de stærke Udbrud af Skuffelse og Forbitrelse, som Tilbagetoget vakte, fra første Færd priste Meza's modige Færd, hørte Andræ, — «Jeg var ene hjemme da «Dagbladet»s Løbeseddel kom», lyder en Optegnelse af Andræs Hustru, «og vilde knap tro mine Øine, da vi saa vist havde troet, at de vilde holde et Slag, inden de gik tilbage. Imidlertid kom Andræ snart hjem og bekræftede Nyheden; han var naturligviis i høi Grad greben af den, men priste imidlertid det moralske Mod, som Meza havde lagt for Dagen ved at hæve sig over det næsten afsindige Skraal, som igjennem Blade og Folk vilde, og har ladet sig høre». Umiddelbart efter Meza's Ankomst til Kjøbenhavn (9. Februar) aflagde Andræ ham ogsaa Besøg for at udtale sin Glæde over den modige Daad, og Meza synes at have sat Pris paa denne Opmærksomhed¹⁾, saa at Besøget

---

et Rygte, som kort før Tilbagetoget var kommet ham for Øre om «at han kunde vente Ordre til at opgive Forsvaret uden Kamp», udbød, «at han vilde ønske at ligge 3 Favne under Jorden, hellere end at skulle tømme saa bitter en Kalk» («Betragtninger i Anl. af D. G. Monrads politiske Breve», S. 79—80).

¹⁾ Ikke blot som Politiker, men ogsaa som Militær, nød Andræ jo et ikke ringe Ry i Hæren, — «De har, Hr. Geheimeraad, et mægtigt Navn i Armeen, — bliv vor Krigsminister, og vi skulle tiljuble Dem», skriver saaledes Oberst Reich til ham fra Fredericia d. 1. April 1864, faa Uger forinden han selv kaldtes til Kjøbenhavn for at overtage Krigsministeriet.

efterfulgtes af flere, — «Hvis Deres Tid eller Tilbøielighed ikke maatte være særdeles derimod», skriver Meza til ham faa Dage senere (22de Februar), «vilde det være mig meget interessant at see Dem endnu i Formiddag. En altfor formidabel Hals-syge og Snue gjør mig det aldeles umuligt selv at forlade Stuen.

Deres ganske hengivne og meget forbundne

Ch. Julius de Meza ».

Fra dette Samvær i Vinteren 1864 hidrører maaske Andræs Kjendskab til en lille Skrivelse, som i Afskrift blev givet ham af Meza, og hvori denne udtaler sig om den politiske Situation under den truende Krigsfare i 1861, pointerende bl. A. sin stærke Sympathi for et Danmark «*du Sund jusqu'à l'Elbe, y parlât-on dix langues diverses au lieu de deux*», ganske enig med Andræ i, at «vi maatte holde paa Holsten for at bevare Slesvig», — «*séparer le Holstein aujourd'hui, c'est séparer demain le Slesvig et dissoudre plus tard tout le royaume*», og iøvrigt anbefalende som eneste Middel til at hævde Danmarks Ære og den nationale Hæder: at udtræde af det tyske Forbund, — «*il faut être nous-mêmes, et seulement cela, du Sund jusqu'à l'Elbe; un scule peuple, une seule loi, une seule université à Kjøbenhavn et point de privilèges surannés*»¹⁾.

Kun ved en enkelt Leilighed (Mai 1864) mindes jeg at have sét Meza i Hjemmet paa Østerbro, og at Andræ da fortalte et lille, om end saare undskyldeligt Træk af hans ofte

---

¹⁾ Brevet, der er dateret «Flensborg 7. Juillet 1861», er i Afskriften til Andræ paategnet af Meza med et «conforme» med Originalen og bærer som Overskrift: «*Lettre adressée à Mlle Dr. (formentlig davær. Selskabsdame hos Grevinde Danner, Frøken Dreyer) qui m'avait demandé mon opinion politique, pour faire part à une de ses connaissances à Paris*».

omtalte Særheder. I det smukke Foraarsveir vilde Andræ føre sin Gjæst ud gennem Haven, men Meza bad ham paa det Indstændigste lade være og tillade, at han gik ene bort ad samme Vei, som han var kommen, gennem Gaarden og den lille Forhave. Meza maatte dog føie sig i Andræs Ønske, og nu kom da Grunden til hans Indsigelse: «Men De maa da vide, at jeg i fri Luft ei taaler at sige et eneste Ord», og med Lommetørklædet for den sammenpressede Mund formaede Meza da ei heller Andet end et lille Nik til Afsked.

Iøvrigt mindes jeg ikke at have hørt Andræ fortælle om Meza's smaa Særheder, og jeg skulde ogsaa tro, at Andræ hørte til dem, overfor hvem Meza ønskede saavidt muligt at lægge Baand paa dem. Derimod fortalte hans nærstaaende Kollega, Oberst Reich, stundom et og andet Selvoplevet om dennes Synderligheder, og i Betragtning af saa god en Kilde tør det hidsættes, om end ganske saaledes som nedskrevet af mig i en lille Dagbog fra 16 Aars Alderen.

«Forleden Dag (Onsdagen d. 9. Jan. 1860) var Major Reich hos os og fortalte adskillige ret komiske Smaatræk om General de Meza.

Der er faa Mennesker, der ere mere latterlig forfængelige end han. I Felten, under Slaget, overalt mødte han med de zirligste, krusede Manchetter og hvideste Glacéhandsker. Til hans mange Svagheder kom ogsaa den, at han var overordentlig nerveus. En Dag, da saaledes Reich kom til ham (i Krigsaarene), sagde han med sin mageløse Stemme: «Jeg er meget syg idag!»

«Hvorledes, Hr. Major?»

«Jo, jeg mødte en abominabel Skraldemand, som skraldede; har De nogensinde mødt en Skraldemand, som skraldede?»

«Jo!»

«Og De er ikke bleven syg deraf?»

«Nei, det er jeg rigtignok ikke, Hr. Major!»

«Aa, saa har De da ogsaa Nerver som en Rhinoceros».

En Dag kjørte han velindpakket ovre i Slesvig, ligledes i Krigsaarene. Han syntes imidlertid, at Trainkudskene ikke kjørte i den rigtige Retning, og faaer da efter megen Besvær den hvide Handske glattet og rettet for at banke paa hans Ryg, og siger da disse mindeværdige Ord:

«Jeg kan umuligt tro, at det er rigtigt saa opiniater at holde den rette Linie». Kudskene seer paa ham med opspilede Øine, og Meza gjentager de samme Ord. —

— Lugtedaaser, Eau de Cologne Flasker, Speile etc. høre til de allernødvendigste Requisiter i Krigen, og da han engang i denne var bleven saaret, og Lægen anordnede ham nogle uldne Bind, erklærede han paa det Bestemteste: «Jeg tager det aldrig, det spolerer Figuren». —

— Naar de Meza reed igjennem en By, skeete det altid med saamegen Rabalder som muligt. Han reed saaledes en Dag gjennem Fredericia tilligemed Reich og med saamegen Eclat som muligt:

«Saae hun efter mig?»

«Hvilken hun?»

«Barbar, saa De Ingen i Vinduet dér?» —

— I Flensborg, hvor han for Tiden opholder sig, blev han en Tid lang ledsaget af 2 Politibetjente, som skulde passe paa, at Ingen fløitede, naar han var paa Gaden. Men for nylig har han dog hos Kmhr. Rosen [Overpræsidenten] frabedt sig «at være stillet under Politiets specielle Opsigt». —

Paa Høiskolen, hvor der var dobbelte Døre i nogle af Salene, pleiede han altid at staae imellem disse i nogen Tid «for at acclimatisere sig». — —

Saavidt denne Optegnelse, der jo hist og her røber sin ungdommelige, men derfor ikke mindre paalidelige Affattelse¹⁾.

---

¹⁾ Egne politiske Optegnelser, begyndt 28. Marts 1857 (altsaa i 13-Aars Alderen), S. 89—91.

Side 52.

Ti Aar senere blev der Leilighed for Andræ til at vise sin Erkjendtlighed for den Bistand, Fenger havde ydet ham under Sygdomsanfaldet i Paris, ved efter dennes Ønske at sende ham en «mathematisk Behandling af de Resultater», som en dengang kjendt Militærlæge, Thune¹⁾, var kommen til med Hensyn til «den fuldvoxne værnepligtige Bondeungdoms Legemshøide i Danmark». Om Andræs Afhandling, der er optaget i «Det kgl. Medicinske Selskabs Skrifter» (Ny Række I, S. 256 ff.), bemærkes af Udgiverne, at den «i og for sig er saa interessant og de ved den tilveiebragte Resultater saa vigtige, at vi troe, at den gjerne vil læses ogsaa af dem, som ikke have matematiske Kundskaber nok til at forstaae Enkelthederne i den» (l. c., S. 256). I saa Henseende hidsættes her, at Andræ i sin Afhandling paaviser «den Lov, som Naturen følger ved Frembringelsen af de individuelle Høider» (l. c. S. 260), og til Oplysning herom indleder med nedenstaaende Bemærkninger:

«Ved næsten alle Arter af Iagttagelser følge de tilfældige Feil, naar de fordeles i Grupper efter deres forskjellige Størrelse, en bestemt Lov, der kan udtrykkes ved et meget simpelt Integral. Den Tanke ligger vistnok temmelig nær, at den samme Lov maa gjøre sig gjældende ved Udmaalingen af alle i Naturen forekommende Størrelser, der kunne betragtes som forskjellige Udprægninger af en bestemt Grundform, thi Afvigelserne synes ogsaa her at maatte opfattes som tilfældige Feil i Naturens Realisation af den ideale Typus. Saa vidt mig bekjendt er det imidlertid først Quetelet, der har henledet Opmærksomheden paa denne Gjenstand, idet han blandt andet har forsøgt at paavise Loven i de af d'Hargenvilliers meddelte Lister over Høiderne af franske Conscriberede. En saadan empirisk Efterviisning er ogsaa den eneste Vei paa hvilken Lovens Gyldighed her lader sig godtgjøre. Til en

¹⁾ Dansk biogr. Lexikon XVII, S. 361.

Deduction *a priori* udfordredes der nemlig en fuldstændig Kundskab, ikke blot om de forskjellige Aarsager, der frembringe Afvigelserne, men ogsaa om Lovene for deres Virkninger, en Kundskab, som vi hverken nu eller nogensinde kunne vente at opnaae¹⁾.

At Andræ senere i Livet langt fra nærrede samme Godhed for Politikeren Fenger som for den talentfulde Læge, er andetsteds omtalt²⁾, og dertil kunde for den, som det mulig maatte interessere at granske Fengers finansielle Foranstaltninger i de bevægede Aar 1862—63, føies to smaa Optegnelser af Andræs Notitsbøger, af hvilke den første synes at byde Momenter til Benyttelse ved en Tale i Rigsraadet, og den sidste formentlig er at tage som en Art Stemningsudbrud.

«Finantsm. NB. NB. (Sessionen 62)

Tractater (Spanske Gjældshist. — Brunshausen-Told)³⁾

Juliconcession

Kassebeholdning, Activer, Reservefond &c. caput. — Ny

Gjæld nødvendig

Den mislige Conversion af 5⁰/₁₀₀ Laanet

¹⁾ L. c., S. 256. — Efter hvad iøvrigt godhedsfuldt er meddelt mig, har Andræ 12 Aar senere i en Afhandling til Videnskabernes Selskab, der sættes høit af de Kyndige, behandlet det samme Emne («Udvidelse af en af Laplace i *Mécanique céleste* angivet Methode for Bestemmelsen af en ubekjendt Størrelse ved givne umiddelbare Iagttagelser», — Oversigt over Vidensk. Selsk. Forhandl. osv., Novbr. 1860).

²⁾ Andræ og Fællesforfatn. af 2. Oktbr. 1855, S. 155 ff., jfr. S. 340 ff.

³⁾ «Neumanns Orts-Lexikon des deutschen Reichs» (1894), S. 109 med Oplysning om den lille Handelsplads Beliggenhed «an der Mündung der Schwinge in die Elbe» og dens Bedeutung som Toldsted.

Den mislige Anvendelse af § 54 i Forf.

Almindelig adm. Confusion — Intet Budget — Blanding
med Kongeriget —

Formen for de finantsielle Bevillinger, &c. &c.»

«NB. Fengers Sands for det Lovlige og Forfatningsmæssige
under Slutningen af 5te Session 1863.

Topographisk Bygning — Krigsministeriets Tillægsbevilling
— Livrenteselskabets Locale — Fyllas Udsendelse til
Vestindien — Søcadetacademiets Gaard &c.»

Side 76.

Med sin omstaaende Bemærkning: «Husk paa, at jeg kun
er receptiv, Du derimod produktiv», tager Læssøe selvfølge-
lig nærmest Sigte paa Andræs Produktivitet paa sin Viden-
skabs Omraade, og det er jo ogsaa her, at Produktiviteten
fortrinsvis træder frem, fra Andræs første publicerede Af-
handling om «den beskrivende (descriptive) Geometrie»¹⁾ og
til hans afsluttende Arbeide «Den danske Gradmaaling». Oftere
har jeg hørt hans Afløser som Direktør for denne, afdøde
General Zachariae, udtale sig om hans paa Matematikens
Omraade «vidunderlige Produktivitet», og om nogen-
sinde Andræs matematiske Optegnelser skulde blive kjendte
udover det Lidet, som med sagkyndig Bistand har været An-
ledning for mig til at fremdrage²⁾, vil der ogsaa i disse findes
mangfoldige Vidnesbyrd om, hvorledes det bl. A. ved hans
omfattende Læsning af matematisk Litteratur var en eien-
dommelig Side af hans Begavelse at søge Resultaterne mere

¹⁾ Biografien om Andræ, vol. II, S. 124—126.

²⁾ Andræ og Forholdstalsvalgmaaden, Anden forøgede Udgave (1907),
Tillæg, S. 278 ff., jfr. Biografien om Andræ vol. II, Tillæg, S. 169—170,
S. 175—181 og S. 184—194.

klare og skarpe, eller hidførte ad en mere «jævn og elementær Vei» end den, han saae fulgt, — som det hedder i en af hans Optegnelser, at «finde Løsninger, der baade hvad Nøiagtighed og Elegants angaaer slaae de sædvanlige af Marken»¹⁾).

Med Andræs Tankestyrke, Uhildethed overfor traditionelle Meninger og Vildfarelser²⁾ og — kan jeg tilføie — med hans rige Fantasi — var det imidlertid ikke alene Mathematiken, men saa at sige ethvert Omraade, som det faldt i hans Lod at beskæftige sig med, der nød godt af hans Produktivitet. Med Forbigaaelse af hans høit priste Gjerning som Lærer ved den militære Høiskole³⁾ skal her mindes om ham som Folkethingets første treaarige Formand, hvorledes bl. A. «Thingets Forretningsorden fastsattes under hans overveiende Indflydelse», og han med «en» — som der siges — «i vanskelige Tilfælde aldrig svigtende Klarhed og Stringens»⁴⁾ udviklede det hele parlamentariske Apparat, som Formanden ved Ledelsen af Forhandlingerne og en korrekt Opstilling af de ofte indviklede Themata til Afstemning har at besørge, — «hans

¹⁾ Biografien om Andræ, vol. II, Tillæg, S. 187.

²⁾ Biografien om Andræ, vol. I, S. 74—75 og Tillæg, S. 318; vol. II Tillæg, S. 178.

³⁾ «Program ved Høiskolens 25-aarige Jubilæum den 1ste November 1855», S. 67—68, jfr. «Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855» Tillæg, S. 388—89, hvortil kunde føies en Udtalelse af afdøde Redaktør Bille om, at «Andræs talrige Elever fra Høiskolen ere enige om, at han som Lærer udøvede en Indflydelse paa deres aandelige Udvikling, som gik langt ud over det Fag, han docerede, idet han gennem sine Foredrag, ved sin exacte Tænkning og ikke mindst ved sin baade overlegne og vindende Personlighed virkede vækkende og beaadende paa alle dem, der traadte i Forhold til ham» (C. St. A. Bille i «Illustr. Tid.» 14. Febr. 1875).

⁴⁾ C. St. A. Bille, l. c.

Ledelse af Afstemninger staaer uovertruffen»¹⁾ . . ., «hans Livs Glandsperiode» har man kaldt dette Treaar af hans politiske Virksomhed²⁾. Og ikke mindre oplysende er jo hans Gjerning i Ministeraarene som Skaberen af en konstitutionel Helstatsforfatning med dens sindrige Inventioner i Retning bl. A. af Lovenes Behandlingsmaade³⁾ og Valgenes Udførelse ved en paa nye Principer opbygget Valglov for Monarkiet, — Forholdstalsvalgmaaden, ligesom jo ogsaa den hele «administrative Ordning af Fællesstaten», særlig for Finantsernes Vedkommende med dens Garanti bl. A. mod Overskridelser og Kontrollen med Overholdelsen af de hertil sigtende Bestemmelser «blev til under hans Ægide»⁴⁾.

«*Nil tetigit, quod non ornavit*»⁵⁾, maatte da ogsaa hans politiske og i deres Angreb stundom saa perfide Modstandere erkjende. Paa hvilken Plads han end blev sat — og paa saa forskjellige som Chef for det kgl. Theater⁶⁾ og politisk Raadgiver til Grækenland for den unge Kong Georg har man ønsket ham sat⁷⁾ — var han selvskreven til at være Lederen,

¹⁾ C. St. A. Bille, I. c.

²⁾ Zodiacus, «Parlamentariske Stjernebilleder» (I Ugebladet «Nær og Fjern», 14. Febr. 1875); Topsøe, «Politiske Portræstudier» (1878), S. 33.

³⁾ Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855, S. 15—17 og S. 119 ff.

⁴⁾ C. St. A. Bille, Tyve Aars Journalistik, II, S. 954; Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855, S. 87 ff.

⁵⁾ C. St. A. Bille, Tyve Aars Journalistik III, S. 117.

⁶⁾ Biografien om Andræ, vol. I, S. 217.

⁷⁾ «Den Eneste, jeg egentlig ret af Hjertet ønskede skulde følge min Søn, det er Geheime-Etatsraaden, men jeg har jo talt med Geheimeraad Hall derom, og han har sagt mig, at De destoværre ikke var at bevæge dertil», sagde Prinds Christian den 6. Juni 1863 ved Kongetaffelet til Fader» (Egne Optegnelser fra 1862—63, S. 15—16).

ideerig og selvsikker, om end konservativ lige overfor Andres Planer, radikal med egne, og — kan tilføies — med en egen Side af sit Naturel: at øve en beherskende Indflydelse paa sine Omgivelser, — «han har paatrykt vor hele politiske Ordning et Præg af sin Aand»¹⁾.

Ja, *si parva licet componere magnis*, kunde spøgende mindes om ham som ung Lieutenant paa de Heibergske «Læseballer», hvorledes Heiberg beklager, at ingen ret Trit i dem, saalænge Andræ ved sit Pariserophold var forhindret fra at medvirke, — — «jeg troer», skriver Heiberg til ham, «der er ingen Velsignelse ved disse og lignende Forsætter, førend De kommer tilbage. Saa vil Alt komme i den gamle Orden»²⁾.

Kun i en enkelt Retning seer jeg Andræ, ligesom tilfreds med sig selv, berøre sin Produktivitet — nemlig som Finantsminister overfor Statskassen. Ikke saaledes jo, at han ligefrem producerede Penge til dens Berigelse — det skulde da være, at man her vilde minde om hans lykkelige Afslutning af Øresundstolden (1857)³⁾, — men derimod ved sine Overveielser og Foranstaltninger i høi Grad bedrede den finantsielle Status baade for Kongeriget og Hertugdømmerne.

¹⁾ C. St. A. Bille, Tyve Aars Journalistik III, S. 118.

²⁾ Brev fra I. L. Heiberg af 22. Marts 1838.

³⁾ Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855, S. 301—2 (Noten) og S. 413—14 (Noten).

I en lille Notits — den eneste, hvori Andræ berører sin Gjerning som Minister, — oplyses Fremgangen for det Triennium, hvori han fungerede som Finantsminister, saaledes:

Finantsstatistik

	Statsgjæld	Activer	Kassebeholdn.	Domainsalg	Udvalgte	Finansgængelighed
1 April 54	123,553,305	11,907,197	3,378,344	1,769,084	1/2 55	1,036,518
1/3 55	121,807,337	12,966,831	3,378,344	1,710,387	- 3/5 56	2,220,900
2/3 56	119,574,985	13,303,411	4,740,699	1,239,149	- 3/5 57	3,480,829
1/2 57	117,066,537	14,202,261	6,053,379	862,307	- 3/5 58	1,149,388
2/3 58	114,402,147	14,537,878	5,065,067	232,187	- 3/5 59	1,107,133
3/3 59	111,872,944	14,234,155	2,964,661			

Man faaer nemlig for Guenquien nich fra 1/4 54 til 3/3 59

Afdrættig paa Statsgjælden ---- 11,680,311
 Forørelse af Activer ----- 2,326,958
 Summa = 14,007,269

Forunderskud af Kassebeholdn. 413,683
 — — — af Domainsalg --- 5,813,084
 Summa = 6,226,767

Altsaa forørelse Statscass = 7,780,502

Tages blot Triennium fra 1/4 55 til 3/3 58 i hvilket jeg blev egennemstændig som Finantsminister bliver Resultatet langt gunstigt, idet man da faaer:

Afdrættig paa Statsgjælden = 7,405,190
 Forørelse af Activer ---- = 1,571,047
 — — — af Kassebeholdn. = 1,686,723
 Summa = 10,662,960

Udvalgte Domainsalg ---- 3,811,843
 Altsaa forørelse Statscass = 6,851,117

18/4 62

Nærmere specificeres Fremgangen for de respektive Landsdele i nedenstaaende Oversigt:

«For specielt at vise den finantsielle Fremgang for Landsdelene i Perioden fra $^{31}/_3$ 55 til $^{31}/_3$ 58 anføres endnu Følgende:

1, for Kongeriget:

Kassebeholdning d. $^{31}/_3$ 55	=	2,927,466
— d. $^{31}/_3$ 58	=	2,540,676
		Diff. . . . = 386,790

Men i dette Tidsrum har Kongeriget erhvervet et Reserverfond paa 1,000,070 Rd., altsaa i hvert Fald en Fremgang af 613,280 Rd., foruden et i Regnskabet ikke angivet Beløb af Activer (vistnok et Par Hundredetusinder). Endvidere er Gjælden til Banken formindsket med 519,800 Rd.

2, for Slesvig:

Kassebeholdning d. $^{31}/_3$ 55	=	88,315
— d. $^{31}/_3$ 58	=	501,546
		Altsaa en Fremgang af 413,231

3, for Holsteen:

Kassebeholdning d. $^{31}/_3$ 55	=	133,180
— d. $^{31}/_3$ 58	=	272,096
		Diff. . . . = 138,916

Men desuden har Holsteen amortiseret Kasseanviisninger til et Beløb af 764,000 Rd., altsaa en total Fremgang paa: 902,916 Rd.

For Landsdelene tilsammen bliver den totale Fremgang altsaa mindst (uanset Activforøgelsen) 2,449,227 Rd., som lagt til Monarchiets tidligere angivne: 6,851,117 Rd. giver en Total-Fremgang i disse 3 Aar af mindst: **9,300,344 Rd.** $^{23}/_4$ 62».

Som man seer, en Fremgang af Rigets Finantser, som en Finantsminister vel kunde føle sig tilfreds ved.

Lad mig iøvrigt til hine Optegnelser føie, at nogen Paa-skjønnelse af Datidens toneangivende Presse for den tilveie-bragte Fremgang, modtog Andræ ikke. Tvertimod hilses han ved sin Afgang som Finantsminister (Juli 1858) med det «Haab, at Staten ikke atter faaer en saa slet og saa upraktisk Disponent»¹⁾. Maaske dog denne bizarre Dom om Den, der — for næst omstaaende større Disposition (Øresundstolden) at mindes ogsaa en mindre — havde unddraget Ruinerne af Marmorkirken fra at blive solgt til Nedbrydning af et engelsk Aktieselskab»²⁾, maaske den forklares ved en lille Optegnelse af Andræs Hustru saalydende:

«Idag [Novbr. 1857] Hall og Egede [Andræs Svoger, H. E. Schack] til Middag. Tale om Indvirken paa Bladene. Hall ønskede meget, at Hr. Bille [Redaktøren af «Dagbladet»] skulde ansættes som høitbetroet Person til at styre og indrykke Artikler i dansk Retning i udenlandske Blade. Andræ sagde, han vilde give Penge, saasnart der var skrevet noget Godt, men han var narret saa tidt, saa han nu vilde være forsigtig. Hall svarede dertil: «Ja, da vil jeg saamænd ikke betale det af min private Lomme, og paa den Maade heller ikke være Konseilspræsident længer». Dette blev der ikke svaret videre paa. Andræ sagde bagefter, at dersom Krieger vilde have Penge for at udgive dem til Pressen, skulde han faae, hvad han vilde have, men Hall fik Ingenting», — en afvisende Holdning overfor Hall, der finder sin Forklaring ved en Bemærkning en følgende Dag: «Andræ sagde til Krieger, at han

¹⁾ C. St. A. Bille, Tyve Aars Journalistik II, S. 360 (Udhæv. af mig).

²⁾ Biografien om Andræ 1ste Bd., S. 53—54 med Citater til Gunst for Salget af «Dagbladet» og «Fædrelandet».

var nær ved at være ligesaa bange for Halls Politik som for Scheeles»¹).

Næppe fortrød det nogensinde Andræ, at han ikke havde stillet Penge af Statskassen til Hr. Billes Disposition. Derimod skal det indrømmes, at han i senere Aar ikke saae med samme Tilfredsstillelse paa den berørte Side af sin Gjerning som Finantsminister, — — «Jeg har ganske sikkert i en tidligere Tid været mere tilbøielig, end jeg nu er, til at betragte det som et stort Gode, at Statens Finantser vare rige. I denne Henseende gjør jeg herved Bod og Bedring. Jeg troer ikke, at det er godt» . . . «Rigdommen er vel et Gode, men det er et farligt Gode, og jeg behøver ikke at anføre mange Ord for at vise, at dette er en Sandhed, som har været erkjendt til alle Tider» . . . «mangen Letsindighed bliver forhindret, mangen Operation, som man maatte ønske ikke blev gjort, vil virkelig ogsaa blive forebygget, naar der ikke er saadan stor Rigdom til Stede»²).

---

¹) Optegnelse af Andræs Hustru af 8. Novbr. 1857, i Fortsættelse saalydende: «Krieger svarede derpaa med sit evindelige: «Ja, hvorfor vil De ikke være Konseilspræsident og Udenrigsminister?» Efter hvad Hall forleden talte med Buchanan [den herværende engelske Gesandt] syntes han, at denne var stemt for en Eiderpolitik. Hall vilde nu gjøre Alt for at fremme denne og tillige gjøre Avancer i skandinavisk Retning. Andræ derimod vilde, at vi Skridt for Skridt skulde tvinges ind paa Eidergrændsen og holde paa Fællesforfatningen saa længe som muligt. Hvad det angik at inclade sig med Sverrig, da mente han, at dets Opførsel havde været saa smaalig intrigerende, saa taktløst løbende til Grevinden, Berling etc., at der ikke kunde være Tale om at gjøre første Skridt. Et Skridt henimod Sverrig var desuden en Demonstration imod Heelstaten».

²) Forhandlinger paa Landsth. 1871—72, Sp. 2772.

Sin Frygt for Fristelsen ved en velfyldt Statskasse saae Andræ i følgende Aar jo noksom bekræftet.

Side 90.

Af Fengers omstaaende citerede Brev kunde det mulig interessere at kjende hans spøgefulde Omtale af egne og Kaysers¹⁾ Studier paa Lægekunstens Omraade efter at Andræ havde forladt Paris:

— — «Vil De vide, hvormed jeg tilbringer Tiden, saa veed jeg ikke Andet at svare Dem, end at jeg er forfalden til den lumpneste af alle mulige Arter Flid, nemlig den medicinske! men Herre Gud! hvad skal jeg gjøre? For det Første er min ufortrødne Ven og Stalbroder, Kayser, løbet sin Vei; han har kastet sig ind i et af de infameste tydske Smaaahuller, jeg veed ikke engang, om De kjender Navnet derpaa; det hedder Würzburg og ligger etsteds i Franken, — og hvorfor? Ja, det er rædsomt at skrive: For at studere Jordemoderkunsten; De kan tænke Dem, at det nu maa synes mig noget tomt og øde, da jeg er alene i de store Værelser.

Dernæst veed De jo nok, hvorledes Paris er om Sommeren, — Italienerne ere borte; Duprez var en evindelig Tid i Lyon, Mad. Damoreau og Elszlerne i London, Bouffé har været ved Badene hele Sommeren, og Mlle Mars er reist til Italien. Hvorledes *fêtes champêtres* i Omegnen af Paris er, veed De, hvorledes Julidagene ere blevne celebrerede, veed De ogsaa, og jeg troer derfor, at De uden Vanskelighed vil kunne troe mig, naar jeg siger, at en af de bedste Fornøielser nutildags i Paris er at gaae ud til Montfaucon og see Hundene slaaes, hvor tarvelig denne Fornøielse end monne være.

Min Dag gaaer derfor nu paa følgende Maade: Om Morgenen staaer jeg sildig op, gaer dernæst hen i Chariteen, hvor jeg hører

---

¹⁾ Omst. S. 26 ff.

M. Velpeau holde Beenbrækker-Clinik; gaaer derpaa hjem og tilbereder min Frokost, der som sædvanlig bestaaer af sort Caffé og Franskbrød-Smørrebrød med Ost paa; i denne deltager stadig min Ven, Mag. Hammerich¹⁾, der, som De maaske erindrer, boer skraaes overfor mig hos en Snedker ved Navn Mandit, og som er mig en stor Trøst i al min Nød og Elende. Efter Frokosten hugger jeg i Bøgerne; jeg beskjæftiger mig i denne Tid med en Sygdom, som hedder Apoplexie, og jeg finder mig foranlediget til at berette Dem, at jeg troer at have gjort en stor Opdagelse, nemlig om Anvendelsen af *pilules gélatineuses* imod denne Sygdom, som jeg agter med det Første at publicere; jeg skal da ikke undlade at tildele Dem den Part i min Opdagelse, som med saamegen Ret tilkommer Dem».

Om sit Fornøielsesliv i Paris meddeler derhos Fenger i samme Brev:

«Da jeg for nogle Øieblikke siden skrev, at Paris i denne Tid var fattig paa Kunstnydelser, faldt det mig ikke ind, at man maaske med Grund kunde indvende mig, at Paris jo i denne Tid frembyder et af de mærkværdigste Phænomener, som vel nogensinde har viist sig paa den europæiske Horizont, en Familie af Bajaderer, som giver offentlige Forestillinger. De kan tænke Dem, at jeg var en sikker Mand ved den første Forestilling, som blev givet igaar Aftes paa *Théâtre des Variétés*, hvor jeg havde indtaget en fiin Plads paa Balconen imellem Hammerich og Dahlerup²⁾. Jeg maa nu for det Første bemærke, at *Théâtre des Variétés*, dette halvgale Calembourg-Theater, synes mig at være høist uheldigt valgt for paa det at fremføre Bajadererne for det Pariser-Publicum; det er dog naturligt, at man, naar noget saa uvant og saa fremmed første Gang vises et Publicum som Pariserne, søger

¹⁾ Omst. S. 32.

²⁾ Omst. S. 57.

hos dem at fremkalde en Stemning, som nogenlunde kan sætte dem i Stand til at nyde det, og ikke, saaledes som her var Tilfældet, vil forberede dem derpaa ved en afsindig dum Prolog, der alene har til Hensigt at raillere deres Forventning, og som tilmed er i den Grad blottet for alt Vid, at den maa brydes af, inden den er halvt tilende, overdøvet af utallige Udraab: *Assez, Assez!* og Publicums rasende Piben.

Men, naar jeg nu skal give Dem en Beretning om det Indtryk, som Bajadererne har gjort paa mig, saa maa jeg oprigtig tilstaae Dem, at jeg ikke rigtig veed, hvad jeg skal skrive; thi jeg føler fuldkommen vel, at jeg ingenlunde har forstaaet dem saaledes, som de maa forstaaes for ret at skattes: Tænk Dem 5 unge Piger med mørkebruun Teint, kulsorte glindsende Haar, med ubedækket Ansigt, Arme og Hofte, men forresten indhyllede i vide Klæder af hvidt og rødt Musselin, med gyldne Livbaand og Halsbaand, Ringe i Næsen og Diademer af Perler og Coraller, stillende sig paa en Rad og bukkende sig for Dem heelt ned til Jorden; derpaa skille sig ad og begynde Noget, som kaldes en Dands, men som er saa himmelvidt forskjelligt fra det, som vi kalde Dands, at jeg ikke kan tillægge det samme Navn. Den, som gaaer hen at se Bajadererne i det Haab at kunne beundre deres Pirouetter, Entrechats, Flikflak og øvrige Pas, som opvække Operaens Tilskuerspersonales Enthousiasme, han vil finde sig besynderlig skuffet i sine Forventninger; deres Bevægelser ere egentlig ikke graciøse, men i høi Grad karakteristiske; snart ere de smægtende, næsten søvnige, snart livlige og kraftige, snart heftige og lidenskabelige; de vidne langt mindre om Dannelse og egentlig Kunst end om et vist nationalt Instinct og om den Forbindelse, hvori denne Dands staaer med den religiøse Cultus som fordem ved Opførelsen af Dramaer og Tragedier. Bevægelserne ere ledsagede af et overordentlig levende Minespil og brændende Blik ud af de sorte Øine samt en besynderlig monoton Sang og af nogle ligesaa monotone Instrumenter; kort, det Hele gjør et besynderligt mystisk Indtryk, omtrent som naar man hører en levende Samtale i et

Sprog, man ikke forstaaer; man mærker, at der stikker en Betydning i alle disse uforstaaelige Lyd, i alle disse Hævninger og Sænkninger af Stemmen, i alle disse Gebærder; man føler sig endogsaa tiltalt og tiltrukket deraf, men den egentlige Betydning af det Hele som af Enkelthederne undslipper En» — —

Side 91 — 92.

Hvorvidt nedenstaaende «Tjenstordre» hører til de Udarbejdelser, som Andræ efter Hjemkomsten fra Pariseropholdet var beskæftiget med at afskrive i Generalstabens Bureau, skal lades usagt, men den belyser, forekommer det mig, den lidt ondsindede Maade, hvorpaa den daværende Generalkvartermester-Lieutenant, Kammerherre Steinmann¹⁾, omtales af Andræs militære Venner, Læssøe og Trepka, som «Øversten i Pedanteri og Smaalighed»²⁾, og hidsættes derfor saalydende:

«Da Regimentet har fundet det militairisk Anstand sva-
rende, at Regt.-Tambouren havde til sin øvrige Paaklædning
Knebelsbart og Fipskjæg, samt da Regimentets nuværende
Regiments Tambour ikke havde af Naturen sligt af Størrelse,
som synes at stemme med Hensigten, anskaffede Regimentet
en paasættende Knebelsbart med tilhørende Fipskjæg, som det
befalede Regiments-Tambouren at bruge Vagt-, Søn- og Hellig-
og andre Tjenestedage, at paasætte samme med Husblas op-
løst i Vand; men har Regiments-Tambouren tilladt sig, skjøndt
det Befalede, at møde idag ved Vagtparaden uden det paa-
satte Skjæg, og saadant under Paaskud af, at det fugtige Veier
ikke lod samme sidde fast paa Huden, saa befales Regt.

¹⁾ Dansk biogr. Lexikon XVI, S. 376.

²⁾ Biografien om Andræ, 2det Bd., S. 121 og S. 123.

Tamb. at møde daglig liig de andre Sergt. ved Regts. Parolen og har den ham leverede Knebelsbart og Fipskjæg paasat; thi det tjener ham til Efterretning, at udebliver han, straffes han alvorlig, saasom Regt. ikke vil, at Quakleri eller umilitairisk Tænkemaade skal indsnige sig».

Den eiendommelige «Tjenstordre» var vedhæftet et lille Brev i Afskrift med Andræs Haand, saalydende:

«Brev fra S[teinmann] til H[ertel¹]:

De ville behage strax at dictere denne Tjenstordre, dermed tilkjendegive Regiments-Tambouren, at han skal bære Barterne, uagtet Gadedrengenes Avind, da det er hensigtsmæssigt».

Side 107.

I Fortsættelse af omstaaende Bemærkninger om Bülow og Christian VIII hedder det videre i Optegnelserne af Andræs Hustru:

«De første otte Dage vedblev Bülow at fungere som Generaladjutant, og i den Tid foreslog han Andræ to Gange til at blive Captain; men Kongen refuserede begge Gange. Endelig, den sidste Gang han [Bülow] havde Referat for ham, udbad han sig som en Naade, at Andræ maatte blive forfremmet, da han med Sikkerhed vidste, at Frederik VI vilde have gjort det i de Dage. Kongen samtykkede da endelig. Da de sagde Farvel til hinanden, og Kongen, som sædvanlig, brugte nogle favre Ord, rakte Bülow, som han var vant til med Frederik VI, sin Haand frem, men Kongen fik i. Hast sin paa Ryggen.

Lige efter Frederik VI's Død kom Bülow en Dag ind i et Værelse, hvor adskillige Kavalerer, der ellers pleiede at

²) Formentlig den omst. S. 92 nævnte Krigsraad Hertel.

springe for ham, sad. Bülow var træt og saae sig om efter en Sopha, i hvilken Adler¹⁾ sad langstrakt med Benene op; men Adler forandrede ikke i mindste Maade sin Stilling, men lod Bülow, efter at han [Bülow] et Øieblik havde seet paa ham, vende sig og forlade Stuen, — so geht's in der Welt. Ogsaa senere hen, da Kongen var kommen paa *lit de parade*, forefaldt en lille Scene, som viste Christian VIII's Forfængelighed i et smaaligt Lys. Hele den kgl. Familie skulde tage Afsked med Frederik VI, og hele Hoffet var til Stede. Staben, som altid havde fulgt Frederik VI, var ogsaa tilsagt. Først kom Christian VIII og Dronningen, knælede ned og laa som aldeles fortabte i Sorg og Bøn. Da Kongen endelig reiste sig, vare Alle, eller lode til at være, bevægede, og to Kavalerer, som efter Etiketten skulde gaa foran Kongen, glemte det og kom bag efter. Ikke saaledes Kongen. Med kjendelig Uvillie raabte han et Par Gange med dæmpet, men vred Stemme: «Foran, foran!» til de forskrækkede Syndere, som ikke strax hørte det, da de gik med sænket Blik. — Andræ, som altid havde holdt af Frederik VI og aldrig af Christian VIII, fik ved disse Smaaligheder endnu mere imod ham, og Christian VIII var endvidere saa smaalig at tage Hensyn hertil og ved mange Leiligheder forbigaa Andræ, blot fordi han ikke kunde lide ham. Det var altsaa en gjensidig Antipathi».

Herved skal dog ikke dvæles, — men derimod benytter jeg denne sidste Leilighed til af Fru Andræs Dagbøger at hidsætte nogle Bemærkninger, hvormed Frederik VII paa sin eiendommelige Viis omtalte Christian VIII og sin egen Thronbestigelse ved dennes Død.

De indledes med en Bemærkning om, «at Andræ tog ud til Frederiksborg for personlig at referere Sagen for Kongen [daværende Ingenieurkaptain Schovelins Udnævnelse til

---

¹⁾ Den omst. S. 106 nævnte Kabinetssekretær hos Christian VIII.

ANDRÆS HUSTRU

Statsgjældsdirektør og Etatsraad]¹⁾ og derved undgaa mulige Vanskeligheder».

«Kongen var meget charmant, noget forundret blev han rigtignok: «Fra Kaptain til Departementschef og Etatsraad, det var da Fanden til Spring; men naar De synes det, mig kan det være ligemeget». Efterat Sagen var afgjort, blev Kongen munter og snaksom og fortalte Andræ en hel Del forskellige Ting. Prindsen af Augustenborgs Udnævnelse til Statholder [i Hertugdømmerne 1842]²⁾ kom f. Ex. paa Bane. «Da jeg hørte det», sagde Kongen, «blev jeg uhyre opbragt, jeg løb ud til Stemann og spurgte, om han syntes det var rigtigt». Stemann trak paa Skuldren og sagde, han ansaae det for meget uheldigt, men Kongen vilde det.

Kongen: «Ja, da er det usselt at give sit Samtykke til Sligt».

Stemann: «Ja, hvad skal man gjøre, vi kunne kun give Raad».

Kongen: «Ja, da taaler jeg det ikke, jeg vil ikke tjene en meensvoren Konge».

Stemann søgte at berolige mig; men jeg gik strax til Prinds Ferdinand og Prinds Vilhelm. Den Sidste vilde ikke, da han ikke hørte til Kongehuset. Ferdinand derimod gik strax med til Kongen, rigtignok i mit Kølvand; thi han var noget bange og flov. Da vi kom ind, gik jeg strax til Sagen og sagde gjentagne Gange, og med rene Ord, min Mening. Kongen gik meget agiteret op og ned i Stuen og sagde af og til: «Og det vil Du, Frederik, at jeg skal taale, — Ferdinand, kan Du høre paa det?» —

Men nu tog Ferdinand Ordet, og det skal jeg aldrig glemme ham, hvor fornuftigt og frit han talte den Dag. Da han var færdig, vilde Kongen ikke mere høre paa os,

¹⁾ Dansk biogr. Lexikon XV, S. 288.

²⁾ Ibid. III, S. 522.

men lod os gaa. Den næste Dag blev Statsraad sammenkaldt. I dette begyndte Kongen med at sige, at Prindsen af Augustenborg var udnævnt til Statholder, det var afgjort; men ikke destomindre vilde han dog høre, om nogen af de Herrer havde nogen Betænkeligheder derved. Jeg reiste mig og sagde omtrent som den foregaaende Dag. Da jeg var færdig, indtraadte der en Pause, og da jeg ikke troede, Nogen vilde tale, reiste jeg mig og sagde til Stemann, som sad ved Siden af mig: «Ja, her er ikke mere for mig at gjøre». Men Stemann trak mig ned paa min Stol, reiste sig selv, og holdt nu en brillant Tale med en saadan Djærvhed og Varme, at jeg aldrig håvde tiltroet ham at kunne det. Da han var færdig, var Kongen flov».

Ogsaa om Christian VIII's Død talte Kongen saaledes:

«Jeg var kaldt op til Kongen om Eftermiddagen Kl. 6, som han døde Kl. 10. Da jeg kom ind til Kongen, syntes han, jeg lignede min afdøde Moder saa meget, og da han til lige laa i Feberfantasier, raabte han flere Gange med høi Røst: «Bort, bort, gaa!» Da han imidlertid var bleven noget roligere, kaldte han mig hen til sig og sagde: «Husk Konstitutionen, Frederik, husk Konstitutionen, og grib strax Statens Ror, — Gaa nu, gaa!» — Dette var en Befaling, og jeg maatte gaa. Jeg kjørte strax til Stemann.

Kongen: «Hvad skulle vi nu gjøre?»

Stemann: «Er Kongen død?»

Kongen: «Nei, men han har sagt, at jeg skulde gribe Statens Ror».

Stemann: «Ja, det er dog det Rigtigste at blive med Alt, til Kongen er død. Deres kgl. Høihed bør installere Dem paa Amalienborg og vente dér, og derpaa strax sammenkalde et Statsraad».

«Det gjorde jeg da. Det var nogle uhyggelige Timer, jeg sad dér fra Kl. 7—10. Hver Vogn, der kjørte fra Slottet, tænkte jeg: Nu er det forbi, og ligeledes, naar Døre gik hurtigt op og

i. Tilsidst, da Klokken var 10, bankede det paa Døren, og Irminger¹⁾ traadte ind med de Ord: «Maa jeg melde Deres Majestæt!» — «Ved disse Ord «Deres Majestæt» var det som et Lynglimt gjennemborede mig; jeg foer op af min Stol og vilde have styrtet om, om ikke Irminger var kommen hen til mig. Jeg fattede mig imidlertid strax, og da jeg kom ud, kunde Ingen se Noget paa mig. — I disse faa Øiebliske siden Kongens Død vare imidlertid Lysekroner, Lys og Lamper tændte, baade i Værelser og paa Trappegange, hvilket gjorde et besynderligt Indtryk, da der før havde været som halvmørkt allevegne».

Side 110.

Som andetsteds berørt nedstammede Andræ gennem sin Moder fra den bekjendte grønlandske Missionær Hans Egede, idet denne var hans Oldemoders Fader²⁾, og mulig det noget skyldes denne Nedstamning, at Andræ nærede en saa levende Interesse for Grønland og gjentagende tog Ordet for de Pligter, der paahvilede os overfor denne gamle, danske Koloni. Dertil medvirkede imidlertid ogsaa, at Andræ var i høi Grad besjælet af Veneration for Hans Egede, ikke blot paa Grund af den «beundringsværdige Energi», hvormed han trods al Lunkenhed og Modstand hos Autoriteterne herhjemme satte sit Forehavende igjennem at blive sendt som Missionær til Grønland, men ogsaa paa Grund af den Dygtighed og opofrende Kjærlighed, hvormed han i Forening med sin Hustru, Gertrud Rasch, røgtede sit Kald. Oftere kunde Andræ henvise til ham og Sønnen, Poul Egede, som Missionærer i Ordets bedste Betydning, der ikke lod det bero med at forkynde Evangeliets Troesætninger, men med Forstaaelse af Befolkningens Tarv stod

¹⁾ Davær, Kaptain i Marinen, Carl Ludvig Chr. Irminger (Dansk biogr. Lexikon VIII, S. 316).

²⁾ Biografien om Andræ, 1ste Bd., S. 4.

den bi med Raad og Daad, — i Modsætning til en senere Tids Bestræbelser, om hvilke Andræ frygtede, at de ved at gjøre Grønlænderne delagtige i Civilisations-Goder, der ikke passede for deres Livsvilkaar, kunde afvæne dem fra deres naturlige Levevis, saa at en Grønlænder snart ikke længer forstod at haandtere sin Kajak og fange sine Sælhunde.

Blandt de Opgaver, der, som Andræ udtalte, hvilede paa os Danske som «en Nationalgjæld», og som det vilde være en Beskæmmelse, om Andre kom os i Forkøbet med at løse, stod først og fremmest den, at fortsætte den af Egede paa-begyndte Undersøgelse af Grønland for derved at komme til Kundskab om de gamle Nordboeres Kolonisation paa Østerbygden, — «Det manglede blot, at medens vi forholde os ganske rolige, skulde en Fremmed, en Sportsmand, maaske en engelsk Lord paatage sig at løse Opgaven, og at vi saa skulde staae med Følelsen af, hvad vi havde forsømt»¹⁾.

Som det maaske vides, antog Andræ, i Modsætning til den gængse Opfattelse, men i saa Henseende enig med en Polarkyndig som Nordenskjöld, at Stedet for det gamle Bispedømme «Gardar» maatte søges ikke paa Vestkysten i Nærheden af Julianehaab, men langt høiere mod Nord paa den modsatte Kyst, og jeg seer, at allerede i 1863 gjorde han overfor den daværende Marineminister, Admiral Bille, udførlig Rede for sin Opfattelse og knyttede dertil Forslag om en Statsexpedition til Grønlands Østkyst.

Andræs «Note om Grønland», der er overskrevet: «Om Ønskeligheden af nu at forberede en nøiere Undersøgelse af Grønlands Østkyst», lyder efter hans Udkast saaledes:

«Note om Grønland.

Da den danske Krone i sin Tid med Norge overtog Besiddelsen af Grønland, dannede dette, som bekjendt, et eget Bispedømme med mange Kirker og Klostre og med

¹⁾ Forhandl. paa Landsth. 1878/79. Sp. 1092.

en Befolkning af reen skandinavisk Herkomst, som, skjøndt indskrænket til en forholdsvis ringe Del af Kysten, dog vistnok i Talrighed overgik alle nulevende fra Upernivik til Cap Farvel spredte Beboere af den eskimoiske Race.

Historien beretter os, at Forbindelsen med denne Befolkning, som i det fjortende Aarhundrede synes at være bleven vanskeliggjort ved Isens Fremtrængen fra Polarhavet, fuldstændigt afbrødes, paa en os iøvrigt uforklarlig Maade, i den sidste Halvdeel af det femtende Aarhundrede, og at man senere, da man efter et langt Mellemlum atter søgte hen til den gamle Østerbygd, fandt Landet overalt afspærret ved uigjennemtrængelige Ismasser, som tilintetgjorde ethvert Haab om at naae Kysten ad denne Vei. Det var først ved Egedes udholdende Bestræbelser, at Danmark atter i forrige Aarhundrede bevægedes til paany at tage Landet i Besiddelse, idet man denne Gang søgte Kysten høit oppe mod Vest, og derfra lidt efter lidt udstrakte Etablissementerne over hele Vestsiden fra Sydspidsen og indtil 73° n. Brede.

Paa Egedes Tid var Afkommet af de gamle Nordboer forlængst uddød, og kun Eskimoer, de nuværende Grønlændere, fandtes som eneste Beboere af Landet, idet man dog paa flere Steder, og fremfor Alt i den sydligste Deel, opdagede talrige og tildels mærkelige Minder om den tidligere Bebyggelse. Det skulde synes rimeligt, at den danske Regjering og det danske Folk, efterat nu engang det første Skridt var gjort, med levende Interesse vilde have fremkaldt og understøttet Forsøgene paa at fuldstændiggjøre Undersøgelsen af det gjenopdagede Land, hvortil saa mange Fortidsminder knyttede sig, og at man idetmindste med usvækket Iver vilde have fortsat Bestræbelserne, indtil Østkysten, hvorhen Traditionen lagde Hovedsædet for den tidligere Bebyggelse, nøie var bleven gennemforsket, og det saa meget mere, som det dengang antoges, at Efterkommere af de gamle Nordboer endnu dér kunde findes ilive. Men uagtet saavel Hans Egede, som senere Sønnen

Poul Egede med Varme og Udholdenhed ideligt og ideligt toge Ordet herfor, saa modtoges deres Forslag dog overalt med den største LigeGYldighed, og det var først henimod Aarhundredets Slutning, at det lykkedes at formaae Regjeringen til i dette Øiemed at udruste en egen Expedition. Da denne imidlertid atter slog ind paa den gamle Vei og søgte Østkysten fra det aabne Hav, saa havde den samme Skæbne som alle tidligere, idet den ved Nærmelsen til Landet fandt sig omsluttet af den tæt sammenpakkede Storiis, og man kan kun forbauses over, at det lykkedes de modige Førere, Søofficererne Egede og Rothe, at slippe med frelst Liv fra det farefulde Hverv, som man havde overdraget dem at udføre med de usleste Hjælpemidler. Det var først i vore Dage, efterat en engelsk Hvalfanger, Scoresby, praktisk havde viist, at man paa høiere Breder uden synderlig Vanskelighed kunde naae Landet, og at der langsmed dette fandtes en aaben Rende, hvori man da med forholdsviis Lethed kunde bane sig Vei, at et nyt alvorligt Forsøg foretoges paa den rigtige Vei ved at udgaae fra vor sydligste Koloni og nu umiddelbart at følge selve Kystlinien. Men ogsaa denne Expedition var saa tarveligt udrustet, at det kun var dens Førers, Capt.-lieuten. Graahs, Dristighed og Udholdenhed der forhindrede, at den ikke allerede ved dens Begyndelse totalt mislykkedes. Efter de største Anstrengelser og Farer, og efterat have naaet til lidt over 65° n. Brede, vendte Graah lykkeligt tilbage, men uden at have været saa heldig at opdage det ringeste Spor til den tidligere Bebyggelse, der vistnok ogsaa kun turde søges i det Indre af Fjordene, som han, med en enkelt Undtagelse, ikke havde fundet Leilighed til at besøge.

Hermed blev da Sagen paany opgivet, og man synes senere saa meget lettere at have slaaet sig til Ro, som man nu gjenoptog og udelukkende tilegnede sig den tidligere af Eggers fremsatte, men af Wormskjold gjendrevne Hypothese, ifølge hvilken, trods Traditionen og trods alle ældre Forestillinger, de Gamles Østerbygd slet ikke skulde have

ligget paa Landets østlige, men paa dets vestlige Side, og det Søgte saaledes allerede forlængst være fundet.

Det er ikke her Stedet for en nærmere kritisk Belysning af denne ved første Øiekast noget besynderlige Hypothese, men saa meget tør dog nok paastaaes, at Ingen, der uheldet og fordomsfrit gennemgaaer de gamle Beretninger, vil kunne ansee dens Rigtighed som fyldestgørende beviist. Og selv om den var ligesaa utvivlsom som den vistnok endnu er problematisk, saa vilde det dog ikke mindre være en Danmark paahvilende Pligt at fortsætte Østkystens Undersøgelse. Det danske Folk indtager en for ringe og underordnet Plads mellem de søfarende Nationer til at kunne tage nogen væsentlig Del i Løsningen af de almindelige geographiske Problemer, for hvilke Andre, og fremfor alle Englænderne have bragt saa store Ofre. Men saa ringe og afmægtige ere vi dog ikke, at det skulde kunne betragtes som naturligt og passende for os, at overlade de geografiske Opdagelser paa vore egne Enemærker til Fremmedes Forsorg. Det bør herved heller ikke oversees, at Foretagender af den omhandlede Art nu stille sig langt lettere end tidligere. De rige Erfaringer, der ere samlede fra vore Dages storartede Expeditioner til Polarhavene, gjøre det forholdsviis let nu at udføre, hvad der tidligere stod som næsten umuligt, og vi have jo i vort eget Land en Mand¹⁾, der selv i flere Retninger og i rigt Maal har havt Leilighed til at samle disse Erfaringer, som han sikkert ikke vilde være uvillig til at anvende i vor Tjeneste.

Men hvor meget der end kan anføres for at foretage en saadan Undersøgelse, saa vil det dog næppe feile, at ogsaa her mange Betænkeligheder maa bekjæmpes og overvindes, forinden den endelige Beslutning kan blive taget. Det er derfor heldigt, at der ikke for Øieblikket behøver at være

¹⁾ Formentlig daværende Direktør for den kgl. grønlandske Handel, Rink, jfr. Dansk biogr. Lexikon XIV, S. 125.

Tale om et Skridt af denne Betydning, idet man naturligt synes henviist paa foreløbig kun at benytte den gunstige Leilighed, der frembyder sig til at tage Spørgsmaalet under omhyggelig Overveielse. Naar Marinen nemlig nu sender Officerer til de grønlandske Kyster, hvor de sandsynligviis gennem flere Aar ville faae stadigt Arbeide, saa aabnes der herved en Adgang til en saa gunstig Forberedelse af Sagen, at det sikkert vilde være i høieste Grad beklageligt, om den ganske blev upaaagtet. Dersom disse Officerers Opmærksomhed henvendes paa det omhandlede Spørgsmaal, og dersom det lykkes at vække deres Interesse for dets fremtidige Løsning, saa kan det ikke betviyles, at der under Arbeidernes Udførelse og uden nogensomhelst Tilsidesættelse af disse vil kunne samles de værdifuldeste Oplysninger.

Hvorledes dette bedst vil kunne skee, i hvilken Retning, paa hvilke Steder og ved hvilke Midler, bør man vistnok i det Hele taget overlade til Vedkommendes egen Bedømmelse. Særligt fortjener det dog at fremhæves, at der i den sydligste Del af Julianehaabs District, næsten umiddelbart ved Cap Farvel, forefindes en Handelsplads, Pamiaedluk, der nærmest synes oprettet for Østlænderne, som aarligt i et ikke ringe Antal søge herhen. Men det er nu tilstrækkeligt bekjendt, i hvilken forbausende Grad Eskimoerne udmærke sig ved en skarp og klar Opfattelse af geographiske Forhold. De kunne, rigtigt udspurgte, meddele omfattende og paalidelige Beretninger om de vidtløftige Kyststrækninger, som de besøge paa deres nomadiske Vandringer, ja selv ved taalelige Kort give anskuelige Billeder af de beskrevne Egne. Ved som Mellemand at benytte Udliggeren paa Handelspladsen, der selv er en i Kjøbenhavn uddannet Grønlænder¹⁾, synes det derfor i høieste Grad rimeligt, at

---

¹⁾ Hvem der herved sigtes til, er det ikke lykkedes mig at faae oplyst.

man vil kunne indsamle mangfoldige og fortrinlige Underretninger om hele Østkysten, idetmindste indtil Scoresby's Sund, og forud skaffe sig en ikke ringe Kundskab om Isforholdene og Farvandets Beskaffenhed. Og uagtet de gamle Nordboer vistnok søgte deres Livsophold paa en ganske anden Maade end de nuværende Grønlændere, og saaledes fortrinsviis færdedes i Egne, som nu kun sjældent og undtagelsesviis besøges af disse, saa er der dog heller ingen Tvivl om, at ogsaa mangan en Efterretning om den ældre Bebyggelse vil kunne erholdes, ligesom det jo er bekjendt, at der tidligere, skjøndt næsten upaaagtet, er bleven meddeelt Beretninger om forskellige Steder, hvor Ruiner skulle findes, ja endog om en endnu paa et vist angivet Punkt bevaret nordisk Indskrift. Men det behøver næppe særligt at udvikles, i hvilken Grad Udsigten til at opnaae et heldigt Resultat vil blive forøget for den Expedition, der, istedetfor at foretages iblinde, bliver støttet paa et ved disse og lignende Hjælpemidler omhyggeligt udført Forarbeide.

Vel er det en Selvfølge, at de Officerer, der med sand Nytte skulle kunne samle, eller foranledige Indsamlingen af de hertil fornødne Materialier, ogsaa personligt maa have Kundskab om Udbyttet af tidligere Efterforskninger, men en saadan Kundskab, der i flere Henseender maa være af Interesse for dem, som skulle færdes i disse Egne, kan ogsaa med Lethed erholdes ved Benyttelsen af nogle ganske faa Skrifter, blandt hvilke her blot skulle nævnes: Graah's Reise til Østkysten, Rink's Beskrivelse af Grønland og den af det nordiske Oldskrift-Selskab udgivne Samling af «Grønlands historiske Mindesmærker».

Der gives endnu eet Punkt, paa hvilket det turde være rigtigt særligt at henlede Opmærksomheden, skjøndt det ikke umiddelbart kan henføres til de omhandlede Undersøgelser. Inde i Bunden af en Fjord, nogle ganske faa Mile fra Juli-anehaab, findes ved Kaksiarsuk en Samling af mærkelige Ruiner. Det er det eneste Sted, hvor Tilhængerne af den

nu udbredte Hypothese, der henlægger Østerbygden til Julianehaabdistriktet, have troet at kunne paavise det gamle Garde. Men skulde dette virkelig være den Plads, hvor det grønlandske Bispesæde gjennem en Række af Aarhundreder havde staaet, saa turde man næsten ansee det for vist, at en omhyggelig Eftersøgen maatte fremdrage Ligstenene over flere af de her jordede Bisper, hvis Navne vi fuldstændigt kjende. Hvor utroligt det nu end kan lyde, saa er det dog kun den simple Sandhed, at vor Ligegyldighed har været stor nok til kun at skjænke disse Ruiner en ganske flygtig Undersøgelse, ved hvilken da heller intet Mærkeligt er fundet, skjøndt man dog paa andre Steder oftere har opdaget Ligstene med Navne af ganske ubekjendte Personer.

Det vilde være vanskeligt her i Norden at paa-vise noget Sted, hvor en antiquarisk Undersøgelse kunde love et rigere Udbytte. Og selv om der til Udførelsen af en saadan maatte behøves et Par Dage og nogle ubetydelige Omkostninger, saa vilde disse dog have fundet en saa god Anvendelse, som det kun sjældent er muligt at skaffe dem. Der vilde herved i hvert Fald været ydet et, om end kun ringe, Bidrag til Afbetaling paa en tyngende Nationalgjæld. Thi det er næppe ved Betragtningen af Danmarks Forhold til Grønland, at den danske Nationalfølelse skal kunne hæves. For Aarhundreder siden afbrød vi Forbindelsen med den grønlandske Befolkning og, med en uforklarlig Ligegyldighed og uden noget Forsøg paa at bringe den Hjælp, lod vi den bukke under i en ubekjendt, men vistnok langvarig og fortvivlet Kamp mod Naturen og en indtrængende fjendtlig Stamme. Og endelig efterat vi, tvungne ved en enkelt Mands [Hans Egedes] udholdende Villie, paany toge Fodfæste i Landet, have vi nu i hened halvandet Aarhundrede næsten Intet villet gjøre, hverken for at fuldstændiggjøre dets geographiske Undersøgelse eller for at fremdrage dets gamle Mindesmærker af det Mørke,

der tilhyller dem. Det fattes kun, at en eller anden Engländer skulde faae det Indfald at tilbringe et Par Sommermaaneder med en Fart op og ned ad hele Østkysten, og maaske paa Veien gjenfinde den gamle Østerbygd, Scoresby, som i 1822, med Tankerne henvendt paa, hvorledes han hurtigst skulde kunne fylde sit Skib med Spæk, bereiste — saa at sige tilfældigviis — henved 100 Mile af Kysten under en høi nordlig Brede, vedkjender sig udtrykkeligt den Overbeviisning, at, dersom han ikke havde haft Andet at tage vare, vilde han efter al Sandsynlighed i Løbet af et Par Uger kunne have undersøgt hele Kysten lige ned til Cap Farvel, og besøgt alle de Steder, hvor Nordboerne tidligere færdedes»¹⁾).

«Den ovenstaaende Note», afslutter Andræ, «sendte jeg under Overskriften «Om Ønskeligheden af nu at forberede en nøiere Undersøgelse af Grønlands Østkyst» med et Brev til Marineministeren af følgende Indhold:

D. E.

Indlagt tillader jeg mig, i Henhold til Samtalen forleden, at oversende nogle Bemærkninger om Grønland. Jeg troer virkeligt, det vilde være en god Gjerning at foretage Noget i den antydede Retning, og skulde jeg ved min lille Note, om end nok saa lidt, kunne have bidraget dertil, saa vilde det oprigtigt glæde

D. E.

ærb.

A.

d. 31. (?) Marts 1863».

¹⁾ Udhæv. af mig.

«Med Hensyn til de grønlandske Forhold», lyder en lille Tilføielse i Andræs Udkast, «bemærkes iøvrigt følgende Steder af «Grønlands hist. Mindesmærker», Bind III:

pag. 222: Brudstykke af «Gripla», en gammel geographisk Skizze.

- 226: Beskrivelse over Grønland, af et gammelt Haandskrift (Specielt betragtet af Wormskjold).
- 246: Gammel Fortegnelse over Kirkerne i Grønland.
- 248: Ivar Baardsøn's Beskrivelse af Grønland.
- 500: Zieglers Angivelse af Punkter i Grønland.
- 514: Beretning af Jon Grønlænder fra circa 1540.
- 606: Om Zeno'ernes Kaart.
- 770: Om Scoresby's Reise (Se Anmærkningen).

Hvorvidt Andræs Henvendelse dengang frugtede i Udsendelsen af en Expedition til det ønskede Formaal, eller om dette først blev Tilfældet, efter at der 16 Aar senere under en Finantslovs-Behandling i Landstinget var blevet Leilighed for ham til at fremsætte sine Anskuelser¹⁾, skal lades usagt.

---

¹⁾ Forhandl. paa Landstinget 1878—79, Sp. 1085 ff. Man læse denne Tale, indledet af Andræ saaledes: «Jeg kommer nu til det Punkt, som har bevæget mig til overhovedet at tage Ordet, og jeg vilde ønske, at jeg nu var istand til at tale med al den Varme, som det var muligt, for at de Ord, jeg udtaler, kunde finde Gjenlyd ikke blot i denne Sal, men ogsaa udenfor», — og man skjønne, hvor uberettiget at skildre Andræ i Egenskab af Taler som «kold og afvisende i sin Tone» . . . «men intet Forsøg paa at gjøre sin Mening positivt gjældende» (C. St. A. Bille i Kalenderen «Danmark» 1894, S. 67), idet Talen netop er af dem, «der» — som den

Derimod tør det siges, at hvor Lidet der end hidtil er fremkommet til Støtte for Andræs Formening om Beliggenheden af hin gamle Kolonisation, bragte dette ham ikke til at fravige sin Anskuelse om, at dens Sted var at søge i en af de dybe Fjorde høit oppe paa Østkysten. Herom vidner hans Bemærkninger i Landstinget, hvor han raillerer over en Bevilling «til en topografisk Bestemmelse, som det hedder — maaske snarere en topografisk-arkæologisk Undersøgelse af Julianehaab Distrikt», — — «Det er, om man vil, en ren Bagatel, men jeg tillægger det alligevel en stor symbolsk Betydning. Det er det første Skridt, der nu gjøres for at komme til at betale den Statsgjæld, som jeg for mit Vedkommende tilstaaer, at jeg synes maa tynges os meget stærkt, og som vi hidtil have været ganske ligegyldige for. Meningen er jo nemlig her, at disse Par Tusinde Kroner skulle finde Anvendelse til en Undersøgelse nærmest af det Punkt, hvortil vore Lærde eller en Del af vore Lærde have troet at kunne henlægge det gamle Garde.

Forsaauidt kunde jeg jo sige, at jeg ikke antager, at der vil komme det Mindste ud af denne Undersøgelse som jeg er fuldkommen overbevist om, at man ikke vil finde en Trevl, der paa nogen Maade kan godtgjøre, at her have de grønlandske Biskopper og Klostrene haft deres Sæde gennem Rækker af Aarhundreder. Man vil ikke finde det Mindste, der kan tyde derpaa, ikke finde en eneste Gravsten over en af de grønlandske Biskopper, der have siddet paa Garde, og lad os huske, at Gravstene vare noget meget Almindeligt ogsaa i Grønland; der er ganske tilfældigt paa Smaakirkegaarde fundet Gravstene med fuldkommen bevarede

---

prises af Datiden — «viser Vei for Folket, bort fra Vrøvlet inden Døre og bort fra Tvivl eller Fortvivlelse udadtil», — «en sand Prydelse for Rigsdagssamlingen» (Nationaltid. 17. Mai 1879).

Indskrifter baade over Mænd og Kvinder, saa at der ikke er Tvivl om, at Grønlands Biskopper, som, skjøndt deres Bispedømme ikke var saa stort eller mægtigt som Bispedømmerne i Midten af Europa, dog vare fornemme Folk, nok have havt deres Gravstene med behørige Indskrifter.

Der vil efter min Formening ikke findes det Mindste deraf; det er min Overbevisning, at der ikke vil findes det Mindste, der kan godtgjøre, at det er Garde; men hvad vil der da naaes? Der vil naaes dette, at det Gøglebillede, som man har opelsket, at man var i Besiddelse af alle de Mindesmærker, som vore Forfædre kunde have efterladt os i hine fjerne Egne, vil komme til at forsvinde, og jeg haaber, at det vil komme til at forholde sig med Opdagelserne her ligesom i sin Tid med en anden, ikke mindre lærd og skarpsindig Fortolkning af hin berømte Indskrift paa Runamo, der bragte os den skønneste Beretning om Braavallaslaget, og som man, som bekjendt, kom til Erkjendelse af, var et rent Naturspil, nogle naturlige Ridser, frembragte i en Trapgang.

Nei, det man vil opnaae, og hvorfor jeg synes man skal være taknemmelig, er, at man kommer til en virkelig Overbevisning om, at dér findes Garde ikke¹⁾.

Effer at Andræ saaledes har railleret over den lille Bevilling, som han kun kan tillægge en «symbolsk Betydning», slutter han med en Opfordring om, at der nu «endelig engang maa tages fat paa det større Foretagende, at vi opfylde vor nationale Pligt og undersøge vort eget Land» — —. «Selv om der ikke fandtes et eneste Mindesmærke fra hin Oldtid, saa er det i ren geografisk Henseende en uafviselig Pligt for os, at den Kyst, som vore Forfædre for 1,000 Aar siden besøgte, dog ogsaa engang bliver undersøgt af os, thi selv om det skulde vise sig — lad

¹⁾ Forhandl. paa Landsth. 18⁷⁹/₈₀, Sp. 861—62 (Udhæv. af mig).

mig blot indskyde den Bemærkning — at Garde laa paa den vestlige Side af Grønland, og at man fandt, at det var Kaksiarsuk der var Garde, saa er det ikke mindre vist, at vore Forfædre reiste høit op paa den nordlige [østlige] Side, maaske endog over det Sted, hvor Scoresby var, og at der derfor er et geografisk Problem, som har sin store Betydning, og aldeles ikke berøres af det Arkæologiske»¹⁾).

I saa Henseende henvender Andræ sig til Marineministeren som Den, «det først og fremmest paahviler at gjøre yderligere Skridt», — — «Aar for Aar se vi Millioner anvendte til Marinens Tarv, og det er jo naturligt; men Alle maa vi jo ønske, at alle disse Millioner slet ikke skulle komme til nogen effektiv Brug. Vi maa jo Alle være inderlig overbeviste om, at det Lykkeligste, der kan hænde os, er, at det er spørlost forsvundne Penge, der aldrig skulle komme til Anvendelse, som vi anbringe i disse Skibe, i disse kostbare Masser, som vi tilveiebringe. Naa, hvis nu dette Held, som jeg af mit inderste Hjerte vil haabe, blev os tildeel, var det da ikke godt, at der ved Siden af disse Millioner, ved Siden af disse mangfoldige Millioner, var et Par Hundrede Tusinder, som kunde blive uforgængelig mindede? Hvad har den usle Graahske Expedition — ussel kalder jeg den med Hensyn til de Midler, som vare stillede den kjække og ufortrødne Søfarer til Raadighed, — hvad har den ikke for en Efterklang den Dag idag; over hele Verden hører man Tale om Graahs mindeværdige Reise paa Grønlands Østkyst. Det er mit Haab, at Marinen med Glæde vil gribe denne Leilighed og ikke lade sig skræmme af den Udgift, der i ethvert Fald vil være forsvindende overfor det Maal, der er Tale om at naae»²⁾).

¹⁾ Ibid. Sp. 862 (Udhæv. af mig).

²⁾ Forhandl. paa Landsth. 18⁷⁹/80, Sp. 863 (Udhæv. af mig).

Som yderligere Vidnesbyrd om Andræs Fastholden af sin anførte Formening, seer jeg, at han ved faa Aar senere at takke daværende Premierlieutenant i Flaaden, Holm, for en tilsendt «Beskrivelse af Ruinerne i Julianehaabs Distrikt» skriver til denne:

— — «Jeg behøver neppe at sige Dem, at jeg har læst denne Beretning med den meest levende Interesse og oprigtigt glædet mig ved de beholdte gode Resultater, idet der jo nemlig ikke er fundet den mindste Trevl, der kunde støtte Phantasierne om Gardes Beliggenhed paa Grønlands Vestkyst. Naturligviis ligger det, hvor det altid har ligget, paa sit rette Sted, høit oppe paa Østkysten, og jeg vil ret af Hjertet ønske og haabe, at det nu paa den forestaaende Reise maa lykkes Dem at gjenfinde det og knytte Deres Navn til en i høi Grad mærkelig og fortjenstfuld Opdagelse, som Ingen kan imødesee med større Forventning og Glæde end Deres

hengivne

Andræ»¹⁾.

---

¹⁾ Brev til Premierlieutenant i Flaaden G. F. Holm af 8. April 1883. — En lille Optegnelse, ikke i Andræs omstaaende berørte Notitsbøger, men i en lille Bog i Duodezformat, brugt nærmest som en Art Huskeseddel, viser følgende Optegnelse af Andræ:

«Citat af en engelsk Memoire (ubestemt hvorfra):

«Remains of buildings, which were not built by the Esquimaux, are to be found in nearly every great fjord on the east coast, particularly in the large ones of Umanak, Ekalumiut Igdluluarsuit. The largest ruin is said to exist in Igdluluarsuit.»

Side 110.

Hvad Andræ har efterladt af Optegnelser — bortset fra de matematiske — indskrænker sig til to smaa Oktavbøger, af hvilke den ældste, omfattende Aarene fra 1862—1878, tæller 90 Sider, medens den anden for Tiden fra 1881 indtil Andræ paa faa Dage nær var fyldt 80 Aar, kun tæller 12 beskrevne Blade. Til dem begge er føiet en kort Indholdsangivelse, hvorefter Optegnelserne, resp. 68 og 28, falder i fire Grupper: Historisk-politiske, derunder de andetsteds berørte Samtaler med Kongen (Christian IX) ved betydningsfulde Leiligheder¹⁾, finansielle, baade for Danmarks og fremmede Staters Vedkommende, militær-statistiske og endelig nogle faa af æsthetisk og filosofisk Art.

Enkelte af disse Optegnelser ere ikke blot betegnende for, hvad Andræ fandt værd at mærke sig ved sin mangeartede Læsning, men i og for sig saa interessante, at det forekommer mig berettiget at hidsætte dem.

Til de omstaaende Udtalelser, som ved deres bittere Dom om Napoleon den Store foragede Andræ, kunde føies nedenstaaende af en Politiker, med hvem Andræ var kjendt fra sine Pariserophold, nemlig Louis Philippe's Udenrigsminister, Hertugen af Broglie, der i Anledning af Keiserens Død udtaler sig om ham paa følgende Maade:

«S'il est vrai, comme aujourd'hui j'incline à le croire, que Napoléon ait été le plus grand homme de l'histoire, comment sa disparition ne fit-elle pas plus d'impression sur mon esprit? Mon ancienne aversion fut la plus forte».

(«Souvenirs du feu Duc de Broglie, Vol. II, pag. 210»).

---

¹⁾ «En Brevvexling mellem Andræ og Krieger under Londonerkonferencen 1864», Særtryk af Hist. Tidsskrift, 6. R. V, S. 62—63; «Andræ—Hall overfor den politiske Situation i Efteraaret 1863», Andet Oplag, S. 43; «Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855», S. 373—74.

Paa Historiens Omraade er det iøvrigt ofte genealogiske Sammenstillinger, der er Gjenstand for Andræs Opmærksomhed:

«Følgende genealogiske Notitser» hedder det, «ere ret mærkelige:

<u>I. Maria Theresia.</u>	<u>II. Maria Theresia.</u>	<u>III. Maria Theresia.</u>	<u>IV. Maria Theresia.</u>	<u>V. Maria Theresia</u>
Marie Antoinette.	Leopold II.	Maria Caroline.	Maria Caroline.	Leopold II.
Ludvig XVII.	Franz.	Franz I af Neap.	Marie Amélie.	Archiduc Regneau
	Marie Louise.	Duchesse de Berry.	Duc d'Orléans.	Marie Adelheid.
	Roi de Rome.	Duc de Bordeaux.	Comte de Paris.	Clotilde.
				Victor Napoléon.

15/7 91»

I en Række Optegnelser gjør Andræ derhos Rede for de indviklede Slægtskabsforhold i nogle af det gamle Roms Keiserfamilier. Der er detaillerede Stamtavler over Julius Cæsars og Triumviren Marcus Antonius' Descendens, over det Juli'ske og Claudi'ske Keiserhus med Berigtigelse af Aarsangivelser, hvilke Andræ jævnlig finder urettelig omsatte fra romersk Tidsregning: Fra Byens Anlæg til vor: Efter Christi Fødsel. Efter at have tilbragt en Vinter i Rom (1870—71) hørte ogsaa Skrifter om Roms Fortid til Andræs Interesser, og han glædede sig bl. A. over en «Udtalelse af Ampère ang. engelske Bedømmelser af Rom og romerske Forhold»:

«Il ne faut pas que du haut de leur immortelle constitution, qui chancelle, et de leur sublime philanthropie, qui n'a pas encore trouvé de pain pour l'Irlande, ils (les Anglais) jettent trop arrogamment le mépris ou la compassion à une noble ville et à un peuple admirable qui ne changerait pas ses ruines et ses églises pour leurs manufactures, son soleil pour leur gaz hydrogène, le génie qui a élevé le Colisée et St. Pierre, sculpté le Laocoon ou peint la Sixtine pour l'industrie qui a fabriqué la machine à vapeur».

25/4 90».

Særlig Interesse turde tillægges en Optegnelse vedrørende vor egen Kongestamme.

«Følgende mærkelige Forhold», lyder Andræs Notits, «opdagede jeg tilfældigviis idag ved nærmere at betragte den danske Kongestamme.

Med Undtagelse af Magnus den Gode, Erik Lam, Oluf, Erik af Pommern og Christopher af Bayern høre alle Kongerne fra Gorm til Fr. 7 til 3 forskjellige Huse, nemlig:

1) Gorm den Gamles Hus, der udslykkedes med Hardeknud. Gorm var Hardeknuds Tipoldefader;

2) det Estridsen'ske Huus, udslykket med Valdemar III (Atterdag). Svend Estridsen var Valdemar den 3dies Tipoldefaders Tipoldefader;

3) det Oldenburg'ske Hus. Christian I var Fr. den 7des Tipoldefaders Tipoldefaders Tipoldefader.

Den yngre kongelige Linie, der stiftedes af Chr. den 3dies Søn, Hans den Yngre, er nu endelig kommen paa Thronen med Chr. 9, men Hans var Chr. den 9des Tipoldefaders Tipoldefader.

Det maa endnu fremhæves med Hensyn til Forbindelsen mellem de forskjellige Huse, at

1) Gorm var Svend Estridsens Tipoldefader, ligesom Hardeknuds;

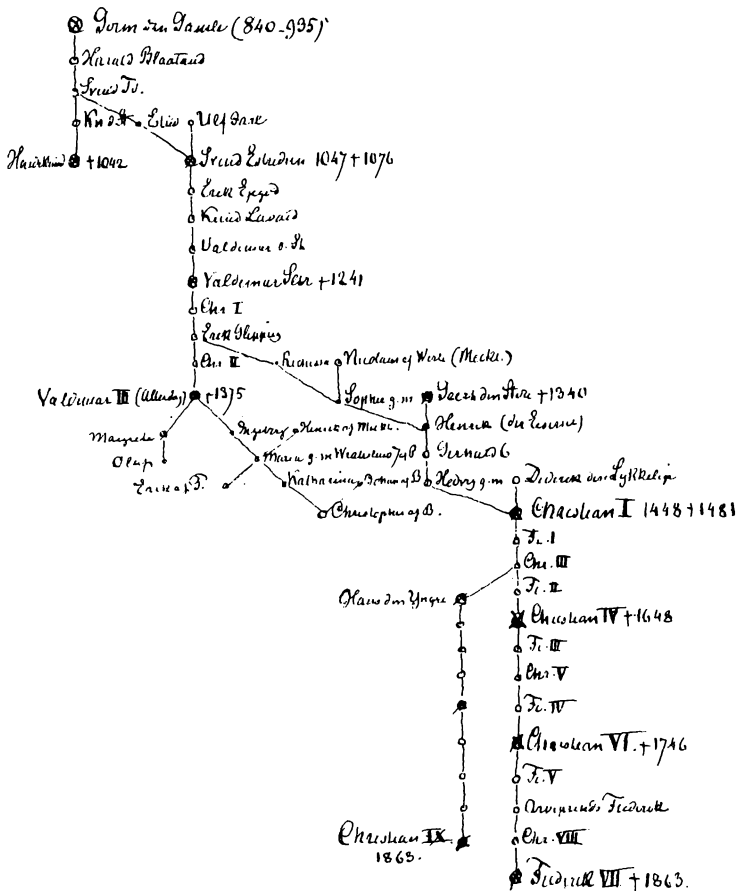
2) Valdemar Seier var Valdemar den 3dies Tipoldefader og tillige Christian den 1stes Tipoldemoders Tipoldefader,

og endelig at:

1) Gorm var Vald. den 3dies Tipoldefaders Tipoldefaders Tipoldefader.

2) Gorm var Fr. den 7des Tipold. Tipold. Tipolde, Tipoldemoders Tipold. Tipold. Tipoldefader».

Vi tiller os her at give en kort oversigt over den danske Kongs- og Kædetræ fra 1863 til 1863.

Den danske Kongs- og Kædetræ fra 1863 til 1863. Vi tiller os her at give en kort oversigt over den danske Kongs- og Kædetræ fra 1863 til 1863. Vi tiller os her at give en kort oversigt over den danske Kongs- og Kædetræ fra 1863 til 1863.

7/964.

Til de historiske eller maaske rettere politiske kunde ogsaa henregnes en Optegnelse vedrørende «En Correspondents Dagbog», udgiven af J. J. Hansen (Kbhvn. 1872), af hvilken Andræ mærker sig Følgende:

«Ovennævnte høist mærkelige Bog (104 pag.), som Krieger har laant mig, og som jeg iaften (⁵/₈ 72) har gennemlæst, indeholder blandt andre curiøse Oplysninger om vort Forhold ved Londonerconferencen ogsaa følgende:

Pag. 13, Paris 5. Oct. 64: Beretning om den Audients, som den franske Udenrigsminister Drouyn de Lhuys gav (efter Keiserens Befaling) til Klewing¹⁾ og Hansen. — Her forekommer følgende Yttring: «Han (Dr. de Lh.) undlod ikke at beklage, at Danmark «paa en ufornuftig Maade havde modsat sig Frankrigs Raad paa Londonerconferencen ang. Afstemning i Slesvig, hvorved man vilde have reddet næsten hele den danske Deel, om end Dannevirkelinien var gaaet tabt».

Pag. 15, Biarritz 13. Oct. 64: Beretning om Hansens Samtale med Bismarck. «Hertil svarede Hr. v. Bismarck: «Jeg har selv fra Begyndelsen ikke været nogen Velynder af hele dette Professorskraaleri fra Kiel, og jeg har været mod Krigen, indtil Kongens Død og Bevægelsen i Tydskland, hvilken De vistnok ogsaa kjender, nødte os til at begynde den. Jeg selv personlig vilde være tilfreds med Flensborg-Tønder Linien. Paa Londonerconf. vilde vi (Preussen) maaskee have givet Danmark Gelting-Bredsted Linien. I militær Henseende vare vi tilfredse med Sli-Linien, men derved vare ca. 70,000 Tydske gaaet tabt. Danmark stillede sig derimod saaledes i London, at det blev umuligt», etc. etc.

---

¹⁾ «Jernstøber Klewing af Flensborg, udseet af Deputationen [fra Nordslesvig] til at repræsentere samme ved Audientsen hos den franske Udenrigsminister Drouyn de L'huys» (J. J. Hansen l. c., S. 12—13).

Pag. 26, Paris 28. Febr. 65: Beretning om en Samtale med Drouyn de Lhuys (27. Febr.). Han (Dr. d. Lh.) yttrede: «Hvormegen Uleilighed havde I kunnet spare os, hvis I havde modtaget vort Forslag paa Conferencen. Hvor Eders Afslag var uklogt»¹⁾).

Der forekommer næsten utrolige Fortællinger (men rigtignok kun paa anden Haand) om Keiserens usle Politik. Da Golz efter Sadowa meget ængsteligt forhørte sig hos Dr. d. Lh. om Muligheden af at kunne arrondere Preussen med 300,000 Mennesker, men fik en meget slet Modtag., henvendte han sig til Keiseren, der misforstod hans Begjæring og indrømmede 3 Mill. — Ligeledes synes det, at Keiseren personlig forhindrede et Forslag fra Rusland om at gjøre Afstaaelsen til Gjenstand for en europ. Congres».

Blandt æsthetisk-litterære Optegnelser, der have fundet Vei til Andræs Notitsbøger, har der tidligere været Anledning til at fremdrage hans Forargelse over «Oehlenschlägers utrolige Mangel paa Selvcritik» i Digtet «Absalons Grav»²⁾, og ligeledes, hvorledes Andræ paaviser, at et lille Impromptu, som af Fru Gyllembourg i Novellen «To Tids-

---

¹⁾ Man sammenholde hermed en Udtalelse af Andræ i et Brev til Krieger under Londoner-Konferencen 1864: «Ere Udsigterne til, ved Hjælp af Conferencen, at faae en passende Fred, mindre end tilfredsstillende, saa forekommer det mig dog nu klart, at de blive aldeles fortvivlede, hvis Conferencen sluttes uden en definitiv Fred» . . . «Derfor Fred, nu, og ingen Tro paa, at Frankrig og England, naar de ikke kunne bringes til nu at gribe til Vaaben for os, senere skulde have nogen Lyst dertil» («En Brevvexling mellem Andræ og Krieger under Londonerkonferencen 1864, udgivet med orienterende Bemærkninger af Poul Andræ», Særtryk af «Historisk Tidsskrift», 6 R. V, S. 19).

²⁾ Biografien om Andræ 1ste Bd., S. 170.

aldre» tillægges den franske Emigrant Grouvelle, hidrører fra et langt tidligere Tidspunkt, idet det «ved en Fest for Storfyrst Poul i Chantilly (1782) fandtes paa Piedestalen af en Statue af et nøgent Barn, holdende et brændende Hjerte i Haanden»¹⁾. — Dertil kunde føies en Udtalelse af en fransk Publicist om Tilbagegangen i fransk Litteratur, som Andræ ved at afskrive den synes at slutte sig til:

«I en Artikel af Leroy-Beaulieu («*Revue des deux mondes*», 15 Mai 1886) siger Forf. træffende:

«Les idées générales qui transforment l'Europe ne sortent plus de l'âme française. Aussi malheureuse que notre politique, dessaisie de l'empire matériel du monde, notre littérature laisse perdre par ses fautes l'empire intellectuel qui était notre patrimoine incontesté».

Af mere filosofisk Art er en lille Sætning, der i faa Ord anskueliggjør Forholdet mellem Religion og Moral:

«La morale sans religion, c'est la justice sans tribunaux»; Chamfort, selon Max. du Camp. (Revue des deux mondes, 1/5 84, pag. 119)»,

og fremdeles en Udtalelse af en fransk Publicist, Veuillot («*Paris pendant les deux sièges*» vol. I, pag. 394), der om Menneskenes Forsøg paa at omstøde de uforanderlige Love, der styre Samfundet og Verdensordenen, bemærker:

«Il n'y a point de désordre au fond des choses, parce qu'elles ne sont point libres, et elles restent calmes comme le fond de la mer; mais la liberté de l'homme met le désordre à la surface. Alors surgissent ces retours imprévus, ces catastrophes en apparence soudaines, ces écroulements et ces effondrements des fortunes les mieux établies. Désordre terrible à l'homme, et néanmoins plein de miséricorde, car c'est l'ordre même qui se venge. Il atteste la permanence de la justice violée, et il renouvelle le monde».

¹¹/₂ 77».

¹⁾ Ibid. S. 160.

For saa vidt ogsaa militære Optegnelser sees optagne i de omhandlede Notitsbøger, er det særlig Tabet af Døde og Saarede i de Krige, Andræ havde oplevet, der er Gjenstand for hans Betragtning. Saaledes med Hensyn til Krimkrigen i 1854, «*la campagne d'Italie*» i 1859, Kampen mellem Preussen og Østerrig i 1866, men særlig dog for vort eget Vedkommende i Kampen mod de tyske Stormagter i 1864, hvor nedenstaaende Sammenstilling gjør Rede for Preussernes Tab af Døde og Saarede i Krigen 1864 og 1866, sammenholdt med vort Tab i den førstnævnte Krig:

«Bemærkninger ang. de preuss. Tab i 1864 (Krigen mod Danmark) og i 1866 (Krigen i Tydskland), samt de danske Tab i 64 mod Preussere og Østerrigere.

I 66	havde Preusserne	146 Off.	og	2555 Mand	døde ;	Forholdet:	$\frac{\text{Off.}}{\text{Mand}} = \frac{1}{17,5}$
- 64	—	—	35	—	- 619	—	— ; — — = $\frac{1}{17,7}$
- 64	de Danske	116	—	- 2020	—	—	— ; — — = $\frac{1}{17,4}$

I 66	havde Preusserne	146 Off. døde	og	565 Off. saarede	; Forh.:	$\frac{\text{Saarede}}{\text{Døde}} = 3,9$
- 66	—	—	2555 Mand	—	- 14291 Mand	— ; — — = 5,6
- 64	—	—	35 Off.	—	- 131 Off.	— ; — — = 3,7
- 64	—	—	619 Mand	—	- 1696 Mand	— ; — — = 2,7

Af den sidste Sammenstilling fremgaaer utvivlsomt, at det saarede Mandskab i 64 er angivet altfor ringe. For 66 findes vistnok dødt Mandskab blandt «Savnede».

²³/₁₀ 66».

Langt overveiende er dog Indholdet af begge Smaabøger optaget af finantsielle og økonomiske Optegnelser, vedrørende baade Forhold herhjemme og i Udlandet. Der er

saaledes for Danmarks Vedkommende en Række Sammenstillinger af Stats-Indtægter og -Udgifter i Aarene fra 1854 til 1880, ofte ledsagede af Kommentarer og korrigerende Bemærkninger til de paagjældende Finantslove og Statsregnskaber; fremdeles Special-Tableauer over Bevillinger til Krigs- og Marineministeriet, over Kassebeholdningen og dens Forrentning i Løbet af 25 Aar, og yderligere foreligger en detailleret Redegjørelse over Forandringer i den finansielle Status fra Frederik VI's Død 1839 indtil de Krigen i 1864 nærmest paafølgende Aar, kommenteret bl. A. med en Bemærkning om, at «den overveiende Indflydelse paa Forværrelsen af vor Stilling fremkommer iøvrigt først derved, at Udgifterne efter Krigen ere stegne i en Grad, som langt overskrider den proportionale Deel, som burde hvile paa Kongeriget, og det ikke blot, hvor Nødvendigheden har medført et saadant Resultat, som ved Statsgjælden og Pensionerne, men tillige, hvor vi med en uforsvarlig Letsindighed selv have været Aarsag her- til, som ved Udgifterne til Hæren og Flaaden»¹⁾).

Andre af hine Optegnelser byde Oversigt over «Staternes Gjæld» og over «Nationalformuen», i hvilken sidste Henseende de forenede Stater ifølge en amerikansk Statistikers Udregning (1888) staaer øverst med 56,420 Millioner Dollars, medens Frankrig, Storbritannien og Tydskland, der følge nærmest efter, kun opføres med henholdsvis 46,500, 46,000 og 25,000 Millioner Dollars; fremdeles Bemærkninger om Produktionen af ædle Metaller, særlig af Guld, hvor Andræ bl. Andet railerer over nogle saare «naive Udtalelser» af en tydsk Nationaløkonom, Suess: «die Zukunft des Goldes» (Wien 1877) — «Naar Forf. til Slutning (pag. 362 og 363)», hedder det, «ganske fornuftigt opkaster det Spørgsmaal, om det ikke var klogt for en Stat at holde paa Guldfoden, da Guldet stedse maa blive kostbarere, og Sølvstet stedse billigere, saa veed han i

---

¹⁾ Optegnelse af 28. Novbr. 1867.

Grunden kun at svare det Intetsigende, at dog stedse «die würdige, die gerechte und friedliche Lösung» maa ligge i Bibeholdelsen af begge Metaller, og at kun derved kan forebygges de sørgelige Følger, som vilde kunne «ganzen Nationen (o: Sølvfolkene) ohne ihr Verschulden grossen Schaden oder auch (Guldfolkene) ohne Verdienst grosse Vortheile zuwenden».

Hvo maa ikke udraabe:

«*Mr. Josse! Vous êtes orfèvre.*»

Andre end Finantskyndige ville dog neppe finde Interesse ved disse Optegnelser, og in extenso skal da ogsaa kun hidsættes en enkelt af dem: «Om Pengenes synkende Værdi», nedskrevet af Andræ, da han paa faa Uger nær (5. Septbr. 1892) var fyldt de 80 Aar.

«I *Revue des deux mondes* for Aug. 1892», lyder Optegnelsen, «findes en interessant Artikel af George d'Avenel om «*le crédit et la ruine des anciens capitalistes*», af hvilken jeg, særlig med Hensyn til Besiddelsen af rørlig Capital, noterer Følgende:

«*Mille livres, à la mort de Charlemagne, valaient intrinsèquement 81,000 francs, qui, ayant un pouvoir neuf fois plus grand que les nôtres, en adoptant les calculs de Guérard, correspondent effectivement à 729,000 fcs., produisant, à 10 pour 100, un intérêt annuel de 72,900 fcs.*»

Dette aarlige Udbytte vil i Tidernes Løb blive formindsket paa en overraskende Maade ved:

1. Forringelsen af Livre'ns *intrinsèque* Værdie;
2. Sølvets aftagende Kjøbeevne;
3. Rentefodens Formindskelse.

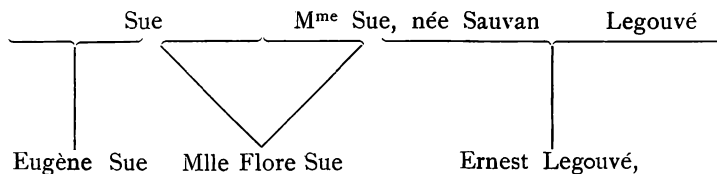
Efter d'Avenels Beregninger vil Udbyttets Størrelse saaledes reduceres til 9,800 fcs. paa Ludvig den Helliges Tid (1225), og fremdeles:

i 1300	til 6400 fcs.	
- 1400	- 3388	-
- 1500	- 2319	-
- 1600	- 417	-
- 1700	- 222	-
ved Revol. Udbrud	- 89	-
i 1892	- 36	-

⁵/₉ 92».

Alvoren i de lærde Betragtninger brydes stundom af mere spøgefuldt Indhold:

«*Est-il possible*», spørges der, «*que deux hommes aient une même soeur et ne soient pas parents?*», og til Svar hid-sættes nedenstaaende Tableau vedrørende to af Frankrigs be-rømte Forfattere:

idet der kommenteres:

«Den fraskilte Mme Sue, née Sauvan, havde i 2det Ægteskab med Legouvé Sønnen Ernest, og den fraskilte Sue i 2det Ægteskab Sønnen Eugène, og det er tydeligt, at baade Ernest Legouvé og Eugène Sue have den fælles Søster Mlle Flore Sue, som er Frugten af Sue's første Ægteskab med Mlle Sauvan».

Til det «spøgefulde Indhold» — om end kun nedskrevet paa løst Papir, indlagt i Notitsbogen — ogsaa at henregne en humoristisk Benyttelse af det franske Alfabet, som mulig kunde friste til Efterligning for dansk Bogstavrækkes Vedkommende:

«Le jour ou l'on nous mari.....	A
Je n'en souviens, monsieur l'a.....	B
Nous dit d'un air fort compa.....	C
Enfants, il faudra vous ai.....	D
Madame, vous obéir.....	E
À votre époux, à votre ch.....	F
Puisqu'il ne pourra vous chan.....	G
Et pour éviter qu'il vous l'.....	H
Ayez toujours l'air très gent.....	I
Montrez un front pur qui rou.....	J
Évitez tous les mauvais.....	K
C'est ainsi que toujours près d'.....	L
Attachant son époux qui l'.....	M
Une femme évite sa.....	N
S'il lui tourne pourtant le d.....	O
Et s'il se met à la trom.....	P
Qu'elle ne se croie pas vain.....	Q
Qu'elle lui montre meilleur.....	R
Et l'enchaîne par sa tendr.....	S
Qu'en lui voyant tant de bon.....	T
Il en devienne tout conf.....	U
Son amour sera retrou.....	V
Le ménage aura le beau f.....	X»

Dog, jeg skal ikke yderligere dvæle ved det uensartede Indhold i disse Smaa-bøger. Derimod kan jeg ikke afslutte min Omtale uden med Taknemlighed at mindes nogle smaa Leveregler, som Andræ jævnlig førte i Munden.

Hvor ofte har ikke begge Sønner, naar Faderen en Fridag saae dem ordnende i Skuffer og Gjemmer, hørt ham udbryde: «Man skal ikke ordne, — Orden bestaaer i ikke at tillade sig Uorden!» og faaet det lille Bud illustreret med Anekdoten hos Baggesen om den holstenske Bondekone¹⁾, som ad-

¹⁾ Baggesen, Labyrinth I, S. 73—74.

spurgt, hvorledes hun, der havde saa Meget at tage vare, kunde faae Stunder til at holde sit Hjem i saa mønsterværdig Orden, gav til Svar, «at denne Orden med enhver Ting paa sin bestemte Plads netop sparede hende Tid». Eller i lidt ældre Aar, naar Tvivlsmaal plagede, og de talte paa Knapperne: «Skal — Skal ikke», mødt Andræs afvisende: «*Dans le doute abstiens-toi!*»¹⁾).

Af større Værd turde dog være, naar Ubehageligheder, Modgang møder i Livet, eller naar smaa Rivninger opstaaer mellem ellers gode Venner, at erindre:

*«Quand on en parle, c'est beaucoup,
Quand on n'en parle pas, c'est rien»;*

og fremdeles, at gjælder det den Kunst, at bære Alderens Savn og Skrøbeligheder med den Visers Ro, er det en smuk Paa-mindelse:

*«Veux-tu savoir vieillir? Compte dans ta vieillesse,
Non ce qu'elle te prend, mais ce qu'elle te laisse»²⁾.*

Og endnu en Leveregel, som Andræ, uden at han mindes at have foreholdt den netop for sine Sønner, dog maaske nok kunde ønske betænkt af dem:

*«Il est si facile de se faire avec ses propres réflexions
un mal irréparable»,*

m. a. Ord: At lade Griller, indbildte Bekymringer faae Magt over Sindet. Neppe var det nemlig Andræ ubekjendt, om han end ikke udtalte sig herom, at begge Sønner vare noget nervøst disponerede, — Dispositioner, som den Tids Skoleopdragelse med dens overvættes Udenadslæren og forcerede Examenslæsning uden fornøden Legemsøvelse ikke var fri

¹⁾ «*Quod dubitas, ne feceris*» (*Via Appia I: Horti Scipionum*, S. 184 ff.)

²⁾ Ernest Legouvé, *Soixante ans de souvenirs*, vol. II, S. 398.

for at begunstige. I saa Henseende klager hans Hustru: «Børnene have slet ikke været med ved nogen af disse Fester (i Anledning af Studentermødet 1862); de læse saa flittigt, altfor flittigt desværre, til Examen. De ere begge ganske nervøse. Victor har allerede været det i et Par Maaneder; han kan ikke læse for alle Slags vrøvlagtige Tanker, som i eet væk falder ham ind: «Skal du gjøre det, eller det? Hvad er klogest, at skrive det eller det?» — og saadan i det Uendelige, som Conrad i «Phantasterne»¹⁾, som han ogsaa af og til taler om, og som jeg troer har gjort dem begge Skade; og nu er Poul ligesaa nervøs med sine 1000 Ærgrelser, som forhindrer ham i at sove». Og faa Dage senere paany: «Poul og Victor ere begge, særlig Victor, meget nervøse, og jeg fordømmer vel hundrede Gange denne Examen, som tvinger dem til at sidde stille og læse, naar de just skulle opmuntre sig. Raad om at lade være at bestille Noget, høre de ikke paa, saa der er ikke Andet at gjøre end at see fornøiet ud og lade, som Ingenting var iveien»²⁾.

Saaledes fattedes da ikke i unge Aar Udslag af nervøse Dispositioner, og om end de ei forhindrede Andræs Hustru fra faa Uger senere at kunne optegne: «Poul er bleven indkaldt³⁾, Victor har faaet bedste Charakter, vi ere naturligvis meget glade derover», og i følgende Aar yderligere at kunne glæde sig over gode Examensudfald, maatte de dog opfordre til at give Agt paa sig selv, at ikke Hang til Grublerier eller selvskabte Ærgrelser skulde antage Charakteren af et

---

¹⁾ «Phantasterne, Fortælling af E. S.» (d. e. Hans Egede Schack, Fru Andræs Broder).

²⁾ Optegnelse af 1. Juli 1862 (Udhæv. af mig).

³⁾ Formentlig bedre at forstaae ved den officielle Betegnelse: «Første Character med Udmærkelse» («Vidnesbyrd efter fuldendt Afgangsexamen ved Metropolitanskolen» af 9. Juli 1862).

«*mal irréparable*». Dog i saa Henseende ikke mindre taknemlig at mindes de smukke Verslinier af Steen Blicher, hvormed Andræs Hustru bød sin ældste Søn Lægedom mod Anfægtelser af sidstnævnte Art:

«Den Sorg, som vaager,
Skal man dysse hen og dække,
Den Sorg, som sover,
Skal man ei af Søvnne vække», —

Og endnu et klogt Ord (fra Helten i en eller anden Roman?), oftere udtalt af Moderen:

«Min Søn, om Du vil være lykkelig, tænk ikke for meget paa Dig selv».

TILLÆG
TIL
ANDET AFSNIT.

I mere end 30 Aar samledes Andræs politiske Venner, Hall og Krieger, ugentlig i Andræs Hjem, og med Undtagelse af Svogeren, «Phantasternes» Forfatter H. E. Schack, i de faa Aar, han levede, var ingen Andre end Andræs Hustru og begge Sønner tilstede ved disse Torsdags Sammenkomster, der efter Middag fortsattes til The om Aftenen, — i senere Aar dog ofte med Hall alene, idet Krieger, hvis Øine ikke ret vel taalte Tobaksrøg, havde taget Afsked forinden.

Saaledes var der da i rigt Maal Leilighed for Andræs Sønner til at høre tre af Tidens fremragende Politikere uforbeholdent udtale sig om, hvad der under ofte bevægede Forhold opfyldte Sindene; uforbeholdent, pointerer jeg, thi fra første Færd var det jo indskærpet Sønnerne — ogsaa i Paahør af Vennerne, naar disse kastede et prøvende Blik hen til de smaa Gryder, der vel sad stumme, men jo dog ogsaa havde Øren — ofte nok var det indskærpet dem: «I veed da nok Børn, at I ikke siger Noget om, hvad I her hører, og bliver I spurgte, altid svare: Vi veed det ikke». Paa Diskretion manglede det ikke Sønnerne, dengang iøvrigt en let Dyd, eftersom der kun saare sjældent rettedes Spørgsmaal til dem af en Lærer i Skolen, og de vel skulde vogte sig for at kramme den Art Nyheder ud til Kammeraterne.

Dog, hvad nytter det vel, at Tungen er taus, naar Hemmeligheden betroes til Papiret; uigjenkaldeligt er den da røbet, — *litterae scriptae manent*¹⁾.

Saaledes Tilfældet med Andræs ældste Søn, alt som Barn en lidt eiendommelig Fyr, der i unge Aar, hvor hans Kammerater morede sig med allehaande Leg, fandt større Glæde ved at nedskrive Erindringer og Oplevelser, — i første Aaringer vel nærmest om Ferie dage og Landophold, til Ex. paa Møen i Cholerasonnmeren 1853, paa Bobakke ved Aalsgaarde en følgende Sommer under Andræs og Halls Schweizerreise, men senere, da Politiken blev et saa fremtrædende Emne i Hjemmet, om hvad der herom hørtes, stundom ledsaget af Reflexioner og kommenterende Bemærkninger; —

«Dagbog,

indeholdende forskjellige meer eller mindre mærkelige Ting,

af og for

Poul Georg Andræ,

begyndt Løverdagen den 28. Marts 1857, Klk. 7 + 30' + 19'',

Nørregade Nr. 42, 3die Sal i Spisestuen»,

¹⁾ For Kriegers Vedkommende, hvis Diskretion ikke mindre end Andræs var mønstergyldig, er andetsteds hidsat et betegnende Exempel ved at oplyse, hvorledes han i en Dagbog røber (14. Septbr. 1863), hvad utvivlsomt var betroet ham som en stor Hemmelighed, nemlig at Grev Hamilton ikke havde undladt umiddelbart efter Forhandlingen paa Ulriksdal (8. Septbr. 1863) at underrette rette Vedkommende herhjemme om den Modstand, som den projekterede Alliance-traktat med Sverrig-Norge dér havde mødt hos Kong Karls ansvarlige Regjering:

«Hamilton har nu skrevet fra Stockholm — Vanskeligheder, Former osv. Det kan ikke blive færdigt til d. 28/9», — (Optegnelsen nærmere omhandlet i en lille Brochure fra 1902: «Et Svar til Hr. Folkethingsmand N. Neergaard m. Fl.», S. 19—20, jfr. Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855, S. 485—86).

lyder det omstændelige Titelblad paa en ældste af disse Smaa-bøger, tilføiende «Manuscript», hvad dog ikke udelukkede, at ogsaa Andre kunde blive bekendt med dens Hemmeligheder, men rigtignok kun mod Betaling, — «Læsningen af denne Bog koster à persona 1 Rd. 3 $\frac{1}{2}$, men for Personer over 40 Aar 1 Rd. 5 $\frac{1}{2}$ ». Neppe er dog Forfatteren bleven beriget ved denne Tilladelse, og det skal ogsaa indrømmes, at kun undtagelsesvis byder disse Optegnelser fra Drengaaarene Et og Andet, som fortjener at kjendes, til Ex. om hint Statsraadmøde d. 7. Juli 1858, der for saa vidt var afgjørende for Monarkiets Skæbne, som Andræs Demission som Minister forelaa til Behandling i Mødet:

«Omsider, omsider», hedder det, «synes det virkelig, som om vi skulle komme lidt paa Landet. Fader er kommen i Uoverensstemmelse med Hall og har indgivet sin Demission. Den 1. Juli kom der et Brev fra Baron Dirckinck-Holmfeld¹⁾, som Fader forresten anseer for hørende til vore bedre Diplomater, i hvilket han skrev, at Grev Walewski's Secretair, Monsieur N. N., havde sagt til ham, at det vilde gjøre god Virkning, om man svarede høfligt, men dog værdigt, uden Indrømmelser. Fader mente, at man naturligviis burde efterkomme dette Raad, men Hall mente noget Andet og foretrak en Note, hvori Fællesforfatningen midlertidig ophørte for Holsten og Lauenborg; Krieger stod midt imellem, og Fader vilde ikke give Slip paa sit og opfordrede de Andre til at beholde deres Portefeuille. Den 6te [7de] var der Statsraad paa Skodsborg, og Kongen holdt i dette en Tale, i hvilken han blandt Andet sagde: «Da jeg i Marts 1858 gjorde den sidste Indrømmelse, da troede jeg og, at det var den sidste, men nu seer jeg, at min Regjering vil have en ny, og lad denne da blive den sidste». Kongen opfordrede Fader til at blive, idet han sagde, at Statsraadsprotokollen jo noksom vilde vise, at han var imod Noten, og at det jo var nok».

¹⁾ Dengang Gesandt i Paris (Dansk biogr. Lexikon IV, S. 279).

«Hvis man troer paa Varsler, da kan følgende lille Anekdote anføres: Da Hall havde holdt sin Tale med megen Fynd og Klem og vilde sætte sig ned med Bravour, knækkede den massive Stol aldeles, idet Ryggen gik aldeles af, og en Spids, som var anbragt i den, gav ham en lang Rift i Ryggen. Kongen sagde hele Tiden ved Taffelet til Hall: «Fronten, Hall, — Fronten, Hall!»¹⁾.

Ja, saa vidt gik den unge Forfatter i sin Skrivelyst, at han endog — unægtelig man smiler derved — indlod sig paa «Charakteristiker» af sin Faders politiske Venner, om Hall til Ex., indledende dog selvkritisk saaledes: «Det kan i Sandhed synes noget Underligt, at jeg, en Dreng paa 15 Aar, vil paatage at kritisere eller karakterisere Danmarks første Embedsmand. Hvad mig angaaer, kan jeg ret godt lide ham, og det uagtet» . . . Dog, jeg skal ikke opholde mig ved denne barnlige — om man vil, barnagtige — «Charakteristik», der ved sine ofte bidende Bemærkninger er præget af den Misstemning, som den unge Kritiker netop dengang hørte udtale om Hall som Politiker²⁾, men iøvrigt vidner om adskillig Iagttagelsesevne, bemærkende bl. A.: «Krieger virker vist som et hæmmende Baand paa hans Munterhed her om Torsdagen; idetmindste er han ene med Fader og Moder ganske anderledes snaksom»³⁾.

---

¹⁾ Den lille Optegnelse fra 14-Aarsalderen, der frasét de faa Udhævelser er hidsat ganske saaledes, som den foreligger i den berørte Dagbog, har 35 Aar senere opnaaet den Ære at blive benyttet i Neergaards bekjendte Værk «Under Juni-grundloven», idet Neergaard (II, S. 185) paa Grundlag af Kjendskab til den bemærker, at «Kongen udtalte endelig, at han havde stolet paa, at Noten af 26. Marts skulde være Indrømmel-sernes yderste Grænse».

²⁾ Jfr. Biografien om Andræ 1ste Bd., S. 225—226.

³⁾ Medens hvad der her og andetsteds (exempelvis: 1ste Bd. af Biografien om Andræ, S. 163, jfr. Tillæg, S. 314—316) er hidsat

Efter overstaaet Studentereksamen (Juli 1862) antog disse Optegnelser en mere fyldig Charakter, og der er navnlig adskillige Forsøg paa at gjengive, hvad Hall, naar han i hine Aar, da Politiken satte Skjel mellem Vennerne, sad ene med Andræs, fortalte om smaa Oplevelser paa sine Reiser til Jægerspris og Glücksborg, men rigtignok ogsaa kun Forsøg, uden Evne til at bevare det Fond af Lune, hvormed Hall forstod at smykke sine Anekdoter, saa at man sad lyttende og nydende til hvert af hans Ord.

Med denne Brist i Gjengivelsen hidsættes nedenstaaende lille Episode fra et af Halls Besøg paa Glücksborg i Efteraaret 1862.

«Forleden Torsdag», hedder det, «var Minister Hall hos os. Han fortalte vittigt og lunefuldt om sin sidste lille Reise

af de oven berørte ungdommelige Dagbøger, og forøvrigt adskilligt mere af disse, staaer til Raadighed for Samlere af gamle Breve, Manuskripter og desl., ere hine saakaldte «Charakteristiker» af Andræs politiske Venner tilintetgjort. Og man vil finde dette velgrundet, naar jeg til Oplysning om deres lidt kaade Tone hidsætter en samtidig affattet Optegnelse, — unægtelig om en Andræs Kreds udenforstaaende og for saa vidt — for selv ikke at lade det usagt — mit Arbeide uvedkommende Personlighed.

Altsaa her paa underordnet Plads, ganske saaledes som nedskrevet, frasét nogle Udhævelser:

«Aldrig vil jeg glemme det mageløse Udtryk og den Dedain, med hvilken Hr. Fibiger [Filolog og senere Rektor i Horsens] svarede Lütken [nuværende Redaktør, Forf. André Lütken]: «De er et stort Barn». Hr. Fibiger, Lærer i Græsk i VI Cl. A, er en fuldstændig Caricatur, af en utrolig Affecteerthed og Selvbevidsthed. Hans Ydre er alt Andet end smukt, han er høi, mager og krumknæet. Istedetfor Haar har han «Svinebørster» af graalig Farve. Han gaaer, som sagt, altid med krumme Knæer og paa Hælene af sine «Snabelsko», og stryger sit Skjæg med en uendelig Tilfredshed. Ligesom Voltaire ikke kunde

til Glücksborg, hvor Kongen da opholdt sig, og til Holsten, hvor han nok vilde hverve Adskillige for sin nye Regjering

sige et Ord uden en Vittighed, saaledes han ikke uden den fuldstændigste Affectation, ja man fortæller, at han, naar han læser privat i sit Hjem, ofte skal aabne Døren med de Ord til sine Smaapiger paa 3 og 5 Aar: «Maa jeg udbede mig den fuldstændigste Rolighed!» — Naar vi skrabe med Benene paa Gulvet og knirke med Bordene, er hans sædvanlige Udraab dette: «Vil De da absolut jage mig ud af Classen?» hvortil der i Almindelighed svares: «Ja!» Intet krænker ham imidlertid saa dybt, som naar man leer ad Homer, hvilket vi naturligviis kun gjør for at drille ham; da er han ude af sig selv, og hans smaa Øine gnistre ret levende: «Ja, de er jo, som de kan see hos Molbech, i Lømmelalderen», og en anden Gang kaldte han os — «et Congregat af sammenløbet Pak». — «Det vil ikke ret flaske sig for Dem», er et af hans meget yndede Udtryk for at betegne, at man ikke kan Lectien. Netop ved sin utrolige Affecteerthed er han bleven saa morsom, at hans Timer, langt fra at være en Plage, ere en sand Glæde.

Han er utrolig upraktisk og dum, kan ikke begribe Gardinets Nedefalden, noget som Bryndum [Skolens Lærer i Historie] endog har fattet*). — Til hver Time er Skammelen væltet og Spyttebakken ligesaa, og vi har da den Fornøielse at see Hr. Fibiger forsvinde og fremsige noget græsk Vaas under Kathedret. Vi benytte en saadan Leilighed i Almindelighed til at skrabe og knirke, og hans Fremkomst ledsages som oftest af en Hovedrysten og: «Hu—ha!». Hans Vittigheder ere i Almindelighed ganske fortrinlige, og hvorfor? fordi han siger dem frem i al Tørhed og selv aldrig leer ad dem eller forbereder os dem. Navnlig har han mange Gange svaret Victor [Andræ] ganske mageløst, thi Victor er i Almindelighed yderst ivrig, naar det gjælder at tale imod Græsk. — Det ovenomtalte Svar til Lütken var: Denne sagde til ham, da Klokken ringede: «Hr. Fibiger, Klokken ringer!» — «Skal de til Gymnastik?» — «Nei, — ja men jeg mente, at De skulde regne Charaktererne sammen», hvorpaa Hr. Fibiger reiste sig op, stod lidt stille og rystede sit Hoved med disse Ord: «De er et stort Barn».

*) Til Forklaring tjener, at Snoren til et Rullegardin, ophængt foran et Vindue høit oppe over Kathedret, blev lagt ind under et af Stolens Ben, saa at Læreren ved at træde op paa Kathedret og gribe fat i Stolen bragte Gardinet, endda med deri stundom indviklede Smaasten, til at falde ned med stor Larm.

dér¹⁾. Den første Reise foretog han med Statssekretæren Liebe og Konseilspræsidiets Bud. Liebe havde alt tidligere været paa Glücksborg og var da bleven modtaget saa venligt, at Reisen dertil stod for ham i det yndigste Rosenskær. Den første Del af Reisen skuffede ei heller Forventningen. I Korsør laa Dampskibet «Skirner» beredt for at føre de høie Herrer til Flensborg, og fortræffeligt gik Farten over Østersøen med et elegant Aftensmaaltid med Østers og Champagne. Fuld af Forventning til Opholdet stod Liebe næste Morgen paa Dækket, speidende ind mod Flensborg, hvor han i Tanken alt saae de kongelige Vogne, der skulde afhente dem til Slottet. Hall mente jo rigtignok at burde nedstemme hans Forventning, men Liebe blev ved Sit, — som de nærmede sig Flensborg, kunde han tydeligt skimte de røde Kudske paa Bukken af Vognen. Til Liebes Skuffelse fik Hall dog Ret. De ventende Char-à-bancs viste sig at være kun Postvogne, og i leiet Vogn gik da Turen videre til Glücksborg.

Desto mere stod da Liebes Forventning til den gode Modtagelse paa Slottet. Sidst han havde været dér, havde han havt et saa yndigt Taarnværelse med Udsigt over Søen, og det glædede han sig til nu at skulle bebo i nogle Dage paany. Men som de nærmede sig Residentsen, kom en Rytter sprængende dem imøde, forhørte hos Kudskens om, hvem de Reisende vare, og raabte da med høi Stemme: «For Konseilspræsidenten er der anvist Værelse hos Skovrider Fontenay, for Etatsraad Liebe — paa Kroen!» Hvad Liebe ikke før havde været slukøret, blev han det nu; thi for Kroer

---

¹⁾ Nærmere berørt af Neergaard: «Under Junigrundloven» II, S. 577—78, hvor det bl. A. hedder, at «Hall vedblivende var betænkt paa at give Holstens Styrelse en mere særlig holstensk Charakter, samtidig med at der gjordes et Skridt henimod en administrativ Udsondring af Hertugdømmet fra det øvrige Monarki».

havde han alle sine Dage havt en sand Rædsel, og ikke mindst for den ved Glücksborg, der nød Ry som Bedested for reisende Haandværkere; kun lidet hjalp det, at Hall tog Alt i bedste Lune og morede sig fortræffeligt over denne Modtagelse.

Paa Slottet var Stemningen en Blanding af furieux og funèbre. Grevinden havde forladt Residentsen i høieste Vrede og var tilligemed Etatsraad Schlegel¹⁾ taget til Hamborg for et Par Dage; i Fortegnelsen over Hotel de l'Europe's Gjæster stod: «Etatsraad Schlegel med Familie». Men hvorfor saa vred? Jo, i Billes franske Tirsdags-Revue havde hun læst om et Afskedstaffel paa Slottet for den franske Oberst Doutrelaine²⁾, men i Stedet for at gengive de smukke Ord, hvormed denne havde udbragt hendes Skaal, havde Bille sat — en Række Prikker³⁾; i denne Malice formentes Hall ikke at være uden Skyld, og hun var derfor ved Budskabet om hans Komme taget bort i Vrede efter at have beordret den strengeste Økonomi under sin Fraværelse.

Om nu begge Gjæster som Følge heraf den første Dag selv maatte sørge for deres Forpleining, respektive hos Skovrideren og paa den modbydelige Kro, skal lades usagt, men «Dagen derpaa imødesaaes af Liebe som Erstatning, idet der skulde være stort Taffel for Honoratiores fra Flensborg og Om-

¹⁾ Carl Frederik Adolph Schlegel, Stiftskasserer for Fyens Stifts offentlige Midler, og, efter hvad godhedsfuldt meddelt mig, i Februar 1862 udnævnt til Lecteur hos Kongen. Iøvrigt synes han alt i Fyrrerne at have havt Forbindelse med Kongen som Kronprinds og Gouverneur i Odense samt med daværende Louise Rasmussen, idet han bl. Andet i 1843 blev Fuldmægtig ved Gouvernementet paa Fyen indtil dettes Op-hævelse i Marts 1848.

²⁾ Rettere: For de fremmede Officerer, som havde overværet Troppe-øvelserne ved Dannevirke i September 1862.

³⁾ Jfr. «Revue de la semaine» i «Dagbladet» 30. Septbr. 1862.

egn. Retterne frembares og vare følgende ved en Konges Tafel, der havde 800,000 Daler i aarlig Indkomst: Aalesuppe, Østers (disse har Kongen frit, saamange han behager; det er altsaa for ham en stor Økonomi idelig at traktere sine Gjæster med dem), fyldt Hvidkaalshoved og Flæskesteg, — nichts weiter; et lille Rødvinsglas var stillet foran Enhvers Couvert. — Efter Maaltidet blev Kongen dog lidt optøet og raabte: «Champagne, Bock!» Denne tøvede og troede at have hørt feil, men Kongen raabte fremdeles: «Champagne, Bock!», og nu tømte han i Forening med Ministrene Hall og Wolfhagen betydelige Kvantiteter deraf».

Hvad muntert Kongen efter at være optøet har underholdt Gjæsterne med, berøres ikke, men næppe med smaa Skumlerier over Grevinden, der tvertimod ved Opholdet paa hans Landslotte yderligere frydede ham ved sin Sangkunst, og med en saadan Virtuositet, at «Kongen», lyder en tidligere Optegnelse, «gaaer med salig Tilfredshed omkring til Alle, spørgende: «Naa, hvad synes De om det? — Hun kunde s'gu gaae til Theatret, hvad Øieblik det skulde være»¹).

---

¹) «Under sit sidste Ophold paa Glücksborg», hedder det i ovenberørte Optegnelse fra Oktbr. 1860, «har Kongen uddannet sig i en ganske ny Retning, han komponerer nemlig; Grevinden synger Duetter med Fru Fossum» . . . «I Begyndelsen var Kongens Musik munter, men under et Ophold paa Føhr slog den over i det Traurige. Dér havde han den Ære at foredrage sine Kompositioner for Hertugen af Sachsen-Weimar og dennes Kapelmester. Hertugen fandt det «wunderschön, ganz ausserordentlich». Kapelmesteren svarede kun: «Sehr düster, sehr düster, Majestät!» Kongen med Eftertryk, betænkende sig: «Düster — düster, ja wohl, — ich componierte es auch in der Todesnacht meines seligen Vaters» (Anekdoten berørt lidt anderledes og mindre dramatisk i «Generalmajor Holtens Erindringer», S. 147).

Neppe fik Hall dog ved denne Leilighed Grevindens Sangkunst at nyde, tvertimod: da hun vendte tilbage fra Hamborg, behagede hun ikke at tale til ham hele den første Dag».

Var imidlertid Modtagelsen paa Glücksborg mindre fornøielig, «nød Hall til Gjengæld», fortsætter Optegnelsen, «en Række Triumfer paa den følgende Reise til Holsten. Hertil reiste han med Sekretæren Moltke og det holstenske Ministeriums Bud (Konseilspræsidiets turde han ikke tage med, for da var det — som Hall sagde — ham, der kom til at passe paa Budet, og ikke dette paa ham; Sidstnævnte havde adskillige Gange været saa genial at glemme Reisetøiet paa Banegaarden, og Hall da overrasket sine Medreisende ved den Lethed og Ligegyldighed, hvormed han havde fundet sig deri). Skjøndt Hall ikke havde talt om sin Reise førend den sidste Dag, var dog Rygtet fløiet iforveien, og da han kom til Rendsborg, havde de loyale Holstenere iført sig deres bedste Puds for paa festlig Maade at modtage deres første Embedsmand. Hele «der Beamtenstand» paraderede og tiltalte ham med allehaande venlig Snak og indbød ham til en elegant Frokost med Østers og Champagne. Da Hall endelig, træt af Bordets Glæder, besluttede at tage bort, kom en tyk Jernbanedirektør hen og bad Excellencen dog ikke at tage med det almindelige Tog, men tillade, at der blev sendt Bud efter et Extratog. Hall gav naadigen sit Samtykke, og nu arriverede et Tog med to tykke Direktører, som bad om naadigst Tilladelse til at maatte ledsage Excellencen. De traadte da ind i en Coupé, der var yderst elegant udstyret, vistnok den kongelige. Veien tilbagelagdes med utrolig Hastighed, 5 Miil i en halv Time. I Neumünster stod paany «der ganze Beamtenstand» opstillet og holdt en Lovtale til Excellencen; atter indbødes der til elegant Frokost, og skjøndt Hall forsikrede, at han nylig kom fra en, hjalp dog hverken Bønner eller Forestillinger, men han maatte endnu engang lade sig traktere. — Paa den korte Strækning fra Neumünster til Plön er der ingen Jernbane, men der holdt da istedetfor

en yderst pragtfuld Vogn, forspændt med fire Heste med Ryttere paa (paa Bukken var der ingen Kudsk), og nu gik det i utrolig Hast til Plön. — Paa sin Reise amnesterede Hs. Excel. to Barnemordersker og en Røver; han gav dem Haanden, og den næste Dag havde han den Fornøielse at se sin Ven Røveren tage med det samme Tog som han til Kiel for derfra at reise til Amerika; de vare dog ikke i Coupé sammen».

Saavidt den ungdommelige Optegnelse, der — som alt bemærket — jo kun har formaaet at hidsætte nøgne Fakta: Liebes Skuffelse — Halls Ligeledthed — Holstenernes Loyalitet, men som altsaa den, der har hørt Hall fortælle, i Tanken maa levendegjøre med de smaa lunefulde Arabesker, hvormed Hall forstod at krydre sine Anekdoter.

I en Række af Aar førtes disse Dagbøger udelukkende af Andræs ældste Søn, men da Juraen i 1868—69 var overstaaet, og Beskæftigelsen med Roms Fortidsminder stedse mere optog Interessen¹⁾, medens denne var ringere for de politiske Torsdagsamtaler, ialtfald mellem Andræ og Krieger alene²⁾, kaldtes den yngre Broder til at deltage i Arbeidet. Og han holdtes strengt dertil af sin ældre Broder: «Erindret en Torsdag om at skrive, og ei gjort dette samme Dag, betales 1 Mark i Bøde», hedder det paa Titelbladet af en af disse fælles «Torsdagsbøger», — «Victor betalt Bøde for 11. Juni 1874».

---

¹⁾ Via Appia og Romerske Villaer ved Via Appia, I—III, — «*Olio prodimur*».

²⁾ «Det er ikke længer de gamle Torsdage», lyder en Optegnelse fra Februar 1869, «hvor tre Ministre udvexlede Anskuelser om vore politiske Forhold. Det er kun en mager Afglands af dem at høre Krieger og Bappe [Andræ] brede sig om Davids nye statistiske Tabeller og drøfte vor finansielle Status».

Hvorledes Bøden frugtede, vil skjønnes af nedenstaaende lille Episode om et Sammenstød mellem Hall og Frederik VII, hidsat — med Udeladelse af nogle faa Ord i dens indledende Bemærkning — ganske som den foreligger nedskrevet.

«Torsdag, 25. Novbr. 1875.

«Det kom idag paa Tale, om Kong Frederik VII kunde være upassende overfor sine Ministre, eller om han i Forholdet til disse dyede sig og viste sin værdige Side ud. Hall paastod det første, og da han blev spurgt, om han da var bleven behandlet usømmeligt, fortalte han følgende Exempel paa, at Kongen undertiden kunde være, som han kaldte det, rent gal.

Det var ved Dannelsen af Ministeriet af 1854 bl. A. bleven aftalt, at Grevinden, naar hun ved høitideligere Leiligheder var tilstede ved Taferne, ikke maatte indfinde sig — som Scheele kaldte det — «*en cortège*» sammen med Kongen, men at hun, ligesom de øvrige almindelige Gjæster, skulde være tilstede i Samlingsværelserne og dér oppebie, at Kongen, efterfulgt af Prinds Ferdinand og de øvrige Prindser kom ind. Saa først vilde Kongen enten selv eller ved Befaling til en af Prindserne lade denne tage hende til Bords.

En Dag, efter at Fader var gaet ud af Ministeriet, og Krieger endnu var Finantsminister, kom den sidste temmelig silde paa Formiddagen, Kl. ca. 2—3, op til Hall og sagde meget ivrig til denne, at han havde hørt, at ved det Taffel, der skulde være samme Dag til Ære — saavidt Hall huskede — for Mehemed-Ali¹⁾, vilde Grevinden følge ind med Kongen og

---

¹⁾ Da Andræ udtraadte af Ministeriet i Juli 1858, og den omstaaende nævnte Overhofmarskal Levetzau døde i November 1859, maa Tafflet, uansét til Ære for hvem, have fundet Sted i det mellemliggende Tidsrum.

Prindserne, og at det maatte Hall forhindre. «Ja, det er let nok at sige; jeg skulde naturligviis have gjort mit Bedste, hvis jeg tidligere havde faaet det at vide, men nu er det noget seent, Taflet er om en Timestid, og det bliver derfor meget vanskeligt at hindre det. Skulde det skee, at Grevinden kommer ind *en cortège*, skal jeg naturligviis bagefter tale desangaaende med Kongen og hindre Gjentakelser».

«Nei, det maa ubetinget hindres, ellers giver jeg min Demission; kommer Grevinden ind sammen med Kongen, gaaer jeg min Vei strax, og De vil da have min Demission samme Aften».

Dermed gik Krieger, og Hall, der tænkte, at han maatte dog see, om muligt, at hindre Kriegers Demission, der i det Øieblik vilde være ensbetydende med Ministeriets Opløsning, trak strax i Uniformen og gik til Christiansborg.

Da han kom ind i Samlingsværelserne, var der allerede kommet adskillige Gjæster. Levetzau [Overhofmarskallen] gik ham imøde med søde Smil, men Hall afbrød strax hans Velkomsthilsener med at bede ham om strax at skaffe ham Kongen i Tale, han havde noget Vigtigt at tale med ham om. Levetzau, der nok anede, hvad det var, førte ham med et polisk Smil til Gjæsternes store Forbauselse ind til Kongen.

Da Hall traadte ind, stod Kongen midt paa Gulvet, og da han havde en ond Samvittighed, traadte han hurtigt henimod Hall og greb med Varme hans Hænder, idet han hjerteligt spurgte om Grunden til hans Komme.

«Det er desværre en mig pinlig Pligt, jeg kommer for at opfylde», svarede Hall, der saae Grevinden med sine Damer allerede i næste Værelse, lyttende efter Samtalen. «Deres Majestæt veed, at det var en Aftale, at ved Leiligheder som nærværende vilde Deres Majestæt ikke indfinde Dem med Deres Gemalinde *en cortège*, og jeg betragter det, som alt bemærket, som min Pligt forud at sige, at Ministeriet maatte give sin Demission, hvis Sligt alligevel skete». Kongen blev efter Halls Sigende ved disse Ord ganske bleg, men sagde blot: «Har De ikke mere at sige?» — «Nei,

Deres Majestæt» — «Ja, nu har De talt, nu skal jeg nok handle»¹⁾).

Med disse vredt udtalte Ord dimitteredes Hall og førtes tilbage af den i Stilhed sig glædende Levetzau.

Det varede nu syv Brede og syv Lange. Tilslidst aabnedes en lille Sidedør, og Grevinden kom ind med sine Damer. Hun laante Hall nogle Øine, der, hvis Øine havde kunnet dræbe, maatte have gjort det af med ham, men gik ikke destomindre strax sødt smilende over til ham og konverserede ham ivrigt. — Kort Tid efter kom Kongen ind med sin Suite, og man gik til Bords. Kongen saae nu ud som en Tyr, rød i Hovedet, og drak overordentlig stærkt, som han pleiede at gjøre, naar han var vred.

Efter Bordet, under Kuren, sagde han pludselig til Hall: «Kom herhen!» og gik ind med ham i en Vinduesfordybning, fra hvilken man imidlertid naturligviis nok kunde høre, ialtfald at der blev talt, naar der blev talt høit: «Jeg skal Fanden brække mig lære Dig, hvordan man taler til en Konge», sagde han nu i en Sindsstemning og med et Udtryk, som Hall karakteriserede ved at erklære ham for bindegal i det Øieblik, — «Jeg skal sparke Jer alle ned ad Trapperne!»

Hall svarede dertil blot, at Hans Majestæt behøvede ikke at sige det paa den Maade; blot en Antydning af, at han ikke vilde beholde sine Ministre, var tilstrækkelig. Hans Majestæt vidste nok, at hverken han eller hans Kolleger vare begjærlige efter at blive.

Nu kom Grevinden honningsødt til: «Gud, Du taler saa længe med Conseilspræsidenten, Fritz, det gaær vist ikke,

---

¹⁾ Udhævelser her og i det Følgende først foretagne ved denne Leilighed. Iøvrigt vil saavel ovenstaaende Optegnelse som Adskilligt af, hvad yderligere af Andræs Sønner er nedskrevet om politiske Forhold, efter deres Moder i 1865—66 saa at sige ganske havde ophørt med sine Optegnelser (Biografien om Andræ vol. I, Tillæg S. 296), blive tilstillet Rigsarkivet.

de andre Herrer ere vist ikke glade derover». Hall vendte sig til hende og sagde: «Ja, Deres Naade kan være forsikret om, at det ikke er mig, der holder paa Hans Majestæt», og sluttede med at sige til Kongen, da denne gik bort med Grevinden: «Jeg tillader mig at indfinde mig hos Deres Majestæt imorgen Kl. 9».

Da Hall næste Morgen Kl. 9 kom ind til Kongen, gik denne hjertelig imod ham, rakte ham Haanden: «Naa, kjære Hall, hvad fører Dem herhen?»

«Ja, det veed Deres Majestæt nok, jeg har her Demissionerne».

«Aa, det er der naturligviis ikke Tale om. Jeg var vred igaar Aftes, men det skal De ikke bryde Dem om».

«Ja, vred var Deres Majestæt, men jeg syntes rigtignok uden Grund. Havde jeg ikke averteret Deres Majestæt, kunde De have Anledning til Misfornøielse, men nu meddelt jeg Dem jo just forud, hvordan Ministeriet maatte stille sig, hvilke Følgerne vilde blive, hvis den engang trufne Aftale ikke blev overholdt».

«Ja, det er ikke Dig, jeg er vred paa, men det er denne forbandede, vindøiede Krieger», og saa fortsatte Kongen med at skjælde Krieger ud. Da Hall sagde, at hvis Kongen vilde have Krieger afskediget, hvad han maatte antage efter hans Udtalelser, maatte hele Ministeriet gaa, slog Kongen Hall paa Skulderen og svarede:

«Du troer altsaa ikke, jeg kan spille Comedie? Jo, jeg kan være saa venlig imod ham, at der ikke kan være noget i Veien for, at han bliver».

«Det glæder mig meget at høre, Deres Majestæt, for Krieger er just udenfor; der er en Sag af saa stor Vigtighed, at han absolut maa tale med Deres Majestæt».

«Er han udenfor?» spurgte Kongen forbauset, og tilføiede saa: «Ja, nu skal Du see, hvor jeg kan spille Comedie».

Kongen lod nu Krieger kalde, og Hall sagde, at han nu aabenbart havde arbeidet sig ind i den Idee at ville vise

sit store Skuespillertalent, og at det virkelig ogsaa var mærkværdigt at se, hvor hjerteligt han gik imod Krieger og hilste ham Velkommen og trykkede hans Haand».

Saaledes dramatisk kunde Hall fortælle, saaledes med en Fonografs Nøiagtighed Andræs yngste Søn gjengive det, og mig tilkomme Fortjenesten at have bevaret og forhaabentlig glædet en Læser ved at meddele det.

Side 123.

Som omstaaende berørt, blev et faa Ugers Ophold paa Møen i Cholerasommeren 1853 den eneste Rekreation, som Andræ i et Decennium efter Hjemkomsten fra Pariserreisen fandt Stunder til at unde sig og Familie.

Sikkert laa det da fuldkommen fjernt for Andræ at fortsætte med om end nok saa kortfattede Optegnelser om denne nye Fornøielsesreise, men det behøvedes for saa vidt heller ikke, som Tilfældet stiller sig saaledes, at netop her, hvor Andræs Dagbogsoptegnelser høre op, træder hans ældste, 9-aarige Søn til, forsættende med en saakaldt «Reisebeskrivelse over Møen». Og jeg skulde tro, at man kan staa sig ved Byttet, thi var Andræs Optegnelser paa Pariserreiserne saare lakoniske, vilde de sikkert ved denne Leilighed have været indskrænkede til blotte Tidsangivelser, saasom: Tour til Klinten, Tour til Hjertebjerg, Hjemme — Regnveir, og dsl., men uden Omtale af, hvad der passerede paa disse Ture. Saare omstændelig foreligger der imod Sønnens Dagbog, indledet med en «Fortale over Reisen» og denne inddelt i Kapitler: «Reisens Begyndelse til Møen», «Beskrivelse over Liselund», «1ste og 2den Klintetour», «1ste og 2den Hjertebjergstour», «Vildandejagten og Rapshøsten», afsluttende med «Reisen hjemad»; ja endog illustreret med Tegninger af Forpagtergaarden paa «Liselund» og af Haven, vi-

ANDRÆS SØNNER

sende dens mange Tilløkkelser — «Vippen og to store Kirsebærtræer» ikke at forglemme. Selvfølgelig en Dagbog af saare barnligt Indhold, nærmest vedrørende egne smaa Oplevelser, men i Adskilligt dog gjengivende, hvad den Lille hørte udtalt af Forældrene, og derhos belysende Andræs Forhold til sine nærmest Staaende.

«Fortalen over Reisen» er ganske af Indhold, som det sømmer sig en 9-aarig Forfatter, — *pueri sunt pueri, pueri puerilia tractant* — og lyder, med Bibeholdelse ogsaa af den undgommelige Retskrivning¹⁾, ordret saaledes:

«Fader og Moder havde besluttet formedelst den slemme Cholera, der dengang herskede i Byen, at gjøre en Reise til Møen. Fader og Moder, Bedstemoder, Tante Tidemand, der dengang var i Huset hos Bedstemoder, Victor og Jeg udgjorde Reiseselskabet. Dagen før vi reiste, nemlig Tirsdagen den 19 Juli 1853, var jeg ude med tre Skilling for at kjøbe Brystsukker. Men da jeg kom paa Store Kjøbmagergade, tabte jeg $\frac{1}{2}$ β af de 3 β , og havde saa kun $2\frac{1}{2}$ β tilbage. Da kjøbte jeg for 1 β Liliputter og for 1 β Citrondrops og for den $\frac{1}{2}$ β en Knaldperle. Da jeg havde kjøbt dette, gik jeg op til Bedstemoder, som dengang boede i Sølvgaden Nr. 418, Ltr. B paa 3 Sal tilvenstre. Deroppe fik jeg at høre, at Fru Tidemand ikke var rask, hun havde nemlig ondt i Maven og

---

¹⁾ Ogsaa smaa Brudstykker i det Følgende af den lille Dagbog ere — nogle Udhævelser fraegnet — gjengivne ganske saaledes som i 9-Aars Alderen nedskrevne, hvorved dog bør bemærkes, at Dagbogen jo ikke er udarbejdet med Omtanke som en Stil til Skolebrug, men kun til egen Morskab, saa at den i Retning baade af Sætningsbygning og Retskrivning er blevet adskilligt ringere, end vistnok Fru Stub vilde erkjende som Udbytte af Undervisningen i hendes Poge-skole.

Diarhoe, altsaa det som man kalder Cholérine. Deroppe slog jeg Knaldperlen af, og Bedstemoder blev derved meget bange. Hun sagde tillige til mig, at jeg ikke maatte tale noget om, at Tante Tidemand var . — . — . —» [formentlig et Ord altfor skræmmende, til at det turde nedskrives under den stærke Choleraepidemi]. «Kort før jeg var kommen hjem, havde Victor Andræ gaaet op til Bedstemoder. Og Bedstemoder sagde til ham, at han maatte sige det til Moder, men ikke til nogen Anden. Det gjorde Victor A. heller ikke».

«Bedstemoder kom til os til Middag. Tante Tidemand var ogsaa beet, men da hun var syg, kunde hun jo ikke komme. Fader spurgte naturligviis, hvorfor Tante Tidemand ikke var her, men Bedstemoder sagde til Fader, at hun ikke var færdig med sit Tøi, og at hun kom nok først i Eftermiddag».

Saaledes, sees det, søgte Store som Smaa at dølgje for Andræ, hvad der kunde vække hans Uro, og havde for saa vidt Grund dertil som Andræ, ogsaa udenfor Leiligheder som den foreliggende, var overvættets ængstelig ved smaa Upasseligheder hos de Nærstaaende.

«Endelig», hedder det i et næste Kapitel: «Reisens Begyndelse til Møen», «brød Onsdagen den 20 Juli 1853 frem, den for os Alle saa lykkelige Dag. Det var en smuk Morgen, Solen skinnede saa klart, og Luften var saa reen og frisk. Der blev strax sendt en Kareth ud til Tante Tidemand for at hente hende, og Poul Jensen stod bagpaa som Tjener. Tante Tidemand kom og sagde, at hun havde det meget bedre end igaar. Imidlertid var Extraposten kommen, som var meget stor og rummelig. Alle vare vi uhyre glade og fornøiede og sagde, det var længe siden vi havde været saa tilfredse. Endelig Kl. 7³/₄ rullede Vognen ud af Porten.

Da vi vare komne ud af Kjøbenhavn, kom vi ud paa den solede Landevei; der mødte vi Jernbanen, som kjørte til

Tostrup og dernæst til Roeskilde. Efter at have kjørt omtrent $2\frac{1}{2}$ Miil i $2\frac{1}{4}$ Time, naaede vi den første Station, hvor vi skulde hvile formedelst Hestenes Skyld, der vare saa trætte».

Videre gik Reisen med Extraposten, paany $2\frac{1}{2}$ Miil i $2\frac{1}{4}$ Time, men «saare kjedelige, fordi det var blot paa Landeveien, der var saa solet og styk. Det morsomste var, at tælle Fjerdingsveispælene, $\frac{1}{2}$ milepælene og Milepælene. Nu indsaa jeg for første Gang i mit Liv, at man kunde blive kjed af at kjøre» . . . «Endelig Kl. $3\frac{3}{5}$ kom vi til Kjøge, hvor vi gik ind hos Gjæstgiver Carl Hansen. Der var en Have. Fader sagde, at vi ikke maatte tage Noget, men Bedstemoder tog alligevel en Rose», — «alligevel»: Forargelsen over Ulydigheden er umiskjendelig. Iøvrigt Faderens Paabud fristende ogsaa for Sønnerne at overtræde, «thi i Haven gik der to Dreng, der spiste en uhyre Mængde umoden Frugt, som f. Ex. Ribs og Stikkelsbær». Med Længsel imødesaaes da Middagen — — «Endelig kom Opvarteren ind med en Kjødsuppe, og vi, som vare uhyre sultne, styrtede os over den, men» — som de Gamle sjunge, kvidre og de Unge — «den duede ikke det mindste, den var branket i høi Grad. Saa kom Kyllingesteg med opstuede Grønneærter til», — en Ret, om hvis eiendommelige Gemyse der savnes en Forklaring.

«Paa samme Tid, som vi vare der, kom Etatsraad Madvig med Familie». Baade Ydre og Stemme hos den berømte Filolog kunde nok have indbudt til nogle Sarkasmer, men skjøndt den Lille — skulle vi se — vel kunde komme med bedske Bemærkninger om Personer, har han her formaaet at holde sig i Skindet; hverken Madvig eller Samtalen mellem denne og Andræ, der bl. Andet gik ud paa at skaffe ogsaa Madvig et Opholdssted paa Møen, omtales med noget Ord.

I «Holmsminde», et lille Enkesæde ved Hjertebjerg Præstegaard, blev en paafølgende Dag «Bedstemoder og Tante Tide-
mand afsatte hos Hanne Holm, der var Bedstemoders Søster, og efter at have seet Tante Hanne og styrket os lidt, og til-

lige seet Haven, der er ret net, ankom vi Kl. 5³/₄ til Assessor Rossings Sted, Liselund. Vi havde de 3 bedste Værelser i Leiligheden, nemlig en Havestue og et Sovekammer, der vendte ud til Haven, og et, der vendte ud til Gaarden», — de samme, som en foregaaende Sommer havde været beboede af «Professor, Digter Whinter, men som nu maatte lade sig nøie med 2 grimme Værelser paa Qvisten. De medbragte en ung Pige paa 19 Aar, der hed Ida, men vi Børn kaldte hende «den fjasede Tøs»¹). Jeg var meget ofte oppe hos dem med Fædrelandet, og hver Gang, jeg var oppe, fik jeg lidt Rosiner og Mandler eller Schokolade, undtagen den første Gang kom jeg til Hr. Whinter selv og fik Ingenting, men den anden saae jeg hendes [Fru Winthers] Larveorm og saae nogle Billeder i en stor Bog. Hendes fjasede Tøs sad da i Klokken og skrev et Brev til sin Kjæreste eller Forlovede. Hun kunde da ikke stave et eneste Ord rigtig, og hun spurgte sin Moder hvert 2 Minut, hvorledes Ordet skulde staves». — Mere velvilligt sees paa de Umælende paa Gaarden: «Af Dyr var der 3 Hunde. Den største hed Apollo og tilhørte den unge Hr. Rossing, den næststørste hed ogsaa Apollo og den mindste Tello. Den største var en kjø, brun Høsehund og Jagthund, den anden var en hvid med brune Pletter, og sygelig og svag, den tredie var en lille, munter Hund».

Turene til Store-Klint med Dronningestolen som Maal tiltalte for saa vidt Børnene mindre, som der var mange Stigninger, og særlig faldt Hjemturen, efter at de havde øvet

---

¹) For saa vidt ikke ganske uberettiget, som det om denne Datter af Fru Winthers første Ægteskab med cand. theol. Werliin bemærkes: «Hos Datteren sporedes allerede fra Barndommen af de Spor til Sindssyge, der senere blev en Ulykke for hende selv og en Svøbe for hendes Omgivelser» (Dansk biogr. Lexikon XIX, S. 83).

Kræfterne paa at gaa ned og op ad Maglevandsfaldet, lang og trættende, — «Vi syntes, det var uhyre besværligt at gaae den lange Vei», hedder det om en første saadan Tur, hvor dog saa meget Nyt at tage i Øiesyn, og saaledes varieres, ja endog: «Jeg gik grædende, o: klynkende» . . . «blev liggende nede i et Lysthuus, medens Fader og Victor gik op og besaa Aborrebjerget, og Victor stod og saae i Faders Kikkert», — en sikkert misundt Fornøielse.

Glandspunktet paa disse Ture bød Opholdet og Frokosten hos «Klintemanden», Knud Jensen, paa Dronningestolen, hvor Andræ trakterede med «en halv Flaske Graves til ligemed Sukker» og efter Maaltidet deltog i Børnenes Morskab med at kaste Sten ned fra Dronningestolen for at se deres Luftspring mod Klintevæggen, inden de faldt i Havet. Ofte blev der ogsaa Leilighed for de Smaa til at ride paa Klintemandens Æsler, medens Andræ, i Mangel af medbragt Lektüre, «satte sig til at læse i Klintebogen¹⁾ og en Anbefalingsbog, hvori Enhver kunde skrive Noget til Knud Jensen», — Andræ iøvrigt efter den Lilles Skjøn ikke fri for at kunne være noget sær paa disse Klinteture, naar de foretoges alene med ham, thi hedder det: «Jeg, som var en stor Kaffeelsker, tilbød mig paa Veien, at jeg vilde lave Kaffen, men paa dette vilde Fader ikke gaa ind paa», — unægtelig en krænkende Afvisning af et saa godt Tilbud.

Efter nogle Timers Hvil hos Klintemanden fulgte Hjemturen over Graaryg med den vide Udsigt over det sydlige Møen, men end mere trættende for Børnene, thi «da vi kom ud paa Landeveien, var det en forfærdelig Vei for os, thi vi vare saa uhyre varme eller svedte», — en Varme, der ikke blev mindre ved de mange Afstikkere ind paa Markerne for at plukke Kornblomster.

---

¹⁾ «Møens Geologie» af Christopher Puggaard, omtalt af Andræ som en god Bog.

En «sidste Klintetour» forløb for saa vidt udelt behagelig, som «Fader nemlig havde lovet os, at vi maatte hvile os paa hver en Bænk, som vi mødte paa denne vore Møens Farvel eller Hjemtour», — en Liberalitet, som Andræ iøvrigt kom til at bøde for; «thi», som der fortsættes — unægtelig noget omstændeligt, men derved desto nøiagtigere i Tidsomstændighederne ved den spændende Tildragelse — «thi, da han engang stod og hvilede sig paa en Bænk, og da han nu fordybet i Naturens Drømme, og dybe Tanker sad i hans store Pande, — midt i denne Fordybning tabte Fader, eller maaske glemte han, sine Handsker, og vips, Poul har dem i sin Lomme. Vi hvilte os meget paa denne Vandring, og endelig gik vi ned til Stranden. Her løb nu en lille Elv ned i Havet. Vi stopped og hindrede den dens Udløb i Havet, og lod den saa selv lade sig bryde igjennem. Efter at have opholdt os her et Quarteersted gik vi igjen vor Vei hjemad. Fader mærkede endnu bestandig slet ikke, at han havde tabt sine Handsker». Ja, saalænge vedblev Faderen at gaa i lykkelig Uvidenhed om det store Tab, at der blev Stunder for den behændige Finder til at aflægge Besøg hos Frk. Rossing og dér blive beriget med bl. Andet en «forstenet Hanekam», og yderligere Stunder til, at den yngre Broder, der havde faaet Kig paa Gaverne, kunde faae Leilighed til at forskaffe sig selv lignende, — ikke ved ubeskedent at bede herom, men ved, henledende Opmærksomheden paa sig, «ogsaa at gaa ned i Haven og dér lade [hvor udspekuleret i den 8-Aars-Alder], som om han søgte om Noget». Listen lykkedes da ogsaa, idet Frk. Rossing kaldte paa ham og gav ham bl. Andet «en forstenet Regnorm», — Rariteter, der begge fremdeles ere bevarede.

«Men imidlertid begyndte da Fader at mærke, at han havde tabt sine Handsker. Han begyndte med at søge i Lommerne, Skufferne, og saa begyndte han at sige: «Hvor kan dog de Handsker være bleven af?» — Har I slet ikke seet dem? Det er jo ubegribeligt, hvor de er bleven af!» «Han gaaer imidlertid op og ned af Gulvet og søger paa alle

Steder. Men endelig viser jeg Handskerne for hans Øine. Han bliver uhyre glad, og» — ja, hvad troer man blev Findelønnen ved denne uhyre Glæde? — «og siger, at iste Gang, jeg taber eller slaaer Noget istykker, skulde jeg ikke betale det». Om nu denne Fremtidsbelønning nogensinde er kommen Finderen tilgode, skal lades usagt, men for saa vidt dog ikke uden Værd, som Børnene alt dengang havde Sparepenge staaende paa Rente hos deres Fader, hvoraf en lille Bøde for tabte eller ituslaaede Sager i fornødent Fald kunde tages.

Større Glæde vakte for saa vidt Turene til Hjerterbjerg, som der dels ventede Børnene et Traktement med Tante Hannes høit priste, hjemmebagte Sukkerpleskner, og derhos Andræ, uden paa disse Ture ad jævn Landevei at være distraheret af Kort og Kikkert — alias: «fordybet i Naturens Drømme» — ganske kunde ofre sig til deres Underholdning. «Paa denne Tour fortalte Fader os meget om Keiser Napoleon Bonaparte og i Særdeleshed om Marechal Lefèvre¹⁾ (Hertug af Danzig). Han fortalte os, at engang var Marechal Lefèvre beet at drikke Schokolade hos Napoleon I; men han fik ingen Schokolade, og Napoleon I sendte ham derfor en lille Pakke, der var fuld af en Mængde smaa Papirer, som hver gjældte 100 Franc (En Franc er omtrent 2 $\frac{1}{2}$ β , altsaa 100 Franc er: 35 Rd. 2 $\frac{1}{2}$ 8 β). Det var en ikke saa liden Sum. Marechal Lefèvre havde, dengang han var lille, gaaet i Skole med en lille Dreng, som ikke var bleven til Noget videre. Han kom en Dag op til Marechal Lefèvre og sagde: «at han gjerne kunde give ham nogle Penge, da han havde saa mange». Og han sagde tillige, at det var uretfærdigt, at han skulde være kommen til en saa stor Anseelse og saa mange Penge, og han derimod en ussel, fattig Pjalt, og ikke saa meget som en $\frac{1}{2}$ Sous. Marechal

---

¹⁾ Saaledes Navnet hidsat i Dagbogen, men bør maaske bemærkes, at Marskallens Navn rettelig staves: Lefebvre.

Lefèvre sagde til ham, at han havde ikke faaet det for Ingen Ting, og sagde nogle Ord til sin Tjener, der var derinde. Denne (Tjeneren) kom saa ind med 2 Pistoler, 2 Sabler og 2 Dolke. Derpaa sagde Marechal Lefèvre til ham: nu kan du faae Halvdelen af min Formue, naar du vil modtage Halvdelen af de Pistolskud og Sabelhug og Dolke-Duel Stik, som han havde faaet. Men den fattige Skolekammerat erkjender derpaa sine Feil, og siger, at han priser sig lykkelig ved sin Fattigdom, naar det er saa suurt at fortjene Rigdommen. (Herpaa ender denne Samtale med Fader). Vi saae da pludselig komme imøde mod os 2 Damer, som vi i den første Begyndelse ansaae for en gammel Kone og en anden gammel Kone, men da vi kom nærmere til, saae vi, at det var Fru Whinter og Moder». Om nu Glæden ved Mødet er givet Luft ved Meddelelse af dette Feilsyn, har Børnene næppe faaet Komplimenter for deres gode Øine, idet begge Damer var i Trediverne, — Fru Winther (født 7. Decbr. 1813) dog rigtignok saare nær de Fyrre, men fremdeles nydende Ry for ungdommelig Skjønhed.

Med Andræs Ængstelse for, at der skulde tilstøde de kjære Drengene Et eller Andet ved at færdes paa egen Haand udenfor Havens Enemærker, blev der kun sjelden Leilighed for dem til den Art Frihed. Dog faldt det i deres Lod uden Faderens Ledsagelse at være Tilskuere ved en saakaldet «Vilandejagt», og Takken for denne første og tilmed sidste Jagt, som de har overværet, skyldte de ingen Ringere end — «Fru Børstenbinderinde Hansen». Saaledes nemlig:

«Denne Dag var meget moersom. Vilandejagten skulde begynde om Morgenen Kl. 9³/₄, men Theobald, Jeg, Johannes og Victor gik først derud Kl. 10¹/₄. Vi fik det nemlig først at vide Kl. 10, og Fader og Moder havde lidt Tvil, men Hr. Børstenbinder Hansen og hans Kone, Fru Børstenbinderinde Hansen, sagde, at det ikke var farligt; de havde nemlig været derude. De havde seet «Executionen» med Hunden

Apollo, der var sygelig og svag, at den blev skudt af den unge Hr. Rossing, Forvalter paa Gaarden. — Altsaa: Jeg, Theobald, Johannes og Victor gik derud alene. Vi ankom til Vildande-Mosen Kl. 11, og der var den unge Hr. Rossing, Assessor Rossing og 2 andre Jægere. Men vi fik ingen Vildænder, vi saae nok undertiden nogle dukke op, og der blev da skudt efter dem, men uden at ramme. Endelig opgav de Alt om Vildandejagt; men de morede og øvede dem med det Samme i at kaste en Steen op i Luften og, idet den var oppe, see at ramme den med en Ladning Hagel» — —

«Da vi kom hjem», afsluttes Jagtkapitlet, «blev det sagt til os, at vi ikke maatte tale noget om, at Apollo var bleven skudt, da Madame [sic] Rossing kunde saa godt lide den», — for saa vidt et betænksomt Paalæg, som jo noget haardt for Fru Rossing til Skuffelsen over ingen Ænder at faae til Traktement af Gaardens Gæster at skulle føie «Executionen» af sin Yndlingshund som eneste Udbytte af Jagten.

Efter henved 4 Ugers Ophold paa «Liselund» slog Afskedens Time.

«Endelig brød Onsdagen den 14. August 1853 frem. Ak ja!! Det var rigtignok en sørgelig Dag for os Alle. Vi havde om Aftenen sagt Farvel til Hansens, Rossings og Aspegreens, som lykønskede os med en lykkelig Reise. Om Morgenen efter at have drukket The stod Rossings Vogn udenfor og ventede paa os. Fader havde imidlertid faaet en Regning, som han meget forbausedes over, thi den var ganske uhyre billig. Fader spurgte ogsaa Rossing, om det ikke var en Feiltagen, men han sagde «Nei». Fader betalte ham Nogle og tredsindstve Daler. Fader havde hørt, at Rossing saa godt kunne see i Kikkerten, og da han syntes, at Regningen var saa uhyre billig, gav han ham sin Kikkert». — —

«Da vi kom til Dampskibet, som hed «Flora», var der omtrent 30 til 40 Personer ombord. Vi gik ned i Kahytten, hvor vi læste i Riises Archiver» . . . »Capitainen troede, at vi kunne komme til Kjøbenhavn, førend Bommen blev lugget, men vi gjorde det ikke og maatte vente $\frac{1}{2}$ Time. Endelig ankom vi til Kjøbenhavn; jeg var saa bedrøvet, — den bratte Overgang fra Haven og Frugterne til den væmlige By».

Men hvorfor «den væmlige By»? Andræ havde dog strax efter Hjemkomsten skrevet til sin Moder: «Ved vor Ankomst traf vi, Gud skee Lov, Alt godt og vel, samt Choleraen i god Gang med at tage af. Her paa Nørregade, siger Folkene, at man saa godt som slet Intet har mærket til den»¹⁾. Men hvorfor da denne Uvillie hos Sønnen? Jo, han havde ei faaet sit Ønske opfyldt, om efter Afgangen fra Fru Stub's Forberedelseskole at blive sammen med jævnaldrende Kammerater indmeldt i Bohr's Latin- og Realskole, men til hans Sorg indløb netop under Opholdet paa Møen «et Brev, hvori der stod, at jeg var bleven indmeldt i [Metropolitan] Skolens 1 Classe», — altsaa et nyt Afsnit af Skolelivet, der om faa Dage skulde begynde, men uden nogen af de hidtidige Venner at slutte sig til.

Side 123—124.

Fra det omstaaende berørte Aar, der for saa vidt dannede en Vendepunkt i Andræs Liv, som det bragte hans Afskedigelse af Militæretaten, erindre hans Sønner kun saare Lidet. For Faderens Vedkommende egentlig kun det negative, at de ikke saae ham i mindste Maade forstemt eller nedslaaet over den uretfærdige Behandling, som var udviist imod ham, og hvad dem selv angik, at medens Andræ ikke hidtil havde givet sig synderlig af med deres Fornøielsesliv, deltog

---

¹⁾ Brev fra Andræ af 16. August 1854.

han nu af og til i deres smaa Formiddagsture med Moderen til Frederiksberg Have.

Fra en af disse Ture hjembragte Andræ en lille Anekdote om sin yngste Søns «gode Hjerter», som det har moret ham at fortælle vistnok de Snese af Gange til dem af hans Venner, Ravn, Reich, Schovelin og Andre, der efter den mere alvorlige Underholdning i hans Værelse kom ind til The om Aftenen med Andræs Hustru og Børn.

«Har jeg aldrig fortalt Dem min Historie om Victors gode Hjerter?» For ei at unddrage Andræ Glæden af at fortælle den paany lød Svaret benægtende. «Nu, saa skal De høre: Det var paa en af vore Smaature ud til Frederiksberg Have i det Aar, jeg fik min Afsked, at jeg førte Børnene hen til Disken i Josty's Konditori med de mange Kager, og sagde til dem, at nu kunde de tage hver sin. Se, Poul, han gjorde sig nu ingen Betæneligheder, men tog strax en. Men min lille Ville, veed De, hvad han gjorde?» — stærk Spænding hos Tilhørerne — «Han saae først paa mig med et spørgende Blik, reiste sig saa paa Taa og hviskede mig ind i Øret, for at Butiksjomfruen ikke skulde høre det: «Men, Fa'r, Fa'r, har Du nu ogsaa Raad til det?» — «Se, det finder jeg var smukt og betænksomt handlet af min lille Ville», — med beundrende Blikke saaes hen paa det gode lille Hjerter.

Nepe et Smil værd, vil Læseren mulig finde, og unægtelig jo ogsaa kun for Andræs Faderglæde, at det lille Træk antog hine Dimensioner som Vidnesbyrd om Betænksomhed og godt Hjerter, men i sin Ubetydelighed dog for saa vidt betegnende som det illustrerer, hvad io Aar senere optegnes af Andræs Hustru¹⁾ om en forskjellig Side i Børnenes Temperament: Den Yngste med sine «Betæneligheder», inden han træffer sit Valg, den Ældste gribende rask til, men sikkerlig ved at se Broderen gjøre sig tilgode med et stort Stykke

¹⁾ Omstaaende S. 196—197.

Lagkage — det haves for Øie, næsten smages endnu — «ærgrende» sig: Hvor dumt, at Du ikke tog som Victor, i Stedet for beskeden at lade Dig nøie med en Toskillingskage!

«Men nu», fortsatte Andræ i senere Aar, «skal jeg ogsaa fortælle Dem en Historie om Poul, som De sikkert ikke kjender.

Det var i det Aar [1870—71], da vi foretog vor store Reise rundt om i Italien og Schweiz, og vi havde jo Alle glædet os til at have Poul med paa den Reise. Men troer De, det passede den unge Herre? Nei, ingenlunde! Ja, i Rom kunde han jo gjerne tilbringe Vinteren med os, men reise derned sammen med os, — det kunde han virkelig ikke tjene os i. Nu, der var jo ikke Andet end at finde sig i Pouls Særhed, og først nogle Maaneder senere havde vi da den Fornøielse at se ham i Rom. Efter at have tilbragt Vinteren dér, vilde vi jo ogsaa besøge Neapel. Men heller ikke her passede det Poul at foretage Reisen sammen med os, hvorimod han fandt det ønskeligt at tage derned nogle Dage forud. Fra Neapel tog vi til Sorrent, og nu gjentog sig det Samme, at Poul ønskede at gjøre ogsaa denne lille Tur uden vort Selskab. Her i Sorrent fik saa Poul Budskab fra Ministeriet om, at han var udseet til at ledsage Kammerherre Bille¹⁾ som Sekretær under dennes Mission til vore vestindiske Øer. Det var jo meget smigrende for saa ung en Mand, og Opholdet skulde kun vare et halvt Aars Tid, saa jeg kunde jo ikke Andet end raade ham til at modtage Stillingen. Og da vi nu ikke skulde se ham saa længe, besluttede vi da at bryde op fra Sorrent for at ledsage ham til Rom, — hvorfra han jo nok kunde finde hjem paa egen Haand, siden han ene

---

¹⁾ Nuværende Geheimekonferentsraad F. Bille, dengang Ministerresident i Washington og i Mai 1871 udnævnt til overordentlig Regjeringskommissær og Gouverneur *ad interim* for de dansk-vestindiske Øer.

havde fundet dertil. I Castelammare kom vi ind i en 1ste Klasses Coupè og glædede os nu til at være sammen med Poul paa denne vor første og sidste Jernbanetur med ham. Men hvorledes troer De, det gik os? — Jo, ikke saa snart vare vi komne tilrette i Coupéen, før Poul reiste sig, saae sig omkring og sagde: «Her maa man nok ikke ryge?» — «Nei, det kan Du vel begribe!» — «Ja, saa troer jeg, jeg vil gaae ind i en 2den Klasses Coupé for at ryge min Cigar». Saa gik Poul, og vi saae ham først igjen paa Bane-gaarden i Rom.

Seer De, saaledes opnaaede vi paa denne Reise, hvor vi turede det halve Europa rundt, bogstavelig talt — forstaaer sig paa vore Jernbaneture — at være ikke 2 Minutter sammen med Poul».

Misbilligende saae Tilhørerne hen paa den sære Søn, der ikke satte mere Pris paa sine Nærmestes Selskab, men tillod ham dog at kommentere:

«Ja, det kan nu være sandt nok, men Du glemmer at fortælle, at hvor gjerne jeg end vilde reise med Eder til Rom, saa kunde jeg ikke faae Permission før nogle Maaneder senere, idet jeg under Kontorchefens Sygdom fungerede i dennes Sted og var optaget af bl. Andet at forfatte Skrivelser til et Folkethingsudvalg angaaende Reformer i Lovgivning og Administration for vore vestindiske Øer¹⁾. Og hvad angaaer Reisen forud til Neapel, ja, saa var jeg jo den, der talte bedst Italiensk og efter Din egen Formening bedst i Stand til at forhandle med Italienerne om paa rimelige Vilkaar at faae opfyldt Dit lidt aparte Ønske om en Salon, hvor alle Maaltider, paa nær Middagen, kunde indtages. Og her ved skilte jeg mig efter Din egen Mening saa godt paa Hotel Crocette i Neapel, at Du selv bad mig om ligeledes at tage

---

¹⁾ «De dansk-vestindiske Øer, nærmest med Hensyn til deres nuværende politiske og finansielle Forhold» af P. Andræ (Kbhvn. 1875).

nogle Dage forud til Sorrent for dér at træffe et lignende Arrangement. Men, forstaaer sig, iøvrigt jo rigtigt nok: At da vi var Fem i Coupéen, saa at vi ikke Alle kunde faae Hjørneplads, og Du ønskede, at jeg ikke røg dér, saa foretrak jeg, der den næste Dag skulde reise bort fra Italien, at se endnu lidt af det italienske Liv ved at gaae ind i en Rygécoupé.

I Stilhed hørte Andræ paa, at Forgyldningen saaledes gik af hans Anekdote, hvad dog ikke forhindrede ham i ved Leilighed at tage den frem paany.

Iøvrigt indbød Sønnernes Færd, saa vidt den kjendtes af Andræ, kun lidet til at fortælle Anekdoter om dem, og med saa mange karakteristiske om sine Samtidige havde han da ogsaa for deres Vedkommende kun de anførte tvende.

Side 137.

Til Bedømmelse af «den smukke Efterretning fra Hjemmet [Udstedelsen af Forfatningsforordningen af 26. Juli 1854], som Nordenvinden tilblæste Andræ og Hall ved deres Theebord i Andermatt», kunde Andræ have ventet nærmere Oplysning af sin Svoger, H. E. Schack, der i et Brev til ham fra Slutningen af Juli bebudede forhaabentlig i Løbet af en Uge at kunne foretage en Reise til Schweiz og dér træffe sammen med begge Venner.

Af Grunde, der ere mig ubekjendte, blev det dog ikke til noget med denne Schweizerreise, og istedetfor de savnede Details angaaende Forfatningsudstedelsen maatte Andræ lade sig nøie med nogle Bemærkninger af mere personlig Art vedrørende Schack og ham selv.

«Gæve Oberst!

— — «Folket viser i denne Tid, at det paaskønner sine fortjente Mænd, idet jeg i den sidste Uge har faaet tre ind-

trængende Opfordringer til at styrke Folkethingets fortyndede Leder. Da Klein er bleven Assessor i Viborg, har jeg dog seet mig yderligere foranlediget til at afslaa disse Opfordringer. At Broberg er valgt i Kbh. 2det, Pastor F. Hammerich i Veile, exam. jur. Simonsen (forhenvær. Folketh.s Mand) i Hjørring, vide de vel. Martensen udsteder Hyrdebreve; Fru Grundtvig er død; Ferd. Fenger bleven Præst i Thostrup.

Tante, Sine [henholdsvis Andræs Moder og Hustru], Victor og Poul saae jeg alle igaar ved bedste Sundhed og Humeur; Poul gaaer i Vandet med Løvemod, og Victor styrer Hønsene i Helsingør med en Kraft og verve, der kun kan sammenlignes med den, hvormed hans celebre Fader styrede Gæssene i Rigsdagen.

Til den fra Aandens og Hjertets Side lige fortræffelige gamle Rævenfeldt-Hall beder jeg Dig bringe min ærbødigste og cordialeste Hilsen, hvilken Du ogsaa selv behage at modtage fra Din

ganske hengivne

E. S.»

Baade som Politiker og som «Phantasternes» Forfatter hører Egede Schack jo til de af Andræs bekendte Samtidige, om hvilke min Biografi ønsker at give «Bidrag til Belysning», og her tør da fra forskellige Tidspunkter i deres Liv hidsættes nogle Breve, der ved Siden af den Interesse, der knytter sig til Indholdet, viser i hvor venskabeligt Forhold de stod til hinanden, skjøndt saa forskellige i Charakter og Optræden: Andræ Aandsaristokrat, fornem-reserveret¹⁾, Schack derimod i Sind og ydre Fremtræden demokratisk anlagt med netop Velvillie overfor den Folkelighed, som kun fandt ringe Sympathi hos Andræ.

---

¹⁾ Nærmere herom i Biografien om Andræ 1ste Bd., S. 106 ff.

Fra 1848, da Schack i 3-Aarskrigen gjorde Tjeneste — først som frivillig Menig og senere som Underofficer ved 4de Linie-Bataillon — foreligger bl. A. nedenstaaende Smaabreve til ham fra Andræ:

«Kjøbenhavn den 28de April 1848.

Kjære Ven!

Hvilken Glæde Dit Brev har forskaffet os, behøver jeg ikke at sige. Du kan nok forestille Dig den Uro, vi Alle i flere Dage have næret for Dig. Jeg kunde med temmelig Bestemthed vide, at Du accurat maatte være indtruffet tilpas for at tage Deel i Slaget, men havde derimod ingen Vished for, at Du just var kommen til Din Bataillon. At denne derimod efter Omstændighederne var kommen fortræffeligt fra det, var den eneste Trøst, hvormed jeg indtil idag kunde berolige Dine Paarørende og mig selv.

Nu, da Alt er gaaet saa godt, kan jeg kun af hele mit Hjerte lykønske Dig. Du har taget Deel i en Begivenhed, som til evige Tider vil staae beundret i vor Historie. Det eneste, der mangler, for at gjøre den til Noget af det Brillanteste, Krigshistorien formaaer at opvise, er den, rigtignok overordenligt let forklarede, Skynding, hvormed Flensborg er bleven forladt. — En fornyet Kamp burde, efter min Overbeviisning, i intet Tilfælde have fundet Sted; men godt havde det været, om Tropperne havde kunnet spise og sove i Ro, forinden det absolut nødvendige Tilbagetog fra Byen iværksattes.

Om Stemningen her ville de Nummere af «Fædrelandet», som idag tilsendes Dig, kunne give Dig Oplysning — Det er kun de exalterede, uvidende Snakkere, som have været noget nedstemte, hvorimod Mængden, og, som jeg troer, den lavere Classe, er ved godt Mod. Alle dele naturligviis Beundringen for Landetatens 2den April, for Kampen af 10,000 Danske mod henimod 30,000 Tydskere. — De engelske Efterretninger, som

Du ligeledes vil lære at kjende af et Følgeblad, ere, efter min Mening, bedre end vi kunde vente, skjøndt naturligviis ikke saadanne, at de kunne tilfredsstille exalterede, af Illusioner fremkaldte Forventninger. England maa nu tage virksom Deel i Striden. Foreløbig maa denne fra vor Side være reen defensiv. At stille Hæren i Marken ligeoverfor en urimelig Overmagt gaaer ikke an. — Et Par mindre Expeditioner ville vistnok snart styrke dens muligt rokkede Selvtillid.

Skriv endeligt snart og ofte. — Jeg selv skriver disse jaskede Linier for strax at besvare Dit kjære Brev. Fra min Side skal Correspondancen flittigt blive fortsat, og, som jeg haaber, under en ordentligere Form. — Lad mig for Guds Skyld faae lidt mere at vide om Bataillen. Vi, der sidde i Kakkelvnskrogen, sluge hvert Ord af en saadan Waterloo-Mand, som om det var et Evangelium. —

Held, Hæder og Lykke ønskes Dig af

Din hengivne

Andræ».

«Kjøbenhavn d. 12te Mai 48.

Kjære Egedel!

Tak for Dit Brev af 6te Mai, som jeg først modtog den 1ode, noget som jeg blot bemærker, for at Du ikke skal synes, at mit Brev lader vente for længe paa sig. Lad mig blot høre bravt ofte fra dig, saa skal jeg ganske sikkert til Gjengjæld opvarte med vore tarvelige kjøbenh. Nyheder.

Først og fremmest har Du vel nu ikke længere Tvivl om den skandinaviske Hjælp. I saa Fald vil jeg blot for Dig bemærke, at jeg antager Ankomsten af et Hjælpecorps paa henved 20,000 Mand for snart forestaaende (om circa 14 Dage). Herved faae vore Sager, Gud skee Lov! en bedre Vending, som rigtignok ogsaa var høist nødvendig, da det lader til, at de gode Tydskere bestandigt samle flere og flere Tropper

paa Halvøen. — Hvad vore andre Venner, Englænderne og Russerne, ville gjøre, er mig endnu ikke ganske klart; dog er det ikke umuligt, at Vinden snart kommer til at blæse fra en anden Kant, og at «Bundet» kunde blive tilbøieligt til at indlade sig paa en fredelig Udjevning, — forstaaer sig paa en for os antagelig Basis. —

Du vil let indsee, at der for Øjeblikket ikke kan være Tale om store krigerske Operationer fra vor Side. Gaaer Hrr. v. Wrangel høit op i Jylland, som næppe er sandsynligt, kunde der maaskee blive Leilighed til at spille ham et Puds. Rimeligere er det, at Du og Dine fyenske Kammerater endnu et Par Uger komme til i al Ro og Mag at spise den berømte Boghvedegrød. Paa Als antager jeg derimod, at man vil faae en haard Dyst — Hannoveraneren, som for Øjeblikket stiller sig an som et Lam, samler i Smug Kanoner og Broslagningsgjenstande, der vistnok ere bestemte til alvorligt Brug; i modsat Fald vilde der nok gjøres mere Allarm med Forberedelserne — Forøvrigt leve vi her isolerede fra hele den civiliserede Verden, da Postgangen i den sidste Uge er complet afbrudt —

Den officielle Beretning om Slaget ved Slesvig antager jeg, Du har læst, da den staaer i alle Blade. Den vil kunne oplyse dig om adskilligt, som Du ikke har vidst — Saaledes vil Du kunne see Grunden til, at Reserven, 4de og 7de Bataillon, ikke blev anvendt paa en anden og kraftigere Maade. Overrumplede ere I vel ikke blevne, men lidt pludseligt har jo rigtignok Kampen begyndt — Hele Affairen antager jeg endnu bestandigt at være bleven gennemført paa den ene rigtige Maade. En Rutten med Masser vilde i en Haandevending have ladet os føle den knusende Overmagt; at Terrainet gjorde det muligt at soutenere Kampen ved Tirallering til det sidste, deri bestod just vor Fordeel — Var man kommet til at kjæmpe paa et for Cavalleriet og de sluttede Masser gunstigere Felt, havde vi jo aabenbart ligget under. Overhovedet forekommer det mig, at selv vore Feil have ledet til vor Lykke — Der er vist ingen

Tvivl om, at Preusseren egenlig havde betænkt at spare Hovedangrebet til anden Paaskedag, men at han, ved vor tilsyneladende Overrumpling, lod sig lokke til at vove Slaget strax, inden alle Reserver vare i hans Magt. Hvorledes var det gaaet, naar disse om Aftenen havde truet vor Retraite, istedetfor at komme frem ligeoverfor os, og saaledes givet os den sidste Erindring om, at det var paa høi Tid at holde op? Havde Forpleiningsvæsenet været i den fortrinligste Orden og Tropperne mere krigsvante; havde de spist deres gode Mad om Aftenen ved Langsø og næste Eftermiddag hvilet sig rigtigt ud i Flensborg, — Gud veed, om vi da havde i god Behold naaet Als, eller om vi ikke langt snarere havde ladet os lokke til at levere endnu et Slag i Stillingen ved Bau og saaledes udsat os for en total Oprivning — Du kan nok erindre, hvor betænkelig jeg var ved Din Afreise med Hensyn til den forestaaende Affaire. At Armeen vilde blive slaet og tvungen til en hurtig Retraite fra Halvøen, den Sag var vis for Alle, der havde lidt Forstand paa Tingene, men at dette Slag vilde blive saa hæderligt og saa billigt kjøbt (med 150 Døde og henved 500 Saarede), det turde man næppe være sikker paa, ligesaalidt som det lod sig antage, at vor Modpart, som dog var i Besiddelse af dygtige Generaler, skulde begaae en saa ubegribelig Feil, at vove Slaget før alle Forberedelser til en kraftig Forfølgelse vare trufne, og at vi skulde have det mageløse Held at komme tilbage til Als uden at have mistet saa meget som en eneste Kanon —

Om Familiesager skal Sine skrive. Altsaa farvel min kjære Egede — God Lykke og snart et Brev til Din

hengivne

Andræ».

«Kjøbenh. d. 17. Juni 1848.

Kjære Egede!

Ved at tilstille Dig indesluttede Brev, som jeg i dette Øjeblik modtager, kan jeg ikke andet end benytte Leiligheden og tilføie et Par Ord fra mig selv. Sine har udfærdiget en lang Epistel til Dig, som afgik for nogle Dage siden. Imidlertid har Du næppe modtaget den, da den var adresseret pr. Sønderborg. Blandt Andet berettes Dig deri, at der destoværre for Øjeblikket ikke er noget Haab om at kunne see Dig som Auditeur — At Du, al Hæder uagtet, er mæt af det simple Soldaterliv, kan Ingen bedre begribe end jeg — Give Gud, vi snart maatte kunne see Dig i en anden behageligere og mere passende Stilling.

Det har skaffet os stor Glæde at vide Dit Navn mellem dem, der have udmærket sig den 5te Juni. Var blot først det Hele godt forbi, saa kunde man ret af Hjertef gratulere Dig til at have taget Deel i Campagnen. Nu maa det i hvert Tilfælde være Dig nogen Trøst, at Livet herhjemme er, som Du let kan forestille Dig, usselt og piinligt i allerhøieste Grad. De forbandede Underhandlinger, som ikke føre os Maalet et Skridt nærmere, foregjøgle os hver Dag et Haab, som forsvinder den næste. Uden at være Diplomat tør man dog nok nu paastaae, at dersom der ikke inden føie Tid kommer et Resultat, saa er al Udsigt til et fredeligt Forlig med «das grosze Deutschland» forbi. Hvad der saa skal komme, det veed Gud og vore nølende Garanter.

Vore gode svenske Venner have da indtaget deres Plads ved Rubicons Bredder, men passere over paa hiin Side synes dog nok endnu at være dem lidt betænkeligt. Deri giver jeg dem forsaavidt ganske Ret, thi man maatte være Redacteur, eller idetmindste Medarbejder af «Fædrelandet», for at see Tydskland absolut ruineret, naar 35,000 Skandinaver stillede sig i Marken. —

Dog — jeg vil ikke skrive et Ord mere thi, som Du nok kan mærke, er jeg just ikke *couleur de rose*.

Gid det gaae Dig vel og gid vi snart maatte sees.

Din

Andræ.

Saasnart der maatte være Noget, som det virkelig var værdt at vide, skal jeg sikkert underrette Dig derom. Alt, hvad Du maatte høre fra andre Kanter om Fred, Vaabenstilstand etc. etc., er Vrøvl»¹).

Destoværre ere Schacks Breve fra Krigstjenesten i 1848 til Andræ mig ubekjendte. Derimod foreligger adskillige af hans Breve til Andræ fra en Reise, som han i Foraaret 1851 foretog til Paris og Schweiz, og mulig det af disse — i Modsætning til den Begeistring, som Andræ i unge Aar nærede for det «mageløse, enestaaende Paris» — kunde interessere at kjende den mere koldsindige Maade, paa hvilken Schack udtaler sig om Paris' Herligheder:

«Paris d. 29. Mai 1851.

Bolde og brave Major!

Som Du vist erindrer, er det med en vis spansk Følelse man adresserer sine Breve: «Paris d. — —», og Du vil altsaa ved at tilbagekalde Dig hin Følelse levende kunne sætte Dig ind i Brevskriverens Stemning. — Hvad Veir og Vind angaaer, fortjener Paris iøvrigt den dybeste Foragt, og staaer langt efter vort retskafne Kjøbenhavn, hvor man meget ofte har godt Veir en hel Dag og meget sjældent slet Veir en hel Maaned. — Jeg finder mig iøvrigt ret vel tilrette herovre, men med Und-

---

¹) Nogle Udhævelser i anførte tre Breve skyldes mig.

tagelse af Versailles har jeg Intet seet, som forekom mig egentligt stort. Maaske vilde Billedgalleriet i Louvre kunne fortjene dette Prædikat, men det er lukket i denne Tid. Det synes mig i det Hele utvivlsomt, at Paris' Dyder især ere store, naar man er egentlig bosat der: dets store Fortrin, at man blot ved at række Haanden ud har netop det, man vilde have, og har det ogsaa noget nær til den Pris, man vilde have, — kommer dels ikke den Fremmede til Nytte, da han ikke veed, hvor han skal vende sig, dels har han ogsaa kun Brug for lidet deraf.

Mine Øine have desværre, ligesom mit Helbred i det Hele, været meget maadelige, og jeg har derfor kun gaaet lidet i Theatrene, hvad der gjør mig meget ondt. I Montansier (fordum Montpensier) var især et Par af de mest uforsagte Comikere, jeg har seet, og i Th. National (fordum Français) var i det Hele et meget godt Personale, som dog efter mit Skjøn ikke stod over vore Bedste, men snarere under. Rachel er uden Sammenligning Nr. 1. I at udtrykke Lidenskab og Charakter er hun magnifique, men hendes Elskov er, om jeg saa maa sige, ond og ikke kjærlig eller god. Jeg har ogsaa været paa et Theater, hvor vi have seet en Marketenderske fægte med Pallask og Kyrads; det endte med, at hun fik svære Prygl; om det var arrangeret eller ei, skal jeg ikke kunne sige. — Publikum var endda det morsomste; der var en udholdende Bifalds- eller Mishags-Storm.

A propos af slige Storme, saa har jeg da ogsaa været meget stadig i Nationalforsamlingen, til hvilken jeg faaar Kort hver Dag, naar jeg derom henvender mig i Qvæsturen. — Dupin og Benoist d'Azy ere to af de største Kjeltringer, man kan ønske sig; men man maa tilstaae, at det heller ikke vel er muligt at være mere uforskammet mod en «høitæret Formand» [Dupin], end «Bjerget» var og er mod Dupin: ikke blot sige de [«Bjerget»] til ham, at han er partisk, men de lægge saadan en usigelig Haan ind i deres Bemærkninger, deres Latter og deres hele Habitus. En af deres bedste Talere

er Hr. Schoelcher fra Guadeloupe; Em. Girardin er noget affectert og gjør ikke Indtryk paa mig, men er iøvrigt, som bekendt, ægte fransk pikant. Jeg har ogsaa hørt Thiers, Jul. Favre, G. Beaumont, Magne og L. Faucher, der baade i Udseende og Væsen ligner en engelsk, eller en dansk Bureaukrat-Aristokrat. — Seer Du Madvig, saa fortæl ham, at Cultusministeren har meget store Knebelsbarter, — item Justitsministeren. I Assiseretterne har jeg været nogle Gange, men ikke været heldig.

Jeg har hørt endel Forelæsninger, nogle over Philosophie og nogle over Æsthetik, navnlig den engelsk-tydskskandinaviske; de have alle været meget luftige. Hr. Philarète-Chapsal (jeg troer, han hedder saa¹⁾), som har holdt de æsthetiske, talte navnlig meget om den bekjendte »engelske« Forf. Hr. Kotzebue, hvem han med Føie dadlede; han tilstod iøvrigt, at i Frankrig var «Familien et Intet, Fadernavnet en Løgn og Modernavnet en Mythe», og en flink og fortræffelig gammel Mand, der er Direktør under Finantserne, og med hvem jeg har gjort Bekjendtskab, bekræftede nylig Sandheden af hans Ord.

Vor Minister, Hr. Moltke, har været meget flink imod mig. Han sagde, hvad jeg naturligvis ikke havde betvivlet, men hvad der interesserede mig at høre af ham: at vi kunde arrangere Affairerne i Slesvig tout à fait, som vi lystede; Ingen vilde indvende et Ord derimod, naar vi blot bestemt sagde, at det og det vilde vi. —

Hvis Du er saa skikkelig at svare mig paa dette Brev, saa fortæl mig lidt om Grupperingen etc. indenfor Notabelforsamlingen, men om Du gjør det, maa Du skrive snart, da jeg forlader Paris om en 14 Dage. Imorgen har jeg været her i 6 Uger. — Kan Du ikke møde mig i Schweitz? Jeg har

---

¹⁾ Der menes den som Literaturhistoriker og Forfatter bekjendte Philarète Chasles.

ingen flinke Folk at reise med, og er meget ofte Hypochondrist, hvisaarsag jeg nødig reiser alene. Iøvrigt er jeg ogsaa doven, og gider ikke gaae paa «Seværdigheder»; jeg sætter daglig Folk i Skræk ved at maatte indrømme, at jeg ikke har været paa utallige mærkelige Steder; blandt dem, jeg ikke har seet, men vil see, er Fontainebleau og St. Denis. Derimod har jeg ladet mig narre til at see nogle Gobelins-Fabriker, hvilket var meget kjedeligt. Forresten indseer jeg, at hvis jeg endnu engang kommer til Paris, saa vil Opholdet blive langt interessantere, end nu, og Reisen hertil er jo en ren Bagatel, saa umuligt er det vel ikke.

Nu faaer Du nøies for denne Gang med disse fattige Linier, som dog maaske kan tilbagekalde Dig «gamle Minder».

Din hjerteligt hengivne

E. S.»

Sit Ønske om at erholde Nyt fra Notabelforsamlingen i Flensborg fik Schack faa Dage senere opfyldt, idet Andræ, der som Delegeret for Kongeriget var Medlem af Forsamlingen, detailleret tilskrev ham om Partier og Personligheder i denne samt om Udsigten til at opnaae en Overenskomst mellem de modstaaende Interesser:

«Flensborg d. 5. Juni 51.

Hoistærede Hr. Fætter!¹⁾

«Første Akt af vort Flensborger-Drama er i dette Øjeblik tilendebragt. Imorgen tidligt reiser jeg og den største Deel

---

¹⁾ Foruden at være Andræ's Svoger var Schack paa mødrene Side Næstsødskendebarn med Andræ (jfr. den lille Stamtavle i Biografien om Andræ 1ste Bd., S. 2).

af mine Colleger hjem for at holde Pintseferie, efterat vi idag have sluttet Sagens foreløbige Behandling og nedsat en Comité. Formodentlig vil du gjerne høre lidt om vore mærkværdige Bedrifter, og jeg har derfor, uagtet jeg — *parole d'honneur* — næsten ikke har et Øieblik tilovers, besluttet at give Dig et Beviis paa min Expeditthed ved at forsøge paa at faae Dig tilsendt et Svar, inden Du forlader Paris.

Alting paa denne Jord gaaer en heel Deel simplere og naturligere til, end man paa Distance formoder. Saaledes ere ogsaa vore Forhandlinger blevne langt simplere og langt mere rimelige, end jeg selv før deres Begyndelse havde turdet vente.

Inden jeg gaaer et Skridt videre, maa jeg imidlertid bede Dig om, al Hemmelighedskræmmeri tilsidesat, at ville benytte det Følgende med Discretion. En stor Deel af de følgende Yttringer ere ikke beregnede paa andre end Dig, allermindst paa patriotiske Danske, som kun altfor ofte ere fanatiske — *Sat sapienti*.

Altsaa: de 6 holstenske Medlemmer ere meget fortræffelige Folk, men naturligviis Holstenere, eller rettere sagt Slesvig-Holstenere, overbeviste om, at Hertugdømmernes historiske Udvikling fordrer en nøie indre Forbindelse, og tildels overbeviste om, at selve Retten tilsiger dem en saadan. — De 6 Danske kjender Du, ialfald paa Sponneck ¹⁾ nær. Han er en yderst skikkelig og gemytlig gammel Knark, som ikke kjender Skygge af Finesser, men med Fornøielse modtager et godt Raad og troligt følger det.

Slesvigerne ere de Værste. — De ere temmeligt vilde, over al Beskrivelse umodne, især i politisk Henseende, meget mistænksomme og fanatiske, hvilket naturligviis især gjælder om de meest Dansksindede, som Paulsen, Manicus og Christiansen. Krüger er nemlig meget taus, og L. Skau er jo

---

¹⁾ Ikke Finantsministeren og Politikeren, Grev Sponneck, men dennes Fader, Stiftamtmand Sponneck (Dansk biogr. Lexikon XVI, S. 233.

noget slebet af i Folkethinget. — Hagemann er en prægtig, gemytlig Godsbesidder, som med Veemod seer Patrimonialgerichte u. s. w. gaae til Grunde, som af Hjertet hænger ved sit Fødeland — Holsteen, men som aabent bekjender, at nu maa der være Ende paa Vrøvlen, og at han ikke kan opdage anden Udvei end complet Adskillelse ved Eideren. — Jensen er en complet Anti-Slesvig-Holstener, som man let kommer til Rette med, da han altid erklærer, at han ikke forstaaer sig paa constitutionelle Quæstioner, men gjerne vil troe os paa vort Ord. — Davids er den Klogeste af alle Slesvigere, men solidt fasthaget af Tillisch, og Prehn — Slesvig-Holstenernes Støtte — har til Dato forstaaet saa ganske at skjule alle de farlige Egenskaber, Rygtet tillagde ham, at jeg næsten tvivler om deres Tilstedeværelse. Langt snarere forekommer han mig som en borneret, men virkelig forsonlig og temmelig svag Charakter. — Saavel under Møderne, som udenfor, hersker den venskabeligste Tone mellem de Danske og Holstenerne, hvorimod disse og Slesvigerne synes saa godt som ganske at flye hver nærmere Berøring.

Holstenernes Charakteristik kan kort gives saaledes: Hrr. Scharmer — for at begynde fra en Ende — er en brav Forpagter eller Meierie-Eier, som skal være meget velhavende; han forstaaer kun Tydsk og forstaaer aldeles ikke Politik. Forleden sagde han mig herhjemme, at han aldrig havde kunnet begribe en Tøddel af de mange Prægravations-Klager fra tidligere Dage med Undtagelse af «Die Bankfrage», med Hensyn til hvilket han dog vilde bande paa, at Holstenerne vare tagne ved Næsen. — Hrr. Reincke aus Altona, gewesener Rother, forsikkrer høit og dyrt af Erfaring at have lært, at almindelig Valgret ikke duer. Han saae i Førstningen noget barsk ud, men er nu ligesaa venlig som de Andre. — Moltke er en gammel, loyal, men bestemt Bureaukrat — forhenværende Medlem af slesv. holst. Cancellie. — Greverne Baudissin og Rantzau to complete Ridderskabsmedlemmer; den første iøvrigt gammel, jovial aristokratisk Patriarch, der i denne Tid har overladt henved 2000 af sine «Erbpächter» deres Steder

til Eiendom paa Balth. Christensen'ske Betingelser — um das Ding los zu werden; den sidste *le gentilhomme parfait*, taler det smukkeste Tydsk, jeg nogensinde har hørt, og har ofte vakt min Beundring ved paa den ziirligste Maade af Verden at parere med en gratieus Vending af sin fine Pariserkaarde de temmelig grandiose slesvigske Kampesteen. — Endelig kommer Itzehoer-Præsidenten — der alte Wiese — ret en gemytlig jovial Knark, som man maa see ved et Glas Vin og en Cigar for ret at nyde.

Under Forhandlingerne tale naturligviis samtlige Holstenerne, samt Davids, Hagemann, Jensen og Prehn Tydsk — vi Øvrige Dansk — Commissarius¹⁾ Tydsk med danske Vendinger, eller Dansk med tydske imellem hinanden. Det Mærkeligste er, at Holstenerne ere ligesaa villige som vi til at oversee og dække de hyppige Bommerter. Tonen i Møderne er sædvanlig god, meget ofte, mellem de Danske og Holstenerne høist gemytlig, til Ex. da Wiese beklagede sig over, at Holsteen maaskee kunde faae det endelige Resultat octroyeret, medens Kongerigets Rigsdag skulde formeligt vedtage det, og var bleven belært om Nødvendigheden heraf formedelst vor Grundlov — som han in parenthesi finder «schauderhaft demokratisch» — og nu udbrød: «Ja, ja, die Herren in Dänemark, die haben gut aufgepaszt — na, na — darin verdenke ich ihnen ja nicht — ich gratuliere ihnen aus vollem Herzen, aber bedenken Sie doch unsere Stellung», etc. etc. — Eller da Rantzau forleden i Ridderskabssagen med en noget paataget Pathos erklærede «als Mitglied der Ritterschaft»: «Ich werde die Sache nicht hier besprechen, — die ist gar zu bekannt, aber unsere heiligen historischen Rechte, die musz ich auf Feierlichste verwahren», — og der nu var bleven yttret, at Udtrykket «historiske» her jo aabenbart af det ærede Medlem maatte tages i Betydningen af «længst forsvundne», hvortil Rantzau kun svarede med et Smil, me-

---

¹⁾ Daværende Gesandt i Wien, Grev Henrik Bille-Brahe (Dansk biogr. Lexikon II, S. 362).

dens Wiese reiste sig og ligeledes smilende sagde: «Mein verehrter Nachbar hat sich ja verpflichtet gefühlt so eine Verwahrung hier abzugeben — Na, da brauchen wir ja nicht weiter davon zu sprechen — er selbst hat ja eben auch keine Lust daran — gehen wir denn fort», etc. etc.

Naar Slesvigerne tale, kommer som oftest Scener, der vilde blive høist ubehagelige, hvis de Danske ikke toge Ordet, og Holstenerne ikke besad saa god Takt. — Imidlertid maa Du ikke af det Foregaaende troe, at det paa nogen Maade er muligt, at komme til noget Resultat, hvormed Holstenerne kunne være fornøiede. Efter alle Discussioner komme de stedse tilbage til deres gamle Slesvig-Holsteen, og naar man udenfor Møderne fortroligt taler med dem og ytrer, at det er Een ganske ubegribeligt, hvad Fornøielse de kunne have heraf, saa trække de paa Skuldrene og sige: «Ja, vor Stilling er uhyre beklagelig; det, som denne Forsamling kan byde os, tør vi umuligt modtage. Det er muligt — skjøndt vi tvivle derpaa — at Deres Regjering kan sætte det igjennem, men af os kunne de umuligt forlange Samtykke til Slesvigs complete Incorporation og Danisering. — Slesvigerne ere endeel befængte af «Separat-Slesvigskhed», men, med Undtagelse af Prehn, Erke-Anti-Slesv.-Holstenerne. Sandsynligviis vil Planen med en heel Deel gode Modificationer, t. Ex. Holsteens fuldkomne, eller næsten fuldkomne Afsondring, og Cultus- og Undervisningsvæsenets Inddragelse under Rigsdagen, kunne blive vedtaget af de 6 Danske og de 8 Slesvigerne — Prehn har sit eget Heelstats-Project, som han nok ikke tør lade falde, og de 6 Holstenerne deres Slesvig-Holsteen. —

Spørgsmaalet bliver da, hvad Regjeringen tør gjøre — Samme Regjering er for Øjeblikket i den ynkeligste Forfatning. Hver Dag gaae Rygter om dens fuldkomne Opløsning og om Indsættelse af et erke-reactionært Ministerium, men just fordi disse Rygter ere saa fabelagtige, kan man ikke rigtigt troe dem. Jeg vil i Kbhvn. sondere det Nærmere. — Tillisch er fortræffelig og en stor Fjende af Freund H[all]; men frygter for at komme til at gaae af, hvis Explosionen finder Sted.

Da alt Papiret er fuldtmalet, og Kl. er 1 om Natten — imorgen tidligt skal jeg reise — maa jeg sige Dig et hjerteligt Farvel, ledsaget af de bedste Ønsker for Reisen.

Din A.

P. S. A propos — For 2 Dage siden indgav Holstenerne en skriftlig «Verwahrung der Rechte der Herzogthümer auf ewige Verbindung», som besvaredes af en meget god — om jeg selv skal sige det — Moderklæring af samtlige Danske og Slesvigere (Prehn incl.)¹⁾.

Nogle Aar senere var Schack som kst. Amtmand i Veile i længere Tid borte fra Kjøbenhavn og derved afskaaren fra vanlig Deltagelse i de fortrolige Torsdagssammenkomster med Hall og Krieger hos Andræ. Han henvendte sig da i nedenstaaende Brev til denne for at erholde nærmere Oplysning om den ved Indgivelsen af Andræs Demission som Conseilspræsident og Finantsminister i Midten af April 1857 indtraadte Ministerkrise:

«Veile d. 14. April 57.

Kjære Conseilspræsident!

Jeg haaber, at man endnu tør benævne Dig med ovenstaaende Titel, der unægtelig bedre end nogen anden passer for Dig, og beder Dig derfor strax, hvorledes det end dermed forholder sig, om Tilgivelse, fordi jeg i Tider som disse besværer Dig med Breve fra Veile. Jeg havde allerede i Fredags bestemt at festligholde Ferien med den behagelige Sysselsættelse at afgive Rapport om alle overstaaede Besvæ-

---

¹⁾ Udhæv. i Brevet skyldes tildels mig.

ligheder i mit Præfekturs første Uge, og lade denne Rapport, der som afgiven til min høie Foresatte havde en mere eleveret Charakter, træde istedetfor Provst Lerche-Jørgensens Langfredags Foredrag: — da jeg pludselig blev overrasket ved det velunderrettede «Dagblads» Meddelelse om Crisen.

Under saadanne Forhold tør jeg ikke vente, at detaillerede Underretninger om, at det er vidtløftigere at være Amtmand end Cons.præs.s-Secretair, ja næsten ligesaa vidtløftigt som at være Fattigforstander i Taarnby¹⁾, skulde finde de mest lyttende Øren; og jeg skriver derfor nu — ja, jeg troer egentlig nærmest, fordi jeg synes, at det dog er altfor fattigt, at jeg, som under de forrige Criser har havt Lov til ogsaa «at blande min Røst med de hylende Vinde», nu saaledes maa nøies med, glemt i det Fjerne, at dechiffere og debattere Dagbladets «Nyheder fra iforgaars», medens jeg veed, hvilket Liv der nu leves Nørregade Nr. 42 [Andræs daværende Bolig].

Jeg seer i Aanden Excell. Hall disse Helligdags-Formiddage sindig komme ind ad Døren med sit humoristiske Michaels-Physiognomi (jeg tør ikke sige Ræve-Fjæs, — hvis han skulde vedblive at være Minister), og Excell. Krieger — ufor-sagt, og med saa frisk Courage, som den Minister, der for første Gang er i en Crises piquante Situation — erklærende som en afgjort Sag: «Ja, naturligvis skal Andræ være Udenrigsminister; det vil vi nu slet ikke tale mere om; det er jo hans Pligt!» — (Men Gud bevare min Mund fra at gjentage slige Ord, jeg ringe Amtmand i Veile (cst.) [hvorvel det iøvrigt er unægteligt, at der er mere Vægtfylde i «Amtmand» end navnlig i «Secretair»]).

Men alt dette seer jeg, som sagt, kun i Aanden, og hvor meget Hauch end forsikkrer, at Aandens Syn er det dybeste, ja i visse Maader det allersandeste Syn, saa er det dog i mange Forhold høist utilstrækkeligt; og derfor vilde jeg — og her kommer jeg til det praktiske Resultat af die

¹⁾ En anden af Schacks Svogre var Sognepræst i Taarnby paa Amager.

HANS EGEDE SCHACK

lange Rede — være Dig uendelig forbunden, hvis Du vilde intervenere for mig hos Sine og bede hende være saa ædel ved et Par Ord at underrette mig om Sagens sande Sammenhæng. Hun vilde derved gjøre en Handling, som vilde være mere vis paa Paaskønnelse, end mange af Ministeriets bedste.

Idet jeg iøvrigt, som sagt, holder mig fjernt fra at yttre nogen Mening, gjør jeg blot det Spørgsmaal, om det, hvis saa skete, at Scheele maatte til Pinneberg, da ei maaske vilde minde for meget om Conseilspræsidentens iøvrigt — anerkjendes fuldelig — noble fiducia til Menneskeheden, saafremt man alligevel beholdt den «videnskabeligt dannede Michelsen»? — Om han end træder ind med det loyaleste Sind af Verden, vil det saa dog være muligt, at han ei overfor en Person som v. S[scheele] idelig vil komme til at meddele, hvad der ikke skulde meddeles, og orientere — volens eller nolens — saaledes som ingen Anden end just en Minister kan gjøre det? — Skulde man ikke kunne — forudsat, som sagt, at Alt gaaer efter Veile Amts Ønske — gjøre her, ligesom Triumvirerne Octavian og Antonius gjorde: den Ene offrede en Ven, den Anden en tro Tjener: Saaledes maatte Du da offre den videnskabelige Michelsen, og Hall maatte give slip paa *serenum integrumque vitæ* Simony (bemærkes iøvrigt, at enhver Lignelse unægtelig halter; thi gennemføres denne, bliver Krieger altsaa til «den uvirksomme» Lepidus, hvilket dog sikkerligen selv v. Scheele vilde anerkjende for at være «en ubillig Prædicat om den Krieger»).

Tilgiv nu alt mit Vrøvl, ædle Conseilspræsident! Bring mine venligste Hilsener til Sine, Tante, Poul og Victor og mine ærbødigste d^o til min høie Velynder og høie p. t. Foresatte, de to andre Triumvirer.

Din hengivne Ven og tro Secretair

E. S.

Blot Eet maa jeg nødvendig og uomgængelig udraabe:
For Guds Skyld ikke Bluhme!»

Schack fik sit Ønske opfyldt, idet Andræs Hustru detailleret tilskrev ham om Aarsagen til og Forløbet af den omspurgte Ministerkrise, der medio Mai afsluttedes med, at Andræ afgav Conseilspræsidiets til Hall, medens han vedblev at fungere som Finantsminister, — rigtignok med ringe Tro til, at denne Gjærning vilde blive af synderlig Varighed, thi — som et Postscriptum lyder i et af Fru Andræs Breve: «Carl siger, jeg kan tilføie, at om end det kommer istand, vil det gaa temmeligt slet og vistnok hurtigt være forbi, da der er for meget Stof til Uenighed».

Et sidste Brev modtog Andræ fra Schack, da denne for at komme til Kræfter under en langvarig Svækkelsestilstand i Sommeren 1859 opholdt sig i Tydskland, hvorfra han imidlertid ei kom tilbage til Danmark, idet Døden faa Uger senere bortkaldte ham ved det lille tydske Badested Schlangenbad.

«Badort Elster, in Sachsen.
d. 1 Juni 1859.

Min kæreste gamle Ven og Geheimeetatsraad!

Efter god gammel Skik maa jeg dog lade Dig vide, at jeg lever, og «ønsker at spørge det Samme fra Eder». Desværre kan jeg ikke sige det Sædvanlige, at jeg lever vel, thi jeg har levet forbandet ilde, og engang — hvad siger Du dertil! — som jeg bestemt troer, præfereret det tilkommende Liv for det nærværende.

Her er iøvrigt et, som det synes, fortræffeligt Badested, og jeg lever her i Haabet. Vi har den skjønneste Udsigt, hvor vi boe, over den lille Flod Elster, som løber igjennem en bred Græsdal, og bagved er Skov. — Mit Brev til Hall fra

---

¹⁾ Jfr. Omstaaende, S. 205—6.

Stockholm har Du vel læst? Har Du ikke læst det, skal Du naturligvis ikke tale til ham derom, men kunde dog meddele mig det, da Et og Andet deraf maaske dog kunde interessere Dig. —

Hvorledes gaar det mellem Eder nu? Existere Torsdagene uforandret? — Og hvorledes mente og mener, yttrede og ytter Du selv, Krieger og Hall sig om de sidste Monrad-Fengerske Ændringer?¹⁾ — Hvorfor blev Levetzau²⁾ ikke holst. Minister? — Neutraliteten holde vi dog vel tappert? Her i Sachsen er Stemningen afgjort, og som det synes næsten eenstemmig for Østerrig. Du maa endelig være saa skikkelig og elskværdig at skrive mig et af Dine rigtig solide Breve til; jeg trænger saa stærkt dertil under alle mine Elendigheder. Er der slet ingen Udsigt til, at vi kunne sees engang ud paa Sommeren? Der var ikke Meget, der saaledes kunde fornøie Fanny og mig, og hvorefter vi saa meget længes, som en af vore gamle gode solide Samtaler, og tænk dem nu forskjønnede ved et — ikke vildt kringresande Liv, men roligt Ophold, f. Ex. ved [Como? eller] Vierwaldstätter Søen med fornøden Afvevling af Smaareiser tillands eller over Søen. Vi skulde da udsee en Bopæl for Sine og Dig og os paa det for dem convenableste Sted; thi Du har vel ikke Courage til at berøve de stakkels to Drenges deres fordømte Skole i en Extra-Sommerferie paa 4—6 Uger til deres Sjæls og Legems sande Gavn? — At Du hilser Sine, Tante og Gossarne paa det Hjerteligste fra Fanny og mig, tør jeg forudsætte, ligesom ogsaa de høie Torsdagsgjæster og den brave Madvig. — Din Mening (med et Par Ord) om hans og Sponnecks Skrift og Grunden til Sidstes Fremtræden vilde meget interessere

---

¹⁾ Hvortil herved sigtes, fremgaaer af Andræs omstaaende Svar.

²⁾ Wilhelm Levetzau, davær. Amtmand over Steinburg Amt i Holsten og gjentagende kgl. Kommissarius i den holstenske Stænderforsamling (Dansk biogr. Lexikon X, S. 247).

mig; item, om Du har seet eller hørt Noget om eller til P. Vedel¹⁾ og hans Virksomhed.

Hermed farvel min bolde og brave Ven! Tusinde Hilsener til alle Dine og den øvrige Familie fra

Din hjertelig hengivne

E. S.

Lad mig nu endelig see, at Du som en brav Karl sender mig et af Dine rigtig lange og indholdsrige Breve. Du kan troe, at jeg (og Fanny) her virkelig trænger til det».

At imødekomme sin Svogers Ønske om at tilbringe en Sommerferie med ham og hans Hustru ved Como- eller Vierwaldstättersøen laa nu engang ikke for Andræ, hvis Reiselyst ikke strakte sig videre end til nogle Ugers Ophold paa sin Fødeø, Møen. Derimod undlod han selvfølgelig ikke at opfylde, hvad der blev ønsket af ham i Retning af politisk Nyt, og til Meddelelsen herom føiede han en varm Ros over Schacks Talent i Egenskab af «politisk» Forfatter, — en Hyldest, som Andræ, i Erindring om sin Dom om Fortællingen «Phantasterne», nok ved denne Leilighed, da Schack laa syg ved et fremmed Badested, kan have ønsket udtalt med særlig Styrke. Som «Phantasternes» Forfatter kunde Schack nemlig ingenlunde glæde sig ved opmuntrende Anerkjendelse, hverken af Andræ eller hans Hustru, der begge tvertimod stillede sig saare tilbageholdende i deres Ros over den. Nogle Linier, de eneste, hvormed den omtales i Fru Andræs Optegnelser, forekomme mig i saa Henseende betegnende:

«Igaar Aftes [5te Dcbr. 1857] blev bragt herhjem en Bog fra Reitzel. Hændelsesvis tog jeg den i Haanden og

---

¹⁾ Geheimelegationsraad Peter Vedel, dengang Chef for Udenrigsministeriets 1. Departement; senere gift med Schacks Enke, Fanny f. Hebbe.

begyndte at læse i den, skjøndt Forfatteren var mig ubekjendt. Begyndelsen var lovende, og jeg blev ved. Pludselig, da jeg havde læst 3 Sider, gik der et Lys op for mig, og jeg gjenkjendte Egedes Novelle, som vi tidligere havde havt hjemme i Manuskript. Egede selv lader meget fornøiet med at have givet den ud. Roving¹⁾ og P. Vedel, som jeg traf idag, udtale sig meget rosende om den; Carl derimod, Krieger og tildels jeg selv synes ikke videre om den; i Særdeleshed maa den have været i høi Grad nerveangribende for Egede at skrive».

Som man seer, intet rosende Ord om Fortrin og fremragende Egenskaber ved en Bog, der nuomstunder hyldes som «det klassiske Værk, den er — lige saa aktuel som universel», «banebrydende for moderne Virkelighedsroman»²⁾. Og dersom Schack nærmere har æsket Andræs Mening om, hvad der var ham imod, vakte hans Mishag i denne Fortælling, saa har Andræ — med al Glæde over den lunefulde Maade, hvormed Hyrden Thomas kritiserer Kammeraternes Luftslotte sønder og sammen — næppe undladt at foreholde Schack, at mange af de skildrede Fantasterier syntes ham kun sygelige Forvildelser, mere hjemmehørende for en Læges end for en Æsthetikers Behandling, og at heller ikke Fortællingens sidste Afsnit: Heltens Giftermaal med den spanske Prindsesse, faldt i hans Smag, men forekom ham baade noget grel og kunstig paasat.

Ved denne Mangel paa forstaaende og opmuntrende Anerkjendelse hos dem, der stod Schack saa nær, kunde denne nok have følt sig ilde berørt, og destomere maatte han da glæde sig ved at læse den varme Beundring, som Andræ lod ham blive tildel i Egenskab af «politisk» Forfatter.

---

¹⁾ Skolemanden, Prof. Kristen Roving, gift med Schacks ældre Søster (Dansk biogr. Lexikon XIV, S. 388).

²⁾ Dansk biogr. Lexikon XV, S. 32—33.

«Kbhvn. d. 16. Juni 1859.

Kjære Egede!

Først og fremmest maa jeg takke Dig ret meget for Dit lille, saa længe forgæves ventede Brev. Destoværrer vare Efterretningerne jo ingenlunde glædelige, men da Du først saa nyligt er kommen til Badet, da Du finder Stedet i og for sig fortræffeligt, og da der dog vel maa være nogen Sundhed at hente paa et fornuftigt Badested, saa ville ogsaa vi leve i Haabet».

— — —

«Det er forresten meget ærgerligt, at man ikke for Øieblikket har det nogenlunde godt, thi ganske vist er det et stort og ualmindeligt Skuespil, der just nu bliver opført, og som man, idetmindste indtil videre, ret saa hyggeligt kunde beskue fra den trygge Havn. Hestedumt vilde det jo være, om Neutraliteten fra vor Side i mindste Maade blev opgivet, især nu, da det Østerrigsk-venlige Ministerium i England er bleven kastet paa Døren. Imidlertid kan man Ingenting vide, thi nu da det store Lys [Monrad] er kommen til Roret her, vil jo de genialeste Ting kunne ventes, og «*du sublime au ridicule*» er der, som bekjendt, ikke langt.

Du spørger om min Mening med Hensyn til Ministerforandringen, men da denne er Dig fuldstændigt bekjendt, formoder jeg snarere, at Du vil vide lidt nærmere «von der Sache Hergang». Umuligheden af at bevare Unsgaard som Indenrigsminister var Aarsagen til det Hele. Efter flere Samtaler med Krieger, der viste sædvanlig Aabenhed, havde jeg al Grund til at antage, at Alt vilde være endt med hans Overtagen af dette Ministerium og med Fengers Indtræden som Finantsminister (Unsgaard tilbød sig nok slet ikke at ville gaae som holsteensk Minister), et Udfald, som ogsaa Hall særdeles ønskede. Men nu kom de Fenger'ske Conditioner; han vilde under ingen Betingelse undvære Monrad,

og saa maatte jo Hall med uhyre Sorg og Modstræben opgive det deilige Præste- og Theatervæsen.

Just som det var bleven afgjort, var her en sædvanlig Torsdagssammenkomst, hvor Hall var uhyre sort, og hvor jeg ret havde min Fornøielse af tilgavns at drille ham. Hans Mismod var saa meget større, som Monrad jo slet ikke kunde forsonse sig med hans Protégés. At Hauch og Christensen ere blevne paalagte at indgive Ansøgning om Afsked, at Fru Heiberg, for ikke at tale om Mantzius, etc. etc., ventes paany at ville vende tilbage, at Tillisch skal være Theaterchef, har Du formodenlig alt seet af Bladene. Mellem Hall og mig er iøvrigt Alt uforandret ved det Gamle. — Som Du veed har man temmelig stærkt prostitueret sig ved at gjøre ganske uhyre Stads af en ægyptisk Prinds, der ikke er nogen Søn af Vicekongen. Ved et Hallsk Diner til hans Ære var jeg tilstede og fandt Indretningen paa Amalienborg meget skjøn. Med P. Vedel talte jeg et Par Ord ved samme Leilighed, men har forøvrigt ikke seet ham andetsteds. Dit Brev, som var meget interessant, har Hall havt her til Oplæsning en Torsdagmiddag.

Jeg troer nu saa nogenlunde at have besvaret alle Dine Spørgsmaal, thi om de Sponneck-Madvig'ske Pjecer har jeg egentlig Intet at sige. Du har vel læst dem, inden Du forlod Sverrig? Uhyre Prostitution for Sponneck. — *Quem perdere vult Deus, prius demeritat*, for at tale classisk. — Jeg antager, at der har været mere end Sympathie mellem ham og Scheel-Plessen. — Den brave Madvig havde derfor en god Rolle at udføre, og udførte den virkelig ikke blot, som altid bravt, men ogsaa godt. Som et Tegn paa «Folkets» Opfattelse af Sagen kan det maaskee anføres, at et Portrait (Carricatur) af Sponneck, hvor hans Gesicht er kulsort, og hvor en passende Rigsdagsfloskel, jeg husker ikke hvilken, er lagt ham i Munden, findes til Udsalg i alle mulige Gader og Stræder.

Iforgaars kjørte jeg med Sine og Børnene en Tour til Dyrehaven. For at have lidt at læse i derude søgte jeg i

Reolen efter et lille og passende Skrift, og Himlen fœiede det saaledes, at min Søgen førte mig til Dit gamle «Bondevenernes Parti og Forf.s-Udkastet»¹⁾. Uagtet der jo ikke er gaaet en Evighed, siden det kom ud, saa stod det dog som et vidunderligt Minde om en længst svunden Tid og som Noget, der paa en Maade var mig ganske friskt og nyt. — Jeg kan ikke nok udtale for Dig min Beundring og Anerkjendelse — Det er «*par Dieu*» i hver Henseende mesterligt, og jeg troer dog at være upartisk nok til at kunne see bort fra den Forbindelse, hvori jeg staaer til enkelte Punkter, der ere Gjenstand for den i og for sig saa ypperlige Bedømmelse. Een Ting paastaaer jeg som vis og afgjort: Du har et uforligneligt Talent som politisk Forfatter! Skade der ikke er større Løn ved at skrive for Vulgus, der jo endogsaa i den politiske Sphære er om muligt dummere, end i den æsthetiske. — Imidlertid er der dog stedse mere end den ene Læser, hvormed K[ierkegaard] var saa fornøiet. — Naar Du engang selv vil gjenlæse Pjecen, vil Du forøvrigt med Veemod komme til at erkjende, hvor uendeligt langt vi ere sjokkede tilbage siden hine ungdommelige Dage, da Himlen smilede saa azurblaa!»

«Din hengivne

Andræ».

Faa Uger efter Modtagelsen af anførte Brev døde Schack den 20. Juli 1859, ikke 40 Aar gammel, i Schlangengbad ved Frankfurt am Main.

«Denne Søndag Morgen» [16de Juli] — saaledes omtales hans sidste Timer af Andræs Hustru — «kom Tante til os med en Telegrafdepesche, hvori stod, at Egede desværre var meget syg.

¹⁾ Af den nævnte Brochure er et lille Uddrag, vedrørende Schacks Omtale af Forholdstalsvalgmaaden, hidsat i min Monografi: «Andræ og hans Opfindelse Forholdstalsvalgmaaden», Anden forøgede Udgave (1907), S. 229—231.

Marie kom her om Formiddagen og sagde, at de (Rovsing og hun) vilde reise over til ham Dagen derpaa. De kom til Schlangenbad Onsdag mellem 5—6. traf Egede meget mat og afkræftet, men dog glad ved at see dem og tænkende paa at fornøie dem. Han sagde strax, han vilde staae op og spise med dem, men hvile lidt først, da han saa bedre kunde tale med dem. I en Søvn, som blot var afbrudt ved, at han engang imellem kaldte paa Fanny og bad hende sørge godt for Rovsing og Marie, da de vist vare trætte af Reisen, døde han, mere smertefri, end han maaske havde været det i mange Aar. Torsdag Kl. 5 fik vi et Telegram, som underrettede os derom. Otte Dage derefter bragte Fanny ham hjem for at begraves paa Amager, hvor vi alle vare nærværende og fulgte ham».

Side 140.

Af hvad omstaaende er anført om de Kostbarheder — «to meget smukke Sous», «et lille Stykke Bark af en Korkeg» — hvormed Andræ glædede sine Sønner efter Schweizerreisen med Hall, kunde man vel faae det Indtryk, at Andræ just ikke var overvættes gavmild med Presenter til sine Børn. Og for saa vidt har dette sin Rigtighed, som det ikke laa for Andræ at uddele Gaver udenfor de aarlige Høitidsdage¹⁾, og — bør tilføies for senere Aars Vedkommende — ved enkelte ekstraordinære Leiligheder, hvor til Gjengjæld hans Munificens da ogsaa traadte frem i stor Stil ved til Hustru og Børn at fordele russiske Statsobligationer med 4-cifrede Tal, — mulig dog noget tilskyndet til denne Munificens ved,

---

¹⁾ « $x^2 \div 190x \div 2000 = 0$ » iklædtes eksempelvis det vanlige Regnestykke til Udfindelse af Gavens Størrelse.

at en Afklipping af Kupons fire Gange aarlig af disse Værdipapirer er forekommet ham selv lidt omstændelig.

Særlig i Studenteraarene og i de første Kandidataar, inden de smaa ministerielle Lønninger traadte hjælpende til, kunde Andræs Økonomi under vanlige Forhold nok være følt lidt trykkende af Sønnerne, og naar dette dog ei var Tilfældet, skyldtes det nærmest dem selv, der med Ophold i Hjemmet og al ønsket Selskabelighed i Familier udenfor dette kun følte liden Smag for det Fornøielsesliv paa Kaféer og Restauranter, som nuomstunder tærer uforholdsmæssig paa de Unges Tid og Penge. Af sin Hustru derimod kan Andræ stundom nok have hørt lidt Bebreidelse over, at han ikke i de unge Aar, der fulgte nærmest efter vel overstaaede Examina, stillede sig mere rundhaandet overfor Sønnerne med rede Penge. Herom er mig vel Intet nærmere bekjendt, men jeg seer, at Fru Andræ afslutter sine politiske Optegnelser med et Ønske til Andræ om, at, «hvis hun skulde dø pludseligt og uden at have talt med ham om testamentariske Bestemmelser, Pouls og Victors Mødrenearv da maa blive dem udbetalt strax efter hendes Død».

Andræs Hustru overlevede sin Mand, og Andræ undgik saaledes at blive stillet overfor det vanskelige Alternativ: Enten unklade at opfylde sin Hustrus Ønske, eller ved dets Opfyldelse at handle afgjort imod, hvad han ansaae til økonomisk Bedste for Sønnerne, i alt Fald for de Aars Vedkommende, der fulgte nærmest efter dets Fremsættelse. Med Ungdommens foretagsomme Letsind var Sønnerne nemlig ikke fri for at kunne lade sig lokke af fristende Prospekter, saa at endog Panama-Aktier, ikke at tale om tyrkiske og rumænske Obligationer¹⁾, hørte til de Anskaffelser, hvori de med delvis

---

¹⁾ «Godt havde det været», hedder det i et Brev til mig fra Andræ (12. Aug. 1871), «om Du havde solgt Din Rumæner og selv klareret Creditivet. Som Du formodentlig har seet af

Tab omsatte nogle mindre Beløb, som de havde arvet efter deres Bedstemoder og en Tante. Ogsaa kunde Andræ vel formene, at med Alt frit i Hjemmet og med hans Redebonhed til at afholde, hvad der udkrævedes til videre Uddannelse i Sprog, til Ridning, — selv endog reisende med dem til Frankrig og Schweiz, vare Sønnenne med stigende Lønninger i de ministerielle Kontorer saaledes velstillede, at ingen Anledning til at yde dem Pengebidrag udenfor de vanlige Høitidsdage og ved hine ekstraordinære Leiligheder i senere Aar.

Nogle Linier af et lille Brev tør være oplysende herom:

— — «Men à propos», skriver Andræ til mig i Vestindien, «jeg maa ikke glemme mit Forsæt at ville holde Dig en høist alvorlig Formaningstale. Den angaaer naturligviis Dine økonomiske Forhold. At Du taler om Bidrag fra mig, er naturligviis kun Din behagelige Spas, thi det maa Du dog vide, at jeg ikke er samvittighedsløs nok til at ville understøtte Dig paa Fordærvsens Vei. Du er nu for Øieblikket en Rigmand, og uforsvarligt vilde Du handle, om Du ikke benyttede Din lykkelige Stilling til itide at lægge en god, lille Nødskilling tilside, som Du vistnok i Fremtiden kan faae inderlig god Anvendelse for. Dersom Du bruger det halve af Din Indtægt, saa er det saamænd meget mere end rimeligt, men den anden Halvdeel maa Du i hvert Fald kunne uden mindste Vanskelighed lægge op, og 1000 Rdl. vilde være en høist respectabel lille Capital for en ung Mand med Dine Fremtidsudsigter. Tro mig, det er en yderst velgjørende Fø-

---

Bladene, der vistnok med Begjærlighed læses i «the Government House», saa har jo nemlig det fortræffelige Rumænien besluttet sig til at cassere Gjælden. Der kan Du atter see, hvad der kommer ud af ikke at ville følge Papas fornuftige Raad, men dersom dette Tab kunde blive dig en god Lære for Fremtiden, var det maaskee dog ikke for dyrt betalt».

lelse under mangfoldige Forhold at vide sig i Besiddelse af en saadan lille Reserve, og har man først engang bragt en saadan tilveie ved egen Flid og Sparsommelighed, saa mangler det næsten aldrig, at et gunstigt Forsyn belønner Bestræbelserne med at lade den umærkeligt voxe til en endnu respectable Størrelse. — Jeg selv», tilføier Andræ for eget Vedkommende, «veed Du nok, havde saaledes forinden den italienske Reise faaet mere end 10,000 Rdl. lagt til Side, og skjøndt disse nu vel ere gaaede, og mere til, saa haaber jeg dog endnu stedse at skulle snart komme i Besiddelse af en anden, omend ikke fuldt saa stor Nødskilling»¹).

Saaledes faderligt formanende kunde Andræ stille sig overfor Anmodninger om kontante Bidrag, og havde ved den paagjældende Leilighed for saa vidt Grund dertil, som Sønnen i sin daværende Stilling som Sekretær hos den overordentlige Regjeringskommissær og Gouverneur *ad interim* for de dansk-vestindiske Øer foruden frit Ophold i Gouvernementshuset oppebar 1000 Dollars aarlig, og saaledes maatte siges økonomisk vel situeret; den undtagelsesviis fremsatte Begjæring om Pengebidrag skyldtes da ogsaa ene, at den yngre Broder, der dengang var ansat i Udenrigsministeriet, paa Faderens Bekostning opholdt sig i Frankrig og Schweiz for at uddanne sig i fransk Sprog.

Som det imidlertid af de anførte Linier sees, fandt Andræ samtidig med Formaningens ogsaa Moro i at gjække sine Sønner om egne økonomiske Forhold. Og dersom de mod denne hans Skjemt vilde henvise til hans Ansættelse til Indkomstskat, vilde han kunne afvise dem med, at «paa dens Rigtighed kunde de slet ikke stole, — den var bleven til, uden at han havde mindste Andel i dens Fastsættelse».

I saa Henseende blev der under Behandlingen i Landstinget af et Lovforslag om Indkomstskat Anledning for ham

---

¹) Brev af 11. Oktbr. 1871 (Udhæv. af mig).

til at fremsætte nogle Bemærkninger, som ved denne Leilighed tør hidsættes. «Jeg hører til dem», indleder Andræ, «der altid have havt den største Afsky for al Indblanding i deres private Forhold, der ikke komme Andre ved», og «jeg har derfor ganske overladt det til mine Medborgere — Skattecommissairerne, eller hvem det iøvrigt kan være — at fastsætte min Indkomstskat. Men det er overordentligt vanskeligt, for ikke at sige uoverstigeligt vanskeligt, at komme til nogensomhelst rigtig Vurdering af en Mands Indtægter, naar han ikke vil bruge Selvangivelse, og det er paa den anden Side, maa jeg tilstaae, et Gode, som jeg ikke for Meget vilde give Slip paa, at man kan undlade Selvangivelse. Naar jeg til Exempel seer paa Skatteansættelserne for mit Vedkommende, saa var jeg oprindelig sat til en moderat og rimelig Skat, men det har Aar for Aar viist sig, hvor vanskeligt det har været for Ligningscommissionen at skjønne om mine Indtægter, thi, uagtet min Handel, min Næring og mit Agerbrug bestandig have befundet sig i den samme Tilstand, og uagtet jeg bestandigt har havt de samme Indtægter af dem, saa ere dog mine Indtægter uafbrudt blevne forøgede ved Skatteansættelserne, ganske jevnt det ene Aar efter det andet, og jeg er nu kommen op i en Classe af Rigmænd, i hvilken jeg føler mig i høieste Grad generet»¹⁾.

---

¹⁾ Forhandl. paa Landstinget 1866—67, Sp. 987—88 (Udhæv. af mig). —

Iøvrigt hører begge Andræs Foredrag under Behandlingen af det anførte Lovforslag (l. c., Sp. 839 ff. og Sp. 978 ff.) til dem, der fremdeles ere af aktuel Interesse, og forekomme mig, særlig for saa vidt de anke over Charakteren af en Skat «saa demoraliserende, som nogen Skat kan være»,

«Jeg har handlet, som jeg mente det rigtigt», lød nogle sidste Ord af Andræ. Og dersom med disse Ord, udtalte af ham, medens han rolig, uden Klage sad afventende Døden i sin vanlige Stol, — om der med disse Ord ogsaa kan have foresvævet ham en Tanke om, at Sønnerne mulig kunde formene, at der havde været Leiligheder, hvor han stillede sig mere sparsommelig overfor dem, end de maaske havde ventet, — lad mig i saa Fald ledsage dem med en Oplysning derhen, at de Kaar, som Andræ selv, unægtelig stedse optaget af en Videnskab, ansaae for de i økonomisk Retning gunstigste i Livet: Uden Bekymring for det daglige Udkomme, uden at tilsigte Pengeudbytte af sit Arbeide, fuldt ud at kunne hengive sig til og arbeide for, hvad der interesserede En, — disse Kaar har han virkeliggjort for begge sine Sønner. Og derhos — for mit Vedkommende bør tilføies — i Erindringen om sit Liv og sin Gjerning efterladt en i aandig Henseende

---

værd nærmere at kjende. — «Der gives», udtaler Andræ bl. Andet, «intet saa elastisk og saa let anvendeligt Middel, intet Sugeværk, hvorved man paa en saa nem Maade kan faae udpiint Pengene, som just en Skat som denne, hvor det hele Maskineri, som man i Førstningen nok vil sørge for at gjøre saa lidt bebyrdende som muligt, dog, naar det først engang er bragt til Anvendelse og, om jeg saa maa sige, indslidt, lader sig bruge til det Utrolige. Jeg vil derfor sige, at man ogsaa bør tage denne Charakter ved Skatten i meget nøie Betragtning, naar der er Tale om at gjøre den til en blivende, aarligt tilbagevendende Skat, til den Skat, som skal udfylde alle Hullerne i vore fremtidige Budgetter. Jeg troer ikke, at det vil være et rigtigt Skridt fra deres Side, der ønske en økonomisk Finantsbestyrelse og en økonomisk Behandling af Statens Midler, at stræbe hen til for Fremtiden at faae en Skat som denne» (l. c., Sp. 847—48, Udhæv. af mig).

ikke mindre frigjørende Arv, saa at jeg, ved i henved 20 Aar at være beskjæftiget hermed, daglig har kunnet sande det kjendte Ord:

«Wem Arbeit Vergnügen, dem ist Vergnügen Arbeit».

RETTELSER.

- S. 15, Lin. 13 f. n. «tvende», læs: «trende».
- 123, — 1 f. o. «et 14 Dages Ophold», læs: «et 3 Ugers Ophold».
  - 139, — 9 f. o. «hvis 9- og 10-aarige Fødselsdag», læs: «hvis Fødselsdage, dengang 9 og 10 Aar gamle».
-

EN BREVVEXLING
MELLEM
ANDRÆ OG KRIEGER
UNDER LONDONERKONFERENCEN 1864

UDGIVET MED ORIENTERENDE BEMÆRKNINGER

AF

POUL ANDRÆ

(Særtryk af «Historisk Tidsskrift», 6. R. V.)

VIA APPIA
DENS HISTORIE OG MINDESMÆRKER

AF

POUL ANDRÆ.

I. BIND (1882): FØRSTE AFSNIT: VIA APPIA, ALMINDELIG CHARAKTERISTIK. 1. De romerske Veie. — 2. Anlægget af Via Appia. — 3. Livet paa Via Appia. — 4. Via Appia efter Romerrigets Fald. — 5. Beretninger om Via Appia.

ANDET AFSNIT: ROMERSKE VILLAER VED VIA APPIA. — 1. Horti Asiniani. — 2. Horti Scipionum. — 3. Horti Crassipedis. — 4. Triopion. — 5. Senecas Villa, I.

II. BIND (1886): ROMERSKE VILLAER VED VIA APPIA (fortsat): 5. Senecas Villa, II—III. — 6. Cæciliernes Villa, I—II. — 7. Quintiliernes Landslot (Roma vecchia). — 8. Digteren Persius' og Fleres Villaer. — 9. Keiser Gallienus' Landslot. — 10. Bovillæ.

III. BIND (1889): ALBANERBJERGENE. — 1. Publius Clodius' Villa. — 2. Albanum Pompeji, I—V. — 3. Keiser Domitians Albanerslot, I—IV. — 4. Villa Doria. — 5. Ariccia-Nemisøen, I—II. — 6. Via Appia i Albanerbjergene, I—II.

Hos **C. A. Reitzel** er tidligere (1875) udkommet:

DE DANSK-VESTINDISKE ØER,
NÆRMEST MED HENSYN TIL
DERES NUVÆRENDE POLITISKE OG FINANTSIELLE FORHOLD

AF

POUL ANDRÆ.

1911.

DIS-Danmark

1 0 5 3 8 0